КОНФЕРЕНСИЯИ ИЛМИЮ АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

«РУШДИ ИНСТИТУТСИОНАЛИИ ФАЪОЛИЯТИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР»

(18 январи соли 2025)

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ТАМОЖЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ»

(18 января 2025 года)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "INSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF CUSTOMS ACTIVITIES IN MODERN CONDITIONS"

(January 18, 2025)

ДУШАНБЕ – 2025

УДК 339. 543 (575.3)

ББК-63.3.(тоҷик)+67.99 (2 Тоҷик)+65.9

И 65

Институциональное развитие таможенной деятельности в современных условиях //Сборник материалов международной научно-практической конференции: под общей редакцией д.т.н., профессора Назарзода Х.Х., д.э.н., профессора Раджабова Р.К. – Душанбе: ТГУК, 2025. – 285 с.

В сборник вошли материалы докладов, в которых представлены результаты исследования: институциональное развитие таможенной деятельности; развитие потребительского рынка и сферы услуг; институциональные аспекты формирования таможенно-транспортного кластера и развитие экономики в условиях цифровизации; развитие рынка труда и предпринимательства, туризма, свободных экономических зон, а также проблемы инновационной, цифровой и зелёной экономики в социально-экономическом развитии страны.

ISBN 978-99985-68-26-6

Материалы публикуются в авторской редакции.
организаторы не несут ответственность за их содержание

©Коллектив авторов, 2025

ПЕШГУФТОР

Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти роҳбар , сиёсати хирадмандона ва созандаву бунёдкоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати милл -Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон дар давоми солҳои Истиқлолияти давлат ба дастовардҳои назарраси тиҷоратию иқтисод ноил гардид.

Бояд зикр кард, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон имр з робитаҳои хориҷии хешро бар асоси усул ва меъёрҳои ҳуқуқи байналхалқ ба роҳ монда, истиқлолияти дигар кишварҳои ҷаҳонро эҳтиром менамояд. Баъдан ом зиши фанни робитаҳои гумрук дар чунин шароит, ки замони «тиҷорат ва муҳоҷират» ном дорад, барои кулли мардуми сайёра, аз ҷумла шаҳрвандони Тоҷикистон аз аҳмият хол нест, зеро дар баъзе мавридҳо поймолшавии ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шахсон берун аз кишвар ба назар мерасад ва Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати милл -Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2024 ҷиҳати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсион ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақам дар иқтисодиёт пешниҳод намуданд, ки солҳои 2025 – 2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон карда шаванд, бисёр ба маврид мебошад.

Ҷараёни табии рушд ва интернатсионаликунонии иқтисодиёти ҷаҳон дараҷаи нави муносибатҳои бисёртарафаи иқтисодиро талаб мекунад. Дар марҳилаи кунунии рушди ҷаҳони бисёрқутб ҳеҷ кишваре қодир нест, ки дар алоҳидаг рушд кунад. Тақвияти равандҳои ҳамгиро дар сатҳи микро ва макроиқтисод бо вобастагии афзояндаи иқтисодиёти давлатҳои алоҳида шарҳ ёфта, пеш аз ҳама дар бастани созишномаҳои бисёрҷониба оид ба танзими фаъолияти тиҷорати хориҷ ифода меёбад.

Вобаста ба ин, масъалаи иштирок ва дараҷаи шомил шудани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба равандҳои ҳамкории иқтисоди хориҷ байни кишварҳо ва муайян кардани нақши он дар ҷомеаи ҷаҳон мубрам мегардад. Фаромуш накунем, ки вазифаи аввалиндараҷаи мо, сохтани сиёсати тиҷорати хориҷ дар асоси манфиатҳои миллии мамлакати худ мебошад.

Аз нуқтаи назари сиёсат, фаъолияти гумрук муносибатест, ки дар низоми муносибатҳои иқтисодии хориҷ инкишоф ёфта, яке аз муҳимтарин самтҳои муносибатҳои байналмиллал дар сатҳи ҷаҳон , минтақав ва милл мебошад. Муносибатҳои гумрук - ин пеш аз ҳама сиёсати гумрук , қоидаҳои байналмилал , созишномаҳои савдои беруна, тартиб ва шартҳои

ҳаракати молҳо, ҷараёни нақлиёт, молия ва иттилоот аз сарҳади гумрук , инчунин тадбирҳои қабулгардидаи танзими тарифию ғайритариф ва назорати содиротро тавсиф мекунанд.

Гузариши иқтисодиёт ба муносибатҳои бозор , афзоиши муомилоти савдои хориҷ , афзоиши гардиши мусофирон тавассути сарҳадҳои гумрук , таҳкими тадбирҳо оид ба амнияти милл ва шахсии шаҳрвандон, ҷор намудани технологияҳои муосири иттилоотии ҷаҳон , ташаккули заминаҳои ҳуқуқии меъёрҳои байналмилал ва созмонҳо зарурати такмили низоми муносибатҳои гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муайян кардаанд. Ин дигаргуниҳои кулл ба ҷанбаҳои сохтор , иқтисод ва ҳуқуқии фаъолияти гумрук таъсири назаррас мерасонанд. Ба ғайр аз азнавташкилдиҳии системаи идоракунии дохилии мақомоти гумрук, ки боиси таъсиси идораҳои минтақавии гумрук, воҳидҳои махсус ва дигар воҳидҳои инфрасохтори гумрук гардид, муносибат ба худи моҳияти нигоҳдории муносибатҳои байналмилалии гумрук низ тағйир дода шуд.

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон аввалин шуда, соли 1995 ба тайёр намудани мутахассисони хадамоти гумруки дар асоси шартнома бо Хадамоти гумрук шуруъ намуда, дар ин ҷода натиҷаҳои назаррасро ба даст овардааст. Ҳамасола конферецияҳои илмию амалии байналмилариро доир ба масъалаҳои гумрук аз руйи натиҷаҳои корҳои илм ва таҳқиқоти мегузаронад. Омода намудани номзадҳои илм ва докторони илмро дар соҳаи гумрук ба роҳ монда шуда, миқдори зиёди китобҳои дарс , воситаҳои таълим ва монографияҳоро аз чоп баровардaнд ва дар таҳия ва рушди асосҳои институтсионалии фаъолияти гумрук дар Тоҷикистон ом згорони донишгоҳ фаъолона иштирок менамоянд.

Дар маводи мазкур к шиши баррасии мафҳум ва муносибатҳои гумрук , нишон додани низоми ин муносибатҳо, моҳияти сиёсати гумрук ҳамчун воситаи муносибатҳои гумрук , иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар созмонҳои байналмилал (Созмони умумиҷаҳонии савдо - Созишномаи генерал оид ба тарифҳо ва савдо, Созмони умумиҷаҳонии гумрук) дар доираи давлатҳои иштирокчии ИДМ пешниҳод гардида, масъалаҳои муносибатҳои гумрукии минтақав ва рушди институсионалии фаъолияти гумрук дар шароити рақамикунон баррас шуданд.

Умедворем, ки ин нашрия барои ҳамаи онҳое, ки масъалаҳои муносибатҳои гумруки ва рушди онро дар шароити муосир меом занд, мароқи махсус хоҳад дошт.

Каримзода Хуршед Абдураҳмон - *Сардори Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, генерал-полковники хадамоти гумрук*

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТАМОЖЕННО-ТРАНСПОРТНОГО КЛАСТЕРА И РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Раджабов Р.К.-д.э.н., профессор, профессор кафедры таможенное дело Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассмотрены иститутциональные аспекты и теоретические основы формирования таможенно-транспортного кластера в Республике Таджикистан в условиях цифровизации. Особое место уделено роли транспортно-таможенных и логистической инфраструктуры при перевозке, хранения и переработки грузов, проведения таможенного контроля товаров и их экспертизы, планировании управления грузовых и пассажирских потоков с целью обеспечения конкурентоспособности на рынке транспортно-таможенных и логистических услуг. Рассмотрены такие элементы кластера как «ядро», «дополнительные кластерные объекты», «обязательные объекты для обслуживания», а также «вспомогательные объекты» для обеспечения воспроизводственного процесса, формирование резервов, развитие институциональных основ, улучшения мобильности потенциала создаваемого кластера при углубления интеграционных процессов, реализации НСР-2030 в Таджикистане.

Ключевые слова: *таможенно-транспортный кластер, развития внешней торговли, кластерная* модель, таможенный контроль и экспертиза товаров, цифровизации

В Послание Президента Республики Таджикистан от 28 декабря 2024 года отмечено, что «…наша страна вступила в новый этап своего развития и посредством осуществления социально-экономических стратегий и программ добивается значительных успехов и показателей. В этом направлении нам необходимо путем осуществления национальных целей, прежде всего, обеспечивать национальную безопасность и устойчивое экономическое развитие, таким образом еще больше повышать уровень и улучшать качество жизни народа. Правительство страны, используя все имеющиеся ресурсы и возможности, регулярно реализует грандиозные созидательные планы во имя улучшения условий жизни народа» [11].

Решение этих целей можно достичь на основе применения современных форм организации и кооперации труда с целью использования имеющихся материальных, трудовых, информационных и финансовых ресурсов на основе уточнения инстиутциональных аспектов. Анализ литературы показывает, что институционализм «это направление в экономической мысли, главный акцент которого состоит в анализе и прогнозировании эффективных экономических институтов», а институциональная среда - это совокупность правил игры (норм, санкций), образующих экономические, политические, социальные и юридические

рамки взаимодействия между людьми. Институциональная среда подразделяется на: неформальные правила игры (обычаи, традиции); формальные правила игры, воплощённые в виде конкретных законов и нормативных актов. В этих условиях важным считаем рассмотрении институционализма при рассмотрении кластеризации таможенной деятельности.

Поэтому важной формой считаем -создания кластеров, которые образуются на уровне страны, региона или системы [4]. Также следует отметить, что кластер - это объединение нескольких однородных частиц в уникальную и самостоятельную единицу, а также можно назвать способом самоорганизации сообщества.

Комплексный анализ функционирования кластеров в странах мира показывает, что они обеспечивают конкурентные преимущества тремя основными направлениями: «повышая производительность предприятий, базирующихся в регионе; путем управления направлением и темпами инноваций, лежащих в основе будущего роста производительности; стимулируя создание новых предприятий, способствующий развитию кластера».

Поэтому формирование кластера целесообразно рассматривать как «взаимодействия кооперации и конкуренции» на основе оценки получаемого синергетического эффекта для измерения возможности сотрудничества и использования партнеров в условиях цифровизации и в перспективном периоде. При этом выделении конкуренции внутри кластера позволяет улучшить ее работу, обеспечить обмен информацией, технологий, имеющихся ресурсов и другие [4].

Можно выделить такие типы кластеров: инфраструктурно-инновационный, инновационный, ультраструктурный и заимствованный кластер на основе обобщения зарубежного опыта. Также надо проводить характеристику кластеров на основе географической; горизонтальной; вертикальной; латеральной; технологической; фокусной и качественной стратегии с целью активизации инновационных процессов и оптимизации расходов [9].

Также оценка конкурентоспособности кластеров следует проводить на основе определения факторов, характеризующих развитию страны, региона, применения современных технологий, механизма финансирования, улучшения взаимодействия между различными институтами, совершенствование механизма государственно-частного партнерства и другие на основе рассмотрения особенностей создаваемых кластеров. Поэтому целесообразно выделить:

а) наличие функционирующего предприятия - лидера, занимающего хозяйственную, инновационную деятельность и обладающий перспективную стратегию в кластере;

б) выделение территориальной локализации оценивая субъекты, участники кластера;

в) обеспечение устойчивость в хозяйственных связей между участниками кластера;

г) координации взаимодействия участников кластера на основе производственных программ, совершенствование системы организация управления, обеспечении контроля качества и другие параметры;

д) выделения пути применения произведенной продукции для экспорта, а также применение импортозамещение в условиях кластерных систем [7].

С учетом вышеизложенного можно выделить следующие преимущества кластера [2]:

1. Налаживание взаимодействие между местных органов госвласти с частным бизнесом и совершенствование работы координационного совета по принятию решений;
2. Нахождение проблем и оценки сильных сторон о работе кластерных субъектов, сбытового рынка и продуктивного использования людских ресурсов;
3. Совершенствование работы инновационных предприятий с целью оптимизации налогообложения и поступлений налогов в доходной части бюджета государства и местных бюджетов;
4. Формирования условия для снятия барьеров по выходу предприятий на внешние рынки, оптимизации поставки сырья и материалов, рабочей силы и обеспечения продуктивной занятости;
5. Разработка мер по обеспечению финансовой устойчивости предприятий внутри кластеров, развитие предпринимательской деятельности на основе улучшения хозяйственных связей и применения цифровых технологий;
6. Создания условий для улучшения кадрового обеспечения предприятий, подготовки и переподготовки сотрудников и стимулирования их труда;
7. Формирование современной обслуживающий и производственной инфраструктуры в условиях кластера для выполнения НИР и разработки опытно-конструкторских проектов;
8. Нахождении вариантов для минимизации издержек производства, совершенствование организации управления и планирования работы важнейших компонентов кластерных структур и др.
9. С учетом вышеизложенного выделяем важнейшие компоненты для создания кластеров.

Особенно важным считаем при рассмотрении вариантов построения кластеров. Прежде всего, выделяют вариант «сверху вниз», когда местные органы исполнительной власти формируют стратегию развития кластера, выделяют требуемые ресурсы, создают действующий координационный совет. При варианте «снизу вверх» производится объединения проектов, разработанных хозяйствующими субъектами, а при смешанном варианте, применяют выделенные выше варианты [2].

На основе анализа зарубежного опыта нами установлено, что существуют необходимые формы стимулирования малых предприятий при

создание кластера: «прямое финансирование, до 50% расходов на создание современной продукции и технологий (Франция, США); предоставление ссуд без выплаты процентов (Швеция); целевые дотации на НИР; формирование фондов внедрения инноваций с учетом риска (Англия, Германия, Франция, Швейцария, Нидерланды); безвозмездные ссуды, достигающие 50,0% затрат на внедрение новшеств (Германия); снижение госпошлин для и изобретателей (Австрия, Германия, США); отсрочка уплаты пошлин или освобождение от них (Австрия); бесплатное ведение делопроизводства по заявкам индивидуальных изобретателей, бесплатные услуги патентных поверенных, освобождение от уплаты пошлин (Нидерланды, Германии) и др.» [9].

Создании кластеров проводится на основе разработанной стратегии, обеспечения экономического роста в территориальные образования, соединяя фундаментальную науку, проведения НИОКР, модернизации отраслей экономики, цифровизации, обоснования и применения инвестиционно-инновационных проектов. При этом привлечение инвестиций обеспечивает получения мультипликативного эффекта развития экономики, а также для создания кластеров [4]. При реализации кластерной политики важным является создание свободной экономической зоны (СЭЗ) с особым режимом развития предпринимательства. Данный подход обеспечивает роста эффективности коммуникации между компонентами кластера, улучшения взаимодействия между производителями и потребителями, образовательными учреждениями, финансовыми и другими институтами. Также улучшения специализации производства, применение аутсорсинга, оптимизации внутреннего механизма взаимодействия будет направлена на повышение результативности деятельности важнейших кластерных компонентов, а также их инфраструктуры [3].

В этих условиях развитие кластеров, предполагает наличие единого информационного портала для создания таможенно-транспортных кластеров.

На основе комплексного анализа работы транспорта в Республике Таджикистан за 2015-2023 годы установлено, что общий объем перевозки грузов в целом возросло на 161,99%, в том числе международным транспортом на 2,21 раза. Также наблюдается рост объема перевозок на международном железнодорожным и авиационным транспортом. При этом объем перевозки пассажиров возросло на автомобильным, авиационным и железнодорожным транспортом [7, с.302-303]. В этих условиях существенно возросли объемы оказываемые услуги таможенной службы по проведению таможенного контроля товаров и транспортных средств и пассажиров на международных маршрутах, а также значительно возросло роль таможенно-транспортного кластера в обеспечении развития экономики республики сейчас и на перспективный период.

Данный кластер рассматривается как добровольное объединение транспортно-таможенных и логистической инфраструктуры, предпринимательских структур, общественных и других предприятий по перевозке грузов, хранении и переработки грузов, таможенного контроля

товаров и проведении экспертизы, экспедиционно-логистическом и сервисном обслуживании, планировании управления грузовых и пассажирских потоков на основе обеспечения конкурентоспособности на рынке транспортно-таможенных и логистических услуг [6].

Учитывая этого построении кластерной модели ТТК, предусматривает рассмотрения таких элементов: «Ядро»; «Дополнительные кластерные объекты»; «Обязательные объекты для обслуживания», а также «Вспомогательные объекты». На наш взгляд, эффективное функционирование указанных объектов обеспечивает функционирования таможенно-транспортного кластера, а поддержки кластера рассматривается основным инструментом обеспечения конкурентоспособности, использования инновационного потенциала, обеспечении экономического роста и независимости государства, выделяя международного и межкластерного обмена товарами и услугами, финансовыми потоками и информацией, эффективного использования экспортного потенциала территорий, а также улучшения глоблазационных процессов.

Таким образом, создании кластеров, особенно ТТК обеспечивает усиления конкурентных отношений между территориальными образованиями, что привлекает дополнительные инвестиции в экономику Республики Таджикистан, ее регионов, уточнения институциональных основ развития таможенно-транспортного обслуживания, внедрения современных информационно-коммуникационных технологий и обеспечении развития цифровой платформы при реализации основных направлений НСР-2030.

Литература

1. Гарнов А.П., Семенов Н.Н. Особенности и задачи регионального управления отечественной бизнес-сферой с учетом рациональных зарубежных подходов//РИСК, 2012, №1, с. 249-253.

2. Карпова Д.П. Использование кластерного подхода в управлении региональной экономикой // Региональная экономика и управление: электр. науч. журн. - 2007.- № 4.

3. Ляховский Д. Кластерный подход: [Электронный ресурс]. www.metalinfo.ru.

4. Михеев А.А. Развитие кластеров в региональных экономических системах: преимущества, проблемы, пути поддержки // Проблемы современной экономики. - 2008. - № 3. - С. 355–358.

5. Портер Майкл Э. Конкуренция. - М: Изд. дом «Вильямс», 2005.-212с.

6. Прокофьева Т.А., Адамов Н.А. Стратегия развития логистической инфраструктуры в транспортном комплексе России: Монография. - М.: Издательский дом «Экономическая газета», 2011.-302с.

7. Статистический ежегодник Республики Таджикистан.-Душанбе: АСПРТ, 2024. -419с.

8. Таможеный кодекс Республики таджикистан. -Душанбе, 2006.-323с.

9. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития // Теория и практика управления. - 2003. - № 5.-С.57-62.
10. Ялов Д.А. Кластерный подход как технология управления региональным экономическим развитием: [Электронный ресурс]. www.subcontract.ru.
11.www.president.tj (дата обращение 2.01.2025).

ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВОЙ ТАМОЖНИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Факеров Х.Н. -д.э.н., профессор, **Раджабова Н.Р.** -к.э.н., доцент
кафедры таможенное дело Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассмотрены вопросы решения проблемы цифровой таможни в современных условиях на основе обобщения опыта ведущих стран мира. Изучены особенности и направления цифровизации таможни, особое место уделено цифровизации таможенных режимов

Ключевые слова: *проблемы, цифровая таможня, таможенные режимы, внешняя торговля, искусственный интеллект*

В современных трансформационных изменениях процесс развития информационных систем приобрёл существенный рост. Поскольку он стал использоваться во всех сферах и отраслях экономики, что в свою очередь послужило новым толчком в сторону полной цифровизации тем самым открыв огромное число новых эффективных способов введения мировой торговли.

Анализ показывает, что таможенные службы практически всех стран мира в первые годы XXI столетия столкнулись с ускоренным ростом числа внешнеторговых операций, и это свидетельствует о том, что действующие механизмы организации управления таможенного контроля товаров и транспортных средств, сейчас недостаточно эффективны и требуют дальнейшей проработки. Поэтому с учетом этого таможенные службы многих стран поставили перед собой цель осуществлять переход от устоявшейся бумажной системы в информационную платформу, которая позволяла оптимизировать внутренние процессы за счёт внедрения передовых цифровых и коммуникационных технологий и это позволило наладить хорошие взаимодействие субъектов ВЭД с таможенной службы, тем самым упростив, усовершенствовав и ускорив совершение таможенных процедур [5].

В условиях Таджикистана важным считаем изучении роста внешней торговли. Динамики изменения величины внешней торговли за 2017-2023

годы представлена в табл.1. По результатам анализа установлено, что внешнеторговый оборот за рассматриваемый период возрос на 2,96 раза, при этом со государствами СНГ на -88,56% и с другими странами увеличился на 2,29 раза. Также видно, что экспорт увеличился на 2,04 раза, а со странами СНГ возросла на 28,02%, и с другими странами увеличился на 2,47 раза, импорт возрос на 2,12 раза, и со странами СНГ на 81,43%, с другими странами на 2,57 раза.

Таблица 1 - Динамика внешней торговли Республики Таджикистан за 2017-2023 гг. (млн. доллар).

Показатели	2017г.	2018г.	2019г.	2020г.	2021г.	2022	2023	2023г. к 2017г., в %
Внешнеторговый оборот – всего, в т.ч:	3972,9	4224,3	4523,7	4557,8	6359,1	7309,5	8328,9	2,096
Страны СНГ	1886,0	1876,0	2002,6	2199,9	3229,0	3870,4	3556,2	188,56
Страны остального мира	2086,9	2348,3	2521,1	2357,9	3120,1	3439,1	4772,2	2,29
Экспорт –всего, в т.ч.:	1198,0	1073,3	1174,4	3406,8	2179,6	2142,0	2448,8	2,04
Страны СНГ	430,7	530,3	445,9	289,4	574,7	761,4	551,4	128,02
Страны остального мира	767,3	543,0	724,5	117,4	1574,9	1380,6	1897,3	2,47
Импорт-всего в т.ч.:	2774,9	3151,0	3349,3	3150,9	4209,5	5167,5	5880,1	2,12
Страны СНГ	1656,2	1818,0	2071,2	2068,4	2545,4	3109,0	3004,8	181,43
Страны остального мира	1118,7	1333,0	1278,1	1082,5	1664,1	2058,5	2875,4	2,57

Источник: Составлено автором на основе «Статистического ежегодника Республики Таджикистан». – Душанбе: «АСПРТ», 2024. -419с.-С.312

В целом результаты показывают о решении проблемы цифровой таможни и пути их улучшения в Республике Таджикистан. В настоящее время существование и функционирование сложного механизма оптимизации таможенного дела на основе создании цифровой таможни, является общемировым трендом. Решение данного вопроса обусловлено необходимостью ускорения таможенных процедур и их упрощения для субъектов ВЭД в условиях бизнес пространства. Становление цифровой таможни также было связано с ростом числа интернет покупок, за счёт чего число новых потенциальных рисков возросло до колоссального размера, пути решения которых требовали эволюцию таможенной системы в совершенно новую информационную среду, которая была способна

защищать интересы республики от незаконного перемещения товаров и транспортных средств.

В новых условиях важным считаем изучении особенности таможенного контроля товаров (рис.1).

Рисунок 1- Особенности таможенного контроля товаров и транспортных средств в Таджикистане

Анализ рис.1 показывает, что выделенные особенности следует учитывать при создании цифровой таможни. В этих условиях важнейшим направление на период до 2030 года считается переход к интеллектуальной таможне.

Создании цифровой таможни целесообразно проводить на основе:

- Использование искусственного интеллекта;
- Осуществлять систематическую сверку электронных разрешительных документов;
- Производить автоматизированную оценку уровня риска для любой товарной партии в режиме реального времени;
- Применение современных платёжных решений;
- Интеллектуальные пункты пропуска [4].

Оценивая важности создания цифровой таможни выделяем следующие направления цифровизации (рис.2).

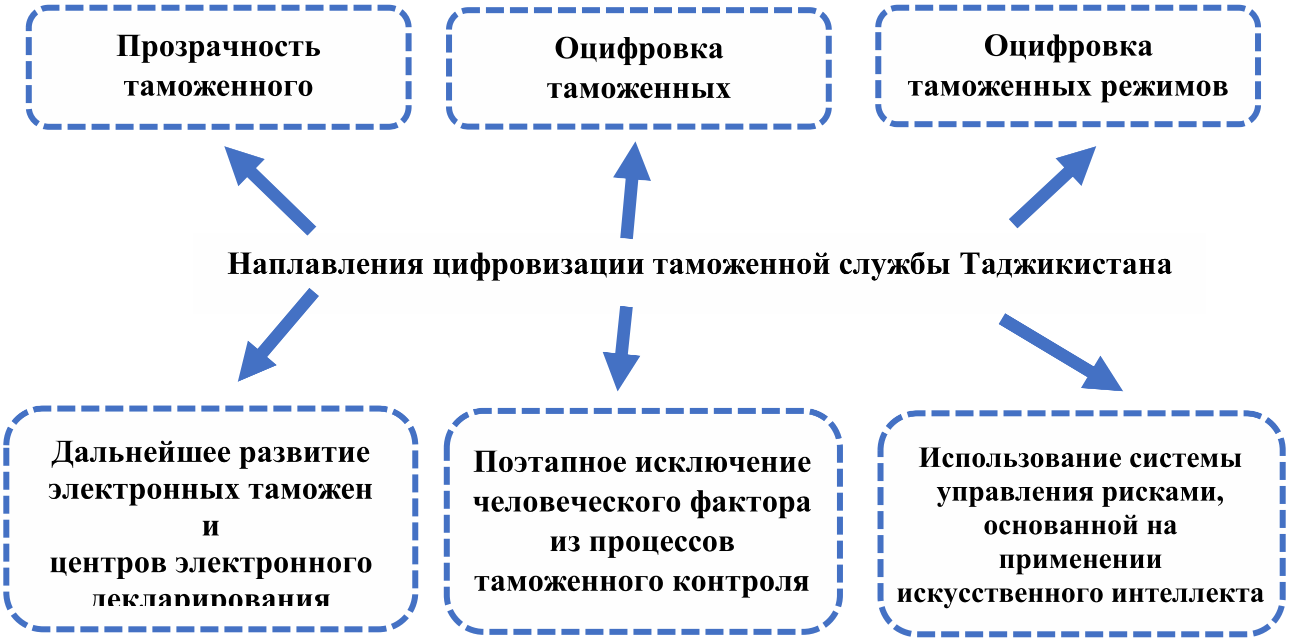

Рисунок 2 -Направления цифровизации таможни

На основе анализа рис.2 установлено, что в рамках разрабатываемой программы развития таможенной службы планируется реализовать значимые проекты за счёт внедрения в ныне действующие информационные системы искусственного интеллекта, что позволит им осуществлять не только аккумулирование и передачу информации, а также ввести их обработку путём решения нелинейных задач в многомерном пространстве, что в свою очередь позволит принимать юридически важные решения.

Анализ опыта работы таможенных органов в странах мира показывает, что цифровая таможня успешно реализуется [2]. Сейчас в КНР развитие цифровой таможни является приоритетом государства, не выполнив который его могут потеснить с первого места на рынке мировой торговли. Именно поэтому её внедрение сопровождается всевозможной поддержкой со стороны Китая, что позволило сократить время таможенного оформления, оптимизировать межведомственную коммуникацию, оперативное внесение поправок в документы и сведения, а также подача и регистрация заявлений в онлайн режиме.

Опыт КНР показывает, что ещё в 2016 году был объявлен старт программы поощрения уполномоченных экономических операторов, которая исходя из надежности конкретной компании присваивала ей соответствующий уровень, который менялся в зависимости от добросовестности участника ВЭД. На основе изучения опыта КНР нами

выявлено, что реализуемая программа включает в себя шесть основных категорий:

1. Green Lane – ускоренный коридор включающий себя меры по регистрации, лицензированию и выпуску товаров;
2. Less Inspection – снижает возможное количество проверок в отношение оператора;
3. Priority Treatment – включает в себя меры по защите интеллектуальной собственности, если они необходимы компании для получения патента или же защиты прав на различных судебных разбирательствах;
4. Simplified Procedure – сокращает количество документов необходимых от юридического лица до максимально возможного минимума
5. Major Reference Benchmark – Система контроля основных показателей, аккредитованных уполномоченных экономических операторов;
6. Pilot Reform Project – состоит из мер, суть которых направлена на предоставление приоритетных прав аккредитованным участникам ВЭД и мониторинг практики их распоряжения.

Также КНР занимает ведущее место в создании общих платформ данных и создание такой структуры позволит осуществлять моментальных контроль и анализ получаемых данных. Власти страны утверждают, что подобный проект кроме всего этого сможет стимулировать развития инфраструктуры в регионе, вместе с которым будет построен рынок торговли данными, однако перечень передаваемых данных на текущий момент остаётся не известен.

Опыт КНР показывает, что она ведёт активную политику сближения с иностранными организациями. Примером этого является создание между таможенными службами Евросоюза и КНР интеллектуальных и безопасных торговых линий (SSTL) – это экспериментальный проект, позволяющий осуществлять постоянный мониторинг всех компонентов безопасности цепочки по ставок по наивысшим международным стандартам.

Дальнейшие внедрение интеллектуальных и безопасных торговых линий (SSTL) позволит уменьшить затрачиваемое время на совершения таможенных процедур, а также повысив безопасность этих поставок благодаря сотрудничеству между различными государствами. Таможенные органы стран, являющиеся участниками SSTL работают вместе, осуществляя обмен информацией о возможных рисков поставок и обсуждая способы их минимизации или полного предотвращения.

Целесообразно заметить, что внедрение этих и множества других систем в работу таможенных органов является на текущий момент

необходимостью, именно из-за этого так активно лоббируются все экспериментальные проекты законов. Ведь они позволяют проверить на практике работу подобных механизмов и уже вскоре окончательно внедрять их в полномасштабные работы [1, с. 867]. Анализ этой практики показывает, что в большинстве случаев она успешна. Именно поэтому КНР играет важнейшую роль в мировой торговле, поскольку в его таможенной системе применяются все прорывные таможенные решения, позволяющие оптимизировать работу таможенных органов до максимально возможных показателей эффективности, доступных на текущий момент.

Таможенная служба Таджикистана и стран СНГ активным образом стараются перенимать иностранный опыт так для развития международного оборота начиная с 2011 года утвердили основные постулаты осуществления таможенных проверок и контроля доставляемых через границу товаров, используемые в Евросоюзе [2, с. 17]. Для этих целей были созданы взаимодействующие между собой информационные системы, позволяющие оперативно передавать информацию в рамках стран Европейского союза.

Заслуживает одобрения опыт функционирование система «Калининградский транзит» в России, которая осуществляет взаимодействие между определенными государствами (рис.3) и главной особенностью которой является включение её в информационную среду ЕС, не входящую в неё.

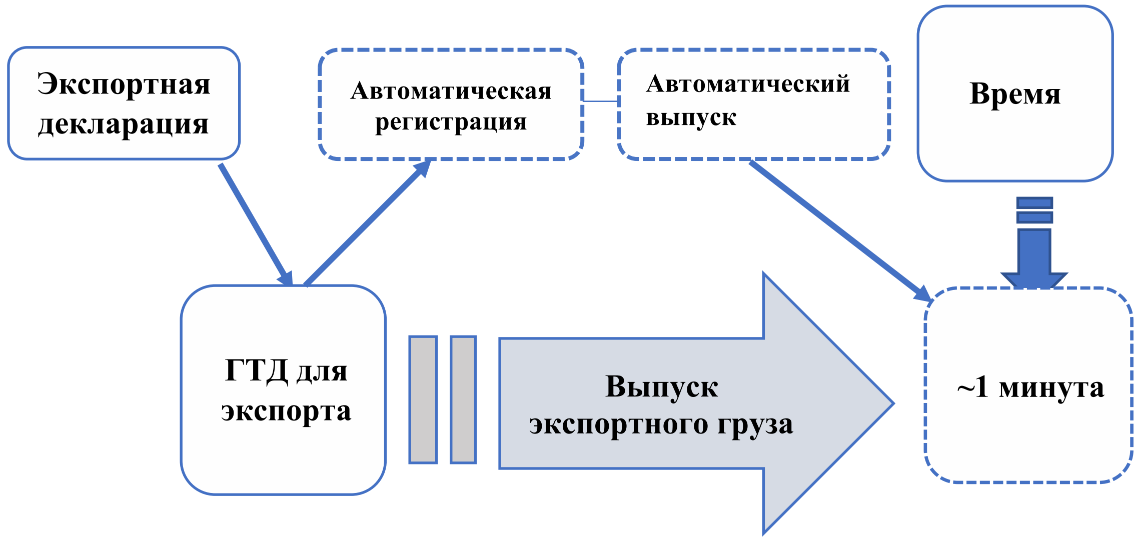

Рисунок 3 -Цифровизация таможенного режима «Экспорт»

Реализация модели указанной на рис.3 показывает, что подобного рода инновации позволили постепенно решить большинство проблемы таможенной службы. Однако проработки данного направления не должны останавливаться, поэтому крайне важно в ближайшей перспективе осуществить следующие необходимые шаги, которые позволят сгладить

дальнейшие проблемы, с которыми может столкнутся таможенная служба в процессе перехода к интеллектуальной таможне [3].

Для этого необходимо:

- Разрешение организационно-штатных, правовых, инфраструктурных и кадровых вопросов;
- Создание сбалансированной и согласованной базы данных, с содержанием основных целей, критериев и показателей деятельности таможенных органов, а также качества оказываемых услуг в информационном пространстве;
- Разработка инновационных технологий таможенного контроля с учётом всех международных стандартов ВТамО;
- Модернизация программно-технической и методической базы по обеспечению защищенности основных систем таможенной службы;
- Совершенствование нормативно-правовой и управленческой базы и др.

Таким образом, именно такой подход позволит таможне стать одной из ключевых опор и механизмов для достижения всех поставленных перед собой целей государством в условиях трансформационных изменений. Вместе с тем целесообразным считаем:

1. Разработки комплексной программы развития таможенной службы Таджикистана с целью реализации стратегии развития до 2030 года. Последовательно и поэтапно должна быть воплощена концепция «интеллектуальной таможни». Внедрение искусственного интеллекта (ИИ), анализ Big Data, дальнейшая автоматизация таможенных процессов направлены на совершенствование государственной службы и повышение качества коммуникации участников ВЭД.

2.Являясь объектами критической информационной инфраструктуры, в настоящее время сервисы таможенной службы Таджикистана ежедневно подвергаются кибератакам (в среднем 3–4 раза в день). С одной стороны, это так называемые DDoS-атаки, связанные с повышенной нагрузкой на сервера из-за неконтролируемых запросов, а с другой, направление вредоносных вложений с загружаемыми в систему документами или по электронной почте.

Поэтому принимаются дополнительные технические и организационные меры, позволяющие противостоять угрозам, о запрете использования иностранного ПО на объектах критической информационной инфраструктуры и развитию технологий информационной безопасности.

3. Наряду с созданием цифровой таможни стоит задача кадрового обеспечения таможенных подразделений высококвалифицированными

специалистами. Внедрение IT-технологий требует от сотрудников дополнительных знаний в области Big Data и искусственного интеллекта. Профессионал своего дела должен уметь пользоваться информационными системами и ресурсами, новейшими техническими средствами контроля и наблюдения. Изменение роли и положения современного таможенника актуализирует такие личные качества, как способность к оперативной адаптации, дополнительному обучению, переподготовке в условиях изменяющихся процессов таможенного администрирования. При этом важным остаются высокие требования к моральным и психологическим качествам специалиста: осознание важности защиты интересов государства, принципиальность и стрессоустойчивость в современных условиях.

В целом, решение указанных проблем на ранней стадии может позволить осуществить переход таможни в цифровой и тем самым став одним из флагманов развития международной таможенной системы и в то же время произвести модернизацию таможенных органов таким образом, чтобы при обращении в них участник ВЭД испытывал минимум неудобств при получении им всего необходимого спектра запрашиваемых услуг.

Литература

1. Акулинин В. Ф., Адамов Д. В. Россия на пороге сингулярности. Искусственный интеллект, основные аспекты и сложности развития и внедрения в России и в мире // Экономические отношения. 2019. № 2. -С. 867

2. Боброва О.Г., Бабенко К.И. Цифровая таможня – современный международный тренд. Сущностные характеристики и прогнозируемые эффекты // Государственное управление Российской Федерации: вызовы и перспективы: Материалы 15-й Международной конференции «Государственное управление в XXI веке». -М.: «КДУ», «Добросвет», 2018. URL: bookonlime.ru/node/1760. (дата обращения: 24.12.2024).

3. Губанова А. В., Климовская С. М. Внедрение и использование инноваций в технологиях таможенного контроля // Маркетинг и логистика. – 2020. – №6 (32). – С. 13-22.

4. Самтынова Е. Утверждена стратегия развития таможенной службы до 2030 года. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.garant.ru/news/1376639/ (дата обращения 12.01.2025).

5.Раджабова Н.Р., Раджабов Р.К. Направления совершенствования электронного таможенного декларирования товаров и транспортных средств в Таджикистане// Вестник Таджикского государственного университета коммерции, №2 – 2023. - С 22-27.

АСОСҲОИ ИЛМИИ НАЗАРИЯВӢ - МЕТОДИИ ТАНЗИМИ ДАВЛАТИИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДИЮ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ

Нидоев Нозимҷон Фозилович - д.и.и., профессори кафедраи фаъолияти гумруки Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола асосҳои илмии назариявӣ-методии танзими давлатии фаъолияти иқтисодию гумрукӣ дар шароити рақамикунонӣ баррасӣ шудаанд. Назари олимон ва мутахассисон нсбати истилоҳ ва категорияҳо, аз ҷумла «танзими давлатии иқтисодӣ" ва «идоракунии иқтисодӣ» бо баъзе фарқиятҳо ва умумиятҳои муайян, мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор дода шуда, нуқтаи назари муаллиф изҳор карда шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *танзими давлатии иқтисодиёт; идоракунии давлатии иқтисодиёт; шароитҳои рақамикунонӣ, гумруки рақамӣ, таҳдидҳои амниятӣ, марҳилаҳои табодули рақамӣ, рушди иқтисоди рақамӣ.*

Асосҳои илмии назариявӣ-методии танзими давлатии фаъолияти иқтисодию гумрукӣ дар шароити рақамикунонӣ вобаста ба нақши муҳими ҳаёти ҷомеа аз ҷониби давлат, ҳамчун шакли ташкили сиёсӣ бо назардошти амалкарди рафтор, иқтидор ва воситаҳои зиндагии мардум дар ҷараёни иҷтимоии маҳалли зист муайян карда мешавад.

Мақсади асосии мавҷудияти давлат бошад, дар се шакли маъмул роҳандоз карда мешавад:

- дар муҳофизати низоми мавҷуда;
- дар таъмин намудани тартибот ба воситаи хостаҳои сиёс ;
- дар баланд бардоштани обр и ҳокимияти давлат таввасути назорат ва усулҳои муайяни тамзимкунӣ.

Давлат бошад, мутобиқи ақидаҳои мутахассисон дар натиҷаи се асос ба вуҷуд омадааст:

- бо тақсимоти ҷамъиятии меҳнат;
- бо пайдоиши моликияти хусус ;
- бо муносибатҳои мавҷуд будаи иҷтимо .

Амалияи ҷаҳонӣ шаҳодат медиҳад, ки дар т ли тамоми давраи рушди инсон , мафҳуми давлат доимо бо мафҳуми қудрат айниятдор ҳисобида шуда, айни замон, мафҳуми он ҳамчун фишанги асосии қудрати сиёс бо дарназардошти муносибатҳои иқтисодӣ, аз мавҷудияти аломатҳои зерин иборат аст:

- аз мақомот ва ташкилотҳое, ки функсияҳои ҳокимиятро иҷро ва идора менамоянд;

- аз маҷм и қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқ ;

- аз қаламрави муайяне, ки дар он салоҳияти доираи ҳуқуқии он амал мекунад;

- аз тағйирёбии доимии иродаи ҷомеа ва ҷор намудани ташаккули муносибатҳои иқтисодии давлат.

Гузашта аз ин, гузариш ба ҷомеаи пешрафта ва ё саноат сабабгори ба вуҷуд омадани низоми мураккаби донишҳои анд хташудаи техникию технологӣ ва пайдоиши илм на танҳо дар бораи сифати идоракунии умумии инсонӣ, балки ба сифати идоракунӣ ва танзими давлатие, ки дар худ фаъолияти иқтисодӣ ва баътар муносибатҳои дигар соҳаҳо, аз ҷумла фаъолияти гумрукиро дар бар гирифтааст.

Олимон ва мутахассисоне, ки илми идоракуниро таҳия карда, ба вуҷуд оварда, такмил доданд, аз ҷумлаи А Файоль. Г. Эмерсон. Ф. Тэйлор. Г. Форд. мебошанд, ки асарҳои онҳо ба сарчашмаҳои классикӣ табдил ёфта, то имрӯз аҳамияти худро гум накарда, бо Маҷмӯаи илмии худ «Идоракунӣ - ин илм ва санъат», хато намекунем, агар, гӯем, ки илми идоракуниро бо номи менеҷменти ҳозира арзи ҳастӣ намудаанд [7, саҳ. 3-17].

Вале, амал шудани ин илм муддати дароз аз ҷониби қонунҳои рушди ҷомеаи капиталист монеъ шуда буд. Гузашта аз ин, чунин ҳодисаҳо, ба монанди ҷанги якум ва дуюми ҷаҳонӣ, инқилобҳои гуногуни дар саросари ҷаҳон сарзада, депрессияи Бузурги иқтисодии солҳои 1929 - 1933, таъсири ҳодисаҳои ҷаҳон ва таҷрибаҳои гуногуни худкома, аз ҷумла ҷанги таҳмилии шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (солҳои 1992 - 1997) ба кулл табадуллотро дар мафкураи одамон, махсусан дар дарки нақш ва аҳаммияти илмҳои идоракун ва танзимкунии давлатии фаъолияти иқтисодӣ сабабгор гардидаанд.

Имр зҳо низ дар ҷомеаи муосир терроризму ифротгаро дар минтақаву кишварҳои гуногуни олам торафт доман густурда, тавассути расонаҳои хабар иттилоъ дода мешавад, ки ч гуна ҳазорҳо нафар мардуми мусулмон бинобар ноамнии диёрашон хонаву ватани худро тарк карда, дар орзӯи як г шаи ором, ҷони худро дар роҳҳо, сарҳади давлатҳои дигар ва баҳрҳо аз даст медиҳанд.

Чуноне, ки Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон дар Паёми навбатии худ 28 декабри соли 2024 «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохил ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар ҷаласаи якҷояи маҷлиси милл ва маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуданд:

“Ҳамоҳангии фаъолият дар миқёси байналмилал ва минтақав ба эҷоди механизми боэътимоди муборизаи муштарак бар зидди хавфу таҳдидҳои амният мусоидат менамояд. Вазъи ноором ва равандҳои пуртазоду мураккаб дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон, ки пайомадҳои буҳронии сиёсиву иқтисод доранд, ҳамоно боиси нигарон мебошанд.

Иштироки фаъол дар равандҳои ҷаҳон бошад, бо мақсади ҳалли масъалаҳои умдаи аҳли башар аз авлавиятҳоест, ки дар сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳандоз мегарданд” [8, саҳ. 22].

Маҳз ин ҳодисаҳо ҳамчун маҳаки асос дар болорав , дар рушди назарияи танзим ва идоракунии давлатии фаъолияти соҳаҳои ҷудогона, ҳамчун дониши ҳамаҷонибаи илми соҳав асос шудаанд. Ин чунин маъно дорад, ки бозори муосир бидуни дахолати ҳукумати кишвар имконнопазир аст. Бозорро амалҳои ғайриичтимо ва тамоюлҳое, ки боиси вайрон кардани равандҳои таносубҳои хурд ва калони пайдоиши падидаҳою амалҳои буҳрон мегарданд, фаро гирифтаанд. Таҷрибаҳои ҷаҳон нишон медиҳанд, ки онҳоро танҳо танзимкунандагон ва идоракунандагони давлат назорат ва маҳдуд карда метавонанд.

Дар ҳақиқат, амалия гувоҳ аст, ки қисми ҷудонашавандаи идоракунии давлат , ин танзими давлатии иқтисодиёт аст, ки дар он иқтисоди милл ва тамоми зерсохторҳои он - минтақаҳо, соҳаҳо, равандҳои иҷтимоию иқтисод ва зуҳуроти онҳо ҳамчун объекти танзимкунанда амал мекунанд.

Бояд қайд кард, ки ба назари мо, дар айни замон ду истилоҳ, гоҳҳо дар як маъно нисбат ба иқтисодиёт истифода мешаванд:

- идоракунии давлатии иқтисодиёт;
- танзими давлатии иқтисодиёт.

Бо вуҷуди ин, имр зҳо дар адабиёти илмию метод , масъалаи фарқияти онҳо зиёд дида мешавад. Вале дар ин марҳилаи азхудкунии илми танзими давлатии фаъолияти гумрук , мо ба инобат гирифтани ҳаммаъногии ин ду истилоҳ ва истифодабарии онҳоро ҳамчун синониум дар идоракунии объектҳои табиати иқтисодидошта тавсия медиҳем. Бо вуҷуди ин, дар доираи маънои хело наздик доштани истилоҳи «идоракунии иқтисодӣ» ва «танзими давлатии иқтисод " онҳо баъзе фарқиятҳои муайянеро доро мебошанд [6, саҳ. 26-28].

Аз тарафи дигар, аз нуқтаи назари таълимоти идоракун категорияи "идоракун " бештар характери умум дорад. Дар ин ҷо низ, танзим метавонад ҳамчун функсияи идоракун фаҳмонида шавад ва мувофиқан ҳамчун ҷузъи мушаххаси идоракун , ки метавонад бо дигар ҷузъҳо идоракунии дахлдорро пурра кунад.

Танзимкун бошад, дар самти рушди равандҳои иқтисод , иҷтимо ва шароитҳои барои рушди иқтисоди милл пешбинишуда, фаъолияти субъектҳои хоҷагидориро мувофиқ ба мақсад ва вазифаҳои гузоштагшуда таъмин менамояд.

Аз нуқтаи назари миқёси татбиқ, танзими давлат , ки таъсири бевоситаи давлат дар бораи объектҳои иқтисодиро надорад, дорои ҳудудҳои васеъ мебошад. Он фаъолияти самараноки субъектҳои соҳибкориро сарфи назар аз шакли моликият дар самтҳои мазкур фаро гирифта, танзим мекунад.

Албатта, мо метавонем дигар далелҳоро барои мафҳумҳои «идоракунии иқтисод », «танзими давлатии иқтисодиёт» мисол биёварем, вале ҷанбаи татбиқ намудани тафовути ин мафҳумҳо дорои хусусияти асосӣ намебошанд. Чунки дар ҳама ҳолат, сухан дар бораи таъсири самарабахши давлат оид ба рушди иқтисодиёти милл мувофиқи мақсад ва вазифаҳои муқарраршуда аст.

Ҳалли мушкилоти иқтисоди милл , аз ҷумла рушди иқтисодӣ, шуғли аҳолӣ, сатҳи нарх, тақсимоти даромад, озодии иқтисод , самаранокии иқтисодӣ ва танзими давлатии иқтисодиёт бояд ба унсурҳои дигари низоми ягонаи идоракунии давлатӣ вобаста ба сиёсат, фарҳанг, риояи қонуният, ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандон мутобиқ гардонида шавад [6, саҳ. 29].

Аз тарафи дигар, рушди низоми танзими давлатии иқтисодиёт бо пешрафти илмҳои зиёд алоқаманд аст. Инҳо дар соҳаи идоракун , назарияи иқтисод , фалсафа, иҷтимоиёт, омор, таҳлили фаъолияти иқтисод ва соҳаҳои муҳими хоҷагидор , алалхусус дар танзими давлатии фаъолияти гумрук во мех ранд. Мураккаб ва табиати хусусияти хоси танзими давлатии иқтисодиёт бошад, талаб менамояд, ки истифодабарии доираи васеи усулҳои умум ва хусусӣ, принсипҳо ва усулҳои тадқиқот дар алоқаманд бо илмҳои техник , ризоиёт ва фанҳои тадқиқот дар робита ба илмҳои таби фарогир бошанд.

Вале, мафҳуми назариявии «сиёсати давлатии иқтисод » нисбат ба мафҳуми «танзими давлатии иқтисоди милл » васеътар буда, «сиёсати давлатии иқтисод » ба принсипҳои дахолат накардани давлат дар ҳаёти хоҷагидор асос ёфта бошад ҳам, дахолат накардани давлат дар амалияи фаъолияти иқтисодию иҷтимо қариб, ки вуҷуд надорад.

Дар бисёре аз мамлакатҳои Аврупои Ғарб , давлати Ҷопон, мамлакатҳои тез тараққикунандаи Осиё ва Амрикои Лотинӣ механизми нисбатан тараққикардаи танзим давлатии иқтисодӣ ба чашм расад ҳам, дар Австралия, ИМА ва Канада, танзими давлатии иқтисоди миллӣ нисбатан

суст рушд кардааст. Новобаста аз мушкилиҳои ҷойдошта, танзими давлатии иқтисодӣ дар давраи мураккаб гардидани вазъи бекорӣ ва инфлятсия нақши муҳимро бозида, сармояи хусусӣ дар ин кишварҳо мавқеи нисбатан мустаҳкамро доро мебошанд [5, саҳ. 245-247].

Дар банди 1 моддаи 1 "Танзими гумрук ва фаъолияти гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" боби 1 "Муқаррароти асос " фасли 1 "Муқаррароти умум "-и Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: "Танзими гумрук аз муқаррар намудани тартиб ва қоидаҳое иборат мебошад, ки шахсон ҳангоми риоя намудани онҳо ҳуқуқи аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқол додани мол ва воситаҳои нақлиётро амал менамоянд" [3, саҳ. 5].

Фаъолияти гумрук бошад, мутобиқи банди 2 моддаи мазкур ин "Маҷмӯи усулҳо ва воситаҳои таъмини риояи тадбири танзими гумрукию тариф , мамнӯият ва маҳдудиятҳоеро дар бар мегирад, ки мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи танзими давлатии фаъолияти иқтисодии хориҷ вобаста бо интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрук муқаррар шудааст" [3, саҳ. 5-6].

Ҳуҷҷати дигари дар амалия ҷорӣ намудани иқтисодиёти рақамӣ ва бо ин восита таъмин намудани бехатарии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон - ин Консепсияи иқтисоди рақам дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, №642 тасдиқ шудааст, мебошад, ки он дар асоси Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомал Раҳмон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохил ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 26 декабри соли 2018 ва мутобиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 январи соли 2019, №39 «Дар бораи ҷамъбасти натиҷаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2018 ва вазифаҳо барои соли 2019» таҳия гардидааст [4].

Дар Консепсия ташаккули дурнамои умумии табодули рақам дар ҷумҳур дар асоси модели байналмилалии таъсиси иқтисоди рақам пешбин шуда, он як қатор чорабиниҳоро дар бар мегирад.

Якум, ба он баҳодиҳии ҳолати ҷор ва коркарди як қатор чораҳо оид ба таҳкими заминаи меъёрии ҳуқуқ , инчунин сиёсати давлат дар соҳаи ҷорикунии технологияҳои нав, таҳкими амнияти иттилоот ва зиёдшавии бовар ба технологияҳои рақам дохил мебошанд.

Дуюм, Консепсия таҳкими асосҳои рақам , ба монанди таъсиси инфрасохтори муосири рақам ва таъмини ҳамаҷонибаи дастрасии

фарохмавҷ , рушди системаҳои муосири алоқа, таъсиси дата-марказҳо ва платформаҳои рақамиро пешбин менамояд.

Сеюм, Консепсия табодули соҳаҳои калидии фаъолияти иқтисодии ҷумҳуриро пешбин менамояд, ки рақамикунонии онҳо метавонад таъсири пайдарҳам ба тамоми иқтисодиёти кишвар расонад, ба монанди:

- табодули бахши хизматрасонии давлат ва гузариш ба ҳукумати электрон ;

- рақамикунонии соҳаи иҷтимо ва соҳаҳои калидии истеҳсолот, ба монанди энергетика, саноати коркард, кишоварз ва таъсиси бахшҳои нав;

-табодули нақши Бонки миллии Тоҷикистон дар ҷорикунии технологияҳои молиявии рақам , инчунин сиёсати пулию қарз , асъор ва назорати низоми бонк .

Консепсия гузариши муттасили марҳила ба марҳиларо ба амалисозии дурнамои табодули рақам бахри таъмини бехатарии иктисоди дар ҷумҳур пешбин менамояд. Дар аввал се марҳила то соли 2040 ба нақша гирифта мешавад:

- марҳилаи якум то соли 2025;

- марҳилаи дуюм то соли 2030;

- марҳилаи сеюм то соли 2040.

Ҳамаи марҳилаҳо оид ба амалисозии табодули рақам дар доираи лоиҳахо тарики зайл амал карда мешаванд:

- вобаста ба хусусияти афзалиятҳо, вазифаҳо ва самтҳои рушди системаи иқтисоди рақамии дар он пешбинишуда;

- такмили қонунгузор ва дигар асосҳои ғайрирақам ;

- лоиҳаҳои пилот ва таҷрибав бо назардошти системаи иқтисоди рақам роҳандоз карда мешаванд мутобиқи СМР-и ҷумҳур ба нақша гирифта мешаванд.

Пешг иҳои давлат ва барномаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба рушди институтсионалии содирот ва воридотивазкун як қатор барномаҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва дар Барномаи миёнамуҳлати рушди Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 бо мақсди тақвият бахшидани ҳадафҳои стратегия ва тасҳеҳи марҳилаҳои рушд Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 январи соли 2025 мутобиқи моддаи 69 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон намудани солҳои 2025-2030” арзи ҳастӣ намуд [1; 2; 10].

Дар тавзеҳот ба фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон намудани солҳои 2025-2030 аз 08 январи соли 2025 омадааст:

«Имр з Тоҷикистон дар ҷодаи гузариш ба рақамикунонии соҳаҳои иқтисоди милл ҷиҳати таъмин намудани шаффофияти муносибатҳои иқтисодиву молияв қадамҳои устувор гузошта истодааст ва татбиқи саривақтии ташаббуси мазкур имкон медиҳад, ки дар панҷсолаи минбаъда ба раванди мазкур вусъат бахшида шуда, заминаҳои ҳуқуқ такмил ёбад ва санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақам қабулу амал карда шаванд. Дар ин раванд, омода кардани барномасозон ва дигар мутахассисони зарур барои рушди иқтисоди рақам дар низоми таълимии муассисаҳои тамоми зинаҳои таҳсилоти касб амал шуда, тавассути ҳавасмандгардон дар самти технологияҳои иттилоот ва бозом з дар муассисаҳои пешқадами хориҷ кадрҳои баландихтисоси милл р йи кор меоянд» [9].

Инчунин, мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрук -Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсадҳои гумрук татбиқи мустақими вазифаҳоро дар соҳаи фаъолияти гумрук ва истифодаи якхелаи қонунгузории гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби ҳамаи мақомоти гумрук дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти асосҳои илмии назариявӣ-методии танзими давлатии фаъолияти иқтисодию гумрукӣ дар шароити рақамикунонӣ таъмин менамояд.

Ҳамин тариқ, яке аз самтҳои муҳимтарини фаъолияти давлат дар шароити иқтисоди бозор , танзими иқтисодиёт буда, танзими давлатии иқтисодиёт - ин низоми фаъолияти иқтисодии давлат аст, ки тавассути он ба рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеа таъсир мерасонад. Танзими давлатии муҳити берун бошад, тавассути маҷм и чораҳо метавонанд ба танзими тарифии гумрук ва чораҳои ғайритариф танзим карда шаванд.

Адабиёт:

1. Дар бораи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016, №636. - Душанбе: ДИ ПҶТ, 2016. - 97 саҳ.

2. Дар бораи «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон намудани солҳои 2025-2030. Фармони президенти ҷумҳурии тоҷикистон аз 8 январи соли 2025, №911.

3. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул намудани Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мавриди амал қарор додани он» аз 3 декабри соли 2004, №62. - Душанбе, 2005. - Саҳ. 3-4.

4. Консепсияи иқтисоди рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, №642.

5. Нидоев Н.Ф. Бехатарии иқтисодии давлат. ДТ. Зери таҳрири умумии д.и.т., дотссент Назарзода Х.Х. - Душанбе: “Ирфон”, 2023. - 428 саҳ.

6. Нидоев Н.Ф., Наврӯзов Р.П., Файёзов Ҷ.Б. Танзими давлатии фаъолияти гумрук . КТМ. Зери таҳрири умумии профессор Фақеров Ҳ.Н. - Душанбе: «Ирфон», 2018. - 315 - саҳ.

7. Управление - это наука и искусство: А. Файоль, Г. Эмерсон, Г. Форд. Научный сборник. Составитель Г.Л. Подвойский. - М.: Издательство «Республика», 1992.- 351 с. /https: //izbe. ru /book/ 317285 - upravlenie - eto - nauka-i-iskusstvo-a-fayol-g-emerson-g-ford/.

8. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2024 «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохил ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

9. Тавзеҳот ба фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон намудани солҳои 2025-2030. - Январь 8. - 2025 / https: // khovar. Tj /2025/ 01.

10. Оид ба Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2016, №678.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТАМОЖЕННОГО ДЕЛА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Саидова М.Х. -д.э.н., профессор кафедры менеджмент и маркетинг,
Холахмади С. -к.э.н., и.о., доцент кафедры финансы Таджикского государственного университета коммерции

В статье изучены актуальные вопросы институционального развития таможенной деятельности и таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности с учетом институциональных основ государственного управления таможенной деятельности. Обосновывается тесная взаимосвязь теории механизмов и институциональной теории, основанная на экзогенной предопределенность институтов, что открывает возможности для объединительных процессов в методологии современного институционализма и теории проектирования механизмов. Институционализация использования таможенных механизмов составляет

одно из основных курсов обеспечения безопасности и приволья перемещения продукции, находящейся в обороте на таможенной территории. Определяется рол и необходимость теории таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности в контексте институционального анализа и системного подхода. В следствии анализа функционала таможенной службы выделяются основные механизмы, используемые для достижения целей таможенной политики.

Ключевые слова. *институциональные основы, развития таможенные деятельности, эффективность, институционализация, внешнеэкономической деятельности, таможенной службы, развитии таможенной деятельность, регулирования*

В период преобразований всех сфер общественной жизни Республики Таджикистан – экономической, социальной, политической в соответствии с задачами внешнеэкономической стратегии республики, особую актуальность приобретает исследование процессов и результатов институциональной трансформации таможенная служба при правительстве Республики Таджикистан как основного пути реализации государственных целей таможенной политики. Предпосылками общественных преобразований стали усиление роли регионализации экономик торгующих сторон и необходимость повышения эффективности деятельности государственных органов контроля и управления, в том числе таможенной службы, в процессах создания стоимости, защиты внутреннего рынка и регулирования баланса интересов государства, бизнеса и потребителя.

В том числе особую значимость для инновационных преобразований в республики имеет таможенная служба как катализатор ускорения основных показателей развития Республики Таджикистан. Для этого, необходимо повысить эффективность работы таможенной службы за счет применения институционально закрепленных таможенных механизмов регулирования. При этом возможности и границы применения институциональных подходов в сфере таможенное служба в Республики Таджикистан еще недостаточно исследованы и имеют сложную структуру, что актуализирует важность исследования теоретических аспектов данной проблемы.

Следовательно, траектория исследования должна базироваться на анализе институционально-эволюционной теории трансформации с учетом субъектного и объектного подходов. Поэтому важно выявить места теории таможенных механизмов в контексте институционального анализа и системного подхода и выстраивание системы таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности.

Определяя концептуальные основы трансформаций в сфере таможенной деятельность, для понимания того, как целесообразно осуществлять процесс институциональных преобразований в сфере таможенной деятельности, следует обратиться к институционально-эволюционной теории. Так, сущность институционального подхода состоит в том, чтобы включить в рамки анализа экономических процессов всю систему институтов и учитывать неэкономические факторы. Институционализм – это направление социально-экономических исследований, в основе которого лежат две категории [2]:

во-первых, институты – закрепление норм и обычаев посредством законов, организаций, учреждений;

во-вторых, институции – обычаи и нормы поведения в обществе; они обозначают не то, что было юридически закреплено, а то, что является их источником, т.е. те механизмы, благодаря которым традиционные ориентиры трансформируются в социальную практику.

Целесообразно рассматривать институты как все разработанные людьми ограничения, регулирующие, координирующие поведение экономических агентов и упорядочивающие взаимодействие между ними, а также предусматривающие механизмы контроля за их соблюдением. Институты могут быть формальными, т.е. разработанные людьми (конституции, законы, нормативные акты) и неформальными «неписаными», которые находят свое проявление в общепринятых условностях, традициях, привычках, нравственных нормах, религиозных воззрениях.

Важно учесть, что существуют три вида института, которые имеют свои различия:

первый вид – это институты, регулирующие деятельность профессиональных групп специалистов, (институт обеспечения безопасности товаров и институт подтверждения соответствия) [2,3];

второй вид – это институты-нормы, включающие всю совокупность правил, регулирующих совместные действия людей;

третий вид – институты-организации, регламентирующие, контролирующие, защищающие деятельность субъектов и обеспечивающие соблюдение установленных норм. К ним относятся все государственные и саморегулирующиеся системы.

Таким образом, каждый институт имеет внешний механизм принуждения, созданный для выполнения определенных базовых правил в рамках института.

В частности, относительно субъектного подхода институт – это сформированное системное высокоорганизованное образование,

объединяющее деятельность людей для достижения определенной общественной цели.

А с точки зрения объектного подхода институт – это совокупность идей, правил, норм, механизмов, развивающих или формирующих определенную организацию.

В соответствии с субъектным подходом в таможенной деятельности следует выделить следующее:

- институты таможенного регулирования;
- субъектов внешнеэкономической деятельности;
- государственных органов исполнительной власти;
- таможенной службы и т.д.

Согласно объектному подходу воплощением институтов является совокупность норм, правил, законов, инструментов, моделей поведения, обычаев, ценностей, санкций, стимулов и т.д.

Эти разнопорядковые формы проявления институтов образуют сложную иерархию, исследование которой нужно для углубленного осмысления институциональной специфики таможенной деятельности [4, 5].

Актуальным считается институционализация как превращение социальных намерений в норму и формирование правил экономического общения путем их внедрения с помощью властных институтов на основе механизма правового, экономического и политического регулирования. В целом, понятие «институционализация» в различных сферах деятельности используется, как правило, для характеристики процессов упорядочения этой деятельности через формирование и закрепление соответствующих институтов, причем сам институт непрерывно развивается на фоне этих институциональных изменений.

Через призму таможенного регулирования институциональный подход определяется как общий метод управления, который через сосредоточение на структурно-функциональных основах построения системы таможенной структуры и формально-правовой характеристике политической системы дает возможность исследовать взаимозависимость и взаимосвязь между изменениями институциональных структур таможенной деятельность и содержанием государственной политики в данной сфере.

Структурные преобразования в подходах представителей этого направления толкуются как гармонизированный процесс трансформации прогрессивного характера, в котором роль государства чрезвычайно важна, а его результатом выступает создание в соответствии с заданными институциональными условиями социально-экономических институтов, которые в полном объеме соответствуют требованиям, предъявляемым внешней средой и внутренними детерминантами [5].

Теория таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности в контексте институционального анализа и системного подхода играет важную роль в развитии таможенной деятельность.

Институциональный подход к развитию таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности полагаем целесообразным рассматривать вместе с теорией механизмов. Такой подход направлен на исследование границ и возможностей регулирующего влияния на эффективность таможенной деятельности.

Всякий механизм с технической точки зрения – это система объектов, предназначенная для превращения движения одного или нескольких объектов в необходимые движения других составляющих.

С экономической точки зрения - это последовательность состояний, процессов, представляющих собой какое-либо действие, явление.

С позиции управления механизм – это совокупность средств, действий или комплекс рычагов, используемых в управлении и регулировании.

Для понимания структуры таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности следует определить понятия институциональной архитектоники и институционального механизма. В частности, институциональная архитектоника понимается как глубинная институциональная структура, строительное искусство и общий гармоничный план построения институтов, а институциональный механизм – это методология влияния не только на формирование институций, их взаимосвязей, но и обеспечение их соответствующего функционирования и трансформации.

На рисунке 1 отражено место теории таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности в контексте институционального анализа и системного подхода.

Необходимо отметить, что система таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности является частью экономической системы, которая, в свою очередь, представляет собой часть социальной системы.

Институциональный механизм является более широкой категорией, чем архитектоника, включающая следующие действия:

- формирование отдельных таможенных механизмов;
- построение институциональной системы таможенных механизмов в виде взаимодействующих структур базовых институций;
- формирование институциональной среды для таможенного регулирования внешнеторговой деятельности;
- институциональное обеспечение таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности, с подключением механизма

принуждения. Однако следует указать на специфичность механизма принуждения, учитывая характерные признаки институционализма; это заключается в том, что институции создают среду, которая прямо или косвенно влияет на поведение и адаптацию экономических агентов;

- подготовка институтов или институциональной среды таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности в целом к трансформации – институциональная динамика.

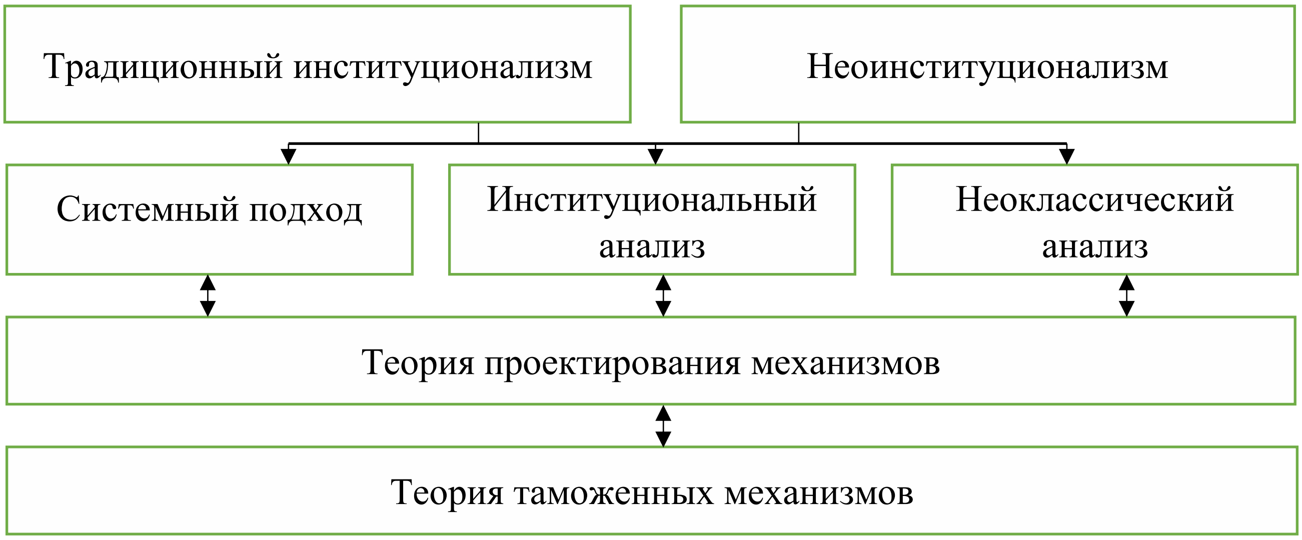

Рисунок 1 - Таможенные механизмы регулирования внешнеторговой деятельности в контексте институционального анализа и системного подхода

В ходе взаимодействия указанных элементов должно быть обеспечено создание, обновление и развитие системы таможенных механизмов, получение соответствующих результатов, улучшение условий их функционирования.

Мы считаем, что форма данной системы таможенных механизмов, состоит из трех основных аспектов:

- правовой – правила, касающихся международной торговли товарами;
- организационный – по вопросам, связанным со сферой деятельности государственного управления, ответственного за выполнение конкретных функций и задач;
- экономический – определяющий последствия функционирования отдельных организационно-правовых институтов таможенной системы для экономики и общества.

Следовательно, можно сделать вывод, о том, что таможенный механизм играет важную роль в решение проблем, связанных с

экономической деятельностью и с другими направлениями хозяйственной деятельности в республике.

Изучив работу ученых экономистов о практических аспектах функционирования таможенных органов позволили выделить систему основных взаимосвязанных таможенных механизмов (рис.2) [5,6,7].

Исходя из этого, были определены основные виды таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности, к которым относятся:

-организационно-институциональные механизмы, направленные на формирование условий функционирования таможенных органов;

-контрольные механизмы, которые обеспечивают реализацию контрольной функции таможенных органов;

-функциональные механизмы, позволяющие эффективно использовать инструменты для выполнения задач, поставленных перед таможенными службами (цифровизации таможенных операций, сбора таможенных платежей, соблюдения запретов и ограничений и др.);

-правовые механизмы, включающие нормативную правовую основу таможенного администрирования;

-организационно-коммуникационные механизмы, обеспечивающие использование автоматизированных систем администрирования таможенных платежей, и др.

Рисунок 2 - Система таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности

Вместе с тем, анализ действующих механизмов показывает, что они не полностью соответствуют современным потребностям развития общества, в первую очередь, вызывает сомнения недостаточное внедрение новых информационных технологий при совершении таможенных операций [4]. В таможенной деятельности недостаточно разработаны теоретические основы ряда понятий. В таможенном законодательстве слабо раскрыта методологическая база таможенного регулирования [7]. Необходимые институты таможенной системы формируются общественно-эволюционным путем. Воздействие институциональных механизмов на показатели развития таможенной системы раскрывает институциональную среду, т.е. институциональные механизмы являются способом воздействия на формирование соответствующей институциональной среды в таможенной системе. Институциональная система, в свою очередь, представляет собой структурированную совокупность взаимосвязанных и взаимодействующих государственных институтов, и организаций, а институциональные механизмы создают энергию для запуска всей системы и заставляют все элементы функционировать в определенном направлении.

Таможенные механизмы регулирования внешнеторговой деятельности характеризуются одновременностью возникновения внешних и внутренних стимулов развития, а также их действием на отдельные сферы деятельности и созданием соответствующей институциональной среды для их эффективной адаптации. Налаживание эффективного действия институциональных механизмов должно происходить эволюционным путем во избежание спонтанных изменений и юридических ловушек. Именно поэтому применение системного подхода к формированию таможенных механизмов регулирования внешнеторговой деятельности является необходимым условием успешного осуществления институционализации процессов.

В целом, можно сделать вывод о том, что в условиях развития евразийской интеграции и создания единого таможенного и институционально-коммуникационного пространства каждая страна заинтересована в обеспечении максимально соответствующих условий развития ВЭД. Процессы глобализации мировой экономики приводят к увеличению объемов перемещения товаров, услуг, информации, технологий, объектов интеллектуальной собственности, капиталов, рабочей силы между странами. В последнее время такое оживление этих процессов в сфере внешнеэкономической деятельности наблюдается и в Республики Таджикистан, что требует непосредственно институциональной трансформации для более эффективного влияния государства на процессы регулирования в таможенной деятельности. При этом, процессы

регулирования должны быть выстроены таким образом, чтобы в результате обеспечить обновление системы таможенных механизмов и режимов их функционирования.

Литература

1. Андреева Е.Л., Ильясов П.В. Проблемы совершенствования нетарифного регулирования международной торговли в рамках ЕАЭС / Е.Л. Андреева, П.В. Ильясов // Российский внешнеэкономический вестник. - 2021. № 2. С. 21–38.

2. Агеев А.И., Логинов Е.Л. Институциональные механизмы снижения мультифакторных рисков для валютно-финансовой системы России и ЕАЭС в условиях нелинейной экономической динамики: монография / А.И. Агеев, Е.Л. Логинов // Институт экономических стратегий. - М., 2017. - 101 с.

2. Воротынцева Т.М., Сауренко Т.Н. Институциональные рамки торговли товарами в ЕАЭС / Т.М. Воротынцева, Т.Н. Сауренко // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Экономика». – М., - 2018. Т. 26. № 1. - С. 38-46.

3. Жданова С.С. Механизм управления таможенными услугами на основе принципов контроллинга / С.С. Жданова // Вестник Российской таможенной академии. – М., 2019. № 2. С. 156–162.

4. Новиков В. Е. Актуальные проблемы развития теории таможенного регулирования и контроля // Приоритетные направления и задачи развития таможенной службы Российской Федерации до 2030 года: сборник материалов XIII Международной научно-практической конференции, 27 октября 2021 г. М.: РИО Российской таможенной академии, 2021. С. 108–113.

5. Раджабов Р.К. Совершенствование таможенного обслуживания с учетом перспектив ее развития в Республике Таджикистан / Р.К. Раджабов // Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита. Материалы VI международной научно-практической конференции (19-20 май 2017 года, г. Душанбе). - Душанбе: ОИПБА РТ, 2018. - С.293-295.

6. Раджабов Р.К. Анализ современного состояния развития системы организации таможенного контроля товаров и транспортных средств в Республике Таджикистан/Р.К. Раджабов, Д.К. Абдукодирзода // Актуальные вопросы таможенного дела и внешнеэкономической деятельности: проблемы и направления развития: сборник научных статей Всероссийской научно-практической конференции, 19-20 апреля 2023 года/ редкол.: Соклаков А.А. (отв. ред.); Курская академия государственной и муниципальной службы – Курск, 2023. – С.343-348.

ТАМОЖЕННЫЕ ПРЕФЕРЕНЦИИ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ: АНАЛИЗ МНОГОСТОРОННИХ И ДВУСТОРОННИХ СОГЛАШЕНИЙ

Джумъаев Б.М., д.э.н., доцент, заведующий кафедрой
мировая экономика Международного университета туризма и
предпринимательства Таджикистана
Хайдарзода Мехроби Ислам – к.э.н., директор Вахдатского
профессионально-технического лицея

В статье исследуются возможности и риски участие Таджикистана в многосторонней торговой системы и региональных торговых соглашениях. Выявлены общие черты и отличие структура региональных и многосторонних торговых соглашений. Доказано, что мере увеличения числа региональных торговых соглашений и участия стран в нескольких из них, создаются запутанные сети дискриминационного режима, которые затрудняют деятельность институтов, регулирующих мировую торговлю. Анализ показал, что независимо от того, что после вступления в ВТО в структуре экономики Таджикистана происходили значительные изменения, они больше всего связаны не только с членством ВТО, а реализацией широких мер государства в области экономического развития и диверсификации структуры внешнеторговой деятельности. Сделан вывод о том, что исторические корни торгово-экономических связей стран СНГ сохраняет высокий потенциал торгово экономического сотрудничество между этими странами и благоприятствует перспективы расширение имеющихся и формирование новых региональных торговых соглашений в этом пространстве. Доказано, что эффекты членства Таджикистана в ВТО зависит от активности позиции страны на площадке организации. Для более широкого использования возможностей ВТО и снижения рисков внешней торговли в условиях участия Таджикистана в многосторонней торговой системе, считается необходимым принятие дальнейших мер по повышению конкурентоспособности экспорта, диверсификации его структуры, и расширения его географии на основе стимулирования притока прямых иностранных инвестиций, внедрения современных систем стандартизации и сертификации, применения широких средств и стимулов продвижения товаров за рубежом и оказания маркетингово-консультационных услуг экспортеров.

Ключевые слова: *таможенные преференции, глобальная экономика, многосторонние и двусторонние соглашения, экономическое развитие*

Происходящие изменения в мировой экономике в начале третьего десятилетия XXI века, связанные с обострением политических конфликтов

между мировыми державами, вспышка и распространение коронавирусной инфекции, появление новых форм протекционизма в определенной степени повлияли на репутацию Всемирной торговой организации как многосторонней системы регулирования торговли. Обострение геополитических конфликтов, рост числа региональных торговых соглашений поставили вопрос перед развивающимися странами задуматься об альтернативе многосторонней торговой системы и активизировать участие региональных торговых соглашений.

Ослабление механизма разрешения торговых споров ВТО в регулировании торговых конфликтов, отсутствие прогрессов в переговорах и усиление торговых войн между США, Россией, Китаем и Европейским союзом создали определенные трудности при регулировании международной торговли. Все это в свою очередь стало причиной появления и развития скептицизма или сомнения в обществе относительно надежности многосторонней торговой системы.

Последнее обновление свода правил ВТО и последняя крупная торговая либерализация произошли в 1994 году. Нынешние переговоры ВТО, Дохинский раунд, полностью сосредоточены на вопросах 20-го века, таких как тарифы на промышленные и сельскохозяйственные товары, а также политика, искажающая торговлю в сельском хозяйстве и сфере услуг.

Наряду с этим, новые правила торговли, распространение офшорного бизнеса и интернационализации производства, которые нашли отражение в региональных торговых соглашениях, особенно между странами с развитой экономикой и странами с формирующейся рыночной экономикой, отрицательно повлияли на многостороннюю направленность системы международной торговли и передали ей региональный характер.

Если в 1993 году регионализм рассматривалась как опасная тенденция, и существовало мнение о том, что рассмотрение вопросов торгового сотрудничества на региональном уровне приведет к снижению благосостояния и заблокирует путь к глобальной свободной торговле, то в 20-е годы XXI века споры относительно предпочтительности региональных торговых соглашений, заново зародились. Как оказалось, глобальное снижение тарифов с момента возникновения региональных торговых группировок за пределами ВТО происходило быстрыми темпами. В результате изменилось мнение о неэффективности региональных торговых соглашений.

Число региональных торговых соглашений увеличилось с 1990-х годов, особенно после завершения Уругвайского раунда. Почти каждая страна в мире сейчас либо участвует, либо обсуждает участие в одном или нескольких региональных торговых соглашениях. Такие соглашения были

заключены между странами с высоким уровнем дохода, странами с низким уровнем дохода, а также между промышленно развитыми и развивающимися странами.

Хотя структура региональных торговых соглашений различается, у большинства соглашений имеются некоторые общие черты относительно механизм снижения торговых барьеров. В большинстве случаев в рамках региональных торговых соглашений устраняются или минимизируются тарифные ограничения между странами членов, и некоторые из них охватывают и вопросы устранения нетарифных барьеров и либерализацию рынка труда и капитала. В целом новые торговые соглашения, относительно, охватывают более широкие вопросы экономического взаимодействия между странами, помимо отмены таможенных тарифов. Ряд соглашений в настоящее время также охватывает сектор услуг.

Вопросы противостояния региональных и многосторонних торговых соглашений создали обширные дебаты относительно их влияния на экономическое положение интегрирующийся партнеров в сторону более свободной торговли в глобальном масштабе.

Однако большинство аналитиков, включая Секретариат ВТО, пришли к выводу, что в целом региональные соглашения внесли положительный вклад в либерализацию мировой торговли.

Учитывая важные аспекты региональных торговых соглашений для повышения прозрачности правил и процедур ВТО в отношении этих соглашений Дохинская повестка дня в области развития включила региональные торговые соглашения в качестве предмета переговоров в 29-м параграфе Декларации министров.

В последние годы наблюдается быстрый рост числа региональных торговых соглашений. К более влиятельным региональным торговым соглашениям в мире можно отнести экономическое и политическое объединение 27 европейских государств - Европейский союз, НАФТА и МЕРКОСУР в Северной и Южной Америке и ЕАЭС и Союзное государство России и Беларуси в постсоветском пространстве.

Поскольку практически все члены Всемирной торговой организации участвуют, по крайней мере, на одном региональном торговом соглашении, эти соглашения стали самым важным исключением из принципа наибольшего благоприятствования.

Появление так называемых мегарегионов, таких как Транстихоокеанское партнерство и Трансатлантическое торгово-инвестиционное партнерство, можно рассматривать как частичную мультилатерализм торговой системы. Однако независимо от того, сколько стран объединяются в рамках мегарегиональных торговых соглашений, они

не смогут заменить многостороннюю торговую систему в рамках ВТО. Так как большинство крупных экономик мира из развивающихся стран, такие как Китай и Индия не участвуют в таких мегарегиональных торговых соглашениях и объединяются в рамках ВТО.

По мере увеличения числа региональных торговых соглашений и участия стран в нескольких из них, создаются запутанные сети дискриминационного режима, которые затрудняют деятельность институтов регулирующих мировую торговлю.

Государства участвующие в региональных торговых соглашениях часто не в состоянии проводить самостоятельную внешнеторговую политику если они привязаны к многим соглашениям, предусматривающие разные механизмы разрешения торговых споров. Генеральное соглашение по тарифам и торговле 1947 г. для укрепления системы международной торговли позволяет членам ВТО участвовать в региональных торговых соглашениях. Деятельность ВТО осуществляется на основе 60 соглашений ВТО, которые регулируют вопросы торговли товарами, услугами и интеллектуальной собственностью. Региональные торговые соглашения в свою очередь переформулируют эти аспекты торговли. Исходя из этого, принятие обязательств в рамках региональных торговых соглашений могут быть аналогичными с принятыми обязательствами в рамках ВТО.

Наряду с этим, участники региональных торговых соглашений могут пойти еще дальше и договориться о либерализации других рынков как рынок труда и капитала. В отдельных случаях принятые обязательства в рамках одного регионального торгового соглашения может нарушать обязательства, принятые в рамках ВТО, что приводит к юрисдикционному конфликту между региональным торговым соглашением и ВТО.

Учитывая влияние региональных торговых соглашений в мировой экономике, можно исходить, из того, что в настоящее время регулирование мировой торговли осуществляется в рамках двухкомпонентной системы. Первая система - ВТО, продолжает регулировать традиционную торговлю на мировом уровне. Вторая система представляет собой систему регулирования торговли товарами, услугами, инвестиций и объектов интеллектуальной собственности, миграции рабочей силы в рамках мегарегиональных торговых соглашений.

Однако независимо от всего этого, ВТО объединяет большое количество стран мира. Это говорит о том, что как только экономические факторы заново превосходят интересы политических сил, роль и значение ВТО в регулировании свободной предсказуемой торговли остается существенной.

В конце 2022 из общего количества стран мира только 14 стран, так или иначе, не участвовали в деятельности Всемирной торговой организации. В настоящее время членами ВТО являются 164 государств и еще 25 государств являются наблюдателями, и находятся в процессе присоединения. В 2022г. более 98% мировой торговли товарами приходилось на страны-члены ВТО. На рисунке 1 показано увеличение числа стран членов ВТО в период 1950 -2020 годов.

Рисунок 1 - Число стран членов ВТО за 1950-2020гг.

Источник: www.wto.org

В экономической литературе имеется достаточное исследование относительно оценки последствия членства в ВТО для отдельных стран его членов. Результаты проведенного исследования Роуз еще в 2004г., когда вопросы членства в ВТО широко обсуждались в постсоветских странах, показали что страны, становящиеся членами или вступившие в ВТО, не имеют существенно отличающихся моделей торговли от стран, не входящих в ВТО.

Таблица 1- Членство наименее развитых стран в ВТО по состоянию январь 2022 г.

№ пп	Стран членов			№ пп	Стран наблюдателей	
	Страна	Дата подачи заявки	Дата присоединения		Страна	Дата подачи заявки
1	Афганистан	11/2004	30/07/2016	1	Бутан	06/10/1999
2	Кабо-Верде	11/1999	23/07/2008	2	Коморские острова	09/10/2007
3	Камбоджа	12/1994	13/10/2004	3	Эфиопия*	10/02/2003
4	Лаосская НДР	07/1997	02/02/2013	4	Сан-Тотё и Принсипи	26/05/2005
5	Либерия	06/2007	14/07/2016	5	Сомали*	07/12/2016
6	Непал		23/04/2004	6	Южный Судан*	07/12/2017
7	Самоа	04/1998	10/05/2012	7	Судан*	25/10/1994
8	Вануату	07/1995	24/08/2012	8	Тимор-Лешти*	07/12/2016

9	Йемен	04/2000	26/06/2014			

Источник: www.wto.org

В свою очередь получаемые эффекты существенно отличаются между развитыми и развивающимися странами. Риски членства в ВТО в основном связаны тем, что членство в ВТО требует определенных реформ, которые обычно сопряжены с высокими внутриполитическими издержками. ВТО часто рассматривают как "политическая" организация, в котором доминируются интересы промышленно развитых стран. Его роль в сокращении масштаба нищеты в мире незначительна.

С момента создания ВТО с 1995 г. по настоящее время в общей сложности более 59 стран дали заявки на членство, из которых 36 стран успешно завершили переговорный процесс и официально стали членом ВТО. Из общего количества поданных заявок 17 заявок относились к наименее развитым странам, 9 из которых после завершения переговорного процесса стали полноправным членом ВТО. По состоянию на ноябрь 2021 года 35 НРС являются членами ВТО, а восемь находятся в процессе присоединения (табл. 2).

Наряду с этим, сравнение объемов торговли до и после присоединения к Генеральному соглашению по тарифам и торговле (ГАТТ) или ВТО показывает, что почти все страны испытали устойчивый рост торговли после членства. Более положительное влияние ВТО на международную торговлю наблюдалось в 2000 -2016г, когда подавляющее большинство стран членов ВТО ощутили значительное снижение торговых издержек в результате членства в ВТО. В этот период существенные снижений торговых барьеров не наблюдалось только для бывших социалистических стран и стран с малой экономикой

Среди стран СНГ членами ВТО являются Россия, Таджикистан, Армения, Киргизстан, Казахстан, Грузия и Украина. 13 марта 2023 прошло 10 лет с момента вступления Республики Таджикистан в ВТО (таблица 2).

Таблица 2- Страны СНГ члены ВТО

	В целом		Сельскохозяйственные товары			Несельскохозяйственные товары			
	Окончательные связанные ставки тарифов	Средняя применяемая ставка РНБ	средневзвешенный уровень тарифов НБН	Окончательные связанные ставки тарифов	Средняя применяемая ставка РНБ	средневзвешенный уровень тарифов НБН	Окончательные связанные ставки тарифов	Средняя применяемая ставка РНБ	средневзвешенный уровень тарифов НБН
Таджикистан	8	8	6,4	11,1	10,9	8	7,5	7,5	5,9
Российская Фежерация	7,6	6,6	5,3	10,8	9,7	9,5	7,1	6,1	4,7
Киргизстан	7,5	6,5	6,5	12,7	8,8	10,6	6,7	6,2	5,7
Армения,	8,7	6,3	5,7	14,7	8,1	9,3	7,7	6,1	4,9
Казахстан	6,5	5,7	5,1	10,1	9,5	14,4	6	5	4,1

Грузия	7,1	1,4	6,1	12,0	6,0	7,0	6,3	0,7	1,0
Украина	5,8	4,4	3,5	11	9,1	6,2	5	3,6	3,2

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/tariff_profiles/TJ_e.pdf

Независимо от того, что в этот период в структуре экономики Таджикистана происходили значительные изменения, они больше всего связаны не только с членством ВТО, а реализацией широких мер государства в области экономического развития и диверсификации структуры внешнеторговой деятельности.

Вступление Таджикистана в ВТО позволило улучшить качество производимой продукции в стране, обеспечило широкий выбор потребителей, облегчило доступ к зарубежным рынкам, и унифицировало режим осуществления внешней торговли. Кроме того, оно в определенном уровне способствовало росту внешнеторгового оборота Республики Таджикистан

В настоящее время среди стран ВТО торгово экономические отношения Республики Таджикистан более активно развиваются с Китаем. Однако сопоставление уровня экономического сотрудничества Центрально-азиатских стран, не являющихся членами ВТО с Китаем показывает, что на роль и значение Китая столько не влияло членство в ВТО, а имеющиеся двухсторонние торговые соглашения между ними.

Кроме того, хотя правила ВТО по транзиту предусматривают предоставление справедливого и равного доступа ко всем видам транзитных транспортов в разумных ценах, отставание ближнего соседа Таджикистана такие как Узбекистан и Республика Туркменистан вне ВТО, не позволяет Таджикистану воспользоваться преимуществами ВТО в области транзита отечественных товаров за рубежом, хотя данный вопрос в определенном уровне облегчен в рамках других двухсторонних торговых соглашений заключенных между Таджикистаном и этими странами. Исходя из этого, в перспективе после официального вступления Республики Узбекистан и Республики Туркменистан в ВТО, Таджикистан получит больше выгоды от членства в ВТО

Паутина правил и требований, в которой взаимодействуют страны-члены ВТО и другие торговые соглашения, получила название “миска спагетти”. Однако в постсоветском пространстве такая “миска спагетти” характерна для стран членов ЕАЭС и ВТО, поскольку в рамках обеих соглашений регулируются вопросы либерализации торговли. Так как Таджикистан пока находится вне ЕАЭС, то вопросы “миска спагетти” для него нехарактерен. Среди постсоветских стран, ставящиеся членом ВТО, участие в большое количество региональных торговых соглашений наблюдается в Грузии, Украины, Армении и Казахстан. Однако, независимо от имеется отдельные туровые соглашение между некоторыми

постсоветскими странам с ЕС, Ираном, Ветнамом и Сербии большенство торговых соглашений заключены между самими странами СНГ. Это говорит о том, что исторические корны торгово-экономических связей стран СНГ сохраняет высокий потенциал торгово экономического сотрудничество между этими странами и благопрятсвует перспективы расширение имеющихся и формирование новых региональных торговых соглашений в этом пространстве.

Следовательно, для более широкого использования возможностей ВТО и снижения рисков внешней торговли в условиях участия Таджикистана в многосторонней торговой системе, необходимо принятие дальнейших мер по повышению конкурентоспособности экспорта, диверсификации его структуры, и расширения его географии на основе стимулирования притока прямых иностранных инвестиций, внедрения современных систем стандартизации и сертификации, применения широких средств и стимулов продвижения товаров за рубежом и оказания маркетингово-консультационных услуг экспортеров. Проведение сбалансированной и рациональной политики развития экономики страны, продолжение курса реформ в направлении индустриализации экономики, формирование справедливой конкурентной среды и создание условий для повышения мобильности факторов производства позволит уменьшить негативные последствия членства страны в ВТО и даст возможность воспользоваться преимуществами членства в ВТО для продвижения страны в направлении модели экономического развития.

Литература

1. Асрорзода У.С. Экономические связи стран Центральной Азии и КНР: структурные проблемы // Вестник университета (Российско-Таджикский (Славянский) университет). - №: 2 (70), 2020 . –С. 72-78

2. Джумъаев Б.М. Таджикистан и Всемирная торговая организация: вопросы секторальной адаптации и пути нейтрализация возможных угроз/Б.М.Джумъаев, Ф.А.Джаборов, Т.Х.Каримова/Монография. – Душанбе: Ирфон, 2016.-128 с. –8,0 п.л. (в соавторстве, автором 2,66 п.л.).

3. Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Душанбе 2022, 414с.

4. Accession of least developed countries to the WTO: challenges and opportunities . A paper prepared for the Tenth China Roundtable, 18-20 January 2022. WTO. Geneva 2022. -35p.

5. Erdal Yю Valuing the impact of the World Trade Organization (WTO). Research Report. Department for International Trade. London 2022. 68p.
6. Hillman, Jennifer (2009) "Conflicts between Dispute Settlement Mechanisms in Regional Trade Agreements and the WTO – What Should WTO Do," Cornell International Law Journal: Vol. 42: Iss. 2, Article 1. Available at: http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol42/iss2/1
7. Richard B. The World Trade Organization and the Future of Multilateralism // Journal of Economic Perspectives-Volume 30, Number 1-Winter 2016-Pages 95–116

ТАКМИЛДИҲИИ ТАНЗИМИ ГУМРУКӢ – ТАРИФӢ ЯКЕ АЗ ОМИЛИ ТАЪМИНИ АМНИЯТИ ИҚТИСОДӢ

Маҳмадҷонов М.Д. - муовини сардори Донишкадаи такмили ихтисоси Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақола масалаҳои танзими гумрукӣ - тарифӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз омилҳои, таъмини амнияти иқтисодии кишвар мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Дар асоси, таҳлилҳои анҷомдодашуда самти гардиши тиҷорати хориҷӣ, сохтори он вазъи танзими тарифӣ-гумрукӣ баҳодиҳӣ шудаанд. Ҳамчунин баҳри мукаммалсозии танзими тарифӣ-гумуркӣ доир ба таъмини амнияти иқтисодӣ тавсияҳо пешниҳод гардидаанд.

Вожаҳои калидӣ*: танзими тарифӣ, амалиётҳои гумрукӣ, минтақаи назорати гумрукӣ, пардохтҳои гумрукӣ, декларатсиякунонӣ, воридоти мол, содироти мол, сиёсати гумрукӣ, танзими ғайритарифӣ, фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, амнияти иқтисодӣ.*

Дар шароити имр за, танзими гумрук - тарифии фаъолияти иқтисоди хориҷ дар сиёсати тиҷоратии кишвар нақши муҳимро доро мебошад. Системаи самарабахши танзими гумрук – тариф дар татбиқи босамари сиёсати гумрук ва инчунин дар иҷрои вазифаҳои мақомоти гумрук дар самти таъмини амнияти иқтисодии кишвар шароити мусоидро фароҳам меоварад.

Танзими гумрук - тариф яке аз усулҳои асосии танзими давлатии фаъолияти тиҷорати хориҷ буда, бо истифода аз тадбирҳои таъсири иқтисод , молистеҳсолкунандагони ватан аз амалҳои таъбизии кишварҳои хориҷ ҳимоя гардида, сохтори воридоту содироти молҳо муътадил

батанзим дароварда, бо ин васила амнияти иктисодии кишвар таъмин мегардад.

Системаи танзими гумрукию тарифии фаъолияти тиҷорати хориҷ тавассути маҷмуи унсурҳо аз қабили тарифи ягонаи гумрук , усулҳои муайян намудани арзиши гумрукии моли аз сарҳади гумрук интиқолшаванда, тартиби тасдиқи кишвари истеҳсоли мол, инчунин низоми имтиёзҳои тариф амал мегардад. [1]

Истифодаи чораҳои тарифии гумрук ҳангоми барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиёт ва дар раванди назорати гумрукии интиқоли молҳо тавассути сарҳади гумруки кишвар ба анҷом расонида мешавад.

Воситаи асосии танзими давлатии фаъолияти иқтисоди хориҷ тавассути қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи меъёрҳои боҷҳои гумрукии воридотии Ҷумҳурии Тоҷикистон" аз 28 августи соли 2024, №470 ва "Дар бораи боҷҳои гумрукии содиротии Ҷумҳурии Тоҷикистон " аз 29 сентябри соли 2017, №466 ва дигар асноди қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад.

Тибқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 августи соли 2024 меъёрҳои боҷҳои гумрукии воридотии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Номгӯйӣ молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ карда шуд.

Амалияи мазкур имкон медиҳад, ки зимни батанзимдарории гумрукӣ расмиёти содагардонидашудаи гумрукӣ зуд ва қуллай истифода шавад. Дар оянда зимни декларатсиякунонии молу воситаҳои нақлиёт бо ворид намудани рамзи молӣ ба Системаи иттилоотии автоматикунонидашудаи ягонаи Хадамоти гумрук номгӯи молӣ тибқи номгуи молии фаъолияти иқтисоди хориҷ , меъёри боҷи гумрукӣ, инчунин маблағи пардохтҳои гумрукӣ ба таври худкор яъне автоматӣ ба танзим дароварда мешавад.

Ҷиҳати ҳимояи манфиатҳои иқтисодии кишвар ва дастгирии молистеҳсолкунандагони ватанӣ дар асоси қарори болозикр сатҳи миёнаи меъёри боҷҳои гумрук барои воридоти номг и молу маҳсулот аз **7,6** фоизи пештара то **8,1 фоиз** ва барои баъзе молҳои алоҳида, аз ҷумла қолинҳо **то 40** фоиз баланд бардошта шуд, ки дастгириву рақобатпазирии истеҳсолкунандагони молҳои ватаниро беҳтар хоҳад гардонд.

Қарори мазкур барои коҳиш додани вақти барасмиятдарории молу маҳсулоти воридотӣ ва иҷрои уҳдадориҳои кишвар дар назди Созмони

[1] Таможенно - тарифное регулирование внешнеторговой деятельности как инструмент обеспечения экономической безопасности (Afonin P.N., Drobot E.V., 2016)

Умумиҷаҳонии Савдо, инчунин тавсияҳои Созмони Умумиҷаҳонии Гумрук мусоидат намуда, механизми татбиқи батанзимдарории гумрукиро дар ҷумҳурӣ тақвият мебахшад.

Дар пайвастаг ба ин бахри содда ва шаффоф намудани раванди батанзимдарории гумрук , иттилоотонии дастрас ва саривақтии иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷ вобаста ба меъёри боҷҳои воридот , инчунин коҳиш додани вақти амалиёти воридот ҳангоми расмиёти гумрукии молу воситаи нақлиёт, дар қарори мазкур рамзи молӣ, номг йи молӣ, воҳиди ченак ва меъёри боҷҳои гумрукии воридот дарҷ ёфтаанд.

То қабул гардидани қарори мазкур, дар ҷумҳур меъёри боҷҳои гумрукии воридот дар асоси қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 августи соли 2018, №399 «Дар бораи меъёрҳои боҷҳои гумрукии воридотии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ситонида мешуданд.

Бо мақсади ҳимояи молистеҳсолкунандагони ватан , таъмин намудани рақобатапазир ва таҳкими истеҳсолоти маҳсулоти воридотивазкунанда барои пешгир ё маҳдуд намудани воридоти молҳои шабеҳ, ки истеҳсолашон дар дохили кишвар ба таври назаррас ба роҳ монда шудааст, ба қарори мазкур се маротиба *(аз 27 майи соли 2021, №200, аз 27 майи соли 2021, №201 ва аз 2 сентябри соли 2021, №368)* тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, меъёри боҷи гумрук барои воридоти 6 номгӯи молӣ ба маротиб баланд бардошта шуданд.

Аз ҷумла,

- г шти паранда аз 10 фоиз то 20 фоиз;
- маҳсулоти тамоку (сигор) аз 23 то 46 фоиз;
- макарон аз 10 фоиз то 20 фоиз;
- обҳои ташнашикан аз 15 то 20 фоиз;
- н шокиҳои спирт (пиво, арақ, коняк, вино, вермут) аз 0,5 евро/литр то 1 евро/литр, аз 18 фоиз то 23 фоиз, аз 2 евро/литр то 7 евро литр;
- қолинҳо аз 30 фоиз то 40 фоиз.

Мутобиқи маълумоти омори гумрукӣ дар давраи солҳои 2021-2024 нишондиҳандаҳои гардиши тиҷорати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин мебошад.

Нишондиҳандаҳои гардиши тиҷорати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2021-2024 дар Ҷадвали 1 иникос гардиданд. Нигаред ба диаграммаи 1.

Мутобиқи маълумоти омори гумрукӣ дар соли 2024, гардиши мол тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 8 900,9 млн доллар

баробар шуд, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта (8 328,2 млн доллар) ба маблағи 572,7 млн доллар зиёд аст.

Аз ҳаҷми умумии гардиши мол 6977,5 млн доллар ба воридоти мол (соли гузашта 5 893,9 млн доллар) ва 1 923,4 млн доллар ба содироти мол (соли гузашта 2 434,3 млн доллар) рост омада, мутаносибан воридот ба маблағи 1 083,6 млн доллар ё ба андозаи 18,4% зиёд ва содирот ба маблағи 510,9 млн доллар ё 21,0% кам гардидаанд. Дар сохтори умумии гардиши мол ҳиссаи воридот 78,4% ва содирот бошад 21,6%-ро ташкил медиҳад.

Дар соли 2024 аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо 122 мамлакати ҷаҳон амалиёти содиротию воридот ба анҷом расонида шудааст.

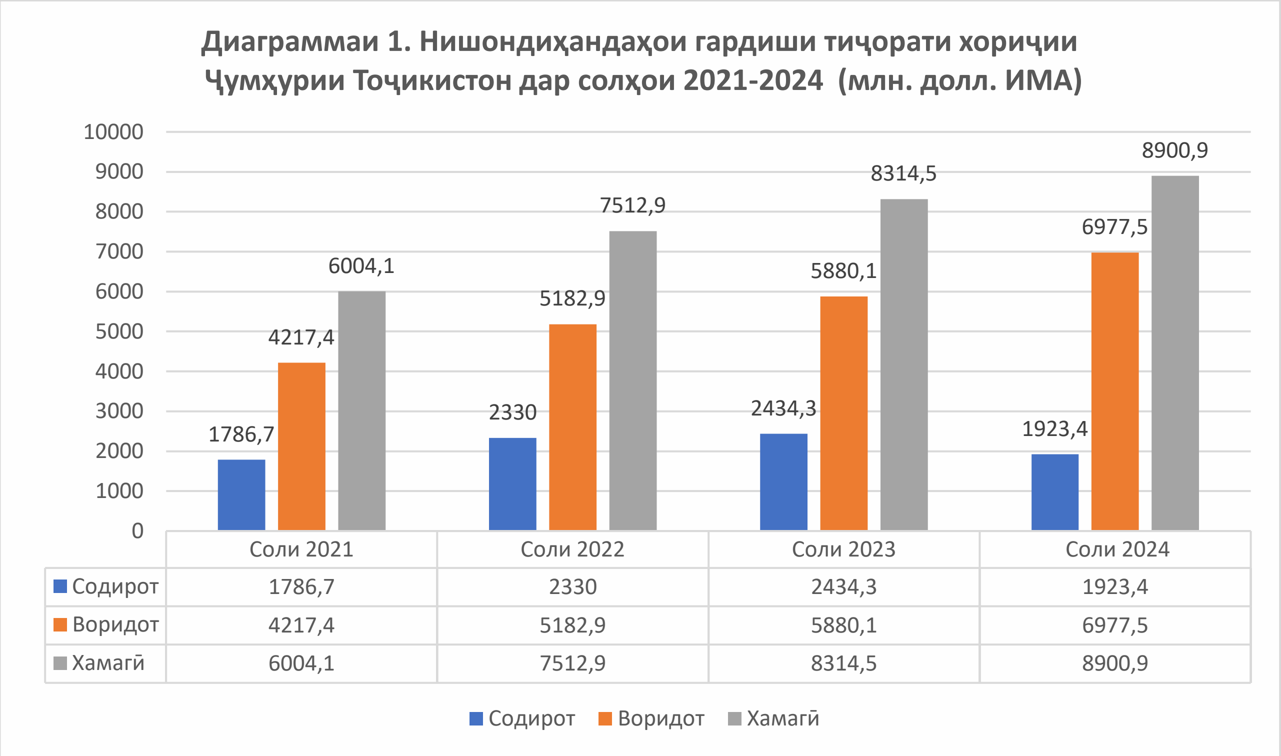

Сарчашма: Дар асоси маълумотҳои сомонаи расмии Хадамоти гумрук (gumruk.tj) тартиб дода шудааст.

Нишондиҳандаҳои содироти баъзе номг и молу маҳсулот дар соли 2024 дар муқоиса бо соли 2023 чунинанд (ҷадвали 1).

Чуноне аз таҳлилҳо бар меояд, дар содироти молҳои ватан вазни қиёсии асосиро маъданҳо ва консентратҳо - 24,3% ё ин ки 466,7 млн доллар, металҳои қиматбаҳо – 17,7% ё ин ки 340,9 млн доллар, алюминийи коркарданашуда – 9,5% ё ин ки 183,6 млн доллар, нахи пахта – 8,8% ё ин ки 170,1 млн доллар, қувваи барқ – 4,7% ё ин ки 89,9 млн доллар, маҳсулоти меваю сабзавот - 2,6% ё ин ки 50,3 млн доллар, ресмони пахтаг   - 1,5% ё ин ки 170,1 млн доллар, семент - 1,4% ё ин ки 26,4 млн доллар, п ст 0,3% ё ин ки

5,3 млн доллар ва маҳсулоти консервагии меваю сабзавот 0,1% ё ин ки 2,2 млн долларро ташкил медиҳанд.

Ҷадвали 1 - Содироти номгӯйи молии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2023-2024

Нишондиханда	Соли 2023		Соли 2024		Натиҷаҳо аз миқдор		Натиҷаҳо аз арзиш	
	Арзиш, ҳаз.дол. ИМА	Вазн, бо тонна	Арзиш, ҳаз.дол. ИМА	Вазн, бо тонна	Бо ифодаи вазн/ҳачм	Бо % нисбати соли 2023	Бо ифодаи арзиш	Бо % нисбати соли 2023
Ҳамагӣ содирот бо арзиш	2 434 273		1 923 357				-510 917	79%
аз ҷумла намудҳои асосии маҳсулот:								
Металҳои қиматбаҳо	1 138 519	18,2	340 920	5,1	-13,1	28%	-797 599	30%
Ресмони пахтаг	38 856	13 685,6	28 549	11 482,5	-2 203	84%	-10 307	73%
Нахи пахта	198 567	109 258	170 108	100 524	-8 734	92%	-28 460	86%
Алюминийи коркарднашуда	132 334	59 063	183 582	76 126	17 063	129%	51 248	139%
Маъданҳо ва консентратҳо	378 181	243 916	466 692	265 518	21 602	109%	88 511	123%
Семент	34 708	939 870	26 358	654 659	-285 210	70%	-8 350	76%
П ст	5 260	4 034	5 261	4 551	517	113%	1	100%
Маҳсулоти тамоку	673	84	973	113	29	135%	300	145%
Пилла	985	175	664	85	-89	49%	-321	67%
Маҳсулоти меваю сабзавот	46 315	177 111	50 335	165 279	-11 832	93%	4 020	109%
Маҳсулоти консервагии меваю сабзавот	745	1 856	2 180	3 992	2 135	215%	1 435	293%
Кувваи барқ аз арзиш	96 364	3 252	89 872	2 172	-1 080	67%	-6 491	93%

Сарчашма: Дар асоси маълумотҳои сомонаи расмии Хадамоти гумрук (gumruk.tj) тартиб дода шудааст.

Содироти металҳои қиматбаҳо нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта ба миқдори 13,1 тонна, ресмони пахтаг ба миқдори 2 203 тонна, нахи пахта ба миқдори 8 734, маҳсулоти меваю сабзавот ба миқдори 11 832 тонна ва пилла ба миқдори 89 тонна коҳиш ёфта, содироти маъданҳо ва консентратҳо ба миқдори 21 602 тонна, алюминийи коркарнашуда ба миқдори 17 063 тонна,чарм ба миқдори 517 тонна, маҳсулоти тамоку ба миқдори 29 тонна ва маҳсулоти консервагии меваю сабзавот ба миқдори 2 135 тонна зиёд гардидааст.

Воридоти асосии мол аз р и нишондоди фоиз ба давлатҳои Россия 27,0% ё ин ки 1 885.6 млн доллар, Хитой 22,1% ё ин ки 1 545,3 млн доллар, Қазоқистон 15,7% ё ин ки 1 095,9 млн доллар, Узбекистон 5,5% ё ин ки 380,3 млн доллар Швейтсария 5,0% ё ин ки 347,7 млн доллар, Эрон 3,8% ё ин ки 263,2 млн доллар, Туркия 3,0% ё ин ки 206,7 млн доллар, Белорус 2,4% ё ин ки 167,9 млн доллар, Ҷумҳурии Корея 2,1% ё ин ки 148,0 млн доллар, Олмон 1,4 % ё ин ки 97,2 млн доллар ва Япония 1,3% ё ин ки 90,4 млн доллар рост меояд.

Дар соли 2024 нисбат ба соли 2023 воридоти мол аз Хитой 356,4 млн доллар, Россия 304,5 млн доллар, Қазоқистон 202,9 млн доллар, Швейтсария

ба андозаи 163,1 млн доллар,Эрон 108,4 млн доллар, Белорус 80,0 млн доллар, Ҷумҳурии Корея 31,9 млн доллар, Ҷумҳурии Узбекистон 27,0 млн доллар ва Туркия 8,9 млн доллар афзоиш ёфта, аз Япония 89,6 млн доллар, ИМА 68,8 млн доллар, Олмон 85,1 млн доллар, Ҳиндустон 2,6 млн доллар, Туркманистон 3,9 млн доллар, Покистон 7,8 млн доллар, Полша 3,2 млн доллар, Аргентина 2,6 млн доллар ва Литва 1,6 млн доллар кам шудааст.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки меъёри тарифи гумрук барои ҳимоя ва дастгирии молистеҳсолкунандагони ватан пайваста мавриди таҳлили амиқ қарор гирифта, меъёри аз ҷиҳати иқтисоди асоснок гардида, ба намуди молҳои алоҳида пешбин карда шавад.

Дар шароити имр за, аҳмияти тарифи гумрук дар баланд бардоштани сифати маҳсулоти дохил ва дар ҳамин замина баланд намудани қобилияти рақобатпазирии маҳсулоти ватан хеле калон мебошад.

Нақши мақомоти гумруки кишвар дар таъмини амнияти иқтисод аз ҷумла дар натиҷаи рушди геополитик , мушкилоти иқтисод ва сиёс дар сатҳи байналмилал , инчунин пайдо шудани хавфу хатарҳои нав сол аз сол меафзояд.

Ҳамин тавр мақомоти гумрук дар амали намудани манфиатҳои кишвар дар соҳаи савдои хориҷ , рушди истеҳсолоти дохил , бартараф намудани таҳдидҳо ба амнияти иқтисодии Тоҷикистон, пешгирии ҳуқуқвайронкунии маъмурию ҷиноят ва ғани гардонидани қисми даромади буҷети давлат , мусоидат менамояд.

Дар баробари ин оид ба такмили танзими миллии гумрук -тариф , ки ҳоло асосан вазифаҳои фискалиро иҷро мекунанд, чунин тадбирҳо ба анҷом расонида шавад ба мақсад мувофиқ аст.

- сохтор ва меъёрҳои тарифи гумрукии кишвар ба ҳадафҳо ва вазифаҳои Стратегияи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва сиёсати миллии саноатикунонии босуръати кишвар дар асоси он ташаккулёфта тобеъ гардонида шаванд.

- иҷрои ҳдадориҳои байналмилалии ҷумҳур дар самти тиҷорати хориҷ ;

- мукаммалсозии самти маъмурикунонии гумрук , пеш аз ҳама, тавассути татбиқи назорати ҳамаҷонибаи гумрукии моли воридот , соддагардонии технологияи барасмиятдарории гумрук , ба стандартҳои ягонаи байналмилал мутобиқ гардонидани расмиёти аз сарҳад гузаштани мол.

Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фаъолияти иқтисоди хориҷ ”;

2. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи меъёрҳои боҷҳои гумрукии воридотии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 28 августи соли 2024, №470 ва қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 августи соли 2018, №399;

3. Мираков Қ.М., Муминов А.Б., Шомудинов О.Д. Назария ва амалияи фаъолияти гумрук . Китоби дарс . – Душанбе: Матбааи “Баҳманр д”, 2020.-472с.;

4. Раҷабов Р.К., Фаҷеров Ҳ.Н., Ҳикматов С.И., Раҷабова Н.Р. Танзими тарифию гумрукии муносибатҳои иқтисодии байналхалқ , дастури дарс . – Душанбе: “Ирфон - 2008”, 2020.-472с.;

5. Раҳматов А.С., Носирова Ф.Ю., Сафаров И.И. Асосҳои назорати содирот . Васоити таълим барои муассисаҳои таҳсилоти ол – Душанбе: ООО “Сифат”. 2023-304с.;

6. Мачм аи мақолаҳо ва маър заҳои Конференсияи ҷумҳуриявии илм – амал бахшида ба 20 солагии Иҷлосияи таърихии XVI Ш рои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон: душанбе 2012: КВД “Матбаа”-и Хадамоти гумрук;

7. Дробот Е.В. Таможенно - тарифное регулирование внешнеторговой деятельности как инструмент обеспечения экономической безопасности [Текст] / Е. В. Дробот, Н. В. Потехина // Экономические отношения. – 2017. – № 3. – С. 229-246;

8. Дюмулен, И.И. Международная торговля. Тарифное и не тарифное регулирование. Учебник/ И.И. Дюмулен. - М.: ВАВТ Минэкономразвития России, 2022. - 548с.;

9. Непарко М. В. Таможенно-тарифное регулирование в России: современные тенденции и перспективы [Текст] / М. В. Непарко // Научные труды Калужского государственного университета им. К. Э. Циолковского. – Калуга: Издательство КГУ имени К.Э. Циолковского, 2017.

10. Платонова А .С. Пути совершенствования таможенно-тарифного регулирования внешнеторговой деятельности в РФ в условиях глобализации экономики [Текст] / А. С. Платонова // Актуальные проблемы права: материалы VI Международной науч.-практ. конф., г. Москва, декабрь. – М,: Буки-веди, 2017.

Сомонаи расмии Хадамоти гумрук (gumruk. tj).

НАҚШИ Д.И. МЕНДЕЛЕЕВ ДАР ТАҲИЯИ СИЁСАТИ ГУМРУКИИ РУСИЯ

Насриддинов Фирӯзҷон Бобоевич
профессори кафедраи “Фаъолияти гумруки”- и

Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон,
полковники хадамоти гумрук
Абдуҷабборзода Саидислом
номзади илмҳои иқисод , дотсенти кафедраи "Фаъолияти гумруки"- и
Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон,
полковники хадамоти гумрук

Дар мақола нақши Д.И. Менделеев дар таҳияи сиёсати гумрукии Русия дида баромада шуда, пешниҳодҳо нисбати истифодаи он дар шароити муосир ирсол шудааст.

Вожаҳои калидӣ: ислоҳот, сиёсати гумрукӣ, таҳия, тарифи гумрукӣ, тадбирҳо

«Какой я химик, я политэконом! Что там «Основы химии», вот «Толковый тариф» - это другое дело!»
Дмитрий Иванович Менделеев (1834-1907)

Иштироки Менделеев Дмитрий Иванович дар таҳия ва татбиқи сиёсати тарифии гумрукии Русия то имр з яке аз самтҳои камтар ом хташудаи илмии Менделеев Д.И. мебошад. Олим дар назди Ватан се хизмати худ - меҳнат ба нафъи нашъунамои саноати рус, кор дар соҳаи табиатшинос ва педагогиро яке аз самтҳои судманди давлат медонист.

Шавқу ҳаваси Менделеев Д.И. ба масъалаҳои умумии тараққиёти социалию иқтисодии Русия тадриҷан инкишоф меёфт. Ӯ аллакай дар солҳои 1860 ба омузиши проблемаҳои соҳаҳои гуногуни саноат машғул шуда буд ва ба ом хтани шароити тараққиёти иқтисодиёти минтақаҳои алоҳидаро шур ъ карда буд. Мувофиқи ифодаи яке аз олимон, Дмитрий Иванович «ҳама вакт пои худро дар риқоби иқтисод нигох медошт», зеро дар охири солҳои 80-уми асри XIX вақте давраи тартиб додани тарифи гумрук расида буд, вай фавран тайёр буд, ки ба чунин кори азим шур ъ намояд [1]. То ин вақт, пас аз маҳфилҳои савдои озод дар солҳои 1850-1860, сиёсати гумрукии Русия хусусияти қатъиян протектсионист пайдо кард. Боҷҳои гумрук нисбат ба арзиши моли ба мамлакат овардашуда рақамҳои зеринро дар бар мегирифт: солхои 1857 - 1868 — 18 %, солхои 1869 - 1876 — 13 %, солхои 1877 - 1880 — 16 %, солхои 1881 - 1884 — 19 %, солхои 1884 - 1890 — 28 % [2].

Дар адабиёт дар фаҳмиши ҳадафҳо ва моҳияти сиёсати гумрукии Русия дар солҳои 1880-ум фарқиятҳо мавҷуданд. Шапошников Н.Н. дар он «бозгашти меркантилизм ва протектсионизми бетарафиро» медид, Струве П. бошад ҳамчун таъсири мутақобилаи фискализм ва протектсионизм гумон мекард, ки боиси таъсиси низоми гумрук гардиду ниҳоят дар соли 1891 шакл гирифт, Соболев М.Н. дар он мақсади асосии фискалиро эътироф намуда, чунин мешуморид, ки маҳз «бо ҷидду чаҳди бузурги куввaҳои пардохткунандаи омма ба таври дурахшон ба амал бароварда шудааст» [3-

5]. Сарфи назар аз тафовути баҳоҳо маълум аст, ки дар баробари мулоҳизаҳои муҳофизат манфиатҳои фискал дар татбиқи тадбирҳои гумрук ҳалкунанда буданд - афзоиши даромади давлат ниёзи ҳамар за буд.

Менделеев Д.И. дар тартиб додани тарифи гумрук аз тарафи вазири молия Вишнеградский И. тахминан моҳи сентябри соли 1889 ҷалб шуда буд ва намояндаи барҷастатарини ақидаҳои протектсионист буда, дар ташаккули ставкаҳои боҷ таъсири хеле назаррас дошт. Зарурияти таърихии индустрикунонии Русияро исбот намуда, яке аз тадбирхои дастгирии саноати ватаниро ба тарифи гумрук ишора намуд. Дар мубоҳисаҳои шадид Менделеев Д.И. тавонист, ки принсипҳои асосии лоиҳаи худро ҳимоя кунад; онҳо дар шарҳҳо ва ислоҳоти сершумор гум нашуданд ва асоси тарифи ягонаи гумрукии Империяи Русияро дар самти тиҷорат бо Аврупо ташкил доданд. Муҳаққиқони таърихи хочагии халқи онвақта бесабаб тарифи соли 1891-ро «Менделеев» миномидаанд.

Солҳои 1891—1892 «Тарифи тавзеҳот , ё таҳқиқи рушди саноати Русия вобаста ба тарифи умумии гумрукии он дар соли 1891» - асари асосии Менделеев Д.И. оид ба ин масъала навишта шудааст. Дар он шарҳи муфассали тарифи гумрук бо асоснокии иқтисодии меъёрҳои андози қабулшуда барои навъҳои алоҳидаи молҳо, тавсифи вазъияти соҳаҳои асосии саноат ва аниқ кардани ояндаи тараққиёти онҳо оварда шудааст Доираи азими манбаъҳои истифодашуда, васеъ будани маводи пешниҳодшуда, коркарди ҳамаҷониба ва ба низом даровардани он «Тарифи тавзеҳот »-ро як навъ энсиклопедияи иқтисодии пас аз давраи ислоҳоти иқтисодиёти Русия гардонд [6].

Олим дар асоснок намудани консепсияи худ ба таҷрибаи таърихии ҷаҳон ва ватан доир ба савдои беруна ва сиёсати гумрук р оварда, ҳамзамон мушоҳидаҳо ва донишҳои шахсии худро дар ом зиши соҳаҳои гуногуни саноати Русия васеъ истифода бурд. Мувофиқи мушоҳидаҳои Ковалевский В.И. “Менделеев Д.И. кушиш мекард, ки ақидаҳои худро дар бораи саноат аз ҷиҳати сиёс , илм , фалсаф ва ахлоқ асоснок кунад. Конструксияҳои мантиқии дар бораи саноат категор буда, онҳо инчунин силсилаи худро доранд, г ё «системаи давр » дошта бошанд [7].

Менделеев Д.И. моҳияти протексионизмро на дар баландии боҷҳо ба молҳои воридот ва зиёда аз он на дар манъи воридот, балки дар муҳайё намудани шароити иқтисодии тараққиёти саноат медид. Олим ба хулосае омад, ки тарифи дурусти «тавзеҳот »-ро танҳо як навъ ҳисоб кардан лозим аст, ки дар он ҳар як намуд ва навъи мол алоҳида муҳокима карда шавад. Вай ба асоснок кардани принсипҳои протексионизми гумрук аҳамияти якумдараҷа медод. Ҳангоми таҳияи тариф, чи тавре, ки роҳандоз гардидааст, бояд ба нуктаҳои зерин такя намуд: аввалан, «тарифи гумрук ҳамеша масъалаи замон, шароит ва вазъияти ҳамон кишваре хоҳад буд, ки

ба он татбиқ карда мешавад»; баъдан, «аз тариф ҳамон вакте натиҷаҳои хеле мусоидро интизор шудан мумкин аст, ки вай устуворона ҷор карда шуда, ба он мутобиқ шудан мумкин бошад ва системам он бо яклухт фарқ кунад»; инчунин, тариф бояд «ба ҳар як фард мақсадҳои ҳақиқии ва он принсипҳоеро, ки ҳаҷми маоши гумрукии ро муайян мекунанд, равшан нишон диҳад" [6].

Менделеев Д.И. дар мақолаи «Сафедкунии протексионизм» (1897) аз фаҳмиши маҳдуди сиёсати сарпараст ва танҳо ба як боҷи гумрук кам кардани он огоҳ карда буд. Ба ақидаи , «протексионизм на танҳо онҳоро, балки маҷм и тадбирҳои давлатиро дар назар дорад, ки ба саноат ва тиҷорат мусоидат мекунанд ва ба онҳо мутобиқ карда мешаванд, аз мактабҳо то сиёсати хориҷ , аз роҳҳо то бонкҳо, аз муқаррароти ҳуқуқ то намоишгоҳҳои ҷаҳон , аз шудгори замин то ба суръати интиқол ... Ин ҳатм аст ва як формулаи умумиро ташкил медиҳад, ки дар он боҷҳои гумрук танҳо як қисми хурди маҷм ъ мебошанд» [8]. Дар мақола инчунин идеяи дигари бунёдии Менделеев Д.И. - эътирофи зарурияти таъсири фаъолонаи давлат ба иқтисодиёт таҳия шудааст. Олим таъкид мекунад, ки давлат муваззаф аст, ки бо ҳар роҳ саноату савдои кишвари худро инкишоф, пешбар ва ҳифз кунад. Ба қавли Менделеев Д.И. солҳое, ки аз вақти кабули тарифи соли 1891 гузашт, дурустии роҳи интихобкардаи сиёсати гумрукиро нишон доданд: тариф воридотро кам накард, даромади гумрук зиёд шуд ва бо ҳамин даромади умумии давлат афзуд.

Дар баробари ин, дар изҳороти Менделеев Д.И. то андозае муболиға кардани роли сиёсати протексионистии давлат ва имкониятҳои таъсири судбахши он ба иқтисодиёт чашмрас мебошад. Вай баръало рушди саноатро идеализатсия карда, таъкид менамуд, ки «агар дурахши шафақи олами умум намоён гардаду тақсими қонунии шукуфо барои кишварҳо ва одамон имконпазир бошад, пас танҳо тавассути хамон саноат амал мегардад» [6]. Менделеев Д.И. диққатро ба характери ҳаматарафаи капитал ҷалб намуда, ба имкониятҳои он дар ҳалли проблемаҳои асосии ҷамъияти ҷахон аз ҳад зиёд баҳо дода буд: «Капитал ватан надорад: вай ба мисли навъҳои олии инсоният - дин, санъат, илм - умумибашар мебошад, ба роҳи осоишта халқҳо ва мамлакатҳоро баробарҳуқуқ гардонда муттаҳид менамояд» [9].

Тарафдорони роҳи индустрикунон дар байни органҳои ол ба Менделеев Д.И. ҳамчун олим ва ходими ҷамъият баҳои баланд дода, кушиш мекарданд, ки имкониятҳои ин шахсияти барҷастаро беҳтар истифода баранд. Дар солҳое, ки Витте С.Ю. дар ҳокимият вазифаҳои баландро ишғол мекард, Менделеев Д.И. бо фаъолона ҳамкор дошт ва ба «иродаи ол » такя карда сиёсати иқтисодии Империяро муайян мекард. Витте С.Ю. дар соли 1899 кайд карда буд, ки «Ташкили саноати шахс на

танҳо вазифаи асосии иктисод , балки инчунин сиёс мебошад, ки асоси системаи проексионистии моро ташкил медиҳад». Дар ташаккули ин система Менделеев Д.И. роли калонро бозида буд.

Менделеев Д.И. ба программаи тараққиёти саноати ватан ва савдо, ки соли 1893 дар шуъбаи молия тартиб дода шуда буд, таъсири калон расонд, дар тартиб додани тарифи гумрукии соли 1903 иштирок карда буд. Дар ибтидои аср, вақте ки дар амалияи савдои байналхалқ аз сиёсати гумрукии худмухтор ба низоми тарифҳо гузаштани давлатҳои пешбари ҷаҳон ба таври равшан ошкор шуд, ба омода намудани созишномаҳои тиҷорат бо дигар кишварҳо диққати зиёд дод. Дар даврони роҳбарии Витте бе хулосаи Дмитрий Иванович ягон чорабинии муҳими марбут ба савдо ва саноат гузаронида намешуд. Фаъолияти дар ин соҳа бо гуногунии истисно хос буд. Олим якчанд корҳои гуногунро дар як вақт анҷом дода метавонист: тайёр кардани қайду хулосаҳои таҳлилиро барои вазорату идораҳо бо кор дар конгресҳои тиҷоратию саноат ва баромадҳо дар ҷамъиятҳои илм ; навиштани корҳои асос (ё бобҳои асарҳо) ва сафарҳо барои ом хтани минтақаҳои алоҳидаи иқтисодии мамлакат; иштирок дар маҷлисҳо ва комиссияҳои сершумори ҳукумат ва аниқ кардани ҳолату иқтидори содиротии соҳаҳои саноат ва истеҳсолот; фаъолият дар намоишгоҳҳои умумиҷаҳон ва форумҳои байналхалқии илм ва мусоҳибаҳои газетаҳо ва полемикаҳо дар матбуот.

Дар охири солҳои 1890 дар шароити боз ҳам тезу тунд шудани мубориза аз р йи проблемаҳои тараққиёти иқтисодии мамлакат бо мақсади таъсир расондан ба худи Николаи II Витте ба нуфузи Менделеев Д.И. муроҷиат карданро зарур донист. Солҳои 1897-1901 олим бо хоҳиши вазир ба подшоҳ як қатор мактубҳо навишт, ки дар онҳо тарафдории нигаҳдории муттасил ва пай дар пайиро дар сиёсати иқтисод қайд карда буд (роҳи индустрикунониро Александри III васият карда буд), м ътадил ва қатъиян муҳокима кардани системаи сарпарастиро дар Россия асоснок кард, ногузирии қурбониҳои протексионизмро эътироф намуд ва ғайра [9]. Ба гуфтаи худи Менделеев Д.И., муроҷиатҳои ӯ «аз ҷониби ҳокимияти давлат хуб пазируфта шуданд ва то андозае самара бахшиданд».

Проблемаҳои сиёсати савдо дар фаъолияти Менделеев Д.И. то охири умри ҳамчун олими дорои табъи барҷастаи ҷамъият , истеъдоди полемист , қалами тези публисист яке аз самтҳои муҳим боқ монданд. Менделеев Д.И. то солҳои барҷастаи худ, мувофиқи шаҳодати ёддоштҳо, «ваҳшигии табиии Сибириро, ки ба ҳеҷ ваҷҳ тоб наовардааст», нигох дошта, солҳои дароз дар сафи пеши мубориза барои тараққиёти иқтисодиёти мамлакат буд. Ҳамзамонон қайд мекарданд, ки боварии ба қувваи тавоно ва серсоҳаи саноат бечуну чаро ва беканор буда, баъзе хислатҳои фанатизмиро дорад. Олим маҷбур шуд иттиҳомотро, ки фаъолияти ро дар

пешбурди ғояҳои индустрикунон ба манфиати шахс ба корҳои баъзе ширкатҳо вобаста аст, рад кунад: «Овози ман замоне ҳам дар соҳаҳои маъмур ва ҳам дар тиҷорат шунида мешуд. Ман ба охирин на танҳо бо маслиҳат, балки дар амал ҳам бисёр к мак мекардам, гарчанде, ки ман ҳамеша аз иштирок дар имтиёзҳо худдор мекардам, зеро медонистам, ки бо мо ин боиси суст шудани таъсири эҳтимол дар соҳаҳои пешқадам мегардад ва фикрҳои ман бо чаҳорч баи танги ягон корхона ё корхонаи алоҳида маҳдуд набуданд...».

Менделеев Д.И. дар бораи натиҷаҳои фаъолияти илмии чандинсолаи худ мулоҳиза карда, проблемаҳои замони хешро ба назар гирифта, бештар ба масъалаҳои иҷтимоию иқтисод муроҷиат карда, қонуниятҳои протсесси таърихиро меомузад, моҳият ва хусусиятҳои давраи муосири худро равшан мекунад. Бесабаб нест, ки публитсистикаи иҷтимоию фалсаф дар эҷодиёти олим махсусан дар солҳои охир мавқеи намоёнро ишғол кардан гирифт. Қобили зикр аст, ки чунин самти ҳаракати фикр яке аз анъанаҳои хоси зеҳнии илми рус аст, масалан, зикри номҳои Ломоносов М.В., Вернадский В.И., Сахаров А. …

Профессори химия Чугаев Л. дар яке аз аввалин тадқиқотҳои ҳаёт ва эҷодиёти Менделеев Д.И. ро на танҳо ҳамчун табиатшиноси барҷаста, балки ҳамчун донандаи саноати рус, мутафаккири асил дар соҳаи таълимоти хоҷагии халқ тавсиф кардааст, ҳамчун олими дорои шуури давлат , ки «вазифаҳо ва ояндаи Русияро аз намояндагони ҳукумати расмии мо дида, хубтар дарк мекард, вале, мутаассифона, ба насиби арбоби давлат наомадааст» [10]. Ин характеристика ҳамон ҷиҳатҳои шахсияти Менделеевро инъикос мекунад, ки дар фаъолияти оид ба таҳия ва татбиқи сиёсати гумрукию тарифии Русия бо қувваи хоса зоҳир мегардид. «Корҳои тариф » соҳаи ба ҳам пайвастани донишҳои табиатшинос , иқтисодию иҷтимо , синтези назария ва амалия гардид, ки олим ҳамеша ба он к шиш мекард.

Адабиёт

1. Смирнов Г. В. Менделеев.- М., 1974. С. 264.
2. История СССР с древнейших времен до наших дней. М., 1968. Т. 5. -С 142, 323.
3. Шапошников Н. Н. Таможенная политика России до и после Революции. -М.; Л., 1924.- С. 18.
4. Струве П. Б. Торговая политика России: Лекции. -СПб., 1913. -С. 238.
5. Соболев М. Н. Таможенная политика России во второй половине XIX века. -Томск, 1911. С. 842, 850.
6. Менделеев Д. И. Толковый тариф или Исследование о развитии промышленности России в связи с ее общим таможенным тарифом 1891 года. -СПб., 1892.

7. Ковалевский В. И. Воспоминания / Публ. Л. Е. Шепелева // Русское прошлое: Ист.-док. альм. СПб., 1991. Вып. 2. -С. 39.
8. Менделеев Д. И. Оправдание протекционизма // Новое время. 1897.
9. Д. И. Менделеев - Николаю II. Ноябрь 1898 г. (Научный архив Д. И. Менделеева при СПбГУ (НАМ СПбГУ). 1-я б-ка. Т. 1050. Док. 7. -С. 10).
10. Чугаев Л. А. Дмитрий Иванович Менделеев: Жизнь и деятельность. - Л., 1924. -С. 15.

САМТҲОИ ҲУҚУҚИИ ТАКМИЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ ГУМРУКӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Мираков Қудратулло- н.и.т., дотсенти ДДМИТ

Дар мақола масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукӣ дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди баррасӣ қарор дода шуда чиҳатҳои назариявӣ ва амалии муфидгардонидани маъмурикунонӣ дида баромада шудааст. Дар он муаллиф кушиш намудааст, ки бо дарназардошти амал намудани Созмонҳои байналмилалӣ ва таҷрибаи ба амаломада роҳҳои такмил додани механизми такмилдиҳии самти мазкурро таҳия ва пешниҳод намояд. Ба муаллиф муяссар гардидааст, ки дар асоси омузиш ва тахқиқ мутобиқ намудани Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи Созишномаҳои байналмилалӣ, дар амал татбиқ намудани талаботи боби 8[1] Кодекси гумрук, мутобиқ намудани қонунгузории гумруки ҷумҳурӣ ба талаботи Созишнома дар бораи содагардонии расмиёти савдо чорабиниҳои мушаххасро пешниҳод намояд.

Ҳамин тавр мақолаи пешниҳодгардида дар асоси фаъол сохтани амалиётҳои гумрукӣ ва риояи санадҳои муҳимми ташкилию ҳуқуқӣ ба муфидгардонии маъмурикунонии соҳаи гумрук равона гардидааст.

Вожаҳои калидӣ: *фаъолияти гумрукӣ, барасмиятдарории гумрукӣ, созишнома, конвенсия, барнома, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, рақамикунонии гумрукӣ, назорати гумрукӣ, муфидгардонӣ.*

Масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукӣ дар шароити имрӯза хело муҳим буда зарурати таҳқиқ ва омӯзишро ба миён овардааст. Муаммои мазкур характери минтақавӣ дошта аҳамияти махсусро дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон пайдо кардааст. Бинобар ҳамин дар мақола чиҳатҳои такмил додани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва маъмурикунонии гумрукӣ мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор дода мешавад.

Муаммоҳое, ки дар фаъолияти мақомоти гумрук боқӣ мондаанд, боиси пастшавии самаранокии маъмурикунонии гумрукӣ, рақобати беинсоф, воридшавии молҳои пастсифат ба бозори дохилӣ ва дигар зуҳуроти манфӣ мебошанд.

Зарурат ба миён омаадааст, ки мақомоти гумрук ба тағйирёбиҳои ба вуқӯъ омадаистода тибқи таҷрибаи байналмилалӣ ва талаботи ҷомеа ва давлат хубтар таваҷҷуҳ зоҳир намояд. Ин ташаккули заминаҳои нави такмили маъмурикунонии гумрукиро талаб мекунад.

Бо мақсади муайян намудани ҳадафу вазифа ва самтҳои асосии рушди мақомоти гумруки миллӣ Консепсияи рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сипас Барномаю нақшаҳои рушди мақомоти гумруки кишвар барои дурнамои миёнамуҳлат ва дарозмуҳлат таҳия гардидаанд. Аз ҷумла, Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 – 2024 ва Нақшаи чорабиниҳои амалигардонии он бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 ноябри соли 2019, №537 тасдиқ шудаанд.

Заминаҳои ҳуқуқии мазкур имкониятҳоеро фароҳам меоранд, ки дар шароити авҷ гирифтани муносибатҳои иқтисодии байналмилалӣ, ҳамзамон ҷой доштани аломатҳои буҳронӣ муҳим будани ҳалли масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намояд.

Аз ҷумла, барномаи маъмурикунонӣ ва рақамикунонии мақомоти гумрук нишондиҳандаҳои асосии рушд ва таҷдиду азнавсозии мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистонро барои солҳои минбаъда бо назардошти маҳдудиятҳои захираҳои буҷетӣ ва имкониятҳои ҷалби сармоя қоидаҳоеро пешбинӣ намудааст, ки онҳо аз унсурҳои зерини идоракунии фаъолияти гумрукӣ иборатанд:

- содагардонии расмиёти содиротию воридотӣ;
- барасмиятдарории саривақтию шаффоф;
- аз байн бурдани монеаҳо дар гардиши тиҷорати хориҷӣ.

Қайд кардан ба маврид аст, ки амали гардонидани унсурҳои зикргардида танҳо бо роҳи вусъат бахшидани инфрасохтори гумрукӣ ва татбиқи технологияҳои муосири иттилоотӣ имконият пайдо мекунад. Дар ин замина дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон захираҳое ба амал меоянд, ки онҳо барои устувор гардонидани буҷети давлатӣ дар асоси тақвият бахшидани ҷамъоварии пардохтҳои гумрукӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иктисодии кишвар равона карда мешаванд. Тадбирҳои мазкур характери комплексӣ дошта, аз такмил додани қонунгузорӣ, маъмурикунонии гумрукӣ, рушди низоми идораи таваккал, иҷрои вазифаҳои фискалӣ, риояи мамнӯияту маҳдудият, самти ҳифзи ҳуқуқӣ ва таъминоти ҳуқуқӣ алоқаманд мебошад.

Ҳамзамон, дар ин замина бо дарназардошти васеъ ба роҳ мондани фаъолияти гумрукӣ рушди технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, ҳамкориҳои байналмилалӣ, кор бо мутахассисон, экспертиза ва таҳқиқот, тавсеаи инфрасохтори гумрукӣ, рушди ҳамкории байниидоравӣ ва низоми пешниҳоди хизмати давлатӣ, амалӣ гардонида мешавад.

Ҳамин тариқ, қайд кардан ба маврид аст, ки дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ҳалли масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукӣ аз ҷониби Хадамоти гумрук як қатор чорабинӣ ба нақша гирифта шудааст, ки иҷроиши онҳо саривақтӣ ва пурррa таъмин гардидаанд.

Аз назари мо татбиқи масъалаҳои ташкилию ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукӣ аз амал намудани механизми махсусгардонидашуда вобастагии зич дорад. Нигаред ба расми 1.

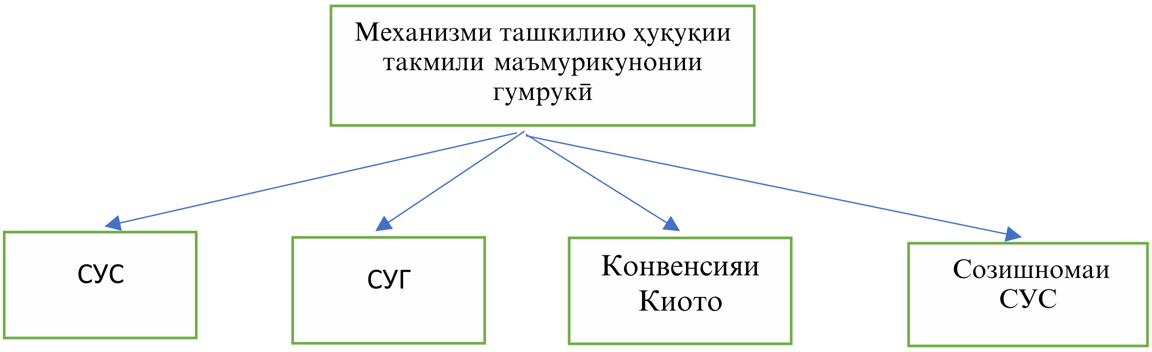

Расми 1. Механизми ташаккулёбии таъмини хаммонандкунунони қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ

Чи тавре аз расми 1 бармеояд имрӯзҳо дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон тамоми имкониятҳои зарурии ташкилию ҳуқуқӣ сафарбар гардида, тибқи талаботҳо ва таҷрибаи бойи байналмилалӣ мавриди истифодабарӣ қарор дода шудаанд. Аз ҷумла:

➢ Бо мақсади мутобиқ намудани Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи Созишнома оид ба содагардонии расмиёти савдо ва Конвенсияи байналмилалӣ оид ба содагардонӣ ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ (бо дарназардошти тағйирот аз соли 1999), ки Тоҷикистон дар соли 2015 онҳоро эътироф намудааст, аз ҷониби Хадамоти гумрук соли 2020 лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия шуда, тибқи тартиби муқарраргардида бо вазорату идораҳо мувофиқа ва ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардид.

Боиси тазаккур аст, ки Қонуни мазкур мутобиқ ба талаботи Стандартҳои созишномаҳои Созмони Умумиҷаҳонии Савдо - Созишнома оид ба содагардонии расмиёти савдо ва Конвенсияи байналмилалӣ оид ба содагардонӣ ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ (таҷдиди назаргаштаи Конвенсияи Киото) меъёрҳои зеринро муқаррар намудааст: [1,2]

- заминаи ҳуқуқӣ барои саривақт нашр намудани иттилоот дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи фаъолияти гумрукӣ гузошта, мақомоти гумрукро муваззаф менамояд, ки маҳзани маълумот оид ба

қарорҳо дар бораи таснифоти мол ташкил ва нашр карда шавад (тағйиру иловаҳо ба моддаҳои 18, 23, 39, 40, 41, 44, 63, 108, 226, 387 ва 439 Кодекси гумрук);

- иҷозати мол ҳангоми ошкор шудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ танҳо бо шарти таъмини пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз ба маблағи пардохтшавандаи пардохтҳои гумрукӣ, фоизҳо ва ҷаримаҳо иҷозат дода мешавад (илова ба моддаи 154 Кодекси гумрук);

- ҳуқуқи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои гузаронидани экспертизаи гумрукии такрорӣ васеътар шудааст (илова ба моддаи 421 Кодекси гумрук);

- асосҳои ҳуқуқӣ барои таъмин, батаъхиргузорӣ ё тамдиди муҳлати пардохти боҷҳои гумрукию андоз зиёдтар шудаанд (илова ба моддаи 379 Кодекси гумрук);

- механизми пешниҳод ва истифодабарии таъминоти генералии пардохти боҷҳои гумрукию андоз ҷорӣ шудааст (илова ба моддаи 382 Кодекси гумрук);

- мақомоти гумрук вазифадор мешавад, ки панҷ рӯз пеш аз оғози санҷиши гумрукӣ ба таври хаттӣ шахси санҷидашавандаро аз гузаронидани санҷиши гумрукӣ огоҳ намояд (илова ба моддаи 417 Кодекси гумрук);

- ҳуқуқи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи фаъолияти гумрукӣ васеътар гардидааст (ба Кодекси гумрук моддаи 470^1 илова шуд).

Ҳамзамон, бо мақсади иҷрои талаботи Созишномаи Созмони Умумиҷаҳонии Савдо оид ба содагардонии расмиёти савдо, ба Кодекси гумрук боби нав 8^1 (моддаҳои 68^1-68^4) оид ба ҷорӣ намудани консепсияи «Танзимгари ваколатдори иқтисодӣ» (Иштирокчии боэътимоди фаъолияти иқтисодии хориҷӣ) илова карда шуда, вобаста ба он ба моддаҳои 17, 67, 117, 150, 384, 405, 417 ва 505 Кодекси гумрук тағйироти дахлдор ворид гардидааст.

Танзимгари ваколатдори иқтисодӣ ё ин, ки «Иштирокчии боэътимоди бозор» - ин шахси ҳуқуқие, ки бо риояи талаботи қонунгузории гумрукӣ фаъолиятро вобаста ба интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт тавассути сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намуда, расмиёти содагардонидашудаи махсуси гумрукиро истифода мебарад. Новобаста аз он, ки расмиёти содагардонидашудаи махсус барои барасмиятдарории гумрукии шахсони алоҳида қаблан ҳам истифода мешуд, консепсияи Танзимгари ваколатдори иқтисодӣ институти нав буда, ба меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ҷавобгӯ буда имкон медиҳад, ки фазои сармоягузории ҷумҳурӣ беҳтар шавад ва расмиёти гумрукӣ, аз ҷумла расмиёти содиротӣ сода ва тезтар анҷом ёбад.

Ба шахси ҳуқуқӣ, ки дорои мақоми танзимгари ваколатдори иқтисодӣ мешавад, содагардонии махсуси зерин пешниҳод мегардад:

- анҷом додани амалиёти гумрукӣ вобаста ба интиқоли мол аз сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, барасмиятдарории гумрукӣ ва иҷозати мол *дар навбати аввал*;

- *дар навбати аввал* гузаронидани назорати гумрукӣ, дар сурати таъини он дар шакли азназаргузаронии гумрукӣ ё муоинаи гумрукӣ;

- *нигаҳдории муваққатии мол* дар бино, дар майдончаҳои кушода ва ҳудуди дигари танзимгари ваколатдори иқтисодӣ;

- *иҷозати мол то пешниҳоди* декларатсияи гумрукӣ;

- *анҷом додани амалиёти гумрукӣ* марбут ба иҷозати мол дар бино, майдончаҳои кушода ва ҳудудҳои дигари танзимгари ваколатдори иқтисодӣ;

- *пешниҳод накардани таъмини иҷрои уҳдадории пардохти боҷҳои гумрукӣ ва андоз* ҳангоми ҷойгир намудани мол таҳти расмиёти гумрукии транзити дохилии гумрукӣ ва ҳангоми иҷозати моле, ки нисбати он Танзимгари ваколатдори иқтисодӣ ҳамчун декларант баромад мекунад.

➢ Ҷиҳати дар амал татбиқ намудани талаботи боби 8^1 Кодекси гумрук «Шакл ва тартиби додан, бекор кардан, бозхондан ва боздоштани амали шаҳодатнома дар бораи дохил намудан ба феҳристи танзимгарони ваколатдори иқтисодӣ» таҳия ва бо фармоиши Хадамоти гумрук аз 21 июли соли 2020, №94-ф ба тасвиб расид. Фармоиш ва Тартиби мазкур дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти феҳристи баҳисобгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо рамзи 1030 аз 18 августи соли 2020 ба қайд гирифта, дар рӯзномаи «Ҷумҳурият» №162 (24 017) санаи 26 августи соли 2020 нашр карда шуд ва аз рӯзи интишори расмӣ мавриди амал қарор дорад.

➢ Ҳамчунин, бо мақсади мутобиқ кардани қонунгузории гумруки ҷумҳурӣ ба талаботи тавсияҳои Гурӯҳи татбиқи чораҳои молиявии мубориза бо софкории пул (ФАТФ), бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 январи соли 2020, №1659 ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳо ворид гардиданд, ки тибқи онҳо қисми 4 моддаи 578 Кодекси мазкур дар таҳрири нав тасдиқ шуд.

➢ Бахри ҷавобгӯ сохтани Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав, соли 2022 лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия ва тибқи тартиби муқарраршуда бо вазорату идораҳо муфовиқа гардида, ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуд.

Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 декабри соли 2022, №1932 «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба моддаҳои 127 ва 394 Кодекси гумруки Ҷумҳурии

Тоҷикистон тағйироти дахлдор вобаста ба Стандартҳои Конвенсияи байналмилалӣ оид ба содагардонӣ ва ҳамоҳангсозии расмиёти гумрукӣ (Конвенсияи Киотои таҷдидгардида) ворид гардид.

- Ҷиҳати мутобиқ намудани тартиби ситонидани хироҷҳои гумрукӣ ба талаботи Созишнома дар бораи содагардонии расмиёти савдо, соли 2021, лоиҳаи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйир ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2007, №352 "Дар бораи тасдиқи қоидаҳои ситонидан, ташаккул ва истифодабарии хироҷҳои гумрукӣ"» таҳия шуд. Лоиҳаи мазкур хориҷ намудани банди 3 қоидаҳои ситонидан, ташаккул ва истифодабарии хироҷҳои гумрукиро (оид ба ситонидани хироҷи гумрукӣ ба андозаи дукарата) пешбинӣ менамуд.

Тибқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 марти соли 2022, №104 ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2007, №352 тағйирот ворид гардида, хироҷи гумрукӣ барои барасмиятдарории гумрукӣ, новобаста аз вақт ва маҳалли барасмиятдарорӣ, ба андозаи яккарата ситонида мешавад.

Дар доираи тақвият ёфтани татбиқи унсурҳои ташкилию ҳуқуқӣ муфид гардонидани маъмурикунонии гумрукӣ омили таъсирбахш баромад мекунад. Асоси онро ҷорӣ намудани техника ва технологияи нав ва рақамикунонӣ ташкил дода интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёти бо хароҷотҳои камтарин барои беҳтар кардани фаъолияти гумрукӣ мусоидат менамоянд.

Мақсади ҷорӣ намудани талаботи Конвенсияи гумрукӣ оид ба боркашонии байналмилалӣ бо истифодаи дафтарчаи TIR ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт қабулгардида, ин кам намудани монеаҳо дар хатсайри боркашонии байналмилалӣ, гузариши транзитӣ, кафолати расонидани бор то маҳали таъинот, таъмини пурраи пардохтҳои гумрукӣ мебошад.

Адабиёт

1. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 ноябри соли 2019, №537 «Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 – 2024".
2. Фармоиши Хадамоти гумрук аз 3 феврали соли 2020, №12-ф "Дар бораи тасдиқ намудани Ҷадвали амалисозии чорабиниҳо оид ба татбиқи Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2024"
3. Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, №643.

4. Мираков Қ.М. Назария ва амалияи фаъляити гумрук.Китоби дарсӣ/ Қ.М.Мираков, А.Б.Муминов, О.Д.Шомудинов. –Душанбе: Матбааи “Баҳманруд”, 2020. - 472 с.

РАҚАМИКУНОНӢ ДАР МАҚОМОТИ ГУМРУКИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ёров Ёрмаҳмад Надирович – сардори шуъбаи танзими ғайритариф ва назорати содироти Раёсати ташкили назорати гумрукии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Мақсади тадқиқот таҳлили таъсири рақамӣ ба рушди фаъолияти тиҷорати хориҷӣ мебошад. Усулҳои таҳлил ва синтез барои муайян кардани тамоюлҳои асосии рушди иқтисоди ҷаҳонӣ таҳти таъсири равандҳои рақамӣ ва муайян кардани таъсир ба фаъолияти субъектҳои тиҷорати хориҷӣ истифода шуданд. Дар асоси тадқиқоти гузаронидашуда мо метавонем ба хулосае омадем, ки рушди бозори молҳо ва хизматрасониҳои баландтехнологӣ имкон медиҳад, ки роҳҳои нави рақобатпазир эҷод карда шаванд, ки ба ҳалли мушкилоти тиҷорати ватанӣ дар бозорҳои ҷаҳонӣ мусоидат мекунанд.

Вожаҳои калидӣ: *Рақамикунонӣ, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, иқтисодиёти рақамӣ, технологияҳои рақамӣ.*

Рақамикунонии мақомоти гумрук давраи тулониро дар бар гирифта, оғози он ба Созишнома миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки Осиёии Рушд аз 31 январи соли 2005 оид ба қабул гардидани Лоиҳаи «Модернизатсияи мақомоти гумрук ва рушди инфраструктура» рабт дорад.

Дар ин замина, «Маркази идораи лоиҳаи минтақавии таҳкими гумрук ва рушди инфраструктура» таъсис дода шуд, ки он баланд бардоштани самаранокии фаъолияти мақомоти гумрукро тавассути таҳкими инфрасохтори гумрук ва татбиқи технологияҳои муосири иттилоот дар назар дошт.

Бо мақсади таъмини шаффофияти фаъолияти мақомоти гумрук ва стандартикунонии расмиёти гумрук , аз соли 2014 Системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягонаи Хадамоти гумрук дар реҷаи вақти воқе фаъолият мекунад, ки ба туфайли он шаклҳои электронии декларатсияи гумрук ва барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиёт пурра татбиқ гардиданд.

Татбиқи система ва гузариш аз шакли коғазии декларатсиякунони ба шакли электрон ва мубодилаи электронии ҳуҷҷатҳои расм қадами

навбат дар таҳкими татбиқи ҳукумати электрон, содда ва шаффофияти расмиёти марбут ба танзими савдои хориҷ ва хидматрасонии давлат мебошад, ки мутаносибан гардиши савдои хориҷиро афзоиш медиҳад ва муҳити соҳибкориро беҳтар мекунад.

Системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягона шабакаи боэътимод ва ҳимояшавандаи интиқоли маълумотро дар назар дошта, сохтани инфрасохтори ягонаро байни воҳидҳои сохтории мақомоти гумрук ва дастгоҳи марказии Хадамоти гумрук бо ташкили дастрасии истифодабарандагон ба захираҳои марказии махзани маълумот ва таъминоти барномав, ки автоматонидани амалиёту расмиёти дар Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинишударо таъмин менамояд [2].

Системаи мазкур, автоматонидани ҷараёни коркарди декларатсияи бори гумрук, декларатсияи транзит, декларатсияи вуруду хур ҷ, ордери кассавии гумрук, ҳуҷҷати пардохтии бонк ва дигар ҳуҷҷатҳои барои мақсадҳои гумрук зарурӣро бо истифодаи системаи идораи таваккал амал менамояд.

Системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягона аз 11 зерсистема иборат буда, дар зиёда аз 74 гумруку дидбонгоҳҳои гумрук насб гардидааст.

Дар натиҷаи дастгириҳои пайвастаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва маблағгузории Бонки Осиёии Рушд, бо ташаббуси Хадамоти гумрук раванди ҷор намудани низоми Равзанаи ягонаи барасмиятдарории амалиёти содиротию воридот ва транзит дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз 11 мақомоти ба низом шомилшаванда ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳ ва сертификатҳо ҷиҳати анҷом додани барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиёт дар шакли электрон пешниҳод карда мешаванд, ба анҷом расонида шуд.

Баҳри мушаххас кардани теъдоди мақомоти ба низом шомилшаванда, ки танзими ғайритарифии фаъолияти иқтисодии хориҷиро ба зимма доранд, хуҷҷатҳо ва сертификати онҳо барои анҷом додани амалиётҳои воридот, содирот ва транзит заруранд, қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҷор намудани низоми "Равзанаи ягонаи барасмиятдарории амалиёти содирот, воридот ва транзит" аз 24 июли соли 2020, №410 қабул карда шуд.

Мутобиқи банди якуми қарори мазкур, аз 1 сентябри соли 2020 низоми "Равзанаи ягона"-и барасмиятдарории амалиёти содирот, воридот ва транзит ҷор гардида, ҳуҷҷатгузории мақомоти давлат ва ташкилотҳо дар самти барасмиятдарории амалиёти содирот, воридот ва транзит

марҳила ба марҳила аз ҳомили қоғаз ба электрон гузаронида шуда истодааст.

Мақсад аз ҷор намудани низоми мазкур аз байн бурдани ҳомили қоғаз дар амалиёти воридот , содирот ва транзит дар кишвар, шаффоф гардонидани танзими ғайритарифии савдои хориҷ , аз байн бурдани монеаҳои маъмур , кам намудани сарфи вақт дар амалиёти барасмиятдарор , ташкил намудани маҳзани маълумот оиди ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳ ва ғайра ба ҳисоб меравад. Ташкилотҳои бонуфузи байналмилал ба мисли Созмони умумиҷаҳонии гумрук, Созмони умумиҷаҳонии савдо, Маркази байналмилалии тиҷорат ва дигар сохторҳои соҳав , таҷрибаи кишвари моро дар ин ҷода ибратом з арзёб карда, таҳия ва татбиқи чунин низоми мурраккабро барои дигар мамлакатҳои Осиёи Марказ тавсия доданд [1].

Дар доираи Созишнома оид ба ҳамкор байни Хадамоти гумрук ва Ассотсиатсияи боркашонҳои байналмилалии автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон (АВВАТ) ва Иттифоқи байналмилалии нақлиёти автомобил (ИБНА-IRU) аз 24 ноябри соли 2015 бо ҷалби сармояи Барномаи содагардонии расмиёти савдо Системаи китобчаи бақайдгирии боркашонҳои байналмилал (Книжка МДП) сохта ва ба истифода дода шуд.

Системаи мазкур ҳангоми интиқоли воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукии давлатҳои аъзои Иттифоқи байналмилалии нақлиёти автомобил бақайд гирифта, маълумоти пешакиро ба давлати таъинот тавассути система ирсол менамояд.

Баъд аз бақайдгир системаи мазкур ба Созмони ИБНА-IRU маълумот ва рақами мушаххас китобчаи бақайдгириро бо таври автомат ирсол менамояд.

Ғайр аз ин, Системаи мазкур бо махзани маълумотҳои Системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягона ҳамгиро гардида, табодули маълумотҳо байни ҳам ирсол мегарданд. Системаи TIR-EPD аз 2 қисмат иборат буда, қисмати аввал маъмурикунон ва қисмати дуюм барои истифодабаранда ҷиҳати тасдиқи маълумот пешбин шудааст.

Хадамоти гумрук ҷиҳати тезонидани назорат ва барасмиятдарории гумрук , дар доираи лоиҳаи «Як камарбанд ва як роҳ» бо ҷумҳуриҳои Узбекистон, Исломии Эрон ва Халқии Хитой табодули маълумотҳои электрониро дар шакли пилот бо истифода аз системаи навъи eTIR ба роҳ мондааст.

Бо мақсади иҷрои дастуру супоришҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати кишвар бо ташкилотҳои бонк ва амонатию қарз ,

шартномаҳои хизматрасон оид ба ҳисоббаробаркунии ғайринақд бо истифода аз воситаҳои пардохти электрон ба имзо расонида шуда, дар доираи онҳо системаи мониторинги пардохти электронии хизматрасониҳои гумрук таҳия гардид. Ҳамгироии система бо зерсистемаи “Барасмиятдарории гумрук ва назорати гумрук ”-и Системаи иттилоотии автоматонидашудаи ягонаи Хадамоти гумрук ба роҳ монда шудааст.

Бо мақсади таъмини саривақт ва шаффофияти пардохт намудани боҷҳои гумрук ва андозҳо, аз моҳи феврали соли 2021 дар фаъолияти мақомоти гумрук зерсистемаи пардохти электрон мавриди истифода қарор дода шуд. Зерсистемаи макзур назорати гардиши пардохтҳои гумрукиро сода гардонида, ба воридоти саривақтии онҳо ба буҷети давлат мусоидат намуд. Дар соли 2021, аз ҳаҷми умумии пардохтҳои гумрук , 97,5 фоизи он тариқи зерсистемаи пардохти электрон ба таври ғайринақд ба буҷети давлат ворид гардид.

Дар солҳои 2022, 2023 ва 2024 бошад, ҳаҷми пардохтҳои гумрук сад фоиз ба таври ғайринақд тариқи зерсистемаи пардохти электрон ба буҷети давлат ворид гардидааст.

Айни замон шахсони ҳуқуқ ва воқе пардохтҳои гумрукиро метавонанд тавассути воситаҳои электронии пардохт , аз қабили кортҳои пардохт , терминалҳои хизматрасон , ҳамёнҳои электрон ва ғайра, амал намоянд.

Инчунин, воридоти маблағи пардохтҳои гумрук ба таври ғайринақд тавассути сомонаи www.gumruk.tj ва epay.dc.tj имконпазир гардонида шудааст.

Рушди босуръати муносибатҳои иқтисод ва тавсеаи гардиши тиҷорати хориҷ миёни кишварҳои минтақа ва ҷаҳон истифодаи бемаҳдуди технологияҳои муосири иттилоотию коммуникатсион , системаҳои нави рақам , инчунин, ҳамоҳангсоз ва стандартикунонии расмиёти маъмуриро дар соҳаҳои танзими давлатии тиҷорати хориҷ тақозо менамоянд.

Бо дарки ин воқеият, Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри иҷрои дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати милл , Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомал Раҳмон дар самти иҷрои Консепсияи иқтисоди рақам дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Барномаи рушди миёнамуҳлати мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2024 ва истифодаи самараноки технологияҳои иттилоот дар фаъолияти касб , пайваста тадбирҳои зарур меандешад.

Бо таваҷҷуҳ ба ҳолати мазкур, дар ҳошияи амалигардонии марҳилаи чоруми лоиҳаи “Беҳтар намудани роҳҳои алоқаи минтақавии Осиёи Марказ (БРАМОМ-4)”, дар асоси Созишномаи ҳамкор аз 22 июни соли 2022 дар мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон системаи иттиилоотии коркарди маълумоти гумрукии АСИКУДА-и ҷаҳон аз ҷониби Конфронси Созмони Милали Муттаҳид оид ба савдо ва рушд амал гардида истодааст.

Системаи иттилоотии мазкур барои содагардонии расмиёти гумрук тавассути татбиқи шакли мукаммали декларатсиякунонии электрон , автоматикунонии расмиётҳои гумрук , ҳосил намудани маълумоти боэътимоди саривақт дар бораи тиҷорати хориҷ ва омори фискал , ки ба ҷараёни банақшагирии иқтисод мусоидат менамоянд, инчунин беҳтар намудани сифати ҷамъоварии пардохтҳои гумрук тавассути таҳкими назорати риояи талаботи қонунгузории гумрук пешбин гардидааст [1].

Ҳадаф аз амалисозии системаи иттилоотии АСИКУДА дар мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ин гузариш ба сатҳи сифатан нави маъмурикунонии равандҳои барасмиятдарории гумрук , татбиқи шакли пурраи декларатсиякунонии электрон бо истифода аз имзои электронии рақам , фароҳам овардани имконияти декларатсиякунонии пешакии мол ва ташкили мубодилаи фаврии маълумоти зарур бо вазорату идораҳои давлат ва мақомоти гумруки кишварҳои хориҷ бо назардошти содагардонии расмиёти савдо, кам кардани вақти барасмиятдарории гумрук , ҳамоҳангсоз , шаффофият ва пешг ишавандагии расмиёти гумрук барои иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ , инчунин, бештар намудани миқдору сифати ҷамъоварии пардохтҳои гумрук ба Буҷети давлат маҳсуб меёбад.

Бо мақсади расидан ба чорабиниҳо, дар раванди ҷорисозии системаи иттилоотии мазкур таҳлилу ом зиши ҳолати кунунии равандҳои гумрук ва санадҳои меъёрии ҳуқуқ дар соҳаи фаъолияти гумрук ҷиҳати мутобиқгардонии онҳо ба стандартҳои байналмилал ва таҷрибаи пешқадами ҷаҳон анҷом дода шуда, таҳияи лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор ба нақша гирифта шудаанд.

Қобили зикр аст, ки шур ъ аз моҳи июли соли 2023 марҳилаи озмоишии системаи иттилоотии мазкур дар мақомоти гумрук оғоз гардида, дар раёсатҳои минтақавии гумрук , гумрукҳо ва дидбонгоҳҳои гумрук ба таври озмоиш мавриди корбар қарор дошта, тавассути он пешниҳод ва қабули шаклҳои электронии декларатсияҳои мол ва транзит, системаи идораи хавфҳо, ҳисоби худкори пардохтҳои гумрук бо назардошти меъёрҳои амалкунандаи боҷҳои гумрук ва андозҳо анҷом дода шуда,

марҳила ба марҳила густариши озмоиши дигар қисматҳои система дар гумрукҳо ва дидбонгоҳҳои гумрукии ҷумҳур пешбин шудааст.

Марҳилаи санҷишии системаи мазкур имконият дод, ки он мушкил ва норасоиҳои техникие, ки дар сиситемаи иттилоотии қаблии мақомоти гумрук ҳангоми барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиёт дида мешуд, бартараф карда шуданд.

Бо мақсади дар реҷаи вақти воқе ба роҳ мондани мубодилаи маълумоти саҳеҳ ва боэътимод дар бораи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ , қурби расмии асъори хориҷ ҷиҳати ҳисоб намудани маблағи пардохҳои гумрук , тасдиқи ворид гардидани маблағи пардохтҳои гумрук ба Буҷети давлат , ва ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳии воридотию содирот ва сертификатҳои мутобиқат, инчунин роҳандозии низоми пардохтҳои электрон ва содагардонии расмиёти гумрук , ҳамгироии системаи иттилоотии АСИКУДА бо системаҳои иттилоотии мақомоти андоз, Бонки миллии Тоҷикистон, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, бонкҳои тиҷоратии кишвар ва системаи иттилоотии “Равзанаи ягонаи барасмиятдарории амалиёти содирот , воридот ва транзит ” анҷом дода шуда, иқдомҳо дар самти мукаммалгардонии раванди мазкур идома доранд.

Ҳамзамон, дар доираи амалисозии лоиҳаи мазкур, бо мақсади таъмини огоҳсозии қабл , шаффофият ва дурустии маълумоти гумрукии арзшаванда ва мубодилаи маълумоти гумрукии пешак бо мақомоти гумруки кишварҳои хориҷ ва созмонҳои байналмилал , ба роҳ мондани ҳамгироии системаи иттилоотии АСИКУДА бо системаҳои иттилоотии мақомоти гумруки ҷумҳуриҳои Афғонистон, Қазоқистон, Ӯзбекистон, Қирғизистон ва Федератсияи Россия, инчунин Иттиҳоди байналмилалии нақлиёти автомобил ва Ассотсиатсияи байналмилалии нақлиёти ҳаво пешбин гардида, корҳо дар ин самт шур ъ гардидаанд [4].

Бо амалисозии лоиҳаи мазкур ва татбиқи технологияҳои муосир, маъмуригардон ва ислоҳоти гумрук дар фаъолияти мақомоти гумруки кишвар ба марҳилаи сифатан нав ворид гардида, истифода аз системаи иттилоотии коркарди маълумоти гумрукии АСИКУДА-и ҷаҳон ба содагардонии расмиёти савдо, беҳтар гардидани назорати гумрук ва сифату миқдори ҷамъоварии пардохтҳои гумрук ба Буҷети давлат , ба таври назаррас мусоидат хоҳад намуд.

Тадбирҳои андешидаи Хадамоти гумрук ҷиҳати рақамикунонии мақомот тавассути ҷор намудан ва истифодаи воситаҳои иттилоотию коммуникатсион , технологияи таҳлилу коркарди маълумотҳо дар шакли электрон , бо низоми ғайринақд ва электрон пардохт намудани боҷҳои

гумрукию андозҳо, таъсиси низоми Равзанаи ягона, роҳандозии системаи давлатии муайянсозии воситаҳои мобилии алоқаи барқ , муҷаҳҳазгардонии баъзе аз дидбонгоҳҳои гумрукии наздисарҳад бо таҷҳизоти муосир ва азнавсозии дидбонгоҳҳои гумрук ба иҷрои босифат ва барзиёди нақшаи пардохтҳои гумрук мусоидат намуданд.

Адабиёт

1. Аксенов, И. А. Цифровые технологии в таможенной и околотаможенной деятельности [Электронный ресурс] : учеб. пособие / И. А. Аксенов ; Владим. гос. ун-т им. А. Г. и Н. Г. Столетовых. – Владимир : Изд-во ВлГУ,2022. – 363 с.
2. Нидоев Н.Ф., Навр зов Р.П., Файёзов Ҷ.Б. Танзими давлатии фаъолияти гумрук . Комплекси таълим - метод - Душанбе: «Ирфон», 2018. - 315 - саҳ.
3. Гончаров, С. В. Перспективы развития и проблемы электронного декларирования и технологии удаленного выпуска товаров [Текст] / С.В. Гончаров // Известия Санкт – Петербургского государственного экономического университета. – 2016 – № 6 (84). – С. 71 – 73
4. Диброва, М. С. Декларирование товаров на основе информационных технологий: проблемы и пути их решения [Текст] / М.С. Диброва // Научный журнал ДИСКУРС. – 2017 – № 1 (3). – С. 228 – 235
5. Китоби рӯйимизии гумрукчиён.-Душанбе: КВД «Матбаа» - и Хадамоти гумрук, 2015. - 550с.
6. Максимова Н. Е. Проблемные аспекты административно- правового регулирования таможенного декларирования в электронной форме// Вестник Российской таможенной академии. — 2014. - № 2

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПО ПРОВЕДЕНИЮ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ ЗА ВЗИМАНИЕМ ТАМОЖЕННЫХ ПЛАТЕЖЕЙ

Хикматов С.И.-к.э.н., доцент, **Ашурова М.Т.**
старший преподаватель кафедры таможенное дело Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассмотрены вопросы изучения зарубежного опыта таможенного контроля за взиманием таможенных платежей.

Ключевые слова: *электронное правительство, зарубежный опыт, таможенный контроль, таможенные платежи,*

В условиях создания Электронного правительства, существенной тенденцией предоставления различных услуг, в том числе таможенных услуг является введение электронных методов предоставления этих услуг и совершения процедур с использованием удаленных информационных баз

данных. что существенно упрощает и ускоряет процесс предоставления таможенной услуги как для таможенного и околотаможенного институтов, так и для лица-заказчика этой услуги и оказания таможенного контроля, особенно за применением таможенных платежей для пополнения доходной части государственного бюджета.

Более 160 стран мира в системе мер государственного управления активно реализуют национальные информационные стратегии, включающие развитие электронного правительства, которое призвано упростить систему предоставления государственных, в частности, таможенных услуг. однако, анализируя опыт создания электронной системы управления государства, следует отметить наличие существенных фундаментальных проблем, тормозящих реализацию концепции электронного правительства и наиболее значимая проблема – отсутствие мотивации у граждан и властных структур к инновационным нововведениям, низкая компьютерная грамотность населения, недоступность услуг ускоренного интернета для значительной части населения, нерегулярное финансирование и т.д. специфика трансформационных процессов для государств постсоветского пространства в том, что произошло наложение трансформационных процессов информационно-технологической среды на трансформационные процессы социально- экономической системы в целом.

Для населения это означает необходимость одновременной двойной адаптации: к новым социально-экономическим реалиям и к новым требованиям информационной среды. Данная специфика и проблемы должны учитываться при разработке и реализации концепции электронной системы предоставления таможенных услуг в рамках электронного правительства.

Реализация этой концепции обозначает новый способ организации и развития системы таможенного администрирования в сервисном режиме, способ его трансформации и совершенствования для ориентации на принципиально более тесную связь с гражданами-заказчиками услуг, кардинального улучшения показателей получения конкретных полезных результатов деятельности, большей эффективности деятельности и ответственности государственных органов за предоставление услуг.

Первоначально процесс развития системы электронного предоставления услуг как информатизации органов власти начался с использования компьютеров для автоматизации внутренних процедур таможенной администрации, ведения делопроизводства и управления кадрами, решения задач бухгалтерского учета, что привело к созданию информационных систем обработки данных.

Второй этап характеризовался дальнейшей информатизацией внутренних процедур и созданием систем информационного взаимодействия между органами государственной власти. на третьем этапе происходит интеграция всех основных информационных систем и ресурсов органов государственной власти, что позволяет на этой базе организовать эффективное сетевое взаимодействие с внешней средой, включая граждан и организацией таможенного института. Именно с переходом от внутренней информатизации ведомств и информатизации процессов взаимодействия между государственными структурами к электронному сетевому информационному взаимодействию с гражданами и организациями появляется понятие «электронного правительства» и «электронного метода предоставления услуги».

Таким образом, информатизация и дебюрократизация означают переход от концепции классической «идеальной бюрократии», опирающейся на иерархичность и закрытость системы управления, к новой информационной парадигме, основанной на открытых сетевых структурах и управлении по результатам. в этой связи, как показывает практика в странах снГ, основные сложности с введением электронных таможенных услуг связаны с неприятием консервативной части таможенного аппарата установления контроля над их деятельностью, что актуализирует задачи преодоления бюрократической ментальности, корпоративных интересов бюрократии и подготовки управленцев нового типа. Государственное управление имеет свою специфику, которая может быть отражена разграничением характеристик регулирования экономической и других видов деятельности по признаку деления исторической эпохи на индустриальный и информационный периоды (таблица 1).

Как показывают различные исследования [1], чиновники воспринимают информационные технологии в первую очередь как инструмент повышения внутренней эффективности работы подразделения, как средство облегчить себе жизнь, но не как средство повышения качества обслуживания граждан, как шаг на пути к сервисному государству. Такая позиция хорошо демонстрирует отличие западной политической культуры, где государство и таможенный институт рассматриваются как сервисные организации, оказывающие услуги населению. не случайно, что среди причин сравнительного быстрого развития системы электронного предоставления услуг в США отмечается позитивное отношение служащих к новым технологиям.

Таблица 1- Типологическое разграничение характеристик государственного регулирования в различных эпохах

Характеристика	Государство промышленной эпохи	Государство эпохи межсетевого взаимодействия
Управление	бюрократическое	Обслуживание клиентов и передача полномочий на места
административные функции	Обособленные административные функции	Услуги с интегрированными ресурсами
Форма обслуживания	бумажная работа	Электронная форма
Временные затраты	процессы с большими затратами времени	быстрый прямой ответ
Управление и согласование	Выраженное управление и согласование	Управление и согласование в косвенной форме
Форма перечисления средств	Финансовые операции вручную	Электронное перечисление денег
Система отчетности	Громоздкий механизм отчетности	Гибкая система запросов на информацию
Система связи информационных средств	разобщенные средства информационной техники	интегрированные вычислительные сети
избрание руководителей	избрание руководителей один раз в 4 года	Оперативная демократия со всеобщим участием

Исследования, проведенные в США, показали высокий уровень их восприимчивости интернету и растущее позитивное восприятие информационных технологий. около 80% респондентов отмечали, что внедрение электронного правительства приведет к позитивному результату в функционировании государства. По мнению экспертов, причиной такого позитивного восприятия информационных технологий кроются в изменении философии государственных служащих в результате реформ государственного управления, ее приближение к мышлению менеджеров частного сектора, ориентированных на эффективность и достижение результата. В этой связи, достижения по созданию и внедрению системы электронного предоставления услуг должны стать одним из ключевых критериев оценки профессиональной пригодности чиновников.

Успех электронного правительства зависит от того, насколько различные государственные учреждения способны преодолевать традиционные барьеры для совместной работы на благо населения, концентрироваться на интересах заказчиков, а не своих узких ведомственных интересах. При внедрении системы электронного предоставления услуг в Великобритании таможенные администрации

местного и регионального значения стремились сохранить свою независимость от централизованных систем, отсутствовало программное финансирование и политическая воля для императивного включения всех ведомств в единый сервисный процесс, ведомства препятствовали интеграции, обосновывая это непримиримыми отличиями форм и баз данных, пытаясь предоставлять услуги онлайн, исходя из собственных интересов.

Решить проблему межведомственной конкуренции и «электронной суверенизации» стало возможным с созданием постоянно действующего головного органа, обладающего высшими полномочиями в данной сфере и решения которого являются обязательными к исполнению всеми государственными учреждениями, в том числе и таможенными администрациями1. Кроме того, в кратчайшие сроки были подготовлены и проведены через законодательную процедуру законы и поправки к законам, превращающие электронный документ в реальный юридический инструмент. необходимо отметить, что в рамках Евросоюза согласована минимальная правовая база для развития системы электронного предоставления государственных услуг, выраженная в форме Директив Европейской комиссии, которые все страны-участницы обязаны внедрить в национальное законодательство. соответственно, во всех странах ЕС приняты законы, касающиеся электронных цифровых подписей, электронной торговли, защиты данных, электронного заполнения документов и деклараций и государственных заказов.

Учитывая, что правила взаимодействия различных ведомств и документооборот между электронными документами ограничивается не только законодательными актами, а в значительной степени регулируются распоряжениями правительства, министерскими приказами, техническими регламентами, в Великобритании была также проведена полная ревизия всех нормативных актов на предмет внесения в них соответствующих поправок. наряду с этим, были разработаны практические руководства, стандарты и образцы проектов, описывающих самые разные аспекты работ по созданию электронных представительств местных таможенных администраций. в некоторых стран для координации процесса электронного государственного сервиса создается межведомственный орган-разработчик информационных решений. в этих документах подробно описаны как технологические стандарты, так и требования к содержанию государственных сайтов. в итоге, вне зависимости от конкретного разработчика, любая таможенная администрация может быть уверена в полноценности своего портала и в согласованности своего сайта с другими правительственными порталами и службами [2].

Таким образом, в стране реализуется «дорожная карта» движения к построению системы электронного предоставления государственных, и, в том числе, таможенных услуг с целью гармонизации разнонаправленных векторов информационного развития. с учетом накопленного опыта передовых стран, страны, начавшие процесс разработки и внедрения электронного правительства несколько позже, больше внимания уделяли созданию единого портала с общим реестром государственных услуг. назначался единый орган, ответственный за развитие системы электронного государственного сервиса, определялись классификаторы услуг для центрального портала и сайтов отдельных органов власти, единая система платежей, формы идентификации пользователей, в том числе с использованием различных вариантов идентификационных карточек гражданина и обеспечиваемой ею электронной подписью, общие технологические требования и объединенная информационная база. Таким образом, при объединении ведомственных и региональных электронных сервисов требуется разработка целостной концепции центрального и типового регионального порталов, базирующихся на единых реестрах государственных услуг. одним из важных условий процесса создания электронного правительства является обеспечение финансирования программы и контроль над использованием денежных средств. Так, серьезным недостатком хода реализации программы специалисты считают ее постоянное недофинансирование. в среднем бюджет по статьям исполнялся максимум на 20% от заявленных потребностей.

Основным источником финансирования внедрения электронного правительства в мире является государственный бюджет. Для решения финансовой проблемы ряд государств предоставляют начальный капитал, чтобы дать толчок проектам, которые различные организации в дальнейшем должны будут финансировать самостоятельно. Дополнительное финансирование может поступать от частного бизнеса, неправительственных учреждений и организаций, международных структур.

Информационное или цифровое неравенство – сложное социально-экономическое явление, которое может рассматриваться как на международном уровне, когда целые регионы не имеют адекватного реалиям современного мира уровня доступа к информационным технологиям, так и на национальном, когда отдельные части страны, различные социальные группы выпадают из информационного общества. Границы информационно богатых и информационно бедных регионов практически совпадают с границами индустриально развитых регионов и стран «третьего мира», а также государств евразийского пространства, что

не позволяет заказчиков в полном объеме получать доступ к электронному виду предоставления таможенных услуг (табл.2).

Таблица 2-Уровень развития электронного правительства в странах мира

Место	Страна	Индекс развития электронного правительства
1.	ЮЖНАЯ КОРЕЯ	0.8785
2.	США	0.8510
3.	КАНАЛА	0.8448
4.	ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	0.8147
5.	НИДЕРЛАНДЫ	0.8097
6.	НОРВЕГИЯ	0.8020
7.	ДАНИЯ	0.7872
8.	АВСТРАЛИЯ	0.7863
9.	ИСПАНИЯ	0.7516
10.	ФРАНЦИЯ	0.7510
11	СИНГАПУР	0.7476
12.	ШВЕЦИЯ	0.7474
13.	БАХРЕЙН	0.7363
14.	НОВАЯ ЗЕЛАНДИЯ	0.7311
15.	ГЕРМАНИЯ	0.7309
16.	БЕЛЬГИЯ	0.7225
17.	ЯПОНИЯ	0.7152
18.	ШВЕЙЦАРИЯ	0.7136
19.	ФИНЛЯНДИЯ	0.6967
20.	ЭСТОНИЯ	0.6965

Как видно из таблицы 2 последнего отчета ООН по состоянию электронного правительства в мире, большинство первых занимают экономически развитые страны, располагающие ресурсами имеющие ресурсы для применения информационных и создания благоприятных условий для вовлечения населения в информационную среду. Тенденция сохранения «информационного» разрыва между развитыми и развивающимися странами будет иметь место и в обозримой перспективе, т.к. богатые государства делают упор на совершенствование ИТ-инфраструктуры и развитие информационного образования населения [2].

Таким образом, цифровое неравенство вызывает новый вид социальной дифференциации, вытекающий из разных возможностей использования новейших информационных и телекоммуникационных технологий для реализации электронных систем предоставления услуг. в государственных структурах также активно внедряются системы управления взаимоотношений с клиентами (CRM), предполагающие учет всей информации о взаимоотношениях с каждым клиентом, ее хранение и анализ.

Такая информация носит конфиденциальный характер и может быть использована в различных целях.

Новый подход в оказании таможенных услуг за рубежом заключается, прежде всего, в идентификации своих клиентов и их потребностей. Данный подход за рубежом назван сервисным подходом к обслуживанию. в качестве основы организации таможенной деятельности сервисный подход, в частности, был воспринят в Австралии. По словам специалистов австралийской таможенной службы, одно это слово подчеркивает наше значение «обслуживание по отношению к правительству и обслуживание бизнеса в условиях соответствия их ожиданиям». Наша цель – получить хороший результат при осуществлении двух видов обслуживания: зная мнение клиентов, мы сможем развивать инициативы, которые соответствуют их потребностям в рамках пределов, определенных законом. в соответствии с данным подходом в стране признано, что таможенная служба Австралии предоставляет качественные услуги обществу.

Сейчас мировая таможенная система развивается как система таможенного сервиса, целью которой является результативное содействие бизнесу при поддержании неизменно высокого уровня безопасности. Поэтому на первый взгляд парадоксальная фраза «содействие торговле и контроль не должны противостоять друг другу» рассматривается зарубежными таможенными службами в качестве единственно верной и приемлемой в целях развития торговли и защиты экономического благосостояния.

В качестве главных задач при обслуживании международной торговли зарубежный таможенный менеджмент рассматривает следующие:

- достижение благоприятного отношения бизнеса к таможенной службе; обеспечение сбора таможенных платежей в бюджет;
- использование максимально упрощенных процедур для законопослушных участников внешней торговли;
- повышение качества обслуживания, потребностей клиентов;
- сокращение затрат на осуществление внешнеторговых сделок участниками торговли;
- совершенствование таможенного контроля за применением таможенных платежей и др.

Зарубежная практика показывает, что системы таможенного обслуживания достигают высокой эффективности только при установлении партнерских взаимоотношений таможенных служб и бизнеса, а также таможенного контроля за применением таможенных платежей.

Поэтому в рекомендациях ВТмО, направленных на развитие таможенной системы, основное внимание уделяется ее превращению в систему таможенного сервиса.

Таким образом, сейчас доминантой в международной стратегии преобразования таможенных систем выступает стремление к пониманию таможенной службы, как сервисной службы (т.е. оказывающей государственные услуги) – от качества функционирования которой зависят условия и возможности развития всей внешней торговли страны, осуществлении таможенного контроля за применением таможенных платежей.

Предоставление таможенных услуг направлено на внедрение системы электронного предоставления услуг населению и участникам ВЭД направлены на уменьшение временных и материальных затрат при обслуживании субъекта заказчика таможенной услуги. Эти и другие тенденции обуславливают базу для разработки основных направлений совершенствования методики предоставления таможенных услуг как области таможенного администрирования и особенно повышения эффективности таможенного контроля за применением таможенных платежей.

В этом же направлении развивается и таможенная система Таджикистана. При этом таможенная система рассматривается в качестве государственной структуры, целью которой является, активное содействие внешнеторговой деятельности, базирующиеся на ускорение и упрощение оказания таможенных услуг, а также обеспечение контрольной и правоохранительной деятельности в пределах своих функций, организации таможенного контроля за взиманием таможенных платежей и их перечисления в доходной части госбюджета Республики Таджикистан.

Литература

1. Жигун Л.А. Выявление факторов, определяющих качество управления государственными таможенными услугами // Вестник Российской таможенной академии. 2013. № 3. -С. 30–39.

2. Информационный портал европейского комитета по стандартизации /содействию развития торговли товарами и услугами [Электронный ресурс]: официальный сайт. Режим доступа: http:// www.cen.eu.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ- ЭФФЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРОВЕДЕНИЯ ТАМОЖЕННОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ТОВАРОВ

Раджабова Н.Р.*-к.э.н., доцент кафедры таможенное дело Таджикского государственного университета коммерции*

В статье рассмотрены вопросы применения цифровых технологий при осуществлении таможенной экспертизе товаров в современных условиях развития таможенной деятельности

Ключевые слова: *цифровые технологии, таможенная экспертиза, электронная таможня, искусственный интеллект*

В своем Послание основоположник мира и согласие, Лидер нации, уважаемый Эмомали Рахмон 28 декабря 2024 года отметил, что «Таджикистан идет устойчивыми шагами по пути перехода к цифровизации сфер национальной экономики во имя обеспечения прозрачности финансово-экономических отношений. В следующие 5 лет для продвижения цифровой экономики необходимо уделять первостепенное внимание следующим направлениям: оперативное совершенствование правовых основ и принятие необходимых документов в направлении перехода на цифровую экономику; развивать цифровую инфраструктуру до сетей 5G, развития центра разработки данных, создания совершенной национальной платформы данных; полная цифровизация государственных услуг и создание единой платформы государственных услуг; развитие человеческого капитала путем изучения и квалификации кадров по информационным технологиям внутри и за пределами страны, повышение уровня культуры использования цифровых технологий; широкое использование искусственного интеллекта в ходе предложения услуг и системы государственной регистрации; принятие мер в направлении обеспечения кибербезопасности информационных платформ и формирование цифрового предпринимательства и развитие электронной торговли» [6]. Также для расширения инновационных процессов и всестороннего использования возможностей цифровых технологий в различных сферах экономики предлагаю объявить 2025-2030 годы «Годами развития цифровой экономики и инноваций» и перед Правительством, министерствам юстиции, экономического развития и торговли, промышленности и новых технологий, Агентству инноваций и цифровых технологий, другим соответствующим министерствам и ведомствам поручено для утверждения совершенного плана укрепления связи

инноваций с производством разработать соответствующие нормативно-правовые документы.

Перед образовательной системой учреждений всех ступеней профессионального обучения поставлена задача усилить процесс подготовки программистов и других специалистов, нужных для развития цифровой экономики и программирования. С другой стороны, считается важным создание наилучших условий для предоставление различных льгот, стимулирование специалистов в направлении информационных технологий и переквалификации в передовых зарубежных образовательных учреждениях.

На основе вышеизложенного считаем, что применении цифровых технологии приобретают особую актуальность в различные сферы жизни общества, а также и таможенное дело. Практика таможенных органов показывает, что в последние несколько лет активно применяется и развивается электронное декларирование, система управления рисками и проведении таможенной экспертизы товаров. На электронных серверах хранятся результаты проведенного декларирования, таможенного контроля и таможенной экспертизы товаров. Заслугу цифровых технологий при проведении таможенного дела и особенно таможенной экспертизы нельзя недооценивать, именно внедрение этих технологий положительные последствия.

Поэтому учитывая важность цифровизации приоритетным считаем обоснование и реализации таких важнейших направлений работы таможенной службы:

- полномасштабная цифровизация и автоматизация таможенных процессов;
- полный переход от электронной таможни к интеллектуальной;
- ведение борьбы с воздействия к угрозам экономической безопасности;
- применение таможенного аудита, сбор, анализ и управление информацией;
- гармонизация процессов контроля и таможенного администрирования;
- формирование требуемых условий для осуществления внешнеэкономической деятельности и др.

Указанные направления также относятся и к организации управления таможенной экспертизе товаров, и они зависят от применение новых стандартов для проведения таможенного контроля товаров, проводимых уполномоченными органами. Важно заметить, что, как и в любой системе, современная политика осуществления таможенной экспертизы товаров

несёт за собой некоторые сложности в её реализации и применения в перспективе.

Опыт показывает, что главным отрицательным эффектом цифровизации остается решении вопроса о дальнейшей необходимости привлечения человеческих ресурсов при осуществлении таможенного контроля товаров и транспортных средств и управления рисками в целом. Возможное сокращение рабочих мест уже само собой негативный фактор и основной недостаток процесса глобализации и цифровизации. Создание современной таможенной системы затрагивают все сферы жизни и выходят в своем влиянии за пределы страны. Поэтому таможенная система Республики Таджикистан (ТС РТ) направляет свою деятельность, оценивая векторы развития с бизнес-сообществом, местными органами исполнительной власти и странами-участницами мировой торговли.

Поэтому целесообразным считаем выделении следующих проблем относительно внедрения цифровых технологий в ТС РТ:

1. Современная таможенная политика несёт за собой сложности на начальных этапах её реализации и применение в перспективном периоде с учетом трансформационных изменений;
2. Риск сокращения численности работников ввиду повсеместной цифровизации, что может повлечь за собой увеличение уровня безработицы по стране и ее регионов;
3. Необходимо реализовать комплексное обучение, подготовки кадров, которые будут обслуживать новые технологии, от которых будет зависеть вся таможенная деятельность и экспертизы товаров в будущем;
4. Необходимость возрастания затрат на внедрение цифровых технологий по таможенной системе;
5. Цифровизации таможенной экспертизы товаров и система управления рисками будут разделять свои знания с ведущими таможенными органами других государств и др.

Исходя из этого, сейчас невозможно себе представить развитие, в рамках которого, не происходил бы отход от консервативных подходов в управлении таможенной деятельности и проведения экспертизы экспортируемых и импортируемых товаров и цифровизации.

Опыт показывает, что несмотря на наличие определённых сложностей при реализации стратегии внедрения цифровых технологий в систему таможенной службы республики, важным считается разработка рекомендаций по цифровизации таможенного дела. В этих условиях особое место отводится гармонизацию процессов контроля и таможенного администрирования с учетом мировой практикой, обеспечении ускорения процессов осуществления таможенной деятельности. Установлено, что

существенно изменится технология таможенного администрирования, что позволит избежать неточностей во время проведения мероприятий по установлению страны происхождения товара и оценки ее таможенной стоимости.

В этих условиях интеллектуальная таможня поможет сократить время и не отправлять на таможенную экспертизу товары тех грузовладельцев, которые будут определены системой управления рисками, как добросовестные перевозчики.

С другой стороны, система управления рисками (СУР) – это комплекс правил, документов и мероприятий по идентификации товаров, оценке рисков, реагированию на них, а также мониторингу и контролю их уровня, на которого возлагаются решении следующих современных задач:

1) Применение искусственного интеллекта;

2) Использования цифровых технологий и базисом, которых являются принципы DataMining[2];

3) Обмен достигнутых результатов с местными органами исполнительной власти (Хукуматов), их корректировки и оценки;

4) Интеграция между сегментами системы управления рисками при проведении таможенного контроля товаров и транспортных средств;

5) Информационное взаимодействие с частным сектором, бизнесом и др.

Выполнение вышеуказанных задач позволит оптимизировать проведения таможенного контроля для обеспечения соблюдения законодательства с максимальной эффективностью. При этом результативность СУР дается на основе параметров, указанных в подпрограмму «Совершенствование таможенной деятельности», рассчитывая:

а) Удельный вес товарных партий, в отношении которых проведён таможенная экспертиза в общем их количестве, задекларированных поставщиком;

б) Удельный вес нарушений таможенного законодательства и иных правонарушений, выявленных при декларировании товаров и применением СУР в общем объеме таких нарушений, выявленных таможенными органами по результатам таможенного контроля.

Оценивая важность указанных параметров предлагаем следующие рекомендации по внедрению цифровых технологий при проведении таможенной экспертизы товаров:

---

[2] Совокупность методов обнаружения в данных ранее неизвестных, практически полезных и доступных интерпретации знаний, необходимых для принятия решений в различных сферах жизни.

1. Первичная подготовка кадрового состава, а также переподготовка опытных специалистов. Решение этой проблемы возможно на основе применения новых цифровых технологий, привлечения квалифицированного кадрового состава. Также возникает необходимость в ведении усиленных курсов и переподготовки, также необходимо вносить изменения в вузовскую программу по подготовки таможенников.

2. Создание базу данных и таможенные реестры. Решение этой проблемы предусматривает применения новыми цифровыми технологиями проведения тестирования нововведения в таможенных постах и таможенной службы в целом.

3. Провести системный и комплексный анализ и применять опыт других стран в направлении цифровизации таможенной деятельности.

В целом решения проблемы внедрения цифровых технологий в таможенной службы связано с наличием определённых сложностей в части реализации новой стратегии внедрения цифровых технологий. Анализ реализованных мер по усовершенствованию систем проведении таможенной экспертизы товаров показал, что предлагаемый план по развитию имеет больше преимуществ нежели недостатков. Однако, основными недостатками новой стратегии являются несущественными в масштабе развития страны или намеченные выше пути решения.

Таким образом, считаем, что переход к новым цифровым технологиям обеспечивает возможности развития таможенной деятельности, таможенного декларирования и экспертизы товаров, что позволяет значительно повысить эффективность таможенного контроля товаров, улучшения интеграционных процессов, обеспечения продовольственной безопасности в условиях реализации НСР-2030 в Республике Таджикистан и ее регионов.

Литература

1. Андреева Е. И. Идентификация товаров при проведении таможенной экспертизы / Е. И. Андреева. – М.:Российская таможенная академия, 2013. – 164 с.

2. Бойкова М. В. Направления развития таможенного администрирования в условиях цифровизации / М. В. Бойкова, А. С. Кушнир // Теория и практика экономики и предпринимательства : XVII Всероссийская с международным участием научно-практическая конференция, Симферополь-Гурзуф, 23–25 апреля 2020 года / Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского. – Симферополь: ИП Зуева Т. В., 2020. – С. 25-29.

3. Мешечкина Р. П. Цифровизация таможенных процессов как фактор развития государственных таможенных услуг / Р. П. Мешечкина, О. П. Матвеева // Вестник Белгородского университета кооперации, экономики и права. – 2020. – № 2(81). – С. 9-19.
4. Ермилов И. С. Передовые информационные технологии в таможенном деле / И. С. Ермилов, Г. В. Игнатьева // Информационная безопасность регионов. – 2016. – № 1(22). – С. 31-35.
5. Раҷабова Н. Р. Самтҳои афзалиятноки рушди хадамоти гумрук дар асоси маркетинг дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Н. Р. Раҷабова, Р. С. Ғаюрова // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – 2020. – № 2(31). – С. 29-35.
6. www: president.tj (дата обращения 28.12.2024).

СИЁСАТИ ГУМРУКӢ ОМИЛИ ПЕШБАРАНДАИ ФАЪОЛИЯТИ ГУМРУКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Алиев Маҳмадҷон Баҳронович - н.и.и., дотсенти кафедраи фаъолияти гумруки Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола қайд шудааст, ки шароити муосири гузаштан ба сатҳи ҷаҳонишавии тиҷорат яке аз масъалаҳои хело бамаврид мукаммалсозии низоми сиёсати гумрукӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин маврид мавқеи сиёсати гумрукӣ бо назардошти ҷаҳонишавии тиҷорати хориҷӣ хело назаррас буда, хусусияти байналмилалӣ касб намудани тиҷорати хориҷӣ нақшу аҳамияти таъсиррасонии сиёсати гумрукиро ба равандҳои ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фазои иқтисодиёти байналмилалӣ баланд мебардорад. Аз ин лиҳоз, дар шароити имрузаи рушди савдои хориҷӣ, васеъшавии ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалии иқтисодӣ ва молиявӣ, зарурати азхудкунии роҳҳои нави беҳдошти сифату самаранокии сиёсати гумрукӣ бо мақсади мусоидати бештар ба рушди фаъолияти тиҷоратии хориҷӣ зарур омадааст.

Вожаҳои калидӣ: *сиёсати гумрукӣ, технологияҳои рақамӣ, иқтисодиёти рақамӣ, фаъолияти гумрукӣ, боҷҳои гумрукӣ, иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, шахсони манфиатдор, эъломияи электронӣ, равзанаи ягона.*

Аз нуқтаи назари сиёсат, фаъолияти гумрук муносибатест, ки дар низоми муносибатҳои иқтисодии хориҷ инкишоф ёфта, яке аз муҳимтарин самтҳои муносибатҳои байналмиллал дар сатҳи ҷаҳон , минтақав ва милл мебошад.

Муносибатҳои гумрук - ин пеш аз ҳама сиёсати гумрук, қоидаҳои байналмилал, созишномаҳои савдои беруна, тартиб ва шартҳои ҳаракати молҳо, ҷараёни нақлиёт, молия ва иттилоот аз сарҳади гумрук, инчунин тадбирҳои қабулгардидаи танзими тарифию ғайритариф ва назорати содиротро тавсиф мекунанд.

Мазмуни мафҳуми «муносибатҳои гумрук» хеле фарогир буда, умуман моҳияти фаъолияти гумрукиро муайян мекунад.

Дар шароити муосири гузаштан ба сатҳи ҷаҳонишавии тиҷорат яке аз масъалаҳои хело бамаврид мукаммалсозии низоми сиёсати гумрук ба ҳисоб меравад. Дар ин маврид мавқеи сиёсати гумрукӣ бо назардошти ҷаҳонишавии тиҷорати хориҷ хело назаррас буда, хусусияти байналмилалӣ касб намудани тиҷорати хориҷӣ нақшу аҳамияти таъсиррасонии сиёсати гумрукиро ба равандҳои ҳамгироии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фазои иқтисодиёти байналмилалӣ баланд мебардорад. Аз ин лиҳоз, дар шароити имрузаи рушди савдои хориҷӣ, васеъшавии ҳамкорӣ бо созмонҳои байналмилалии иқтисодӣ ва молиявӣ, зарурати азхудкунии роҳҳои нави беҳдошти сифату самаранокии сиёсати гумрукӣ бо мақсади мусоидати бештар ба рушди фаъолияти тиҷоратии хориҷӣ зарур омадааст.

Мақомоти гумрук таҳти Сарварии фарзанди фарзонаи миллат - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон дар баробари таъмини амнияти иқтисод, ҳамзамон, барои ғановати Буҷети давлат саҳми арзандаи худро гузошта, ҷиҳати пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳои гумрук, риояи тартиби муқарраргардидаи интиқоли молу воситаҳои нақлиёт ва ҳифзи неъматҳои Истиқлоли давлат мубориза беамон бурда, тавонист ба як фишанги муҳими татбиқи сиёсати иқтисодию гумрукии кишвар ва институти муқтадири таъминкунандаи амнияти иқтисодиву тиҷорат ва фарҳангиву иҷтимо мубаддал гардад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон ба фаъолияти кормандони мақомоти гумрук баҳои ҳаққон дода, зимни як суханронии хеш чунин изҳор медоранд: “Амнияти иқтисод, фарҳанг ва муҳити зист дар кишвар мустақиман ба фаъолияти мақомоти гумрук вобаста аст”.

Дар баробари афзудани ҳаҷми гардиши тиҷорати хориҷӣ таъсири танзимкунандаи сиёсати гумрукӣ ба рушди тиҷорати хориҷӣ торафт аёнтар мегардад, чунки мақомоти гумрук қисми ҷудонашавандаи низоми идоракунии давлатии фаъолияти тиҷорати хориҷӣ буда, аз батанзимдарории маълумоти арзгардидаву ҳуҷҷатҳои пешниҳодшуда сар карда, то фароҳамсозии бевоситаи шароити тиҷорат дар танзими тиҷорати хориҷӣ фаъолона иштирок мекунад. Ин чунин маъно дорад, ки дар шароити

муосир Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун як қисми сиёсати иқтисодии давлат дар баробари иҷроиши вазифаҳои анъанавии маъмуриятчигии давлатӣ дар самти андозбандии тиҷорати хориҷӣ боз ҳам аёнтар ба ҳайси институти иҷтимоию - иқтисодие баромад мекунад, ки дар он сиёсати гумрукӣ ҳамчун самти махсуси фаъолияти давлатӣ зоҳир гардида, воқеан ҳам барои иҷрои фаъолияти тиҷорати хориҷӣ шароити хуб фароҳам меорад ва бо ҳамин роҳ ба рушди он мусоидат менамояд.

Дар натиҷаи ин Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо омили муҳими ташаккули сиёсати устувори буҷетӣ мегардад, балки дар самти мусоидат ба савдои беруна ва васеъгардонии он дорои имкониятҳои калон ҳам мебошад. Бинобар ин, масъалаи инкишофи минбаъдаи самти сиёсати гумрукӣ, таҳияи идеяҳо ва усулҳои нави фаъолияти гумрукӣ яке аз масъалаҳои муҳимтарини амалии рушди комплекси Хадамоти гумрук ва тамоми самти фаъолияти тиҷорати хориҷӣ мебошад.

Барои рушди иқтисоди милл муносибатҳои иқтисодии хориҷ нақши калон доранд. Бо назардошти ин, Тоҷикистон дар бобати ҳамгиро бо созмонҳои умумиҷаҳон қадамҳои устувор мегузорад. Тадриҷан ворид гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкилоту иттиҳодияҳои байналмилалии иқтисод , тиҷорат , гумрук ва ғайра барои ташаккул ва рушди фаъолияти иқтисодии хориҷ имконият фароҳам овард.

Дар натиҷаи амал намудани барномаҳо, қарорҳо ва дастуру супоришҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва андешидани як қатор иқдому тадбирҳои судманд, инчунин, ба роҳ мондани муносибатҳои мутақобилаи байналмилал , нишондодҳои тиҷорати хориҷии кишвар ба таври назаррас р ба инкишоф намуданд.

Ҳамин тавр, бо роҳандоз намудани сиёсати гумрук , мақомоти гумрук барои амал намудани сиёсати пешгирифтаи давлат ва таъмини рушди иқтисодии он яке аз мақомотҳои асос ба ҳисоб рафта, дар баланд бардоштани обр ю эътибори кишвар ҳиссаи арзанда дошта, ба як фишанги муҳими татбиқи сиёсати иқтисодии кишвар ва институти муқтадири таъминкунандаи амнияти иқтисодиву тиҷорат ва фарҳангиву иҷтимо мубаддал гашт.

Хадамоти гумрук бо ташкилотҳои байналмилал ҳамкориҳои самаранокро ба роҳ монда, аз кумаки техникии онҳо дар мустаҳкамгардонии инфраструктураи гумрук , таҷҳизонидани объектҳои гумрукии наздисарҳад , модернизатсияи мақомоти гумрук, аз ҷумла автоматикунонии равандҳои гумрук барх рдор мебошад.

Консепсияи рушди мақомоти гумрук то соли 2024 ба зиммаи Хадамоти гумрук вазифаи афзалиятнок «мусоидати ҳамаҷониба барои рушди тиҷорат ва такмили маъмуриятчигии гумрукӣ»-ро гузошта, нисбати мақомотҳое, ки дар ҷараёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ иштирок менамоянд талаботҳои зайлро муайян намуд: баландбардории сифат ва дастрасии хизматрасониҳои давлатӣ; коҳиш додани вақти барасмиятдарории гумрук ва хароҷоти соҳибкорон, ки ҳангоми батанзимдарории давлатии иқтисодӣ ба миён меоянд; баландбардории самаранокии хизматрасониҳои тиҷорат дар самти фаъолияти гумрукӣ (амалҳо дар соҳаи фаъолияти гумрук , танзимгари ваколатдори иқтисод).

Дар Консепсияи рушди мақомоти гумрук принсипҳои Доираҳои стандартӣ тасдиқ шудаанд: шаффофияту пешбинишавандагии расмиёти гумрукӣ; дахолати камтарин; дар ҷараёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ мавқеъи муайян доштан; ҳамкорӣ ва шарикӣ; сиёсати чандир , яъне мувозина байни таъмини амният ва тадбирҳое, ки ба рушди тиҷорат мусоидат мекунанд; ҳамкории гумруку бизнес. Барои ин, аз чор унсурҳои асосӣ бояд истифода бурд: заминаи ҳуқуқӣ; иқтидори кадрӣ; инфраструктураи гумрук; технологияҳои автоматонидашудаи иттилоотӣ.

Бевосита, мақсади сиёсати гумрукии пешгирифтаи Хадамоти гумруки имруза дар самти хизматрасониҳои тиҷорати хориҷӣ инҳоянд: ноилшавӣ ба муносибати некхоҳонаи бизнес ва гумрук; таъмини ҷамъоварии пардохтҳои гумрукӣ барои буҷаи мамлакат; истифодаи расмиёти соддагардонидашуда барои субъектони тиҷорати хориҷие, ки ҳамавақт дар доираи қонунгузории ҷорӣ фаъолият менамоянд; беҳдошти сифати хизматгузории талаботи субъектҳо; кам кардани хароҷотҳо ва миқдори ҳуҷҷатҳо ҳангоми ҳуҷҷатгузории савдои хориҷӣ.

Дар шароити имрӯза ғояи асосии стратегияи мақомоти гумруки давлатҳои тарақикарда ин эътироф намудани мақомоти гумрук ҳамчун умури хизматрасон (яъне мақоме, ки хизматҳои давлатӣ мерасонад) мебошад, ки аз он имконоти рушди тамоми савдои хориҷии кишвар вобастагӣ дорад.

Мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистонҳам дар ҳамин самт инкишоф ёфта истодааст ва мақсади он мусоидати фаъолона ба фаълияти тиҷортии хориҷӣ буда, пеш аз ҳама дар самти автоматикунонӣ, соддагардонии расмиёти гумрукӣ ва таъмини ошкоркунии эҳтимолияти қонуншиканиҳои гумрукӣ тағйироти куллӣ ба даст овардааст.

Дар мамолики мутараққӣ кормандони гумрукро на аз рӯи нишондиҳандаҳои теъдоди ҳолатҳо ё вазни қочоқи боздоштгардида, на аз рӯи пардохтҳои ситонидашуда, балки аз лиҳози маҳсулнокии фаъолият, яъне мувофиқи сатҳу сифати хизматрасонияшон баҳо медиҳанд. Омили

асосие, ки аз рӯи он сифати фаъолияти гумрук баҳогузорӣ карда мешавад, ин вақти (муддати) барасмиятдарории гумрукии мол мебошад, ки ин ҳолат таъсири худро ба ғани гардонидани буҷаи кишвар расонида, дастуру супоришҳои роҳбарияти Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикист ба ин ҷараён имруз таккони ҷиддӣ додаст.

Омилҳое, ки ба фаъолияти мақоми алоҳидаи гумрук (Раёсатҳои минтақавии гумрукӣ) таъсир мерасонанд, ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд.

- омилҳои берунӣ: мавқеи сиёсӣ ва иқтисодии минтақа (масалан, минтақаи озоди иқтисодӣ ва ғайра); хусусияти инфраструктураи минтақа ва махсусгардонии соҳавӣ, ғунҷоиши бозори истеъмолии молҳои воридшаванда дар минтақа; бартарии молҳои кишварҳои хориҷи дур дар муомилоти савдо; мавқеи ҷуғрофии минтақа; хусусияти субъектҳои савдои хориҷӣ аз ҷиҳати таносуби шахси ҳуқию воқеӣ; системаи роҳҳо, хусусияти нақлиёт; мавҷудияти нуктаҳои гузаргоҳи сарҳадӣ;

- омилҳои дохилӣ: сохтор ва теъдоди штатии кормандон; сатҳи омодагии касбӣ; инфраструктураи минтақа, ки бо васоити техникаи махсуси назорати гумрукӣ ва нақлиёт муҷаҳҳаз аст.

Маҳз заминаи сиёсати пешгирифтаи Мақомоти гумрук дар самти ҳамгироии иқтисоди кишвар бо ҷомеаи ҷаҳон имкон дод, ки то муносибатҳои иқтисодию тиҷорат дар доираи принсипҳои ҳамкории мутақобилаи судманд густариш ёбад ва Ҷумҳурии Тоҷикистон кишвари дорои иқтисоди боз шинохта шавад.

Роҳбарияти Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баҳри расидан ба мақсадҳои дар пешистода, ҳамзамон, боз ҳам ҷоннок намудани гардиши тиҷорати хориҷӣ ва бо ин роҳ ғанӣ гардонидани буҷаи мамлакат сиёсати чандирии(гибкий) гумрукиеро пеш гирифтааст, ки аз як тараф - барои амалигардонии барномаҳои умумидавлатӣ ва аз тарафи дигар – барои истифодаи пурраи иқтидори ҳама ҷанбаҳои фаъолияти гумрук, инчунин, рушди системаҳои логистикӣ, автоматикунонии системаи идоракунии комплекси гумрук, таҳкими ҳамкории мақомоти гумрук бо муассисоти намудҳои дахлдори нақлиёт бо мақсади таъмини бефосилаи ҷараёни ҳамлу нақли мол тариқи сарҳади гумрукӣ, ҳамкориҳои мақомоти гумрук бо иштирокчиёни фаъолияти иқтисоди хориҷӣ заминаи мустаҳкам фароҳам меоварад.

Дар маҷмӯъ, нигоҳи мувофиқе, ки имр з роҳбарияти Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти мукаммалгардонии сиёсати гумрукӣ пеш гирифтааст имконият медиҳад, ки рушди иқтисодиёти миллӣ бо назардошти афзун намудани ҳаҷми тиҷорати байнанмилалӣ, истифодаи пурраи иқтидори потенсиали содиротӣ, баланд бардоштани самаранокии потенсиали кадрӣ ва беҳдошти хизматрасонии

гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин гардида, ҳамкориҳои дутарафаи судманд бо давлатҳои ИДМ ва хориҷи дур боз ҳам равнақ ёбад.

Адабиёт

1. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати милли-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумхурии Тоҷикистон ш. Душанбе. 28.12.2024.
2. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2016.-110с.
3. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе, 2005.- 246с.
4. Раджабов Р.К. Организация таможенного контроля товаров и транспортных средств. - Душанбе: Ирфон.2021.-253с
5. Бахрамов Ю.М., Глухов В.В. Организация внешнеэкономической деятельности. - СПб. : Лань, 2000. - 448 с.
6. Беляшов В. А. Таможенный энциклопедический справочник. - М.: Летописец, 1999. - 832 с.

АРЗЁБИИ САМАРАБАХШИИ УНСУРҲОИ ТАЪМИНОТИ МОЛИЯВИИ ИДОРАКУНИИ НИЗОМИ ГУМРУК

Турсунов Х.М. - н.и.и., майёри хадамоти гумрук, сардори кафедраи иқтисодиёт, ҳуқуқ ва фанҳои махсуси Донишкадаи такмили ихтисоси Хадамоти гумруки Тоҷикистон

Соҳибова Ш.Б. – муаллими кафедраи менеҷменти соҳавии коллеҷи к ҳии ба номи С. Юсуповаи назди Донишкадаи к ҳи – металлургии Тоҷикистон

Дар мақола таваҷҷуҳи асоси ба тадқиқи самарабахшии унсурҳои таъминоти молиявии идоракунии низоми гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шуда, роҳҳои муфидгардонии онҳо дида баромада шудааст. Инчунин асоснок карда шудааст, ки дар ҷумҳурӣ ҷорӣ намудани методикаи баҳисобгирии ҳироҷҳои барасмиятдарории гумрукии дар мамлакатҳои Ғарб истифодашаванда дар шароити имрӯза асоси илмӣ надоранд, зеро амалӣ намудани ингуна методикаҳо дар мақомоти гумруки мамлакати мо дар тафовут бо мақомоти гумруки мамлакатҳои ғарбӣ барои ташкили инфрасохтори хизматӣ ва иҷтимоӣ захираҳои бузургро талаб менамояд, ки ба вазифаҳои иҷрокунандаи мақомоти гумрук ҳамчун ниҳоди давлатӣ мутобиқат намекунанд. Муайян карда шудааст, ки хироҷи гумрукӣ дар таъминоти молиявии фаъолияти унсурҳои низоми гумрук нақши калидӣ дошта, ба неруи фаъолияти иқтисоди берунаи мамлакат вобастагии зич дорад.

***Вожаҳои калидӣ**: таъминоти молиявии низоми гумрук, арзёбии самарабахшӣ, хироҷи гумрукӣ, фаъолияти иқтисодии берунӣ, тарофаи гумрукӣ, захираҳои молиявии гумрукӣ*

Ташкили фаъолияти самараноки механизми иқтисодии низоми гумрук бо муайянкунии унсурҳои арзишноки он алоқаманд буда, вале баҳогузории арзиши унсурҳои низоми гумрук нисбатан мушкил мебошад. Ин масъала аҳаммияти амалии муҳим дорад, зеро бо ёрии унсурҳои арзишнок талабот ё эҳтиёҷот ба воситаҳои молияв ташаккул ёфта, сарчашмаҳои муносиби ташаккули захираҳои молияв муқаррар мегарданд ва инчунин тақсимоти самараноки онҳо ва ҷудошав бо роҳҳои гуногун дар низоми гумрук муайян карда мешавад. Ба ибораи дигар, барои фаъолияти устувор ва самараноки механизми иқтисод ташкил намудани идоракунии таъсирбахши унсурҳои арзишноки низоми гумрук зарур аст. Идоракунии унсурҳои арзишнок пеш аз ҳама дар бар мегирад: раванди ташаккул ва истифодаи захираҳои молияв ; равандҳои муносибатҳои мутацобилаи низоми гумрук бо ниҳодҳои низоми молияв ва низоми бонк .

Ҳар яке аз ин унсурҳои идоракунии болозикро муфассал баррас менамоем. Қайд кардан ба маврид аст, ки дар даврони ш рав тартиби махсуси таъминоти молиявии фаъолияти низоми гумрук вуҷуд дошт. Он солҳо маблағгузор барои нигоҳдории низоми гумрук дар сатҳи нисбатан бузург аз ҳисоби маблағҳое амал карда мешуд, ки онҳо аз даромадҳои ғайринақшавии гумрук, яъне даромадҳои аз ҳисоби хироҷҳои гумрук ташаккулёфта ворид мешуданд (расми 1).

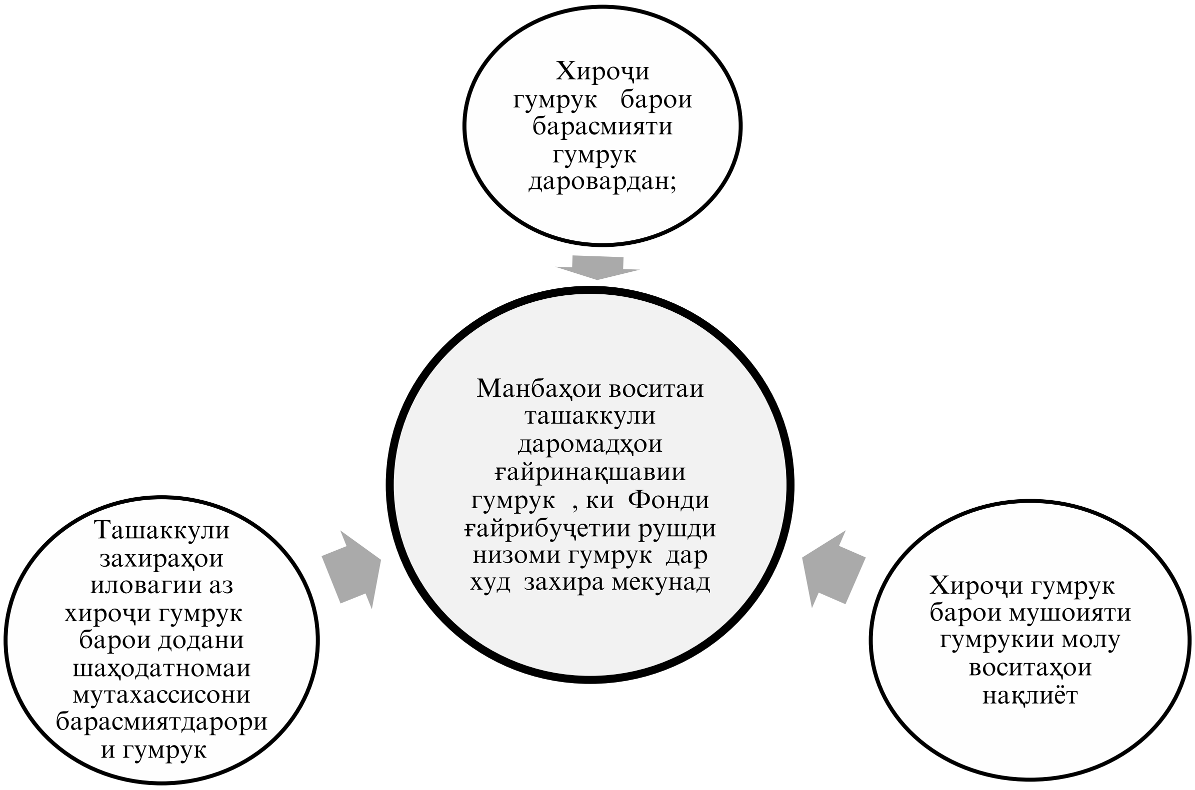

Расми 1. Манбаҳои ташаккули ғайринақшавии гумрукии Фонди ғайрибуҷетии рушди низоми гумрук

Имр зҳо ба низоми гумрук захираҳои молияв аз буҷети давлатии ҷумҳур ворид мегарданд, вале миқдори ин намуди маблағгузориҳо дар таносуб бо маҷмуи захираҳои молиявии дар низоми гумрук мавҷудбуда ниҳоят кам мебошанд. Ин захираҳои буҷет асосан барои дастгирии фаъолияти дастгоҳи марказии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз он ташкилшудаҳо равона гардидаанд. Қисми зиёди захираҳои молиявиро захираҳои Фонди рушди низоми гумрук ё ин ки тавре баён мекунанд - Фонди ғайрибуҷетии рушди низоми гумруки ҷумҳур ташкил медиҳанд.

Воситаҳои ғайрибуҷет ё захираҳои Фонди рушди низоми гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмини фаъолият ва амалисозии вазифаҳои дар зиммаи низоми гумрук вогузоршуда, яъне маҷмуи вазифаҳои Хадамоти гумрук ва инчунин маблагғузории сохтмони асосии объектҳои гумрук , таъмини рушди моддию техникии низоми гумрук ва инкишофи иҷтимоии кормандони мақомоти гумрук, озмоишгоҳҳои гумрук , муассисаҳои илм - таҳқиқот ва таълимии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон равона мегардад.

Маблағгузории хароҷоти низоми гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби маблағҳои тибқи сметаи хароҷотии тасдиқнамудаи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо пешниҳоди Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон амал карда мешавад. Қайд кардан ба маврид аст, ки Фонди рушди низоми гумрук на танҳо манбаи молиявии низоми гумрук, балки дар худ категорияи мураккаби иқтисодиро таҷассум мекунад. Як қатор категорияҳои Фонд бо категорияи нархҳо, аз қабили хироҷи гумрук барои барасмиятдарор , хироҷи гумрук барои мушоияти гумрукии молу воситаҳои нақлиёт, хироҷи гумрук барои додани шаҳодатномаи мутахассисони барасмиятдарории гумрук ва хироҷи гумрук барои нигаҳдории мол дар анборҳои нигоҳдории муваққат мебошанд. Аз байни онҳо хироҷи гумрук барои барасмиятдарор ва хироҷи гумрук барои мушоияти гумрукии молу воситаҳои нақлиёт нисбатан аҳаммиятнок буда, ба ин унсурҳои Фонди рушди низоми гумрук диққати ҷидд зоҳир карда мешавад.

Солҳои охир дар пешбурди амалҳо ҷиҳати омодаг барои дохил шудани ҷумҳур ба Созмони умумиҷаҳонии гумрук (СУГ) дар адабиёти илм ақидаҳое баён гардиданд, ки принсип ва амалиёти мавҷудаи аз иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии берун ситондани хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук ба қоидаҳои СУГ мутобиқат намекунад, бо назардошти ин, пешниҳод гардидааст, ки он бекор карда шавад. Муаллифони дигар қайд мекунанд, ки «тибқи талаботи қоидаҳои СУГ хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук на ин ки ҷудокуниҳо маблағи иловагиро аз арзиши мол, ч тавре ки имр зҳо амал мекунад, ифода

мекунад, балки дар худ пардохт барои хизматрасонии гумрукиро таҷассум менамояд. Вале хадамоти гумрук аз ҳисоби хироҷҳои гумрук маблағгузор мегардад.[1]

Бояд қайд кард, ки ҳироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук ҳамчун пардохт барои хизматрасониҳои мақомоти гумрук баромад мекунанд, аммо сатҳи (андоза) хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук тарофае (нарх) мебошад, ки нархи хизматрасонии пешниҳодшавандаро муайян месозад ва дар арзиши ин хизматрасон инъикос меёбад. Зимнан, андозаи хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук ба қонуни нахгузор мутобиқат мекунад. Дар заминаи ҳаҷми хироҷҳо бояд он ҳамчун хароҷоти низоми гумрук қарор гирад, ки дар раванди барасмиятдарории гумрукии борҳои савдои хориҷ ташаккул меёбанд. Нишондиҳандаҳои хироҷи гумрук дар мамлакат сол то сол тамоюли болоравиро дар бар гирифтаанд (расми 2).

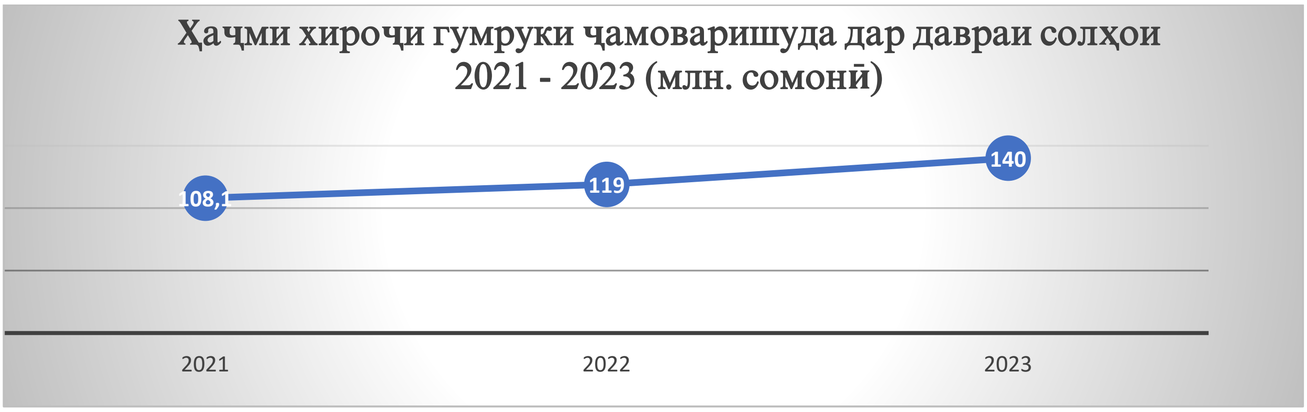

Расми 2. Сарчашма: ҳисоботи Хадамоти гумрук солҳои 2021-2023

Андозаи хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук аз категорияи классикии нарх бо он фарқ мекунад, ки ба хироҷ чун яке аз унсурҳои нарх фоида илова карда намешавад. Сабаб дар он аст, ки низоми гумрук ташкилоти тиҷорат ё сохтори давлатии фаъолияташ бефоида нест. Механизми ташаккули хироҷи гумрук барои барасмиятдарор ба миёнаравиҳое монанд мебошад, ки изофашавии савдоии онҳо дар фоизи нархи харид муайян карда мешавад. Аз ин р , бо ақидаи болозикр, ки хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук пардохт ба хизматрасониҳои гумрук набуда, балки раванди ҷудокунии маблағ аз қисми арзиши мол мебошад, роз шудан мумкин нест. Пеш аз ҳама, андозаи хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук ҳамчун тарофае (нарх) барои хизматрасонии низоми гумрук муайян карда мешавад, ки ҳамчун намуди махсуси низоми нарх ё тарофаи дар мамлакат амалкунанда баромад менамояд. Баъдан, хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиёт дар худ на ин ки ҷудокунии маблағро аз арзиши мол

таҷассум мекунад, балки он изофа ба нархи мол мебошад, ки асоси арзишии равшан ифодашударо дорад.

Агар хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрукиро ҳамчун категорияи нарх таъриф намоем, ки аз ҳисоби чунин хироҷҳо дастгирии молиявии Хадамоти гумрук таъмин карда мешавад, он гоҳ ин мушаххасот мантиқан дуруст мебошад. Дар унсурҳои мухталифи нарх захираҳое қарор доранд, ки сохтори хоҷаг маблағгузор менамояд. Бо мақсади таъмини дастгирии молияв ё маблағгузории низоми гумрук хироҷҳоро ҳамчун категорияи нарх қабул кардан мувофиқ мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аслан меъёри ягонаи хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук мавҷуд набуда, он вобаста ба арзиши гумрукии мол тадбиқ мегардад, ки чунин аст:

- то 5001 доллари ИМА =10 доллари ИМА;
- то 10001 доллари ИМА =20 доллари ИМА;
- то 50001доллари ИМА =70 доллари ИМА;
- то 100000 доллари ИМА = 150 доллар ИМА;
- аз 100001 доллари ИМА ва зиёда аз он =450 доллари ИМА.

Оиди хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук қисми зиёди мутахассисон ва коршиносон андешаҳои худро аз нуқтаи назари талаботи СУГ пешниҳод намудаанд. Дар СУГ муқаррар намудани меъёри хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук , на ин ки тибқи меъёри адвалор , балки он аз р йи миқдори омехта, ки дар таҷрибаи ИМА қабул шудааст, пешбин гардидааст. Тибқи андешаи коршиносон, бузургии хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук на камтар аз 4% ва на зиёда аз 25%-и андозаи музди меҳнати ҳадди ақали моҳонаро (аз 52 то 340 доллари ИМА) ташкил хоҳад кард. Дар ИМА ҳаҷми хироҷҳо на камтар аз 21 ва на зиёда аз 400 доллар муайян карда шудааст. Ба андешаи мо, чунин тарзи пешниҳод баҳсталаб буда, ба таҷрибаи ИМА р й овардан боварибахш нест. Бинобар ин, мавқеи худро баён менамоем. [3]

Қайд кардан зарур аст, ки меъёри хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук ба андозаи то 450 доллари ИМА муайян гардидааст, новобаста аз 100001 доллар ИМА ва зиёдшавии арзиши гумрукии мол муқарар шудааст, ки ин ба андешаи мо, бояд барои рушди фонди молиявии низоми гумрук ва шафофияти барасмиятдарор дар низоми гумрук, аз он ҷумла, ғанигардонии буҷети давлат ба таври бояду шояд мувофиқ нест. Аз ин лиҳоз, бояд иловатан барои зиёдшавии арзиши гумрукии мол аз 500001 доллар меъёри хироҷи гумрук тибқи ҷадвали иловаг бо тартиби зерин таҳия карда шавад.

- аз 500001 то 600001 доллари ИМА =600 доллари ИМА;
- аз 600001 то 700001 доллари ИМА =700 доллари ИМА;
- аз 700001 то 800001 доллари ИМА =800 доллари ИМА;

- аз 800001 то 900001 доллари ИМА =900 доллари ИМА;
- аз 1000000 доллари ИМА ва зиёда аз он =1000 доллари ИМА.

Меъёри болозикр вобаста ба мавқеи категорияи нарх асоснок карда шудааст, яъне он бузургии аз миқдори хароҷот ҳосилшудае мебошад, ки барои нигоҳдор ва таъмини рушди низоми гумрук зарур аст. Дар натиҷаи татбиқи ҷадвали пешниҳодшуда, ҳангоми интиқоли молу воситаи нақлиёт тавассути сарҳади гумрук , дар ҳар як давраи интиқоли молу воситаҳои нақлиёт бидуни нигоҳдор барастиятдарор амал карда шуда, дар ин замина, иҷрои саривақтии вазифаҳои вогузоршудаи мақомоти гумрук ва шаффофияти самаранокии фаъолияти он таъмин карда мешавад.[3]

Қабл аз ҳама, бояд ҳаҷми хароҷоти таъминкунандаи нигоҳдории муътадили фаъолияти низоми гумрук асоснок карда шавад. Ин хароҷот одатан бо роҳи мустақим оид ба ҳар як унсури хароҷот ва самтҳои истифодаи онҳо ҳисоб карда мешаванд. Баъдан, оид ба интихоби сарчашмаҳои руйпушкунии ин хароҷот, ки метавонанд буҷети давлат , захираҳои ғайрибуҷет ва руйпушкунии хароҷот бо роҳи ташкили фаъолияти худмаблағгузор ва ғайра бошанд, тадбирҳо андешида мешаванд. Низоми гумрук ниҳоди давлатие мебошад, ки манфиати иқтисодиёти миллиро ҳифз намуда, ташаккули қисми даромади буҷети давлатиро таъмин менамояд, аз ин лиҳоз, мақсаднокии фаъолияти устувори он ғамхории давлат мебошад. Бо мақсади иҷрои принсипи худтаъминкун дар низоми гумрук ба ҳайси манбаи асосии руйпушкунии хароҷот ва амалкарди устувори он маблағҳои ғайрибуҷет (Фонди рушди низоми гумрук) истифода бурда мешаванд. Интихоби ин методи маблағгузор қарори дуруст мебошад, ки таҷрибаи кории низоми гумруки ҷаҳон онро собит месозад. Бинобар ин, дар ҳоли ҳозир ва дар оянда Фонди рушди низоми гумрук манбаи молиявии нисбатан самараноки фаъолият гардида, мустақиман бо фаъолияти Хадамоти гумрук алоқаманд мегардад. Дар Барномаи мақсадноки рушди Хадамоти гумруки ҷумҳур ба ин манбаъ бартар дода шудааст, ки одилона ба назар мерасад, чунки ин методи маблағғузор нисбат ба маблағгузор аз буҷети давлат дорои як қатор афзалиятҳо мебошад. Аввалан, ба қисми хароҷоти буҷети давлат сарбории зиёд эҷод намекунад ва баъдан, сатҳи масъулият ва ҳавасмандии худи низоми гумруки ҷумҳуриро барои иҷрои сифатноки уҳдадориҳо ва вазифаҳо баланд мебардорад, зеро сатҳи устувории молиявии ташкилоти таҳқиқшаванда мустақиман бо сатҳи ташкили самараноки фаъолияти худ алоқаманд буда, барои зиёд намудани ҳаҷми воридот ба қисми даромади буҷет мусоидат менамояд.[2]

Дар таҳқиқот оварда шудааст, ки вазифаи низоми гумрук барасмиятдарории гумрукии молу воситаҳои нақлиётии тавассути сатҳади гумрук интиқолёбанда (амалиёти гумрук) мебошад, аз ин р , он ба ҳайси

самти муҳимтарини ташаккули Фонди рушд хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрук бaромад мекунанд. Миқдори хароҷоти бо барасмиятдарории гумрук алоқамандро муайян намуда, миқдори ин хироҷҳоро муқаррар менамоянд. Тартиби муқарраркунии миқдори хироҷи гумрук барои барасмиятдарории гумрукиро (МХГББ) метавон дар шакли зерин шарҳ дод:

$$МХГББ = ХНГ / ҲГСХ,$$

ки дар ин ҷо:

ХНГ - бузургии хароҷот барои нигоҳдор ва рушди низоми гумрук;

ҲГСХ - ҳаҷми гардиши савдои хориҷ мебошад.

Ҳамин тавр, андозаи хироҷҳо барои барасмиятдарории гумрук ба ҳайси категорияи нархие баромад мекунад, ки дар он хароҷот ҳамчун унсури асосии нарх возеҳ ифода ёфтааст. Андозаи хироҷи гумрук нархи меъёр буда, ғайр аз ин миқдори додашуда на танҳо хароҷотро ҳамчун омили нархгузор , балки ҳамзамон сифати хизматрасониҳои мақомоти гумрук ва дараҷаи муайяни талабот ба ин хизматрасониҳоро низ ба назар мегирад. Зеро баъзе аз иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии берун ба хизматрасониҳои гумрук (барасмиятдарории гумрук) на дар маҳалли ҷойгиршав ва на дар вақти кории он талабот доранд. Мақомоти гумрук вобаста ба хосияти хизматрасонии пешниҳодшаванда ва дар мувофиқа бо иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии берун андозаи бузург ва тафриқашударо қабул мекунад. Дар ин ҷо тафриқаи андозаи хироҷҳо ҳамчун дар нарх ба ҳисоб гирифтани омилҳои нархташаккулдиҳанда баромад мекунад, ба ибораи дигар тафриқа тибқи қонунҳои нархгузор иҷро мешавад.

Боз як хусусияти хироҷҳои гумрук ё меъёри хироҷи гумрукиро қайд кардан зарур аст. Асосан дар нарх ду унсур – арзиши асл (хароҷоти ҷор), ки барои такрористеҳсоли од зарур мебошад ва фоида, ки барои такрористеҳсоли васеъ равона мегардад, инъикос меёбанд. Бо дарназардошти ин Фонди рушди низоми гумрук ва мутаносибан миқдори хироҷҳо низ дар худ хароҷоти ҷор ва захираҳои барои такрористеҳсоли васеъ (хароҷоти сармояв) заруриро инъикос менамоянд.

Аз таҳлилҳо чунин бар меояд, ки хироҷи гумрук дар таъминоти молиявии фаъолияти унсурҳои низоми гумрук нақши калид дорад. Хироҷи гумрук , умуман боҷи гумрук , андози аксиз , андоз аз арзиши иловашуда ва пардохтҳои гумрук ба неруи фаъолияти иқтисоди берунаи мамлакат вобастагии зич дорад.

Хуллас, тавре таҳқиқот нишон медиҳад, имр зҳо захираҳои молиявии ба низоми гумрук аз буҷети давлатии ҷумҳур воридшаванда дар таносуб бо маҷмуи захираҳои молиявие, ки низоми гумрук дорад ниҳоят кам

мебошанд. Дар рафти таҳқиқот инчунин маълум гардид, ки хироҷи гумрук барои таъминоти молиявии фаъолияти унсурҳои низоми гумрук нақши калид дошта, он дар маҷмуъ бо - боҷи гумрук , андози аксиз , андоз аз арзиши иловашуда ва пардохтҳои гумрук аз неруи фаъолияти иқтисоди берунаи мамлакат вобастагии зич дорад. Бинобар ин, дар ин самт бояд бо дарназардошти манфиати тарафҳо тадбирҳои судманд андешида шавад, чунонч андешидани ин гуна тадбирҳо ба коҳиш додани сатҳи амалҳои коррупсион дар низом гумрук ва баланд гардидани сатҳи шаффофияти пешбурди фаъолияти низом ҳамчун замина баромад мекунад.[2]

Дар асоси таҳқиқоти гузаронидашуда чунин хулоса баровардан мумкин аст: пешниҳоди бархе аз мутахассисон, ки доир ба дар ҷумҳур ҷор намудани методикаи баҳисобгирии ҳироҷҳои барасмиятдарории гумрукии дар мамлакатҳои Ғарб истифодашаванда нигаронида шудаанд, беасос мебошад, зеро ба мақомоти гумруки мамлакати мо дар тафовут бо мақомоти гумруки мамлакатҳои ғарб барои ташкили инфрасохтори хизмат ва иҷтимо захираҳои бузург лозим аст, ки ба вазифаҳои иҷрокунандаи мақомоти гумрук ҳамчун ниҳоди давлат мутобиқат намекунанд. Ғайр аз ин, дар раванди ситонидани хироҷҳои гумрук барои барасмиятдарории гумрук сарбории асос ба уҳдаи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии берун вогузор мегардад, ки онҳо таъминкунандаи гардиши начандон калон ба ҳисоб мераванд. Дар ин ҷо он иштирокчиёни ФИБ бурд мекунанд, ки ба таъмини ҳаҷман бузурги молҳо машғул мебошанд. Дар ин ҳолат, метавонад ҳолати аз нав тақсимкунии хироҷҳои гумрук аз иштирокчиёни бузурги фаъолияти иқтисодии берун ба хурд ва миёна ба амалояд. Аз ин р , ақидаи ҷор намудани миқдори махсус ё омехтаи хироҷҳо набояд аз мадди назар дур бошад. Инчунин, ҳудуди амалкарди меъёри хироҷҳо, бояд ҳам ба тарафи камшавии ҳадди поён ва ҳам ба тарафи зиёдшавии ҳадди боло кашида шавад.

Адабиёт

1. Тафсири кодекси гумрук. – Душанбе,2020.- саҳ. 498-500
2. Такмили механизми идоракунии низоми гумруки Тоҷикистон. Монография.-Душанбе, 2024.- 178 саҳ. -с.85-95.
3. Ҳисоботи Хадамоти гумрук солҳои 2021-2023.-Душанбе, 2024.-257с.
4. Лозбенко Л.А. Совершенствование управления таможенной деятельностью и повышение ее эффективности [Текст]: автореф. канд. экон. наук / Л.А. Лозбенко. - М.: РТА, 1996. - С. 20-21.

Пресняков В.Ю. Таможенная политика России на современном этапе [Текст] / В.Ю. Пресняков. - М.: РТА, 1996. - С. 82.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ ТОВАРОВ И ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ В ТАДЖИКИСТАНЕ

Абдукодирзода Джамшед Комил -
к.э.н., доцент кафедры таможенное дело
Таджикского государственного университета коммерции

В статье представлена стратегия развития организации таможенного контроля, а также совершенствована логистическая организации таможенного дела и оптимизации организации таможенного контроля товаров и транспортных средств, обоснованы основные направления совершенствования системы организации таможенного контроля товаров и транспортных средств.

Ключевые слова: *таможенный контроль, внешнеторговая деятельность, таможенное оформление, экономическая безопасность, внешнеэкономическая деятельность.*

В новых условиях деятельность таможенной системы основывается на требованиях современного рынка, для инновационного проведения таможенного контроля товаров и транспортных средств (ТиТС), их эффективности, а также для обеспечения экономической безопасности защищают экономические интересы страны.

Опыт показывает, что в развитие таможенных отношений Таджикистана связано с взаимосвязи с ВТО и ВТамО и они направлены для соблюдения меры по таможенно-тарифного и нетарифного регулирования ВЭД, гармонизации и упрощения проведения таможенных процедур в современных трансформационных условиях.

Работа ВТО заключается в уменьшении ограничений международной торговли, при этом используя методы: ТТР, снизить уровень импортных таможенных пошлин, устранение нетарифного препятствия для результативной работы ВЭТ.

Для эффективности внешнеторговой деятельности Республики Таджикистан таможенные органы для субъектов ВЭД создают благоприятные условия транспортным предприятиям, целесообразные маршруты по перевозке товаров придерживаясь принципов и правил ВТО, при возникновении проблем, проводят переговоры, подписывают торговые соглашения чтобы купить товары и предоставление услуг, а также договор для решения появляющихся споров, совершенствование торговой деятельности с участием членов Всемирной торговой организации.

Это дает возможность эффективного осуществления таможенного контроля ТиТС. В этом процессе важным считается тарифное регулирование, где необходимо определить страну, которая производила этот товар и таможенную стоимость перемещаемых товаров.

В современных условиях система установления таможенной стоимости делает расчеты, а также взыскивает товары, потому что необходимо взимать таможенные платежи по определённым товарам. Важно заметить, что для таможенных органов по принятию решения по лицензированию товара, необходим процесс контроля лицензии, а также по сертификации товара.

Анализируя процесс контроля за сертификацией, было выявлено, что это сложный механизма нетарифного регулирования. Кроме того, когда происходят экспортно-импортные операции, применяют неразрешенные меры при перемещении ТиТС через таможенную границу.

В процессе изучения практического опыта по применению нетарифных ограничений, выявлены «установленные ограничения и применяемые административные меры, нетарифные сборы, налоги, финансовые меры, субсидии и дотации, таможенные процедуры и формальности, а также меры по количественному регулированию» и др.».

Анализируя деятельность таможенных организаций, установлено, что в процессе транзита отсутствуют обусловленные сборы на транзитные товары, поэтому нужно четко контролировать всю таможенную территорию Таджикистана, где проходят транзитные перевозки. Также нужно особое внимание уделить запрету импорта и экспорта.

Анализ международного опыта показал, что использование инструментов протекционизма защищает внутренний рынок и применяются жесткие требования к сертификации. Однако из-за отсутствия признания иностранных норм и сертификатов, это дорогостоящий и длительный процесс национальной сертификации, трудности в таможенной формальности и передачи документов и товаров.

В этих условиях важное место отводится брокерской деятельности на рынке таможенных услуг. Учет концептуальных подходов в условиях развития мировой экономики и совершенствование инновационной стратегии развития таможенных органов, способствует эффективно развиваться таможенным отношениям с странами мира.

На наш взгляд, реализация стратегии развития рынка таможенных услуг и системы таможенного контроля в целом обеспечит создание условий для социально-экономического развития страны и ее регионов; роста экспортного потенциала и импортозамещения; превращение таможенной сферы в конкурентоспособный кластер.

Другим важным направлением при разработке стратегии развития рынка таможенных услуг и системы таможенного контроля рассматривается проведение анализа результатов применения технических средств, используемых таможенных органов при проведении ТК в Республике Таджикистан.

В Республике Таджикистан Правительством от 02.05.2010г. была принята внедрения система «Единого окна». Она введена 1.09.2020 года и сейчас система успешно работает.

Также в Республике Таджикистан госконтроль осуществляется в виде: пограничного, таможенного, санитарно-эпидемиологического, ветеринарного, фитосанитарного, транспортного, личного и другого контроля. Исходя из этого, необходимо контролируемым органам в автодорожных ПП через границу страны изучить взаимодействие и совершенствовать работу по развитию модели «Одна остановка».

Результаты исследований позволили выявить такие недоработки в работе таможенной службы страны:

- неразвитость модели ТК на автодорожных пунктах имеющий статус международный;
- повтор некоторых операций со стороны контролирующих органов и отсутствия связей между ними;
- необоснованное удерживание ТиТС на неопределенное время, из-за процедуры проверки документов;
- отсутствие полного контроля и координации в режиме времени;
- общий поток пассажирского и грузового транспорта и другие.

В работе проведен анализ действующей технологий контроля со стороны государственных органов в условиях автодорожного пункта пропуска «Нижний Пяндж», которая показана на рисунке 1.

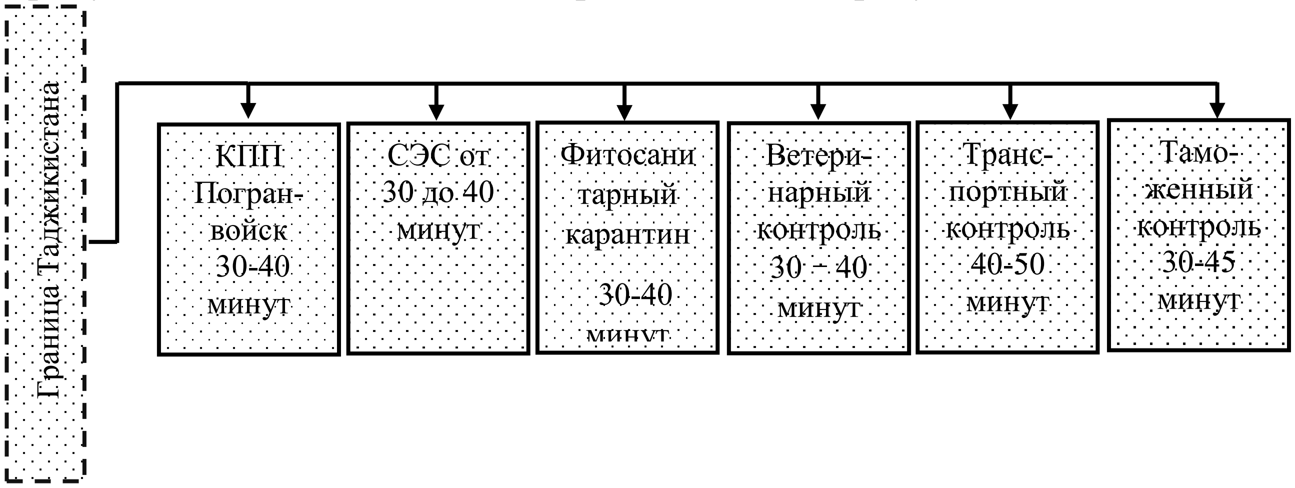

Рисунок 1. - Действующая технология осуществления таможенного контроля на автодорожный пункт пропуска (АПП) «Нижний Пяндж» (составлено автором)

Учитывая особенности проведения таможенного контроля, предлагаем совместную схему таможенного контроля в автодорожных пунктах пропуска совершенствовать таким образом (рис.2.)

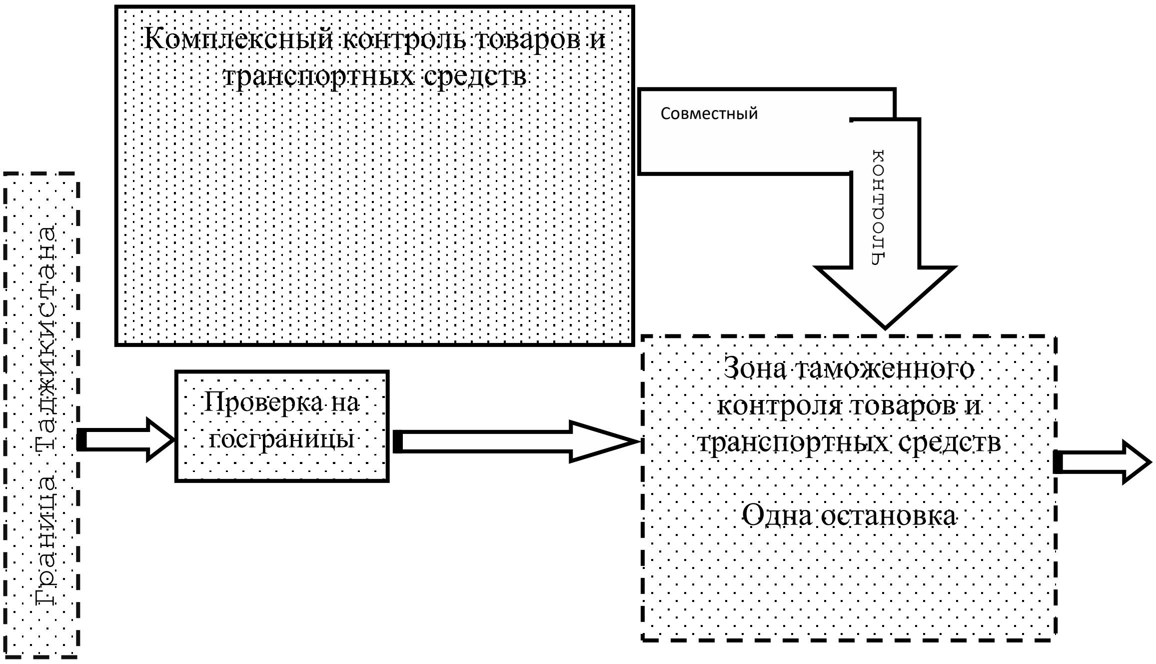

Рисунок 2. - Усовершенствованная схема проведения совместного таможенного контроля (составлено автором)

Использование предложенной схемы совместного осуществления таможенного контроля способствует:

- сокращение времени процесса проведения таможенного оформления и контроля ТиТС;
- рост объема транзитных грузопотоков и товарооборота с Афганистаном;
- улучшить результативность таможенного контроля перемещением ТиТС, уровень качества оказываемых видов таможенных услуг участникам ВЭД;
- борьба с коррупцией со стороны работников, а также необходимо с ними провести объяснительную работу;
- организация прозрачного процесса контроля государственными органами для роста имиджа республики, а также обеспечить экономическое развитие Республики Таджикистан.

С целью осуществления таможенного контроля ТиТС по принципу «Одна остановка» главным требованием считается оптимизация времени контроля. Используя результаты проведенного мониторинга за 2019-2022 годы в таможенной службе страны определена величина среднего времени для осуществления таможенного контроля ТиТС (табл. 1.).

При внедрении системы «Единое окно» учитывая перспективу развития интегрированного контроля необходимо:

– использование всех возможностей системы Единого окна с ЕАИС таможенных органов Республики Таджикистан;

– цифровизация таможенного оформления;

– автоматизацию этапов прохождения товаров и транспортных средств на пограничных пунктах пропуска;

– постепенный переход контрольных функций проведения таможенного оформления и контроля ТиТС и др.

Таблица 1. - Время для таможенного контроля транспортных средств

№ п/п	**Виды автомобилей и автобусов**	**Продолжительность проведения контроля, мин.**			
		Малая грузоподъем-ность, тонн/ вместимость, пасс.	Средняя грузоподъем-ность, тонн/ вместимость, пасс.	Большая грузоподъем-ность, тонн/ вместимость, пасс.	Очень большая грузоподъем-ность, тонн/ вместимость, пасс.
1.	Легковые автомобили	7,0-13,0			
2.	Порожные автомобили	10,0-15,0	12,0-17,0	15,0-23,0	23,0-30,0
3.	Грузовые автомобили с товаров	15,0-20,0	17,0-23,0	24,0-27,0	28,0-33,0
4.	Автобусы	15,0 – 19,0	19,0-25,0	25,0-33,0	33,0 – 36,0

Источник: результаты получены автором на основе проведенного мониторинга в таможенных постах республики за 2015-2023 годы.

В целом, обоснованные и предложенные направления позволяют повысить уровень качества проведения таможенного контроля товаров и транспортных средств по таможенной системы и РТУ, в частности, а также таможенных подразделений и улучшить взаимодействия с субъектами ВЭД. Вышеизложенное способствует увеличению внешнеторгового оборота, защите экономических интересов и обеспечению экономической безопасности в Республике Таджикистан.

Литература

1. Раджабов Р.К. Организация и технология таможенного контроля товаров и транспортных средств / Р.К.Раджабов. - Душанбе: Ирфон, 2018. - 169 с.
2. Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография / Р.К. Раджабов. -Душанбе: Ирфон, 2014. -150с.

3. Раджабов Р.К. Факеров Х.Н., Нурмахмадов М., Саидова М.Х. Сфера услуг: проблемы и перспективы развития. Монография –Душанбе: Дониш, 2007 г.-554 С.
4. Рамадан М.Х. Динамика развития таможенных органов Российской Федерации. Монография/М.Х.Рамадан. - М.: Прометей, 2017. - 64 с.
5. Ровесник независимости. -Душанбе: ТС РТ,2012. -190с.
6. Статистический ежегодник Республики Таджикистан – Душанбе, 2023. - 419с.

МУАЙЯН КАРДАНИ НИТРАТҲО ДАР ТАРКИБИ МАҲСУЛОТҲОИ ХӮРОКА

Табаров А.Қ. - н.и.к, дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола муайян намудани роҳҳои ҳифзи саломатӣ аз таъсири зараровари нитратҳои дар таркиби маҳсулоти хӯроквории растанӣ ва ҳайвонот мавҷуд буда дида баромада шудааст. Усулҳои пешниҳодшудаи нигоҳ доштани саломатӣ аз таъсири зараровари нитратҳо имкон медиҳанд, ки хӯрокҳои пастсифат истифода бурда нашаванд ва саломатии худро аз таъсири пайвастагиҳои хатарноке, ки ба саратони меъда оварда мерасонанд, муҳофизат намоем.

Вожаҳои калидӣ: *нитратҳо, нитридҳо, консентратсия, мавҷудияти баланди модда, бемории саратон, нитратометр.нуриҳои нитрогендор, хлорофил.*

Ҳар як шахс қариб ҳар р з х рокҳоеро истифода мебарад, ки дорои нитратҳо мебошанд. Қисми асосии х рокҳои мо аз маҳсулотҳое омода мешаванд, ки бо истифодаи нуриҳои кимиёв ва моддаҳои мубориза бар зидди ҳашароти зараррасон истифодашуда парвариш карда мешаванд.

Дар кишварҳои пешрафтаи дунё яке аз сабабҳои марг бемории саратон ба ҳисоб меравад ва новобаста аз кумаки табибон дар даҳсолаи охир миқдори он кам нашудааст. Мувофиқи баъзе маълумотҳо дар соли 2010 теъдоди гирифторони саратони тоза дар ҷаҳон беш аз 20 миллион нафарро ташкил медод. Яке аз сабабҳои гирифтор шудан ба бемории саратон истеъмоли х рокҳои пастсифат дониста мешавад.

Дар айни замон хавфи ифлосшавии кимиёвии ғизо вуҷуд дорад. Маҳсулоти аз ҷиҳати эколог тоза бояд сифати баланд дошта, дар минтақаҳои аз ҷиҳати эколог тоза истеҳсолшуда, дорои генҳои тағирёфта, ки аз р и технологияи тавсияшуда, бидуни с иистифода аз нуриҳои

минерал ва стимуляторҳои афзоиш парвариш карда мешаванд, набошад. Мутаассифона, дар ҳаёт на ҳама вакт ин талабҳо ба ҷо оварда мешаванд.

Нитратҳо одатан дар бисёр маҳсулотҳои х рока мавҷуданд ва аз ҷониби организми инсон хуб ҷаббида мешаванд. Таъсири зараровари нитратҳо ба саломат вақте зоҳир мешавад, ки миқдори иҷозатдодашудаи шабонар зии нитратҳо дар ғизо аз ҳад зиёд бошад. Саволе ба миён меояд, ки нитратҳо дар таркиби маҳсулотҳои х рока ч гуна пайдо мешавад ва онро чи гуна муайян мекунанд?

Сарчашмаҳои пайдошавии нитратҳо дар маҳсулотҳои ғизои ба инҳо тақсим мешаванд:

• кишоварз (нуриҳои минерал ва органик , маҳсулоти чорводор);
• саноат (партовҳои саноат ва обҳои партов);
• коммунал ва хочаг .
• фазои ҳаво (партови газҳо, моддаҳои буғдор, дудҳо, аэрозолҳо, чанг ва ғ.);
• манбаъҳои обҳои рӯизаминӣ (обҳои партов, хориҷшавии маҳсулоти моеъ

Л биёгиҳо, аз қабили нах д, наск ва лубиё, дар решаҳои худ гиреҳҳое доранд, ки дар онҳо бактерияҳои нитроген ғун гашта онро ба нитратҳо табдил медиҳанд. Олими химияи Швеция С.Аррениус маълум кард, ки бо ҳамин роҳ ҳар сол то 400 миллион тонна нитроген муқаррар карда мешавад. Дар сурати нодуруст истифода бурдани нитратҳо дар маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ба миқдори аз ҳад зиёд ҷамъ шуда, боиси заҳролуд шудани одамон ва ҳайвонот мегардад.

Нитратҳо ба бадани инсон бо роҳҳои гуногун ворид мешаванд.

1. Тавассути ғизо: а) аз наботот; б) аз ҳайвонот;
2. Ба воситаи оби н шок .
3. Тавассути дорувор .

Кисми асосии нитратхо ба организми одам ба воситаи консерв ва сабзавоти тару тоза (40-80 фоизи микдори шабонарузии нитратхо) дохил мешавад. Нитратҳо дар ғизои ҳайвонот низ мавҷуданд. Моҳ ва маҳсулоти г шт дар шакли табииашон як миқдор нитратҳо (дар г шт 5-25 мг/кг, дар моҳ 2-15 мг/кг) доранд. Аммо нитратҳо ва нитридҳоро ба маҳсулоти тайёри г шт бо мақсади беҳтар кардани хосиятҳои истеъмолии онҳо ва дарозтар нигоҳ доштан (хусусан дар ҳасиб) илова мекунанд.

Нитратҳо инчунин тавассути тамоку ба бадани инсон ворид мешаванд. Муайян карда шуд, ки баъзе навъхои тамоку дар 100 грамм моддаи хушк то 500 мг нитрат доранд.

Намакҳои кислотаи нитрат, нитратҳо, унсури ғизои растан ва ҷузъи табиии маҳсулоти ғизоии растан мебошанд. Консентратсияи баланди онҳо дар хок барои растаниҳо комилан заҳролуд нест, баръакс, ба афзоиши пурқуввати қисмҳои болоии растаниҳо, ба раванди фаъолтари фотосинтез, беҳтар ташаккул ёфтани узвҳои репродуктив ва дар ниҳоят, ҳосили баланд мусоидат мекунад;

Растаниҳо нитрогенро аз нитратҳо гирифта барои сохтани ҳуҷайраҳои бадан ва эҷоди хлорофилл истифода мебаранд. Нитратҳо барои организми одамон заҳролуд нестанд, аммо дар бадан ба нитридҳо табдил меёбанд. Нитрид намаки кислотаи нитроген HNO_2 буда нисбат ба нитратҳо камтар устуворанд. Дар хосили руёндашуда нитрат ҳар кадар зиёд бошад, дар вақти нигох доштан хамон кадар нитридхо хосил мешаванд.

Ҳангоми нигоҳдории маҳсулот равандҳои хатарнок оғоз мешаванд. Табдилёбии нитратҳо ба нитридҳо ҳангоми дар ҳуҷраҳои ифлос ва намнок дар ҳарорати хонаг 25°C нигоҳ доштани маҳсулотҳои вайроншуда ба амал меояд. Хавфи пайдоиши нитридхо бо баланд шудани харорати нигохдор зиёд мешавад (барои навъхои гуногуни махсулоти сабзавот 2-5 дарача мувофик дониста мешавад, дар ин харорат фаъолияти микроорганизмхо паст аст). Дар сабзавоти яхкардашуда нитридҳо ҳосил намешаванд, аммо обшавии дарозмуддат ба ин раванд мусоидат мекунад. Ҷамъшавии нитратҳо дар растан асосан аз р и хусусиятҳои биологии онҳо муайян карда мешавад, ки навъҳои гуногун қобилияти ҷамъ кардани нитратҳоро доранд.

Маҳсулотҳое, ки қобилияти ҷамъ кардани миқдори зиёди нитратҳоро доранд сабзавотҳо ба шумор мераванд, ба монанди; - кабуд , испаноқ, бодиён, редис, шалғам, лаблабу, каду. Аз маҳсулотҳои овардашуда аз ҳама бештар каду қобилияти аз ҳад зиёд азхудкунии чунин пайвастагиҳоро (1200 то 5000 мг / кг) дорад.

Ҳангоми зиёд кардани истифодаи нуриҳои нитрогендор растаниҳои гармхона бо тартиби зерин нитратҳоро дар таркиби худ ҷойгир менамоянд; помидор, бодиринг, пиёз, кабуд , гулкарам, шалғамча, каду. Растаниҳое, ки дар шароити беҳтарин парвариш карда мешаванд, дорои консентратсияи пасти нитратҳо мебошанд. Ҳангоми вайрон шудани мубодилаи моддаҳо миқдори зиёди онҳо дар растаниҳо ҷамъ мешаванд.

Миқдори нитрат инчунин бо хусусиятҳои морфолог ва физиологии узвҳои алоҳидаи растан алокаманд аст. Миқдори зиёди нитратҳо дар реша, рагҳо ва буридани баргҳо, пояҳо, камтарин - дар селлюлоза баргҳо ва меваҳо мавҷуд аст. Микдори нитрат дар пуст ва кабатхои болоии мева хеле

зиёд аст. Вобастагии таркиби нитрат аз андозаи органи ғизоии сабзавот муқаррар шудааст.

Ҷадвали 1- Мавҷудияти нитрат дар таркиби маҳсулотҳои полезӣ

Номгӯйи маҳсулот	Консентратсияи нитрат-ионҳо бо мг/кг маҳсулот	ПДК, мг/кг	Хулоса дар бораи мавҷудияти нитрат
Карам	48	500	Ба стандарт мувофиқ аст
Кочерижка	82	500	Ба стандарт мувофиқ аст
Лаблабу	400	1400	Ба стандарт мувофиқ аст
Картошка	54	250	Ба стандарт мувофиқ аст
Сабз	49	250	Ба стандарт мувофиқ аст

1. Дар асл худи нитратҳо барои организми мо безараранд, аммо ҳангоми ба кислотаи нитрид мубаддал шудан витамини А ро дар организм нобуд месозанд. Ба нафаскашии ҳуҷайра монеъ мешаванд, баъдан ба гемоглобини хун пайваст шуда холестеринро дар организм зиёд мекунанд.

2. Нитратхо дар рудаю меъда ба нитридхо мубаддал шуда, ба хун дохил мешаванд ва охани дувалентии гемоглобин $HbFe^{2+}$-ро ба оҳани севалентаи гемоглобин $HbFe^{3+}$ оксид мекунанд. Дар ин ҳолат метгемоглобин ба вуҷуд меояд, ки оксигенро ба бофтаҳо ва узвҳо интиқол дода наметавонад. Аз ин р , нафаскашии муътадили ҳуҷайраҳо ва бофтаҳои бадан вайрон мешавад (гипоксияи бофта), дар натиҷа кислотаи шир ва холестирин ҷамъ шуда, микдори сафедаҳо якбора кам мешавад, ки боиси нафасгир мегардад.

3. Олимон дар бораи пайдоиши саратони меъда фарзияеро низ таҳия кардаанд. Барои одами калонсол миқдори марговари нитратҳо аз 8 то 14 г аст, ҳангоми гирифтани аз 1 то 4 г нитрат заҳролудшавии шадид ба амал меояд. Миқдори иҷозатдодашудаи нитрат барои калонсолон 5 мг ба 1 кг вазни бадан аст. Организми инсон метавонад бо вояи шабонар зии нитратҳои 15-200 мг ба осон муборизa барад ва вояи максималии иҷозатдодашуда 500 мг аст. Барои калонсолон, вояи заҳролуд 600 мг аст. 10 мг нитрат барои заҳролуд кардани к дак кифоя хоҳад буд. [3]

Муҳлати ҷамъоварии ҳосил ба таркиби нитрати сабзавот таъсир мерасонад. Беҳтар аст, ки сабзавотро дар р зҳои офтоб , дар нимаи дуюми р з (аз соати 15:00 то 17:00) ҷамъовар намоем. Дар ин вакти р з микдори нитратҳо дар растаниҳо назар ба пагоҳ кариб 2 баробар кам аст.

Л ндаи картошка, ки ҳатто бо миқдори ками нуриҳои нитрогендор парвариш карда мешавад, агар пеш аз м ҳлат тоза карда шаванд, нитратҳои зиёд доранд. Барои кам кардани миқдори нитратҳо дар маҳсулотҳо онҳоро шуста, тоза карда, сипас бо маҳлули 1% намаки ош ё кислотаи аскорбин дар

давоми як р з коркард мекунанд. Барои кам кардани миқдори нитратҳо коркарди маҳсулотҳо гузаронида мешавад, ки дар ҷадвали 2 оварда шудааст.

Ҷадвали 2 -Коркарди сабзавотҳо, ки миқдори зиёди нитратҳоро доро мебошанд.

Сабзавот	Коркарди механикӣ
Қаламфури булғор , қаламфури сурх, боқлаҷон	Қисми болоии онро, ки ба поя наздик аст, бурида мепартоянд.
Бодиринг	Меш янд, пуст ва решаашро ҷудо карда мегиранд.
Каду	Пусташро ҷудо карда мегиранд.
Редиска	Қисми болои ва думчаашро бурида мегиранд.
Лаблабу	Қисми болои ва поёнии онро бурида бо об нағз меш янд.
Сабз	П ст ва дилаашро ҷудо карда мегиранд.
Кабуд , укроп, шулха	Аз қисми болоии поя бурида, чандин маротиба ба воситаи об мешуянд.

Усули муайян кардани нитратҳо дар маҳсулоти растан ва ҳайвонот хело зарур аст. Объекти тадқиқоти мо махсулоти наботот ва хайвонот буд, ки мо хар руз барои хурокворй истифода мебарем, ки дар участкаи боги худамон дар шахри Югорск парвариш карда мешавад: сабзй, картошка, лаблабу.

Мутобиқи ҳадафҳои худ мо техникаеро интихоб кардем, ки татбиқаш соддатарин ва дақиқии коф дорад.

Мо усули муайян кардани нитратҳоро бо истифода аз дастгоҳи маишии SOEKS Nitrate Tester истифода бурдем.

Таҷҳизот:

Нитрат-тестер (тест-система барои таҳлили мавҷудияти нитратҳо дар маҳсулоти х рока) « СОЭКС »

Истеҳсолкунанда: ООО «ТД Соэкс», Россия

Нитрат-тестер (нитратомер) барои чен кардани миқдори нитратҳо дар маҳсулотҳои х рока пешбин шудааст.

ПДК - ин миқдори максималии консентратсияи иҷозатдодашудаи нитратҳо.

Принсипи кори нитратметр хеле содда аст. Сабзавот гирифта мешавад, ба он зонди озмоишкунандаи нитрат гузошта мешавад, ки интихоби пешакии маҳсулотро дар менюи дастгоҳ анҷом дода, дар 3-5 сония чен карда мешавад.

Хулоса аз натиҷаҳои тадқиқот

1. Усулҳои оддитарин ва маъмултарини таҳлили сабзавот ва мева аз р йи таркиби нитратҳо ва нитридҳо аз худ карда шуданд.

2. Асбоби нитратометр имкон медиҳад, ки миқдори нитратҳоро дар сабзавот муайян намоем ва аз ин р , ҳангоми харидани сабзавот мо метавонем маҳсулоти аз ҷиҳати эколог тозатаринро интихоб намоем.

3.Дар натиҷаи тачриба микдори нитратхо дар растанихои гуногуне, ки аз мағоза харида шудаанд, муайян карда шуданд. Муайян карда шуд, ки баъзе сабзавотҳо ва ҳасибҳо дорои миқдори баланди консентратсияи нитратҳоро доранд.

4. Муайян карда шуд, ки дар таркиби ҳасибҳо нитратҳо зиёданд, зеро тибқи тамғакоғаз, ҳама ҳасибҳо дорои иловаи Е-250 мебошанд. Ҳасибҳо дорои нитратҳои хатарнок мебошанд. Аз ин р , барои муҳофизат намудни саломатии худ истеъмоли онро кам намоед.

5. Ҳама сабзавот ва меваҳо, ба истиснои сабз , лаблабу ва картошкаи аз мағоза харидашуда, дорои нитратҳо дар дохили МРС мебошанд ва барои истеъмол мувофиқанд.

6. Лаблабу консентратсияи баланди нитратҳоро нишон медиҳад. Ин маҳсулотест, ки қобилияти зиёд ғун кардани нитратҳоро дорад.

7.Дар ғизо танҳо он қисмҳои маҳсулоти растан , ки ҳадди ақали нитратҳоро доранд ва зиёновар нестанд истифода бурдан лозим аст.

10. Таҳлили адабиётҳои ом хташуда нишон медиҳад, ки ҳангоми зиёд шудани миқдори нитратҳо организмро ба гуруснагии оксиген гирифтор намуда инсонро ба бемории саратони меъда, вайроншавии функсияи системаи марказии асаб ва фаъолияти дил оварда мерасонад.

Хулоса, мо метавонем биг ем, ки бо истифода аз як қисми ками ин тавсияҳо, шумо метавонед худ ва наздикони худро аз таъсири ин пайвастагиҳои хатарнок ба организм муҳофизат намоед.

Адабиёт

1. Ловачева Г.Н., Успенская Н.Р. Новые методы исследования продуктов в общественном питании. -Москва,1991.

2. Габович Р.Д.,Познанский С.С.,Шахбазян, Г.Х. Гигиена.–Киев, 1984.– 320 с.

3. Основы экологии и природопользования : учеб. пос. / В. Л. Дикань, А. Г. Дейнека, Л. А. Позднякова, И. Д. Михайлов, А. А. Каграманян. – Харьков: Олант, 2002. – 228 с.

4. Жванко О.Н., Панкратова Г.В., Мамедова З.И. Аналитическая химия и технохимический контроь в общественном питании.-М., 1989.

РУШДИ МАҚОМОТИ ГУМРУКИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ЗАМОНИ МУОСИР

Умарова Саодат Иброгимовна – н.и.и., муаллими калони кафедраи хадамоти гумруки Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллиф оид ба рушди мақомоти гумрукии мамлакат, ҷорӣ намудани чорабиниҳои нави муосир бо мақсади муйян намудани роҳҳои самараноки амалисозии вазифаҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ тибқи меъёрҳои байналмилалӣ ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон овардааст. Дар ин бобат муаллиф барои ноил гардидан ба ин мақсад якчанд вазифаҳоро пешниҳод намудааст.

Вожаҳои калидӣ: *гумрук, фаъолияти гумрукӣ, мақомоти гумрук, амалиёти гумрукӣ, равзанаи ягона, барасмиятдарории гумрукӣ, технологияҳои иттилоотӣ.*

Таҷрибаи пешқадами ҷаҳон нишон медиҳад, ки таъсири танзими гумрук , ҳамчун унсури танзими давлатии фаъолияти савдои хориҷ , ба равандҳои ҳамгироии иқтисодиёти милл дар фазои иқтисодии байналмилал пурз р гардидааст.

Ҷараёни рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо назардошти таҳаввулоти иқтисод ва таҷрибаи байналмилалии танзим дар соҳаи фаъолияти гумрук сурат мегирад, бояд танзими фаъолияти савдои хориҷиро, таъмини тавозуни манфиатҳо дар соҳаи чораҳои тарифию гумрук , андоз , мамн ъ ва махдудиятҳои муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳимояи истеъмолкунанда ва истеҳсолкунандаи ватан , амнияти эколог ва амнияти иқтисодии кишварро таъмин намояд. Системаи тайёркун ва бозом зии кадрҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахусус мутахассисон дар соҳаи идоракун ва назорат, бояд дар асоси талаботҳои замони муосир ва таҷрибаи давлатҳои пешқадами ҷаҳон ба роҳ монда шавад [2, с 66].

Мавҷудияти муаммоҳои тайёркун ва бозом зии кадрҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси пастшавии самаранокии фаъолияти маъмурияти гумрук , аз ҷумла воридшавии молҳои пастсифат ба бозори дохил , назорати гумрук баъди ба муомилот баровардани мол ба қаламрави гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ташаккули асосҳои ҳуқуқии амалан нави фаъолияти гумрук , таъминоти иттилоотию таҳлилии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ, сатҳи ҳамкории воҳидҳои фаврии мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ

ва назораткунанда, таъмини ҷамъкун ва гирифтани маълумоти фаврии пешак бо истифодаи манбаъҳои гуногун, аз ҷумла манбаъҳои хориҷ , бо мақсади пешгирии расонидани зарар ба манфиатҳои шаҳрвандон ва давлат (қочоқи силоҳ, маводи нашъаовар, маҳсулоти қалбақ (контрафакт) ва пастсифат, нодуруст арз намудани арзиши гумрук ва декларатсиякунон) ва мубориза бо зуҳуроти коррупсион вобаста ба ҷиноятҳои вазифав дар соҳаи фаъолияти гумрук , мегардад [4, с 87].

Айни замон ба сифати заминаи фаъолияти мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон принсипҳои наве истифода хоҳанд шуд, ки дар меъёрҳои стандартии таъмини амният ва сабукгардонии савдои ҷаҳон муайян гардида, аз ҷониби Созмони умумиҷаҳонии гумрук қабул ва аз тарафи Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон маъқул дониста шуда, дар амал тадбиқ шуда истодааст http://www.costoms.tj (санаи муроҷиат 07.03.2022).

Баҳри амал намудани фаъолияти мақомоти гумрук барои тайёр намудани мутахассисон дар заминаи Донишкадаи такмили ихтисоси Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи гумруки Федератсияи Россия ва Маркази минтақавии ом зиши Созмони умумиҷаҳонии гумрук, ба роҳ монда шудааст.

Тадбиқи технологияҳои иттилоот дар фаъолияти мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи Барномаи давлатии рушд ва ҷор намудани технологияҳои иттилоотию комуникатсион дар Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад. Технологияҳои номбурда имкон медиҳад, ки нишондодҳои самаранокии фаъолияти мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон беҳтар карда шуда, системаи баҳисобгир ва таҳлили комплексии иштирокчиёни фаъолияти савдои беруна таъсис дода шавад ва муносибати субъективона ҳангоми қабули қарорҳо аз ҷониби шахсони мансабдори мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон кам гардад [1, с 105].

Ҳамчунин бо ёрии технологияҳои иттилоот таъминоти иттилоотию таҳлили фаъолияти ҳифзи ҳуқуқ дар соҳаи гумрук анҷом дода мешавад.

Дар доираи самтҳои зикршудаи рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон тақсими кор бо гардиши ҳуҷҷатҳо ва ҷараёни мол бо назардошти амалияи байналмилал дар якҷояг бо ахбордиҳии пешак ва декларатсияи электрон пешбин мегардад, ки онҳо бояд ба расмиёти гумрук суръат бахшида, назорати зарур ва пурраи иттилоот дар бораи молро таъмин намоянд. Самти мазкур истифодаи ҳуҷҷатгузории электрониро пешбин мекунад, ки он барои татбиқи ҷор намудани

расмиёти гумрукии соддагардонидашуда бо дарназардошти обр и иштирокчиёни фаъолияти савдои беруна имконият медиҳад [4, с 74].

Ҳамчунин ҷор намудани технологияҳои дар як қатор кишварҳои ҷаҳон истифодашаванда, аз қабили идоракунии муштарак ва назорат дар сарҳад дар асоси системаи ягонаи иттилоотии сохторҳои ҳифзи ҳуқуқ ва мақомоти назорат пешбин мегардад, ки он дар гузаргоҳҳои наздисарҳад назорати якҷояи ҳуҷҷатии молҳои аз сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон интиқолшаванда, инчунин беҳтар намудани сифати муоинаи ҳамаи молҳоро таъмин менамояд.

Дар натиҷа ин чорабиниҳо имконият медиҳанд, ки барои гузариши мусофирон ва интиқоли молҳо аз сарҳад, к тоҳкунии муддати интиқоли он, сарфаи хароҷот, афзоиши ҳаҷми гардиши мол, татбиқи технологияҳои тиҷоратию логистик шароити мусоид фароҳам оварда шавад. Сатҳи баланди сифати расмиёти гумрукии зикршуда тавассути истифодаи системаи идоракунии сифатии ҳар як амалиёти гумрукии алоҳида таъмин карда мешавад [6, с. 10].

Мақсади асоси ҷор намуди Консепсияи рушди мақомти гумрук муйян намудани роҳҳои самараноки амалисозии вазифаҳо дар соҳаи фаъолияти гумрук тибқи меъёрҳои байналмилал ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Барои ноил гардидан ба мақсади мазкур иҷрои вазифаҳои зерин зарур мебошад:

- баланд бардоштани сифати танзими гумрук ҷиҳати фароҳам овардани шароит барои ҷалби сармоягузор ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшавии даромадҳо ба Буҷети давлат , ҳимояи молистеҳсолкунандагони ватан , муҳофизати объектҳои моликияти зеҳн ва дастгирии фаъолияти савдои хориҷ ;

- такмили фаъолияти маъмурияти гумрук , аз ҷумла рушди системаи идоракунии таваккал дар асоси амалисозии расмиёти гумрук тибқи меъёрҳои байналмилал ;

- таҳкими ҳамкор бо мақомоти дигари давлат ва созмонҳои милл , хориҷию байналмлал дар мубориза бар зидди терроризм, қочоқи силоҳ, маводи нашъаовар ва маҳсулоти қалбак (контракт), ҳамчунин ҳангоми таъмини амнияти иқтисод , эколог ва радиатсион .

Дар Консепсияи ташаккули ҳукумати электрон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мафҳуми ҳукумати электрон ҳамчун шакли нави ташкил намудани фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлат , ки аз ҳисоби истифодаи васеи технологияҳои иттилоотию коммуникстсион сатҳи нави

фаврият ва муносиби аз ҷониби шаҳрвандон ва муассисаҳо дарёфт намудани хизматрасониҳои иҷтимо ва иттилоот фаҳмида мешавад [2, с 48].

Аз ҳамин лиҳоз рушди мақомоти гумрук аз ҷори намудани системаи «Равзанаи ягона» ҷиҳати барасмиятдарории амалиёти содиротию воридот ва транзит дар самти соддагардонии расмиёти танзими тиҷорати хориҷ мутобиқи равандаи меъёрҳои байналмиллал , аз ҷумла талаботи Созмони Миллали Муттаҳид, Созмони умумиҷаҳони савдо ва Ташкилоти умумиҷаҳонии гумрук оид ба кам кардани монеаҳои ғайритариф дар фаъолияти тиҷоратии хориҷ сурат мегирад ва қисмати муҳими ташаккули ҳукумати электрон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад [8, с 6].

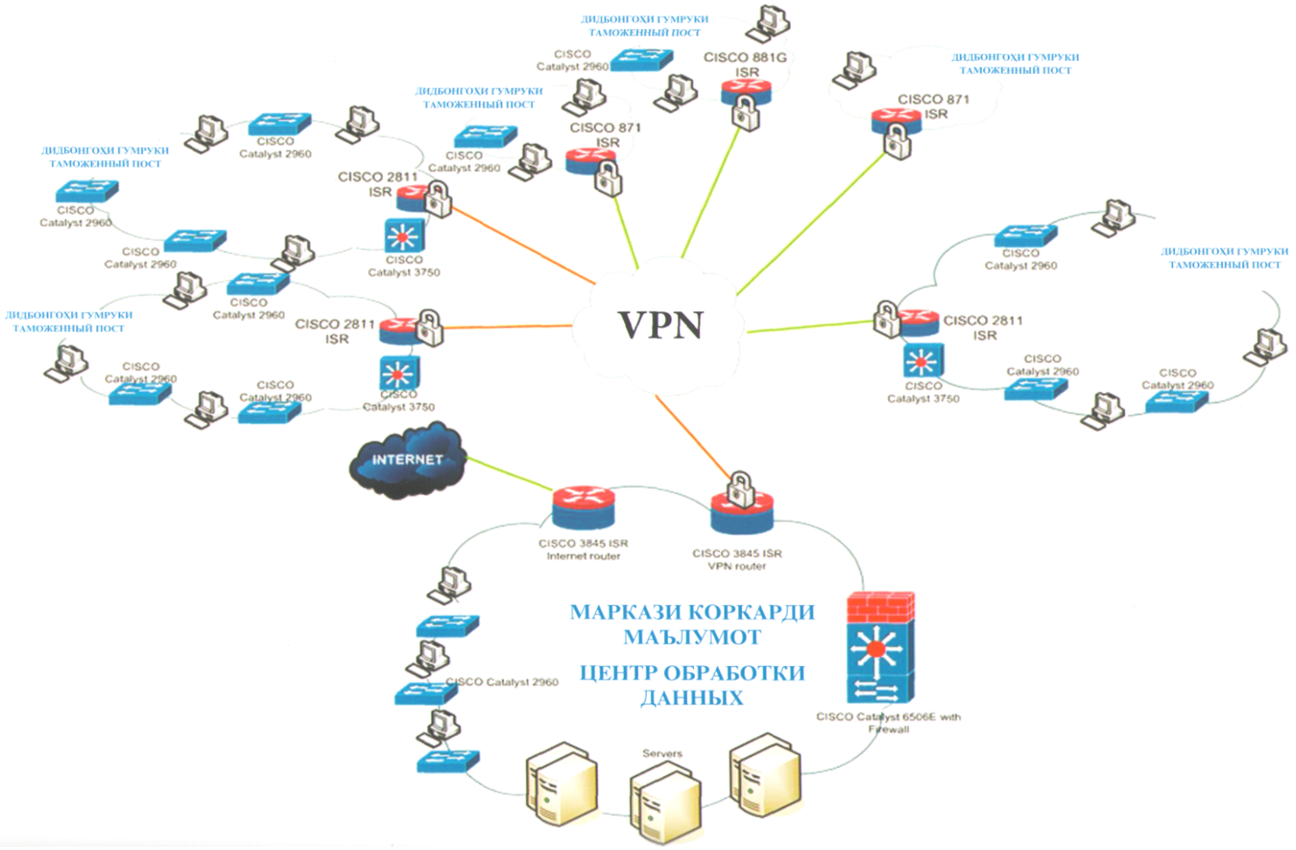

Расми 1- Раванди идоракунии бо истифодабарии системаи иттилоотии автоматикунонидашудаи ягона (СИАЯ)

Самтҳои интихобгардидаи рушди мақомоти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси технологияи иттилоот ва мувофиқати он бо принсипҳои фаъолияти хадамоти гумрукии мамлакатҳои пешқадами дунё, муайянкунии аниқ ва қоидаҳои мушаххаси барасмиятдарор ва назорати гумрук дар асоси Конвенсияҳои байналминал ва тавсияҳои он имкониятҳои пурсамар амалиётҳои гумрукиро таъмин менамоянд. [8, с. 3]. Бо мақсади тақвият бахшидан ба рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон Кумитаи ҳаммонадсоз оид ба масъалаҳои тадбиқи Барномаи ҷор намудани системаи Равзани ягонаи барасмиятдарории амалиёти

содиротию вортидот ва транзит бо аризадиҳандагони воқе расмиёти гирифтани ҳуҷҷатҳои зерин тибқи истифодаи СИАЯ бо мақсади истифодадиҳии таҷрибав дар ҳудуди ҷумҳур рушд дордани системаи иттилоотии Равзаи ягона муайян шуда, чунин вазифаҳоро пншбин менамояд:

- сертификати тавлиди мол шакли СТ -1 (барои мамлакатҳои ИДМ);
- сертификати тавлиди мол шакли А (барои мамлакатҳои хориҷи дур бо забони англис);
- сертификати мутобиқат;
- русхатнома барои воридоти маҳсулоти тибб .

Дар натиҷа маълумот ва ҳуҷҷатҳои мушоияткунанда тариқи электрон бо мақомоти зикргардида мутобиқи талаботи қонунгузор пешниҳод менамояд.

Вазифаи асосии он аз мониторинги мунтазами тамоми иттилооти воридшаванда, таҳлили он бо истифодаи системаи идоракунии таваккал ва пешниҳоди дастурҳои фавр ба мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати истифодаи мақсадноки усулҳои назорати гумрукии интихоб барои пешгирии таҳдидҳои марбут ба вайронкунии қонунгузории гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад [8, с 12].

Иҷрои чорабиниҳои зикргарида ба ҳалли вазифаҳои зерин мусоидат менамоянд:

- к тоҳкунии вақте, ки иштирокчиёни фаъолияти савдои беруна барои расмиёти гумрук сарф мекунанд;
- баланд бардоштани қабилияти гузарониши гузаргоҳҳои наздисарҳад тавассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби ба истифода додани гузаргоҳҳои наздисарҳадии нав ва таҷдиди гузаргоҳҳои наздисарҳадии мавҷуда;
- ҷор намудани стандарту қоидаҳои ягонаи маъмурияти гумрук , баланд бардоштани сифати фаъолияти иштирокчиёни робитаҳои иқтисодии хориҷ , истифодаи ҳуҷҷатҳои гумрукии ҳамоҳангкунонидашуда ва декларатсияи шакли электрон , ки боиси сарфаи хароҷоти маъмур мегардад;
- мусоидат ба татбиқи сиёсати тиҷорат бо дарназардошти вазифаҳои иқтисодию иҷтимо ва инвеститсион ;
- таъмини дараҷаи кофии назорати риояи қонунгузории гумрук аз ҷониби иштирокчиёни фаъолияти савдои хориҷ ;
- воқеъ будани сатҳи ҷамъоварии пардохтҳои гумрук ;

- таъмини фаъолияти ҳифзи ҳуқуқии дахлдор;

- пешгир ва паст кардани ҳуқуқвайронкуниҳои коррупсион дар фаъолияти мақомоти гумрук.

Адабиёт

1. Афонин П. Н. Теория и практика применения технических средств таможенного контроля: Учебное пособие / П. Н. Афонин, А. Н. Сигаев. - СПб.: Троицкий мост, 2013. – 620 с.
2. Баходуров Х.И., Джумаев А.К., Джалолов Н.М. Организация и управление в системе таможенных органов Республики Таджикистан (Учебное пособие). Худжанд: Ношир, 2004. –150 с.
3. Драганов В. Г., Основы таможенного дела. М: «Экономика», 1998. – 180 с. Российское таможенное право. Габричидзе Б. Н. Учебник для Г 12 вузов. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА М), 2001. - 250 с.
4. Катаев А.Х., Раджабов Р.К., Тошматов М. Основы внешнеэкономических связей. -Душанбе: Ирфон, 2001. – 180 с.
5. Оймахмадов М. Основы таможенного дела. Душанбе: Ирфон, 1998. – 430 с.
6. Попов О.Р. Инспекционно-досмотровые комплексы: история создания, технологические особенности, перспективы развития //Академический вестник, 2006, Ростов на Дону: РИО Ростовского филиала РТА, – С.11-13.
7. Попов О.Р., Шевцов А.В. Мобильные инспекционно-досмотровые комплексы – возможности, технологические особенности, перспективы развития // Вестник Российской таможенной академии, 2008, -№4 (5), М.: РИО РТА, – С.52-59.
8. Маҷаллаи гумрук. Нашрияи Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. №2(30)2016.
9. http://www.costoms.tj
10. http://www.costoms.ru

НАҚЛИЁТИ БАРҚӢ ВА АРЗЁБИИ ИМТИЁЗҲОИ АНДОЗИЮ ГУМРУКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ғаюрӣ Раъно Саидмурод- мудири кафедраи фаъолияти гумруки Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола таҳлили воридоти нақлиёти барқӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст. Усулҳои таҳлил ба муайян кардани тамоюлҳои асосии рушди иқтисоди ҷаҳонӣ тахти таъсири воридоти нақлиёти барқӣ ва

муайян кардани таъсир ба фаъолияти субъектҳои тиҷорати хориҷӣ истифода шуданд. Дар асоси тадқиқоти гузаронидашуда мо ба хулосае омадем, ки нақлиёти барқӣ ҳамчун технологияҳои нави аз ҷиҳати экологӣ бехатар муайян карда шудааст. Рушди бозори молҳо ва хизматрасониҳои баландтехнологӣ имкон медиҳад, ки роҳҳои нави рақобатпазир эҷод карда шаванд, ки ба ҳалли мушкилоти тиҷорати ватанӣ дар бозорҳои ҷаҳонӣ мусоидат мекунанд.

Вожаҳои калидӣ: *Нақлиёти барқӣ, иқтисодиёти сабз, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, иқтисодиёти рақамӣ, технологияҳои рақамӣ.*

“*... бо мақсади тағйирёбии иқлим мутобиқ гардонидани иқтисоди миллӣ, ҳифзи муҳити зист ва беҳтар намудани вазъи экологии мамлакат воридоти нақлиёти барқӣ ба кишвар, яъне электромобилҳо, электробусҳо, троллейбусҳо ва монанди инҳо аз пардохтҳои андозӣ ва гумрукӣ пурра озод карда шаванд.*”

Эмомалӣ Раҳмон

Истифодаи нақлиёти барқӣ яке аз тамоюли тақозои ҷаҳони муосирест, ки барои баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо, ба таври васеъ ҷорӣ намудани технологияҳои нави аз ҷиҳати экологӣ бехатар равона шудааст.

Соли 2018 бо ташабуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон барои хариди нақлиёти барқӣ имтиёзҳо муқаррар карда буд. Баъдан, дар Паёми Президенти кишвар ба Маҷлиси Олӣ (21. 12. 2021) пешниҳод гардид, ки нақлиёти барқӣ аз пардохтҳои андозӣ ва боҷҳои гумрукӣ пурра озод карда шаванд.

Ҳадафи ин санад рушди самараноки “иқтисоди сабз”, истифодаи васеи манбаъҳои дигари энергияи барқароршаванда, ҳифзи муҳити зист ва беҳтар намудани вазъи экологии мамлакат мебошад.

Дар замони муосир нақлиёти автомобилӣ яке аз воситаҳои маъмул ва бароҳати интиқол ба шумор меравад, ки ба он 95% интиқоли борҳои хоҷагии халқ ва мусофирон рост меояд. Аммо, сарфи назар аз шумораи зиёди афзалиятҳо, онҳо як қатор камбудиҳо доранд. Яке аз камбудиҳои асосӣ он аст, ки нақлиёти автомобилӣ ба табиат зарари калон - то 63 фоиз мерасонад. Дар вақтҳои охир арзиши маҳсулоти нафтӣ бо суръати тез боло рафта истодааст. Ин далелҳо кишварҳои пешрафтаро водор намуд, ки нақлиёти камхарҷ ва аз ҷиҳати экологӣ тозатарро таҳия ва тавлид кунанд. Дар мақолаи мазкур мо диққати асосиро ба воситаҳои нақлиёти электрикӣ (барқӣ) дода, афзалият ва бартариҳои онро шарҳ хоҳем дод.[2, С.87]

Нақлиёти барқӣ нақлиётест, ки бо як ё якчанд муҳаррикҳои электрикӣ, ки аз манбаи мустақили нерӯи барқ (аккумуляторҳо, ҳуҷайраҳои сӯзишворӣ ва ғайра) ҳаракат мекунанд.

Давраҳои ташакулёбии нақлиёти барқӣ тақрибан таърихи 180 сола дорад. Аз ин, бармеояд, ки аввалин нақлиёти барқӣ эҳтимолияти 50 сол пеш аз нақлиёти нахустин пайдо шудаанд. Такони инкишофи онҳо кашфи падидаи индуксияи электромагнитӣ аз ҷониби Фарадей буд, ки баъд аз он муҳандисон ва ихтироъкорон ба ҷустуҷӯи роҳҳои татбиқи амалии он шурӯъ карданд. Ҳамаи нақлиёти барқии он замон вазнин буда, бо суръати на бештар аз 4 км/соат ҳаракат мекарданд ва барои истифодаи амалӣ комилан мувофиқ набуданд. Барои тараккиёти нақлиёти барқӣ бо сабаби набудани аккумуляторхои нисбатан хурд ва аккумулятор монеа шуд.[1, С.197]

Бояд тазаккур дод, ки «сабзгардонӣ»-и саноати мошинсозии ҷаҳон дигар хабари нав нест. Таҳлилҳои омор нишон медиҳад, ки теъдоди фурӯши мошинҳои барқӣ дар саросари ҷаҳон солона 50-70 % меафзояд. Моҳи июли соли равон фурӯши ҷаҳонии нақлиёти барқӣ дар муқоиса бо ҳамин давраи соли сипаришуда 21% афзоиш ёфт. Беш аз 1,35 миллион адад нақлиёти барқӣ, аз ҷумла омезаи (ҳибридҳои) пурра барқӣ (BEV) ва пайвастшаванда (PHEV) фурӯхта шуданд. [3, С.89]

Маъруфияти воситаҳои нақлиёти барқӣ рӯз аз рӯз афзоиш меёбад: дар соли 2023 дар саросари ҷаҳон 14 миллион воситаҳои нақлиёти барқӣ фурӯхта шудааст, ки ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2022, 35% афзоиш ёфтааст. Вазни қиёсии нишондиҳандаи мазкур дар ҳаҷми умумии воситаҳои нақлиёти ба фуруш рафта 18%-ро ташкил мекунад. Дар натиҷаи таҳлилҳои солҳои 2022-2023 маълум мегардад, ки дар соли 2024 нишондиҳандаи фуруши воситаҳои нақлиёти барқӣ эҳтимолан 20% афзоиш хоҳад ёфт.

Бо мақсади дастгирии рушди нақлиёти барқӣ дар Тоҷикистон, чун дар дигар кишварҳо, имтиёзҳо ҷорӣ карда шудаанд. Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2023, ба кишвар ворид намудани воситаҳои нақлиёти истеҳсолашон то соли 2013 (мавқеҳои молии 8702, 8703, 8704 ва 8705-и Номгуи молии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ манъ карда шуда, тибқи таҳрири нави Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки моҳи марти соли 2022 қабул шудааст, воридоти мошинҳои барқӣ аз пардохти андоз ва боҷҳои гумрукӣ ба муҳлати 10 сол озод карда шудааст.

Дар Тоҷикистон бо назардошти вобастагии мустақими соҳаи нақлиёти ҷумҳурӣ аз воридоти маҳсулоти нафтӣ, инчунин тағйирот дар сиёсати нархгузории ин маҳсулот дар ҷаҳон марҳила ба марҳила гузариши соҳаи нақлиёт аз истифодаи сӯзишвории карбогидридӣ ба барқикунонӣ мувофиқи

мақсад аст. Омили дигари ба истифодаи нақлиёти барқӣ дар Тоҷикистон мусоид- ин иқлими гарм аст. Зиёда аз 98% энергияи электрикӣ дар нерӯгоҳҳои барқароршаванда истеҳсол карда мешавад, ки ин имкон медиҳад нақлиёти барқӣ дар ҳақиқат ҳамчун “нақлиети сабз” истифода шавад.

Тибқи маълумоти омории Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2023 ба Тоҷикистон 3316 адад нақлиёти барқӣ ба маблағи умумии 59 миллион доллари ИМА ворид карда шуда бошад, танҳо дар 6 моҳи аввали соли 2024 ба ҳудуди ҷумҳури 5266 адад нақлиёти барқӣ ба маблағи умумии 76,4 миллион доллари ИМА ворид гардидааст, ки ин, нишондиҳанда 26,7 %-и шумораи умумии нақлиётҳои воридшударо аз ҳаҷми умумии он ташкил медиҳад.

Дар истифодаи нақлиёти барқӣ нозукиҳои зиёде мавҷуд бошад ҳам, қобили зикр аст, ки онҳо дар оянда ҳалли худро меёбанд. Пеш аз ҳама, мо бояд фикр кунем, ки бартарии асосии нақлиёти барқӣ дар чист? Бинобар ин як қатор афзалиятҳо ва нуқсонҳои нақлиёти барқиро ҷудо кардан мумкин аст.

Афзалиятҳои нақлиёти барқӣ:

1. **Хароҷоти ками сӯзишворӣ.** Нархи бензин пайваста боло меравад ва аксар вақт ба миқдори зиёд истеъмол мешавад, ки буҷаи оиларо хароб мекунад ва арзиши нерӯи барқ барои пур кардани батарея нисбат ба ин хароҷот хеле камтар бошад.
2. **Кам кардани ифлосшавии муҳити зист.** Нақлиёти барқии ҳаракаткунанда ба муҳит газҳои зарарнок намебарорад. Он аз манбаъҳои тоза ва барқароршавандаи энергия истеҳсол карда мешавад, то таъсири он ба муҳити зист кам шавад.
3. **Кам кардани садо.** Мошинҳои барқӣ қодиранд, ки суръатбахшии ором ва ҳамворро бо суръатбахшии тезтар таъмин кунанд.
4. **Бехатарӣ.** Нақлиёти барқӣ ҳамон расмиёти озмоиширо, ки мошинҳои муқаррарӣ доранд, мегузаранд. Ҳамин тариқ, дар сурати бархӯрд болиштҳои муҳофизатӣ кушода мешаванд, сенсорҳои бархӯрд батареяҳоро хомӯш мекунанд, то нақлиёти барқӣ қатъ шавад. Масалан, мошини электрикии Tesla Model S дар соли 2013 баландтарин рейтинги бехатарии ҳама мошинҳоеро гирифт, ки то ҳол дар Иёлоти Муттаҳида озмоиш шудааст.
5. **Арзиши аслӣ.** Замоне, ки нақлиёти барқӣ пули зиёдеро талаб мекарданд, гузаштанд. Пештар, батареяҳо хеле гарон буданд, аммо бо истеҳсоли оммавӣ арзиши онҳо арзон шуда истодааст.

6. **Эътимоднокӣ.** Аз ҳисоби кам будани миқдори қисмҳо ва деталҳо эътимоднокии нақлиёти барқӣ баланд мешавад ва дар натиҷа хароҷоти таъмир ва нигоҳубин кам мешавад.

Камбудиҳои нақлиёти барқӣ:

1. **Пойгоҳҳои пуркунандаи барқ.** Рушди номукаммали инфрасохтори нуқтаҳои барқтаъминкунӣ барои нақлиётҳои барқӣ, рушди номукаммали инфрасохтори хизматрасонӣ барои таъмиру нигоҳубинии ҷузъҳо ва дастгоҳҳои барқии нақлиётҳои барқӣ. Қобили таваҷҷӯҳ ба он аст, ки нақлиёти барқӣ истеъмоли энергияи гуногун доранд.

2. **Масраф.** дар ҳавои барфу боронӣ истифодаи шеткаҳо барои тоза намудани шиша, печкаҳои гармидиҳанда ва чароғҳои нақлиёт қувваи зиёд сарф мешавад.

3. **Масофаи кӯтоҳ ва суръати маҳдуд.** Аксарияти нақлиёти барқӣ метавонанд бо як барқ тақрибан 160 то 240 км масофаро тай кунанд. Ҳарчанд баъзе моделҳо ваъда медиҳанд, ки бидуни барқ то 480 км тай мекунанд.

4. **Вақти пуркунии барқ.** Барои пурра пур кардани як мошини барқӣ тақрибан аз 1соат то 1 соату 20 дақиқа вақт лозим аст.

5. **Иваз кардани батарея.** Ивазкунӣ ҳар 3-10 сол гузаронида мешавад.

Дар фасли зимистон сарфаи энергияи аккумулятор барои гарм кардани дохили нақлиёт зиёд мешавад. Иқлими сард ва ҳавои ниҳоят хунук гашти нақлиёти барқиро хеле маҳдуд менамояд, зеро қисмати назарраси энергияи захирашудаи нақлиёт барои гарм кардани ҳарорати дохили мошин сарф мешавад. Ин ба он оварда мерасонад, ки масофа дар зимистон нисбат ба тобистон 30-50% кам мешавад.[3, С.230]

Мавриди зикр аст, ки Тоҷикистон миёни кишварҳои ИДМ неруи барқи аз лиҳози экологӣ тоза ва арзон истеҳсол мекунад. Аз ин рӯ, истифодаи нақлиёти барқӣ дар ҷумҳурӣ аз ҳар ҷиҳат мувофиқу самараноктар аст. Махсусан дар замони болоравии арзиши сӯзишворӣ, ки дар як соли охир таъсири бади худро ба тамоми самту соҳаҳо расонидааст. Истифодаи нақлиёти барқӣ на танҳо аз лиҳози иқтисодӣ фоидаовар аст, балки аз лиҳози экологӣ низ хеле муфид буда, вобастагии мамлакатро аз як қатор маҳсулоти воридотӣ коҳиш медиҳад.

Адабиёт

1. Павлова Е.И. Экология транспорта: учебник для вузов. - М.: Транспорт, 2000. -248 с.

2. Коврига, Е.В. Нормативы по защите окружающей среды: Учебное пособие / Е.В. Коврига, Л.А. Горовенко. - Армавир: РИОА ГПУ, 2017. - 124.
3. Коврига, Е.В. Автомобильные эксплуатационные материалы: учебное пособие / Е В. Коврига, О.А. Сумская. - Армавир: РИО АГПУ, 2017. - 11б.
4. ЭКО Моторс альтернативный транспорт и энергетика. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://ecomotors.ru/index.php?blog_id=4б&ukey=news
5. Брызгалова Д.А., Королев В.В., Филатов А.А. Система электроснабжения электромобиля. // Материалы международной научно-технической конференции ААИ «Автомобиле- и тракторостроение в России: приоритеты развития и подготовка кадров», посвященной 145-летиюМГТУ «МАМИ». - М.: Изд-во МАМИ, 2010. - С. 36-44.

РОҲҲОИ ТАШАККУЛИ ЛОГИСТИКАИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Назарбекова Нурия Амзалиевна- муаллими калони кафедраи фаъолияти гумруки Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола роҳҳои ташаккулдиҳии логистикаи гумрукӣ ва аҳамияти он дар ташкили фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, муайян кардани хусусият ва роҳҳои мукаммалгардонии раванди идоракунии ҷараёни логистикӣ дар мақомоти гумрукӣ ва хизматрасониҳои гумрукӣ дар марҳилаи рушди иқтисоди замони муосир дида баромада шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *логистикаи гумрукӣ, фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, молҳои содиротӣ-воридотӣ, амалиётҳои гумрукӣ.*

Истифодаи роҳҳои логистик ҳангоми идоракунии молҳои содирот - воридот махсусан дар марҳилаи рушди ҳозираи иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳим аст. Ин бо суръатбахш ва робитаҳои васеъи иқтисодии хориҷии давлат, бо афзоиши мунтазами робитаҳои горизонтал дар байни субъектҳои хоҷагидории кишварҳои шарик вобастаг дорад. Барои беҳтар кардани ҳамкориҳои онҳо дар заминаи васеъи хоҷагидории мустақилона, ташаббуси сохторҳои миёнарав ва корхонаҳои нақлиёт , мукаммалгардонии муносибатҳои шартномавии онҳо ва ҳавасмандгардонии иқтисодии тарафайн имкониятҳо зиёд гардиданд.

Ҷаҳонишавии фаъол ва либерализатсияи тиҷорати ҷаҳон барои ташаккули низоми муташаккили мутаносиби ҳамкории ҳама иштирокчиёни

фаъолияти иқтисодии хориҷ дар раванди барасмиятдарории гумрук ва назорати гумрукии молу воситаҳои нақлиёт замина фароҳам меорад.[2]

Логистикаи гумрук – ин низоми чораҳое мебошад, ки ба самти ҳал кардани вазифае, ки бо ташкили интиқоли молҳо аз сарҳад ва бо кам кардани хароҷот барои ин амалиётҳо фаҳмида мешавад.

Логистикаи гумрук соҳаи навтарини истифодашудаи логистика мебошад, ки ду самти гуногун, вале ба ҳам алоқаманди фаъолияти гумрук ва хизматрасониҳои логистикии гумрукро мепайвандад.

Ба логистикаи гумрук дар замони муосир ташкилотҳои бонуфузи байналмилал , аз ҷумла СММ ва Созмони уиуиҷаҳонии савдо диққати ҷидд медиҳанд. Соддагардонии расмиёти савдо ва хизматрасонии нақлиёт барои рақобатнокии давлатҳо ва потенсиали онҳо дар доираи рушд аҳамияти калон дорад.

Кори назарраси тадқиқот , таҳлил , машварат , инчунин ёрии техникии давлатҳои тараққикарда аз р и соддагардонии расмиёти савдо Комиссияи Европоии Иқтисодии СММ (ЕЭК ООн) ва Конференсияи СММ оид ба савдо ва рушд анҷом медиҳад. Ҳангоми гузаронидани ташкилоти иқтисодии ҳамкор ва рушди тадқиқот(ОЭСР) соддагардонии расмиёти савдо манфиатнок мебошад, чунки аз содагардонии расмиёти савдо аз 0,04% то 2,3 % маҷм и молҳои дохил бурд карда, дар савдо хароҷотҳо то 0,2%-10% кам мешаванд.

Фаъолияти логистик принсипҳои идоракунии ҳамаҷонибаи раванди тиҷорати хориҷиро дар савдои ҷаҳон муайян менамояд, дар ҳолате, ки гумрук дар назди худ мақсади таъмини амнияти иқтисодии давлатро дар шароити ҷаҳонишавии иқтисоди ҷаҳон гузорад.

Функсияҳои логистика: фавр ва координатсион (мутобиқат).

Функсияҳои логистикаи фавр бо идоракунии бевоситаи ҳаракати ҷараёни моддии молҳо дар соҳаи таъминкун , истеҳсолот ва тақсимот алоқаманд мебошанд.[3]

Координатсион ин нишон додан ва таҳлили талабот дар захираҳои модд , таҳлили бозор, коркарди маълумотҳое, ки ба фармоишҳои додашудаи дахл доранд, мебошад.

Мақсади асосии логистикаи гумрук ҳал кардани вазифаҳое, ки ба самти равандҳои содирот ва воридоти молҳои гуногуни оптимал хизматрасон , инчунин кам кардани хароҷотҳо мебошад.

Вазифаҳое, ки масъалаҳои логистикиро ҳал мекунанд:

1. интихоби намуди воситаи нақлиёт;
2. муайян кардани хатсайр;

3. ташкилоти боркашон ;
4. борпечкунии молҳо дар контейнерҳо;
5. идоракунии захираҳо;
6. маъсулиятнокии нигоҳдории мол дар анборҳо;
7. тамғагузор ;
8. ташкил додани маҷм и фармоишҳои гунугун;
9. хизматрасониҳои гумрук .

Логистика дар доираи танзими гумрук ва барасмиятдарории гумрук хизматрасониҳои зеринро дар бар мегирад:

1. суғурта кардани мол;
2. баҳодиҳии эксперт ва барасмиятдарории деклатарсия;
3. барасмиятдарории гумрук ;
4. пардохти барасмиятдарор ;
5. сертификаткунон ва литсензиякунон ;
6. ташкили нигоҳдории муваққат ;
7. машварат оид ба ҳамаи саволҳо, ки бо логистикаи гумрук алоқаманд, қонунгузории милл ва байналмилал ;
8. дигар хизматрасониҳое, ки бо интиқоли байналмилал алоқаманд мебошанд.

Логистикаи гумрук дар доираи объекти худ дорои амалиётҳои савдои хориҷ (мол , иттилоот , молияв , хизматрасон), ки ҳангоми интиқоли мол аз сарҳади гумрук ва ҷалб кардани онҳо дар гардиши иқтисод мебошад, фаҳмида мешавад.

Дар айни замон, сарфаи вақт ҳангоми интиқоли ҷараёни иттилоот мутаносиб мебошад, аммо дар аксарияти ҳолатҳо барои интиқол аз сарҳад вақти зиёд сарф мешавад.

Тақсимоти роҳҳои логистик дар логистикаи гумрук пайдо кардани модели идоракунии амалиётҳои савдои хориҷ , ки ҳангоми маҷм и хароҷотҳои иштирокчиёни занҷираи логистик ҳангоми риояи меъёри талаботҳои танзими давлатии фаъолияти иқтисоди беруна минимал мебошад.

Ом зиши логистикаи гумрук барои банақшагир ва ташкили ҳаракати селаи молҳои содирот -воридот бо назардошти талабот ва истифодаи имкониятҳои қонунгузории гумрук равона шудааст.

Идоракунии ҷараёнҳои расмиёти логистикаи байналмилал бо маҷм и омилҳои зерини ба ҳам алоқаманд муайян карда мешавад:

1. хусусияти селаи молҳои содирот -воридот ;
2. расмиёти гумрукие, ки дар истифодаи мол бештар мувофиқи мақсад аст;

3. тарифи гумрук ;
4. чораҳои иқтисод ва ғайри иқтисод .

Аз ин р , роҳҳои логистик ба идоракунии селаи молҳои содирот - воридот аз усули анъанав комилан фарқ мекунад, зеро низоми ташкил ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷиро дар раванди иҷроиши расмиёти гумрук барои ба даст овардани маҷм и самараи максимал таъсир мерасонад.

Аён аст, ки хусусиятҳои занҷири логистикаи байналмилал аз он иборат аст, ки на ҳама аз иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ вобаста аст, вале баъзе амалиётҳои муайяни муҳимро мақомоти гумрук анҷом медиҳанд, ки мақсадҳои онҳо метавонанд мувофиқ ё муқобили мақсадҳои иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ бошанд.[1]

Аз ин р , моҳияти роҳҳои логистик ба идоракунии равандҳои ҷараёни савдои хориҷ инчунин ч гуна метавонд ташкил кардани низомҳоро муайян кунад, ки принсипи кор кардани вақти муносиб ва хароҷотҳои молияв барои иҷроиши расмиёт, ки бо интиқоли молҳо аз сарҳади гумрук алоқаманд мебошад ва ҷалб кардани онҳо дар гардиши иқтисод ба манфиати ҳамаи иштирокчиёни амалиёти иқтисодии хориҷ мебошад.

Моҳияти гардиши мол дар якҷояг аз маҷм и равандҳои физик ва иқтисод иборат аст. Ҳаракати ҷисмон аз пешрафти ҳудудии он аз як нуқтаи ҷуғроф ба с и дигар иборат аст.

Асоси функсияи логистикии фаъолияти гумрук - ин ташкили раванди коркарди гумрукии молҳо мебошад, ки татбиқи расмиёти гумрукии бо ҳаракати физик ва иқтисодии савдои хориҷ аз сарҳади гумрук алоқаманд аст, дар бар мегирад.

Логистика бояд ҳамоҳангии ҷараёни модд (мол), иттилоот ва молиявии фаъолияти гумрукиро таъмин намояд, технологияи оптималии интиқоли молро аз сарҳади гумрук барои суръат бахшидан ба ин раванд, инчунин таҳияи талаботҳои стандартикунонии логистикиро ҳам нисбат ба расмиёти гумрук ва ҳам иштирокчиёни тиҷорати хориҷ таъмин намояд.

Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми амалиётҳои гумрук мавҷуд аст, ки зери он фаъолияти алоҳида, шахсони иҷрокунанда (иштикокчиёни ФИБ, интиқолдиҳанда, намояндаи гумрук , соҳибони анбоҳои гумрук) ва мақомоти гумрук дар мувофиқа бо қонунгузор ҳангоми интиқоли молҳо аз сарҳади гумрук , барасмиятдарории гумрук ва назорати гумрук фаҳмида мешавад.

Ба амалиётҳои логистикии содирот -воридот дохил мешаванд:

1. интиқоли содирот ва воридоти молҳо,
2. интиқоли молҳо зери назорати нумрук ,
3. борфурор ,
4. борбарор ,
5. баркаш ,
6. ҳаммонанкунии молҳо,
7. гирифтани чошн ва намуна,
8. огоҳ кардани мақомоти гумрук,
9. ҳисоб кардани пардохтҳои гумрук ва пардохтани онҳо,
10. чойгиркунии молҳо зери расмиёти гумрук ,
11. декралатсиякунонии гумрук ва ғайра.

Барои анҷом додани баъзе амалиётҳои гумрук иҷозати мақомоти гумрук гирифта мешавад.

Барои иштирокчиёни ФИБ принсипҳои асосии идоракунии шартномаи байналмилмилал ба ҳисоб мераванд:

- низомнок - ташкили ҷараёнҳо, ки онҳо ҳангоми дар занҷираҳои оптималии логистик ҷамъ карда шудаанд, ки аз звеноҳои алоҳида бо ҳисоби интиқоли молҳо аз сарҳади гумрук иборат мебошанд;
- конструктив (сохт) – моделкунонии пешакии (тарҳсоз , сохт) занҷираи логистик ва низом бо мақсади таъмини интихоби варианти оптимал ;
- вариатнок – таъмини варианти алтернатив ва имконияти ивазкуниизанҷираи молрасон , инчунин истифодабарии расмиётҳои гумрук ;
- эътимоднок – беист кор кардани зернизоми техник -технолог ва ташкил -иқтисод .

Вазифаи асосии агенти логистик – банақшагрии сохти давраи функсионал , ки имконият медиҳад вазифаҳои логистик ч қадар тезтар, аммо асосан баробар иҷро шаванд ё пайдарҳам ва босуръат давраи хизматрасонии фармоиширо таъмин намояд.

Намояндаи гумрук – ташкилот аз р и интихоби нуқтаи барасмиятдарории гумрук , ҷамъкун ва тайёр кардани ҳуҷҷатҳо, пешак декларатсиякунонии молҳо то ба нуқтаи назорати гумруки расидани онҳо, ҳамкор бо мақомоти гумрук дар раванди барасмиятдарории молҳо мебошад[4].

Дар бисёр ҳолатҳо аз р и содагардонии расмиёти савдо ба самаранокии он таъсир мерасонанд:

1. ҳолати иқтисодии ҳар як шарҳрванди мамлакат;
2. манбаи санадҳои меъёр -ҳуқуқ ;

3. инфрасохтор ва истифодабарии технологияи иттилоот .

Ба рушди логистикаи гумрук омилҳои зерин таъсир мерасонанд:

1. рушди иқтисоди ҷаҳон ва афзоиши мубодилаи савдои хориҷ байни давлатҳо;
2. баландравии нақши рушди илм -техник ;
3. васеъшавии равандҳои якҷояшав ва минтақав ;
4. зиёдшавии нақши ташкилотҳои байналмила ;
5. гузаронидани иқтисоди озод дар давлатҳо.

Ширкатҳое, ки логистикаи гумрукиро истифода мебаранд, бояд хусусиятҳои сиёсати миллии савдои хориҷии кишварҳо ва хусусиятҳои сиёсати тиҷорати байналмилалии онҳоро ба назар гиранд.

Дар маҷмӯ амали намудани роҳҳои ташаккули логистикаи гумрукӣ дар шароити муосир имконият медиҳад, ки хизматрасониҳои гумрукӣ дар сатҳи нав ба муштариён бо истифодаи рақамикунонӣ пешниҳод карда шаванд.

Адабиёт

1. Альбеков А.У, Гамидуллаев С.Н., Парфенов А.В. Таможенная логистика: учеб. пособие. -СПб.: Троицкий мост, 2013. -175 с.
2. Барамзин С.В. Управление качеством логистических процессов //Вестник Российской таможенной академии. 2008. № 2. -С. 45-52.
3. Берёзкина Н.Н. Применение методов и моделей прикладной логистики к выполнению таможенных операций // Вестник ИНЖЭКОНа. Серия: Экономика. 2013. № 7 (66). -С. 124-126.
4. Гриненко Г.П. Экономические аспекты таможенной логистики // Наукоёмкие технологии и инновации: юбилейная Международная научно-практическая конференция, посвящённая 60-летию БГТУ им. В.Г. Шухова (XXI научные чтения). г. Белгород, 9-10 октября 2014 г. -Белгород, Белгородский государственный технологический университет им. В.Г. Шухова, 2014. -С. 117-121.

НАҚШИ МИНТАҚАҲОИ ОЗОДИ ИҚТИСОДӢ ДАР РУШДИ СОҲИБКОРИИ ИСТЕҲСОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Абдураҳмон Ҳакимзода- н.и.и., дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола масъалаи нақши минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар рушди соҳибкории истеҳсолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ ва таҳлил қарор додааст. Муаллиф қайд намудааст, ки ташаккул ва рушди минтақаҳои озоди иқтисодӣ ба соҳибкории истеҳсолӣ такони ҷиддӣ бахшида, барои ҷалби сармояи

ватанию хориҷӣ, ворид намудани техника ва технологияи инноватсионӣ барои рушди истеҳсолоти рақобатпазири муосир, тақвият бахшидани суръати рушди иқтисодии минтақаҳои сусттараққӣ, омода намудани мутахассисони миллии коргарӣ, дастрас намудани усулҳои пешқадами менеҷменти кадрӣ ва дастрасӣ ба комёбиҳои илмию техникии ҷаҳонӣ шароити мусоид фароҳам меоварад.

Вожаҳои калидӣ: *соҳибкорӣ, соҳибкории истеҳсолӣ, саноат, саноатикунонӣ, минтақаҳои озоди иқтисодӣ, бозори истеъмолӣ, истеҳсолоти ватанӣ.*

Дар шароити муносибатҳои бозор ва расидан ба рушди устувори иқтисодии кишвар, ташаккули шаклҳои гуногуни фаъолияти соҳибкор омили муҳимми рушди соҳа гардида, ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисодии ҷамъиятро таъмин мекунад. Чуноне, ки аз таҷрибаи ҷаҳон бар меояд, омили муҳимми ташаккули муносибатҳои бозор , таъмини суръати баланди рушди иқтисод ва бахши хусус мебошад.

Самаранокии амалисозии сиёсати саноатикунонии босуръати иқтисоди милл асосан ба рушди соҳибкории истеҳсол , ҳамчунин аз минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобастагии калон дорад. Ташаккул ва рушди минтақаҳои озоди иқтисод (МОИ) ба соҳибкории истеҳсол такони ҷидд бахшида, барои таъсиси ҷойҳои нави кор , беҳтар гардонидани нек аҳволии мардум, ған гардонидани бозори истеъмол бо маҳсулоти хушсифати ватан мусоидат менамояд.

Минтақаҳои озоди иқтисод барои ҷалби сармояи ватанию хориҷ , ворид намудани техника ва технологияи инноватсион барои рушди истеҳсолоти рақобатпазири муосир, тақвият бахшидани суръати рушди иқтисодии минтақаҳои сусттарақҷ , омода намудани мутахассисони миллии коргар , дастрас намудани усулҳои пешқадами менеҷменти кадр ва дастрас ба комёбиҳои илмию техникии ҷаҳон шароити мусоид фароҳам меоварад.

Дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (СМР-2030) дар самти рушди минтақаҳои озоди иқтисод чунин омадааст: "Ба равандҳои ҳамгироии корхонаҳои бахши воқеии иқтисодиёт дар асоси фароҳам овардани шароитҳо барои ҳамкориҳои баробарҳуқуқ дар соҳаи технологияҳои баланд тавассути ташкили корхонаҳои муштарак, паркҳои истеҳсол ва вусъат додани фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисод бояд мусоидат намуд" [7].

Ислоҳот дар муносибатҳои иқтисодии хориҷ тақозо мекунад, ки ҳамаи воситаҳои бозор , аз ҷумла имкониятҳое, ки аз таъсисдиҳ ва фаъолияти МОИ бармеояд, самаранок истифода шаванд. Минтақаҳои озоди иқтисод дар ташаккули муносибатҳои иқтисод ва рушди кишварҳои ҷаҳон нақши

намоёнро соҳиб шуда истодаанд. Онҳо метавонанд барои корхонаҳо шароити мусоид барои ҷалби сармояи хориҷ фароҳам оварда, ҷор намудани технологияҳои пешқадамро таъмин намоянд.

Айни замон, дар 140 мамлакати ҷаҳон зиёда аз 4500 МОИ мавҷуд аст, ки наздики 70 млн. нафарро ба кор фаро гирифтааст. Дар соли 2020 ба минтақаҳои озоди иқтисод аз 20 то 25% - и гардиши моли ҷаҳон рост омадааст [1].

МОИ гарчанде, ки сохтори қадимаи хоҷагидор ба ҳисоб меравaнд, аммо мафҳум ва моҳияти онҳо солҳои охир ба миён омад. Зиёда аз 20 намудҳои асосии мафҳуми МОИ вуҷуд дорад. Ҳамаи онҳо ба қисми маҳдуди ҳудуди миллии давлат , ки дар он шартҳои махсуси имтиёзноки иқтисод (имтиёзҳои гумрук , андоз , раводид, реҷаи меҳнат ва ғайра) барои корхонаҳои хориҷ ва милл амал мекунад ва барои рушди саноат ва маблағгузории сармояи хориҷ шароит фароҳам меоварад [3]. Аммо, мафҳуми пуррае, ки мазмуну мундариҷаи МОИ - ро инъикос кунад, ҳан з вуҷуд надорад. Вожаҳои зиёд набудани таснифоти умумиқабулкардашудаи МОИ - ро мефаҳмонад.

Минтақаҳои озоди иқтисод қисми ҳудуди мамлакат мебошанд, ки дар он молҳо ҳамчун объектҳое, ки берун аз ҳудуди қаламрави миллии гумрук ҷойгир шудаанд, аз ин р назорати муқаррарии гумрук ва андозбанд карда намешаванд [5].

Минтақаи озоди иқтисод – қитъаи алоҳидаи (маҳдуди) қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳудуди аниқ муқарраркардашуда, ки дар он барои фаъолияти соҳибкор ва сармоягузор шароити имтиёзноки иқтисод ва низоми махсуси ҳуқуқ муҳайё карда шудааст [6].

Минтақаҳои озоди иқтисод ҳудуди махсуси аниқ муқарраргардидаи давлат буда, дар онҳо имтиёзҳои иқтисод ва андоз барои соҳибкорон бо мақсади рушди иҷтимо , иқтисод ва илмию техникии минтақа ва кишвар фароҳам оварда шудааст [2].

Бо мақсади рушди минтақаҳои кишвар, баланд бардоштани иқтидори истеҳсолию содиротии мамлакат ва ҷалби ҳарчи бештари сармояи хориҷ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 минтақаи озоди иқтисодии зерин: *“Суғд”, “Данғара”, “Панҷ”, “Ишкошим” ва “Кӯлоб”* таъсис дода шуда, айни замон қисман ба фаъолияти истеҳсолию тиҷорат ва хизматрасон *машғул мебошанд.*

Бояд қайд қайд кард, ки яке аз ҳадафҳои асосии таъсис ва рушди МОИ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди саноат ва таъмини бозори истеъмол бо маҳсулоти хушсифати ватан мебошад.

Айни замон фаъолияти истеҳсолии субъектҳои МОИ дар кишвар коф набошанд ҳам, вале саҳми онҳо дар таъмини бозори истеъмол бо маҳсулоти хушсифати ватан дида мешавад. Аз панҷ минтақаи озоди иқтисодие, ки айни замон дар ҷумҳур фаъолият мебаранд, истеҳсолот танҳо МОИ-и “Суғд”, “Данғара” ва “Панҷ” нисбатан дар сатҳи миёна ба роҳ монда шудааст.

Бояд қайд кард, ки ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат дар МОИ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2022 ба 485 млн. сомон баробар гардид, ки назар ба соли 2018-ум 3,2 маротиба зиёд мебошад, ки дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ҷадвали 1- Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2018 - 2022, (млн. сомонӣ)

	Солҳо					Суръати афзоиш соли 2022/2018, маротиба
	2018	2019	2020	2021	2022	
Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот	141,7	198, 5	199,9	366,5	485	3,2

Аз шумораи умумии онҳо истеҳсоли маҳсулоти саноат дар МОИ-и “Суғд” дар соли 2022-ум 408,5 млн. сомониро ташкил дод, ки назар ба соли 2018-ум 3,5 маротиба зиёд мебошад. Дар МОИ-и “Данғара” истеҳсоли маҳсулоти саноат дар соли 2022-ум 71,7 млн. сомониро ташкил дода, назар ба соли 2018-ум 2,8 маротиба афзудааст. Дар МОИ-и “Панҷ” дар соли 2022 истеҳсоли маҳсулоти саноат ба 4,7 млн. сомон баробар гардид, ки назар ба соли 2018-ум 15, 7 маротиба афзоиш ёфтааст. Дар МОИ-и “К лоб” истеҳсоли маҳсулоти санот дар соли 2022-юм 29,5 ҳаз.сомониро ташкил дод.

Дар МОИ-и “Ишкошим” то соли 2022 ҳамаг 5 субъект ба қайд гирифта шуда, корҳои сохтмон ба маблағи 1441,0 ҳаз. сомон амал шуда, фаъолияти истеҳсол ба нақша гирифта нашудааст. Мутаассифона, дар МОИ-и “Ишкошим” то ҳол субъектҳои бақайдгирифташуда ба фаъолияти истеҳсол оғоз накардаанд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар соли 2022 саҳми МОИ дар нишондиҳандаи маҷм и маҳсулоти дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон 0,42% ва дар маҷм и истеҳсоли маҳсулоти саноат 1,1%-ро ташкил намуд.

Ҷадвали 2- Ҳаҷми маҳсулоти истеҳсолшуда дар минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2018 – 2022, (млн. сомонӣ)

Минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон		Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, млн. сомонӣ					Суръати афзоиш соли 2022/2018 маротиба
		Солҳо					
		2018	2019	2020	2021	2022	
	МОИ “Суғд”	116,1	163,3	165,3	295,4	408,5	3,5
	МОИ “Данғара”	25,3	34,3	34,5	71,1	71,7	2,8
	МОИ “Панҷ”	0,3	0,9	0,05	-	4,7	15,7
	МОИ “К лоб”	-	-	-	-	0,03	-
	МОИ “Ишкошим”	-	-	-	-	-	-
	Ҳамагӣ	**141,7**	**198,5**	**199,9**	**366,5**	**485**	**3,2**

Фаъолияти истеҳсолии МОИ-и “Суғд” назар ба дигар минтақаҳо назаррас буда, айни замон номг маҳсулоти саноатии заруриро дар бар мегирад. Вале, дар минтақа истеҳсоли на ҳама номг и маҳсулоти саноат , ки мувофиқи низомномаи он муайян гардидааст, ба роҳ монда шудааст.

Ҳоло дар МОИ - и “Суғд” маҳсулот ба монанди гелио коллекторҳои офтоб , қубурҳои пластик , ноқилҳои барқ , рангҳои беруни девор ва колерҳо, профилҳои пластик барои дару тиреза, қуттиҳои пластмас барои нигоҳ доштани меваҳои тару тоза, маҳсулоти г шт ва ғайраҳо истеҳсол карда мешаванд. Дар соли 2022 дар МОИ-и “Суғд” 15 корхонаи саноат фаъолият намуда, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат 408464,6 ҳаз. сомониро ташкил кард, ки нисбат ба соли 2021-ум 38,1% зиёд мебошад. Аз он ҷумла, корхонаҳои саноатии ҶММ “Реал” ба маблағи 23037,8 ҳаз. сомон , ҶММ “Равзана Пластик” – 1238,3 ҳаз. сомон , ҶММ КМ “Силкоат Бойя” – 12083,7 ҳаз. сомон , ҶММ КМ “Стар Пласт” – 4923,6 ҳаз. сомон , ҶММ КМ ТТ “Таҷпроф” - 259538,3 ҳаз. сомон , ҶММ “Фартуна Ко” – 7401,2 ҳаз. сомон , ҶММ “Тоҷикполиэтилен” – 1309,7 ҳаз. сомон , ҶММ КМ ТТ “Афранг пластик” – 39792,3 ҳаз. сомон , ҶММ “Ариана метал пласт” – 22031,0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Донаи алмос” – 8018,5 ҳаз. сомон , ҶДММ “Суғдиён агро” – 1340,0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Азияполитекс” – 470, 0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Покзарф” – 74,7 ҳаз. сомон , ҶММ “Ҷаҳони нав” – 22,1 ҳаз. сомон маҳсулот истеҳсол намудаанд [4].

Ҳамин тариқ, айни замон фаъолияти соҳибкории истеҳсол дар МОИ “Суғд” нисбат ба дигар минтақаҳои озоди иқтисодии кишвар рушдёфта ваояндадор ба ҳисоб меравад.

Ҷадвали 3-Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар минтақаи иқтисодии “Суғд” дар солҳои 2018 – 2022 (ҳаз. сомонӣ)

	Субъектҳо	Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, ҳазор сомонӣ					Суръати афзоиш соли 2022/2018 маротиба
		Солҳо					
		2018	2019	2020	2021	2022	
Минтақаи озоди "Суғд"	ҶММ «Реал»	4942,1	9651,1	10154,4	14513,8	23037,8	4, 6
	ҶММ «Равзана Пласт»	874,5	1513,9	1193,0	891,0	1238,3	1,4
	ҶММ «Фортуна Ко»	3340,2	6875,6	5534,6	6417,9	7401,2	2, 2
	ҶММ КМ «Силкоат Бойя»	9785,8	10799,0	7755,2	8654,7	12083,7	1,2
	ҶММ КМ «Стар Пласт	11968,3	14823,4	7918,6	6594,0	4923,6	0, 4
	ҶММ КМ ТТ «Таҷпроф»	45896,8	90790,2	94105,1	197182,9	259538,3	5,6

Яке аз ҳадафҳои муҳими ташкили МОИ-и "Панҷ" ташкили истеҳсолоти молу маҳсулоти рақобатпазири содирот , ташкили ҷойҳои иловагии кор ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳол ба шумор меравад. Дар шароити муосири Ҷумуҳурии Тоҷикистон таъсис ва рушди МОИ-и "Панҷ" саривақт буда, ба рушди иқтисодиёти минтақа ва кишвар мусоидат хоҳад кард.

Ҷадвали 4-Ҳаҷми маҳсулоти истеҳсолшуда дар минтақаи озоди иқтисодии "Панҷ" дар солҳои 2018 - 2022, (ҳаз. сомонӣ)

	Солҳо					Суръати афзоиш соли 2022/2018, маротиба
	2018	2019	2020	2021	2022	
Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулот	293	886,7	48,0	_	4679,7	16

Айни замон дар МОИ-и "Панҷ" 11 корхона ба қайд гирифта шуда, аз онҳо 4 - корхонаи ватан , 3 - хориҷ ва 4 - муштарак мебошанд. Аз шумораи субъектҳои бақайдгирифташуда дар соли 2022 дар минтақаи мазкур 3 – корхонаи саноат ба фаъолияти истеҳсол машғул шуда, ба маблағи 4679,7 ҳаз. сомон маҳсулот истеҳсол намудаанд.

Дар соли 2022 дар минтақаи мазкур ҶДММ "Технологияҳои офтоб " – 492,3 ҳазор сомон , ҶДММ Тоҷикистон Тахор пластик" – 182,9 ҳаз. сомон ва ҶСП "Фон дарё" – 4004,5 ҳаз. сомон маҳсулоти саноат истеҳсол

намудаанд. Корҳои сохтмон ба маблағи 1500,0 ҳаз. сомон иҷро карда шудааст [4].

Аз нишондиҳандаҳои ҷадвали 4 маълум мегардад, ки ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат дар минтақаи мазкур сол аз сол беҳтар гардида истодааст, вале ин нишондиҳандаҳо ҳан з ҳам қаноаткунанда нестанд.

Дар соли 2022 истеҳсоли маҳсулоти саноат ба 4679,7 ҳаз. сомон баробар гардид, ки назар ба соли 2018 – ум 16 маротиба афзоиш ёфтааст.

Бояд қайд карад, ки дар соли 2022 дар МОИ-и “Панҷ” шумораи умумии кормандони он 34 нафарро ташкил намуд, ки назар ба МОИ-и “Суғд” ва “Данғара” ин нишондиҳанда хеле кам мебошад.

Дар рушди МОИ-и “Панҷ” бешубҳа таъсири аз ҳама бештарро вазъияти ҷамъиятию сиёс дар мамлакати ҳамсоя - Ҷумҳурии Исломии Афғонистон дорад. Вазъи ноором дар мамлакати ҳамсоя ба фазои маблағгузории минтақа таъсири нисбатан манф мерасонад. Мутаассифона, вазъи сиёс дар мамлакати ҳамсоя мавқеи МОИ-и “Панҷ” – ро ҳамчун объеки ғайри таваҷҷ ҳ дар назари сармоягузорони имконпазири хориҷ нигоҳ медорад.

Дар МОИ-и “Данғара” бештар коркард ва истеҳсоли маҳсулоти кишоварз ба нақша гирифта шудааст, ки имкониятҳои минтақаи мазкур хеле зиёданд. Махсусан коркард ва истеҳсоли пахта, ресмонҳои д зандаг , коркарди п сти чорво ва ғайра ба нақша гирифта шудааст.

Инчунин, дар корхонаҳои МОИ-и “Данғара” истеҳсоли маҳсулоти саноат ба монанди: коркард ва истеҳсоли қум ва сангу шағал, маводҳои шустуш , коркард ва истеҳсоли хишт, коркарди меваи хушк, қубурҳои пластик , истеҳсоли таҷҳизоти барқ **,** бандубасти меваҳои хушк ва ғайра ба роҳ монда шудааст.

Айни замон, дар ҳудуди минтақа ҶДММ “МИСР-2001” ба истеҳсоли шағал ва реги сохтмон , ҶДММ “Тоҷи Осиё” ба истеҳсоли маводҳои шустуш , ҶДММ “Грин голд” ба коркарди маҳсулоти донаг , ҶДММ “Космос” ба воридот ва фур ши техникаҳои калонҳаҷми сохтмон , ҶДММ “Ауфен” ба истеҳсоли конструкторҳои металл машғуланд *[4].*

Дар соли 2022 дар МОИ-и “Данғара” 11 корхонаи саноат фаъолият намуда, ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноат 71742,8 ҳаз. сомониро ташкил дод, аз ҷумла ҶДММ “Тоҷпласт – 1” ба маблағи 10846,0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Миср – 2001” 235,6 ҳаз. сомон , ҶДММ “Детйен Бетон” 3757,1 ҳаз. сомон , ҶДММ “Ауфен” 53585,0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Ғаюр саноат” 1495,9 ҳаз. сомон , ҶДММ “Пиштоз Посоргод Тоҷикистон” 342,1 ҳаз. сомон , ҶДММ

“Техно полоиш” 900,6 ҳаз. сомон ва ҶДММ “Грин – голд” 2,0 ҳаз. сомон маҳсулот истеҳсол намудаанд.

Ҷадвали 5-Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар МОИ - и “Данғара” дар солҳои 2018 – 2022 (ҳаз. сомонӣ)

	Корхонаҳо	Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, ҳаз. сомонӣ					Суръати афзоиш соли 2022/2018 маротиба
		Солҳо					
		2018	2019	2020	2021	2022	
МОИ “Данғара”	ҶДММ “Грин - Голд”	1953,6	1745,0	522,0	2630,0	2,0	-
	ҶДММ “Ауфен”	2147,0	17536,0	19888,0	44026,0	53585,0	25
	ҶДММ “Миср – 2001”	275,0	335,0	228,2	229,3	235,6	0,8
	ҶДММ “Детйен Бетон”	1726,2	3071,2	1757,0	3416,8	3757,1	2,1
	ҶДММ “Тоҷпласт – 1”	6561,7	9520,0	10229,0	19070,0	10846,0	1,6
	Ҳамагӣ	**12663,5**	**32207,2**	**32654,2**	**69372,1**	**68425,7**	**5,4**

Дар соли 2022 дар минтақаи мазкур корҳои сохтмон ба маблағи 19520,5 ҳаз. сомон иҷро гардида, аз ҳисоби ҶДММ “Ганҷ технолож ” ба маблағи 1450,0 ҳаз. сомон , ҶДММ “Технополоиш” 8121,0 ҳаз. сомон ва ҶДММ “ТК Ойл” ба маблағи 9949, 5 ҳаз. сомон ба қайд гирифта шудааст.

Ҳамин тариқ, фаъолияти истеҳсолии субъектҳои МОИ-и “Данғара” баъди минтақаи “Суғд” дар ҷойи дуюм қарор дошта, дар назар аст, ки дар ояндаи наздик ба яке аз минтақаҳои рушдёфта табдил хоҳад ёфт. Зеро, ҳаҷми сармоягузории ватанию хориҷ дар минтақаи номбурда хеле назаррас аст.

Ноҳияи Ишкошим яке аз ноҳияҳои к ҳистон ва дурдасти ВМКБ ба ҳисоб меравад. Ноҳия бо табиати асрорангез, чашмаҳои гарму шифобахш дар ҷумҳур машҳур буда, диққати сайёҳони дохилию хориҷиро ба худ ҷалб намудааст.

Мувофиқи маълумотҳои омор дар соли 2022 дар МОИ-и “Ишкошим” ҳамаг 5 субъект ба қайд гирифта шуда, 14 нафарро ба ҷойи кор таъмин кардааст. Дар соли 2022 дар минтақаи мазкур корҳои сохтмон ба маблағи 1441, 0 ҳаз. сомон амал шудааст [4].

Ҳаҷми сармоягузории мустақим дар минтақаи мазкур дар соли 2018 ба 205 ҳаз. сомон ва дар соли 2019 ба 3,7 млн. сомон ва баробар гардид, ки назар ба дигар МОИ-и кишвар хеле кам мебошад. Сабаби асосии кам ҷалб

гаштани сармоягузорони ватанию хориҷ дар МОИ-и "Ишкошим" дар инфрасохтори рушднаёфта (роҳ, коммуникатсия) ва иқлими номусоид назар ба дигар минтақаҳо, вазъи нооромии сиёс дар Ҷумҳурии Исломии Афғонистон ва ғайра мебошад. МОИ "Ишкошим" метавонад ба истеҳсоли доруҳо дар асоси коркарди растаниҳои шифобахши нодири баландк ҳҳо махсус гардонида шавад.

Инчунин, истеҳсоли обҳои маъданиро, ки дар ноҳияи Ишкошим захираҳои он хезе зиёданд, ба роҳ мондан мувофиқи мақсад аст. Ҳамзамон, ноҳия аз канданиҳои фоиданок ва сангҳои қиматбаҳо хеле бой буда, захираи зиёди санги мармар дорад, ки барои ҷалби сармояи дохилию хориҷ ва дар ин замина ташкил намудани ҷойҳои нави кор мусоидат менамояд.

Дар асоси таҳлил ва баҳогузории фаъолияти соҳибкории истеҳсол дар МОИ-и маълум гардид, ки фаъолияти истеҳсолии субъектҳои МОИ-и "Ишкошим" ғайриқаноатбахш арзёб мегардад.

Ба андешаи мо сабабҳои асосии рушд накардани минтақаи мазкур пеш аз ҳама дар инфрасохтори рушднаёфта (нақлиёт , бозор , иҷтимо), мавҷуд набудани захираҳои молияв , мушкилоти шароитҳои таби - иқлим , дур аз роҳи оҳан, ғайрисамаранок истифодаи захираҳои таби , танзими ғайрисамаранок ва идоракун ҷиҳати ҷалби сармоягузорон дар бунёди инфрасохтор, самаранокии пасти хароҷотҳои буҷав , нокифоя будани иттилоотонидани сармоягузорони иқтидор , рекламаи сусти маъмурияти МОИ, нарасидани кадрҳои баландихтисос ва ҳавасмандгардонии суст барои кормандони маъмурияти МОИ ба шумор меравад.

Ҳамзамон, нархи баланди ашё, захираҳои энергетик , маводҳо ва нақлиёт, офатҳои таби , обхез , заминларза, вазъияти номуътадили сиёс дар Афғонистони ҳамсоя, сармоягузории нокифояи давлат , эҳтимолияти пеш аз муҳлат баста шудани фаъолияти МОИ дар вобастаг дар иҷро нашудани барнома (дар давраи гузариш) ба хатарҳои минтақаи мазкур дохил мешавад. Таҳлили вазъи фаъолияти МОИ-и "Ишкошим" нишон дод, ки он назар ба дигар МОИ-и кишвар хеле сусттарақк мебошад.

Минтақаи озоди иқтисодии К лоб бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил карда шуда, ба Маъмурияти он 309,32 га замин аз ҳудуди ҷамоати Зиракии деҳаи Сарёзидашт ҷудо карда шудааст.

Айни замон дар минтақаи мазкур ду корхонаи саноат : ҶДММ "Тоҷик Алмос" ва ҶДММ "К лоб Агросаноат" ба қайд гирифта шуда, дар соли 2022 истеҳсоли маҳсулоти саноат 29,5 ҳаз. сомониро ташкил дод. Дар соли 2022

дар минтақаи мазкур корҳои сохтмон ба маблағи 12460,0 ҳаз. сомон амал гардидааст [4].

Таҳлилҳои мо нишон дод, ки саҳми минтақаҳои озоди иқтисод дар маҷм и маҳсулоти дохил , рушди истеҳсоли маҳсулоти саноат , воридоти технологияи муосири инноватсион , истеҳсоли молҳои воридотивазкунанда, таъсиси ҷойҳои нави кор ва таъмини бозори истеъмол бо маҳсулоти хушсифати ватан тадриҷан афзуда истодааст.

Ба ақидаи мо, мушкилоти асосии рушди соҳибкории истеҳсол дар минтақаҳои озоди иқтисод пеш аз ҳама дар инфрасохтори рушднаёфта (нақлиёт , бозор , иҷтимо), мавҷуд набудани захираҳои молияв , шароити таби -иқлим , вазъияти номуътадили сиёс дар Ҷумҳурии Исломии Афғонистон, сармоягузории нокифояи давлат , мушкилоти иттилоотонидани сармоягузорони имконпазир, таблиғ ва ташфиқоти сусти имтиёз ва афзалиятҳои субъектҳои минтақаҳои озоди иқтисод , норасоии кадрҳои соҳибтахассус, ҳавасмандгардон ва ғайра ба шумор мераванд.

Ҳамин тариқ, натиҷаи фаъолияти соҳибкории истеҳсолиро дар МОИ-и Ҷумҳурии Тоҷикистон натиҷагир карда, аз панҷ минтақаи айни замон амалкунанда фақат чортои он фаъолияти истеҳсолиро ба роҳ монда, дар марҳилаи ташаккул ва рушд қарор доранд.

Адабиёт

1. Абдураҳмон Ҳ. Рушди соҳибкории истеҳсол дар минтақаҳои озоди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Дисс. номзад Душанбе – 2024.
2. Абдураҳмон Ҳ. Масоили рушди соҳибкории истеҳсол дар минтақаҳои озоди иқтисодии Тоҷикистон. Монография. Нашриёти КВД “Матбаа”. Душанбе – 2024.
3. Арская Е.В., Кравченко Л.Н., Усатова Л.В. Этапы возникновения и развития свободных экономических зон // Экономика. Информатика. 2018. №3. URL: с. 442-449. https://cyberleninka.ru.
4. Вазъи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон январ - декабри соли 2022 // Ҳисоботи омор . Душанбе, АОнПҶТ, 2023. – С.47.
5. Конвенсияи байналхалқ оид ба соддагардон ва ҳамоҳангсозии қоидаҳои гумрук (Ҷопон, майи соли 1973) (Конвенсияи Киото).
6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи минтақаҳои озоди иқтисод ” аз 25 марти соли 2011, № 700 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2011, №3, мод. 167).
7. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Душанбе 2016. С.73.

БАЪЗЕ АЗ ҶАБҲАҲОИ РУШДИ ИНСТИТУТСИОНАЛИИ ФАЪОЛИЯТИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Умедҷони Амонӣ - унвонҷ

Мақола дар бораи рушд ва такмили институтсионалии фаъолияти гумрукӣ дар шароити муосир ва аҳамияти он барои рушди иқтисодии миллӣ ва афзоиши савдои байналмилалӣ мебошад. Мавзуи асосии мақола омода кардани муассиртарин механизмҳои гумрукӣ барои мутобиқшавӣ бо стандартҳои байналмилалӣ, истифодаи технологияҳои муосир ва ҷорӣ кардани системаи шаффофияти раванди гумрукӣ мебошад. Дар мақола ҳамчунин ба таҷрибаи муваффақи кишварҳо, аз ҷумла Чин, ва роҳҳои рушд ва беҳбудии фаъолияти гумрукӣ тавассути ҷорӣ кардани платформаҳои рақамии муосир ва такмили қонунгузорӣ ибрози назар мегардад. Пешниҳодҳо ва идеяҳо барои рушди соҳа пешниҳод шуда, дар асоси онҳо роҳҳои таъмини амнияти иқтисодӣ ва баланд бардоштани сатҳи ҳамкориҳои байналмилалӣ баҳс мешаванд.

Вожаҳои калидӣ: *рушд, институтсионалӣ, фаъолияти гумрукӣ, стандартҳои байналмилалӣ, технологияҳои муосир, ҳамкории байналмилалӣ, платформаҳои рақамӣ.*

Фаъолияти гумрук яке аз самтҳои муҳими танзими муносибатҳои иқтисод ва тиҷоратии ҳар як давлат мебошад. Дар шароити муосири ҷаҳонишав , рушд ва такмили институтсионалии ин соҳа аҳамияти махсус пайдо намудааст. Ин раванд на танҳо ба таъмини амнияти иқтисод ва идоракунии муассир мусоидат мекунад, балки барои ҳавасмандгардонии савдои байналмилал ва коҳиши монеаҳои бюрократ нақши калид мебозад.

Муассир гардонидани фаъолияти гумрук ва мутобиқ намудани он ба стандартҳои байналмилал барои рушди иқтисоди милл зарур аст. Тавре Созмони ҷаҳонии гумрук таъкид мекунад: "Ҷор намудани стандартҳои ягонаи байналмилал заминаи мустаҳкам барои шаффофият ва самаранокии фаъолияти гумрук мебошад"[1].

Рушди институтсионалии гумрук ба ду самти асос такя мекунад: мустаҳкам намудани қонунгузории соҳа ва ҷор намудани технологияҳои муосир. Аз ҷумла, қабули қонунҳо ва меъёрҳое, ки ба стандартҳои Созмони ҷаҳонии савдо ва Созмони ҷаҳонии гумрук ҷавобг янд, омили асосии ҳамгироии иқтисодии давлатҳо мебошад.

Дар Тоҷикистон, фаъолияти гумрук ҳамчун унсури муҳими таъмини шаффофият ва рушди иқтисод ба ҳисоб меравад. Ҳукумати кишвар барои

ҳамгироии хадамоти гумрук бо шарикони хориҷ ва татбиқи таҷрибаи пешрафтаи байналмилал чораҳои зарур меандешад. Тавре дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудааст, татбиқи технологияҳои рақам дар фаъолияти гумрук яке аз самтҳои афзалиятнок мебошад.

Шаффофияти раванди гумрук , ки тавассути ҷор намудани системаҳои автоматии барасмиятдарор , аз қабили ASYCUDA, таъмин мегардад, монеаҳои бюрократиро кам мекунад ва ба таҳкими боварии шарикони тиҷорат мусоидат менамояд. Ҷор намудани мониторинги рақам ва блокчейн имконият медиҳад, ки равандҳои гумрук ба таври самарабахштар анҷом дода шаванд.

Мисоли муваффақи таҷрибаи байналмилал метавонад рушди хадамоти гумруки Чин бошад. Дар ин кишвар, татбиқи системаи гумрукии интеллектуал , ки дар асоси технологияҳои рақам кор мекунад, боиси баланд шудани суръати барасмиятдарор ва кам кардани хароҷоти маъмур шудааст. Ин таҷриба нишон медиҳад, ки ҷор намудани усулҳои пешрафта на танҳо ба рушди иқтисоди милл , балки ба афзоиши савдои байналмилал низ таъсири мусбат мерасонад [3].

Барои Тоҷикистон дар шароити муосир ҷор намудани стандартҳои ягонаи байналмилал , такмили дониши кормандони хадамоти гумрук ва таҳкими ҳамкор бо ташкилотҳои байналмилал афзалияти аввалиндараҷа дорад. Аз ин р , рушди институтсионалии фаъолияти гумрук бояд ба принсипҳои шаффофият, масъулият ва ҳавасмандгардон такя намояд.

Иқтибос аз роҳбари яке аз созмонҳои байналмилал , ки нақши хадамоти гумрукро таъкид мекунад: "Дар ҷаҳони имр за, хадамоти гумрук на танҳо дарвоза ба бозори байналмилалист, балки кафолати амнияти иқтисод мебошад."

Бо таваҷҷуҳ ба вазъияти имр за, хадамоти гумруки Тоҷикистон бояд ба самтҳои навовар ва рушди устувор тамаркуз кунад, ки ин на танҳо ба афзоиши савдои хориҷ , балки ба баланд бардоштани сифати идоракунии давлат низ мусоидат менамояд.

Пешниҳодҳо ва идеяҳо барои рушди институтсионалии фаъолияти гумрукӣ

Барои беҳтар кардани самаранокии фаъолияти гумрук ва рушд кардани институтсионалии ин соҳа, якчанд пешниҳоди муҳим метавонанд к мак расонанд:

1. Ҷорӣ намудани омӯзиш ва тренингҳои мунтазам барои кормандони гумрук

Ин тренингҳо бояд дар самтҳои гуногуни инноватсияҳои гумрук , қонунгузор ва роҳҳои ҳалли муаммоҳои бюрократ ба роҳ монда шаванд. Технологияҳои навин ва усулҳои муосир дар фаъолияти гумрукии байнидавлат бояд доимо ом зиш ва тақвият ёбанд.

2. Рушди платформаҳои электронӣ ва ҳамгироии маълумот

Ба назар мерасад, ки рушди системаи «гумруки рақам » ва ҷор кардани платформаҳои электрон дар амалия, ки имконияти коркард ва муошират бо маълумоти гумрукиро осон мекунад, як қадами муҳим аст. Ин ҳамкориҳоро байни кишварҳои гуногун фаъол месозад ва муроҷиатҳои гумрук ва сатҳи адолатро таъмин мекунад.

3. Системаи мониторинг ва аудити мустақил

Барои таъмини шаффофият ва пешгирии фасод, лозим аст, ки системаи мониторинг ва аудити мустақили равандҳои гумрук мавҷуд бошад, ки танҳо барои таъмини риояи меъёрҳо ва қонунҳо хизмат накунад, балки барои к мак ба ом зиши тадқиқот ва рушди ин соҳа низ мусоидат кунад.

4. Инвеститсияи зиёде дар технологиҳои нав

Барои беҳтар кардани пайвастагии гумрукҳо бо стандартҳои байналмилал ва суръат бахшидан ба барасмиятдарор , кишварҳо бояд ба технологиҳои навин, аз қабили блокчейн ва зеҳни сунъ , сармоягузор кунанд. Ин масъала метавонад на танҳо самаранокии барномаҳои гумрук , балки бехатарии иттилоотро низ таъмин намояд.

5. Ҳамкории байналмилалӣ ва алоқаи мустаҳкам бо созмонҳои байналмилалӣ

Созмонҳои байналмилал , аз қабили Созмони ҷаҳонии гумрук (WCO) ва дигар ташкилотҳои бо савдо ва гумрук алоқаманд, бояд ҳамкории амиқ ва доим дошта бошанд. Бо мубодилаи маълумот ва таҷрибаҳои муфид, кишварҳо метавонанд беҳтарин таҷрибаҳоро барои беҳтар кардани фаъолияти гумрук мутобиқ кунанд [1].

6. Барномаҳои таҳким кардани боварӣ ва ҳамкорӣ байни давлатҳо

Бо истифода аз платформаҳои рақамии муосир, давлатҳо метавонанд ҳамкориҳои бештар дар робита бо мубодилаи иттилоот ва қарорҳои гумрук эҷод кунанд. Ин к мак мекунад, ки ҳар як кишвар метавонад ба таври мустақил ва ҳамоҳанг кор кунад, ки ин барои пешгирии хароҷоти беасос ва монеаҳои тиҷорат муҳим аст.

7. Ҷалби бахши хусусӣ ба рушди фаъолияти гумрукӣ

Ҳукуматҳо метавонанд барои ташкили шарикҳои иҷтимоии дуруст, ки дар раванди рушди фаъолияти гумрук саҳм мегузоранд, бахши хусусиро бештар ҷалб кунанд. Шарик бо ширкатҳои байналмилал ва маҳалл

метавонад барои навовариҳои кор ва афзоиши сифати хизматрасониҳо дар соҳаи гумрук мусоидат кунад [3].

Ҳамзамон, пешниҳоди мазкур метавонанд дар таъмини амният ва рушд дар кишварҳои ҷаҳон муҳим бошанд ва барои шомил кардани онҳо дар амалия ва стратегияҳои гумрук заминаи устувор таъмин мекунад.

Адабиёт

1. Созмони ҷаҳонии гумрук (WCO). "Стратегияҳои муассир дар соҳаи гумрук."

2. Вазорати иқтисодиёт ва савдо, "Таҳлили иқтисодии фаъолияти гумрук ва стандарти байналмилал ."

3. Мудирияти гумрук дар шароити муосир: таҳқиқот ва таҳлили таҷрибаҳои байналмилал .

4. Вебсайти Созмони ҷаҳонии гумрук, "Роҳнамо барои такмили фаъолияти гумрук дар шароити муосир."

5. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон.

НАҚШИ ГУМРУК ДАР ТАҲКИМИ ИҚТИСОДИЁТИ САБЗ

Ҳабибов Сиёвуш Изатуллоевич-сардори
шуъбаи кор бо ҷавонони Донишгоҳи давлатии
молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Мақола ба нақши гумрук дар таҳкими иқтисодиёти сабз бахшида шуда, саҳми ин ниҳод дар ташаккули иқтисодиёти сабз муайян карда шудааст. Зимни тадқиқи мавзуъ муаллиф бо истифода аз санадҳои меъёри ҳуқуқии байналмилалӣ ва дохилидавлатӣ нақши хадамоти гумрукро мавриди омӯзиш қарор дода, муайян намудааст, ки воқеан ҳам хадамоти гумрук дар таҳкими иқтисодиёти сабз саҳми назаррас дорад.

Қайд кардан ба маврид аст, ки қочоқи ғайриқонунии ҳайвоноти ваҳшӣ, буридани ғайриқонунии дарахтон, партовҳои кимиёӣ ва дигар партовҳои хатарнок, ки ба амнияти байналмилалӣ ва муҳити экологӣ хатарафзост, яке аз самтҳои асосии фаъолияти хадамоти гумрук маҳсуб ёфта, нақши онро таҳкими иқтисодиёти сабз муайян месозад.

Вожаҳои калидӣ: *иқтисодиёти сабз, хадамоти гумрук, қонунҳои байналмилалӣ, ҳамкориҳои байналмилалӣ, муҳофизати сарватҳои табиӣ, буридани ғайриқонунии дарахтон, Конвенсияҳо, ҳайвонотҳои ваҳшӣ, партовҳои хатарнок.*

Айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маъалаи бехатарии экологӣ, махсусан рӯ овардан ба иқтисодиёти сабз яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлатӣ дар низоми иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Гузаштан ба иқтисодиёти сабз дар ҷомеаи муосир талаботи меҳварии замон буда, барои беҳтар намудани вазъи экологии ҷомеа, солимии аҳолӣ, ҳифзи табиат, рушди иқтисодиёти безерар, такрористеҳсолнамоӣ, баланд бардоштани даромадҳои пулии аҳолӣ ва сарфакории имкониятҳои иқтисодӣ саҳмгузор мебошад. Бояд ёдовар шуд, ки барои таҳкими ин самт дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор санадҳои меъёрӣ- ҳуқуқи қабул карда шуда, ҷиҳати амали гардонидани онҳо мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла, хадамоти гумрук мувазаф гардонида шудааст.

Аҳамияти иқтисодиёти сабз дар он зоҳир мегардад, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳануз дар паёми худ ба Маҷлиси Олӣ 26 декабри соли 2018 таъкид намуда, иброз доштанд: «Зарур аст, ки мо ба масъалаҳои ҳифзи муҳити зист, олами набототу ҳайвонот, вазъи экологӣ ва бо ин мақсад таҷдиди назар намудану такмил додани қонунгузории соҳа ва баланд бардоштани маърифати экологии аҳолӣ муносибати ҷиддӣ зоҳир намоем» [4]. Аз ин рӯ, иштироки фаъоланаи мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ, аз ҷумла, хадамоти гумрук дар таъмини амнияти экологии кишвар махсусан рушди иқтисодиёти сабз хеле муҳим арзёби гардидааст.

Дар самти ташаккул ва рушди иқтисодиёти сабз як қатор мушкилиҳо ҷой дорад. Аз ҷумла, буридани ғайриқонунии дарахтон, қочоқи навъҳои нодири набототу ҳайвонот, партофтани партовҳои саноатӣ ба ҳаво, ки таваҷҷуҳи ҷиддии ниҳодҳои гуногуни давлатӣ махсусан прокуратура, хадамоти гумрук ва милитсияро тақозо мекунад.

Дар замони муосир нақши хадамоти гумрук дар ҳифзи муҳити зист ва таъмини амнияти иқтисодии давлатӣ хеле назаррас мебошад.

Бояд гуфт, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 1997 инҷониб узви Созмони Умумиҷаҳонии Гумрук мебошад. Узвият ба ин Созмони бонуфуз имкон медиҳад, ки ҳамкории мутақобилан судманд ҷиҳати баланд бардоштани самаранокии фаъолияти гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шавад. Кишварҳои узви Созмони умумиҷаҳонии гумрук барои мубориза ба зидди ҳуқуқвайронкуниҳо ва намудҳои гуногуни ҷиноятҳо дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ва идоракунии захираҳои табӣ кӯшишҳои зиёд ба харҷ медиҳанд.

Хадамоти гумрук аз мусоидат ва ҳамкории назарраси Созмони Умумиҷаҳонии гумрук дар самтҳои такмили қонунгузории гумрукӣ, модернизатсия ва ислоҳоти мақомоти гумрук, ҳамоҳангсозӣ ва ҳамшаклии расмиёти гумрукӣ, таҳкими ҳамкории байналмилалии гумрукӣ,

мубодилаи маълумот миёни хадамоти гумруки кишварҳои ҷаҳон, омӯзиши кормандони мақомоти гумрук, инчунин аз хизматрасониҳои машваратию иттилоотии Созмони Умумиҷаҳонии гумрук оид ба фаъолияти гумрукӣ бархурдор гардидааст, ки он ба баланд гардидани самаранокии фаъолияти хизматӣ мусоидат менамояд.

Ба Конвенсияи Базел (оид ба назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо) Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №279 аз 2 июни соли 2017 аъзо гардида, бо Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 майи соли 2016, таҳти №437 «Дар бораи ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи Базел оид ба назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо» аъзошавӣ ба Конвенсияи Базел тасдиқ шудааст [1].

Тибқи он аз кишварҳои аъзои Конвенсия талаб карда мешавад, ки як қатор чорабиниҳоеро, ки ба беҳдошти амалишавии Конвенсия ва риояи ухдадориҳои тарафҳо нигаронида шудааст, аз ҷумла пешгирии гардиши ғайриқонунии партовҳои хатарнок ва дигар навъи партовҳо таҳия намуда, дар ҳамкорӣ бо ташкилотҳои байналмилалие, ки ваколати пешгирӣ ва мубориза бо гардиши ғайриқонунии онҳоро доранд амалӣ намоянд.

Барои ноил гардидан ба "Гумруки сабз" кормандони хадамоти гумрукро зарур аст, ки дар соҳаи бехатарии экологӣ малакаҳои махсус пайдо намуда, барои расидан ба ҳадафҳои гузошташуда ба як чанд Конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ ҳамкориро тақвия бахшанд . Аз ҷумла:

1. Протоколи Монреал оид ба моддаҳое, ки қабати озонро вайрон мекунанд (1987). [5].

2. Тағйирот ба Протоколи Монреал оид ба моддаҳое, ки қабати озонро вайрон мекунанд (2016).

3. Конвенсияи Базел дар бораи назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо, 1989, ки ҳамаи давлатҳои Амрикои Марказӣ ҷонибдори он мебошанд).

4. Протоколи Картахена оид ба бехатарии биологӣ ба Конвенсия оид ба гуногунии биологӣ (аз соли 2003 эътибор дорад ва ҳамаи давлатҳои Амрикои Марказӣ ҷонибдори он мебошанд).

5. Конвенсияи Минамата оид ба Меркурий (соли 2013 қабул шудааст ва давлатҳои Амрикои Марказӣ, ба истиснои Гватемала, узви он мебошанд).

6. Конвенсия оид ба савдои байналмиллалии намудҳои фауна ва флораи ёбои (CITES), ки 3 марти соли 1973 дар Вашингтон, ИМА баргузор гардид. Ин Конвенсия тиҷорати ҳайвоноту набототи ваҳшӣ ва нигоҳ доштани саршумори онҳоро танзим мекунад. Ин созишнома зиёда аз 33

ҳазор намудҳои гуногуни ҳайвонот ва набототро дар бар мегирад [3]. Конвенсия бузургтарин конвенсияи ҳифзи олами ҳайвоноти ваҳшӣ мебошад, ки аъзошави дар он ихтиёрӣ буда, иҷрои вазифаҳои дар зимаи аъзоён гузоштащуда барои ҳамаи давлатҳои аъзо ҳатмист. Ин Конвенсия яке аз ҳуҷҷатҳои бунёдии Барномаи гумруки сабз мебошад.

7. Конвенсияи Роттердам дар бораи тартиби розигии пешакӣ барои баъзе кимиёвӣ ва пеститсидҳои хатарнок дар савдои байналмилалӣ (2004 ва ҳамаи давлатҳои Амрикои Марказӣ ҷонибдори он мебошанд).

8. Конвенсияи Стокголм оид ба ифлоскунандаҳои органикии доимӣ (2001, ки ҳамаи давлатҳои Амрикои Марказӣ аъзои он мебошанд).

9. Конвенсия оид ба манъи таҳия, истеҳсол, захира кардан ва истифодаи силоҳи кимиёвӣ ва нобудсозии онҳо (Конвенсияи силоҳи кимиёвӣ ё CWC), ки соли 1993 ба имзо расидааст; Қобили зикр аст, ки ҳарчанд ҳадафи аслии ин созишнома ҳифзи муҳити зист нест, аммо дар форуми байналмилалӣ он ҳамчун стандарти марбут ба ташаббуси Гумруки сабз ворид карда шудааст.

Ҳамин тариқ, «Гумруки сабз» як ташаббуси байналмилалӣ барои ҳамаи кишварҳои ҷаҳон буда, тавасути мақомтҳои қудратӣ аз ҷумла хадамоти гумрук баланд бардоштани рушди устувори иқтисодӣ, таъмини некуаҳволӣ ва амнияти аҳолӣ мебошад.

Бо дарназардошти он, ки мушкилоти амнияти экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд аст умедворем, ки тавасути қабул намудани барномаи мушаххасе оиди гумруки сабз ва ё илова намудани бахши гумрекӣ дар низоми иқтисодиёти сабз мо метавонем мушкилоти бехатарии экологиро поён оварда, таъмини иқтисодиёти сабзро имконпазир гардонем.

Ҳангоми таҳлили фаъолияти хадамоти гумруки Тоҷикистон ба хулосае омадан мумкин аст, ки сарфи назар аз ҳама кордонии кормандони хадамоти гумрук, ноил шудан ба амнияти пурраи экологӣ на ҳамеша ба натиҷаи дилхоҳ оварда мерасонад. Зеро ин мушкилот аксаран характери умумиҷаҳонӣ дорад. Дар робита ба ин, иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар созишномаҳо, барномаҳо, семинарҳо ва конвенсияҳои гуногун зери сарпарастии СММ яке аз ҳадафҳои аосии расидан ба иқтисодиёти сабз мебошад.

Хулоса дар замони муосир масъулияти иҷрои Конвенсияҳои номбаршуда, ки дар чаҳорчуби ташаббуси гумруки сабзи Созмони Милали Муттаҳид ба имзо расидааст, бар дӯши нозирон ва кормандони ҳифзи ҳуқуқ ва хадамоти гумрук аст. Маҳз онҳо тиҷорати байналмилалии қонунӣ ва ғайриқонуниро танзим ва муайян мекунанд, ба қаллобии фаромарзӣ мубориза мебаранд ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷиро оид

ба риояи мамнуъиятҳо ва маҳдудиятҳо, инчунин дигар фаъолиятҳо месанҷанд.

Адабиёт

1. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ««Дар бораи ҳамроҳшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конвенсияи Базел оид ба назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо» 13 майи соли 2016, таҳти №437.

2. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.12.2004 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2004, №12, қ.2, мод.703, мод.704; с.2006, №3, мод.159; с.2007, №7, мод.681; с.2008, №6, мод.459, №10, мод.818; с.2011, №3, мод.160, №6, мод.458; с.2012, №4, мод.250, №7, мод.695, мод.724, №8, мод.818, №12, қ.1, мод.1000; с.2013, №12, мод.879; с.2015, №3, мод.211; с.2016, №3, мод.151, №7, мод.625, №11, мод.882; с.2017, №5, қ.1, мод.278, мод.279; с.2018, №2, мод.68, №7-8, мод.528; с.2019, №4, мод.228, №6, мод.323; с.2020, №1, мод.24; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 декабри соли 2020, № 1746)

3. Конвенсия оид ба савдои байналмиллалии намудҳои фауна ва флораи ёбои (CITES), (Вашингтон ИМА 3 марти соли 1973).

4. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 декабри соли 2018. [Захираи электронӣ]: Дастрасӣ аз: http://www.president.tj. (санаи дастрасӣ: 24.12.2024).

5. Протоколи Монреал оид ба моддаҳое, ки қабати озонро вайрон мекунанд (1987).

НАҚШИ АНДОЗ АЗ АРЗИШИ ИЛОВАШУДА АЗ МОЛҲОИ ВОРИДОТӢ ДАР РУШДИ ИҚТИСОДИЁТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Раҷабов Комрон Раҷабович- н.и.и., дотсент, мудири кафедраи андоз ва суғуртаи Донишгоҳи далатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола андозҳо арзёбӣ шуда, нақши андоз аз арзиши иловашуда аз молҳои воридотӣ дар рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон дида баромада шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *нақши андоз, андоз аз арзиши иловашуда, молҳои воридотӣ, рушди иқтисодиёт*

Андоз аз арзиши иловашуда яке аз намудҳои асосии андозҳо дар низоми молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. ААИ ҳамчун як механизми молиявии универсал на танҳо барои таъмини даромадҳои буҷети давлат , балки барои танзими бозор, ҳифзи истеҳсолоти дохил ва таҳкими робитаҳои иқтисод хидмат мекунад. Татбиқи ААИ ба молҳои воридот ҷанбаҳои гуногун дорад, ки ба рушд ва танзими иқтисодиёти кишвар таъсири назаррас мерасонад.

ААИ як андози ғайримустақим мебошад, ки аз арзиши иловагии тавлидшуда дар марҳилаҳои истеҳсолот ва муомилот ситонида мешавад. Дар мавриди молҳои воридот , ин андоз аз арзиши гумрукии молҳо, боҷҳои гумрук ва дигар пардохтҳои вобаста ҳисоб карда мешавад.

Дар ҷадвали 1 нақши воридоти ААИ ба буҷети ҷумҳурияв дар солҳои 2021-2023 пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 1. Нақши андоз аз арзиши иловашуда ба буҷети ҷумҳуриявӣ дар солҳои 2021-2023 (ҳаз. сомонӣ)

Номгӯйи даромадҳо	Соли 2021	Соли 2022	Соли 2023	Тағйирот бо (+/-)	Тағйирот бо %
Воридоти андозҳо	10 392 666,2	12 097 836,2	14 721 350,5	4 328 684,3	141,65
андози даромад ва андоз аз фоида	1 246 385,3	2 339 227,5	2 741 079,7	1 494 694,4	219,92
андоз аз даромад	736 630,5	1 031 279,5	1 297 303,1	560 672,6	176,11
андоз аз фоида	478 934,9	1 307 948,0	1 443 776,6	964 841,7	301,46
андоз аз молу мулки ғайриманқул	1 323,6	1 737,8	1 833,5	509,9	138,52
андоз аз арзиши иловашуда	6 969 861,1	7 569 922,3	9 070 988,2	2 101 127,1	130,15
аксизҳо	613 621,7	769 543,5	1 105 828,6	492 206,9	180,21
аксизҳои дохил	126 772,3	181 758,9	256 044,2	129 271,9	201,97
аксизҳои берун	486 849,4	587 784,6	849 784,4	362 935	174,55

Манбаъ: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. С.51,53,55.

Аз таҳлили ҷадвали 1 бар меояд, ки нисбати соли 2021 воридоти андозҳо дар ҳаҷми 4 328 684,3 ҳазор сомон ё ин, ки ба 141,65%, андози даромад ва андоз аз фоида дар ҳаҷми 1 494 694,4 ҳазор сомон ё ин, ки ба 219,92%, андоз аз даромад дар ҳаҷми 560 672,6 ҳазор сомон ё ин, ки ба 176,11%, андоз аз фоида дар ҳаҷми 964 841,7 ҳазор сомон ё ин, ки ба 301,46%, андоз аз молу мулки ғайриманқул дар ҳаҷми 509,9 ҳазор сомон ё ин, ки ба 138,52%, ААИ дар ҳаҷми 2 101 127,1 ҳазор сомон ё ин, ки ба 130,15%, аксизҳо дар ҳаҷми 492 206,9 ҳазор сомон ё ин, ки ба 180,21%,

аксизҳои дохил дар ҳаҷми 129 271,9 ҳазор сомон ё ин, ки ба 201,97% ва аксизҳои берун дар ҳаҷми 362 935 ҳазор сомон ё ин, ки ба 174,55 % дар соли 2023 зиёд гардидааст.

Дар ҷадвали 2 нақши воридоти ААИ ба буҷети маҳалл дар солҳои 2021-2023 пешниҳод гардидааст.

Ҷадвали 2. Нақши андоз аз арзиши иловашуда ба буҷети маҳаллӣ дар солҳои 2021-2023 (ҳаз. сомонӣ)

Номгӯйи даромадҳо	Соли 2021	Соли 2022	Соли 2023	Тағйирот бо (+/-)	Тағйирот бо %
Воридоти андозҳо	7 244 066,8	7 919 705,2	8 790 677,2	1 546 610,4	121,35
андози даромад ва андоз аз фоида	3 466 331,2	3 567 141,5	4 120 141,5	653 810,3	118,86
андоз аз даромад	1 608 626,4	1 825 885,8	2 043 851,9	435 225,5	127,06
андоз аз фоида	1 857 704,8	1 741 255,7	2 076 289,6	218 584,8	111,77
андоз аз молу мулки ғайриманқул	455 658,2	867 766,0	1 013 546,7	557 888,5	222,44
андоз аз замин	69 221,7	113 968,5	121 396,3	52 174,6	175,37
андоз аз арзиши иловашуда	1 246 307,1	1 379 078,3	1 548 643,7	302 336,6	124,26
аксизҳои дохил	131 623,3	132 473,1	147 941,9	16 318,6	112,4

Манбаъ: Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2024. С.61,63,65.

Аз таҳлили ҷадвали 1 бар меояд, ки нисбати соли 2021 воридоти андозҳо дар ҳаҷми 1 546 610,4 ҳазор сомон ё ин, ки ба 121,35%, андози даромад ва андоз аз фоида дар ҳаҷми 653 810,3 ҳазор сомон ё ин, ки ба 118,86%, андоз аз даромад дар ҳаҷми 453 225,5 ҳазор сомон ё ин, ки ба 127,06%, андоз аз фоида дар ҳаҷми 218 584,8 ҳазор сомон ё ин, ки ба 111,77%, андоз аз молу мулки ғайриманқул дар ҳаҷми 557 888,5 ҳазор сомон ё ин, ки ба 222,44%, андози замин дар ҳаҷми 52 174,6 ҳазор сомон ё ин, ки ба 175,37%, ААИ дар ҳаҷми 302 336,6 ҳазор сомон ё ин, ки ба 124,26% ва аксизҳои дохил дар ҳаҷми 16 318,6 ҳазор сомон ё ин, ки ба 112,4% дар соли 2023 зиёд гардидааст.

Зарурияти татбиқи ААИ аз молҳои воридот иборат аст аз:

1. Таъмини даромадҳои буҷет: ААИ манбаи муҳим барои пурра кардани буҷети давлат буда, ҳиссаи зиёди даромадҳои дохилиро таъмин мекунад.

2. Танзими бозори дохилӣ: Ҳавасманд кардани истеҳсолоти дохилӣ ва маҳдуд кардани воридоти ғайримуҳим тавассути афзоиши нархи молҳои воридотӣ.

3. Таъмини рақобатпазирӣ: Таъмини баробарии андозбандӣ байни молҳои воридотӣ ва истеҳсоли дохилӣ.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи ААИ ба молҳои воридотӣ аз рӯйи Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои гумрукӣ танзим мегардад.

1. Меъёри ААИ: Меъёри стандартии ААИ 14%-ро ташкил медиҳад.

2. Арзиши гумрукӣ: Ҳисобкунии ААИ аз арзиши гумрукӣ, ки ба он боҷҳои гумрукӣ ва дигар пардохтҳо зам мешаванд, сурат мегирад.

3. Пардохти ААИ: Андоз ҳангоми расмиёти гумрукӣ ҳисобу китоб ва пардохт карда мешавад.

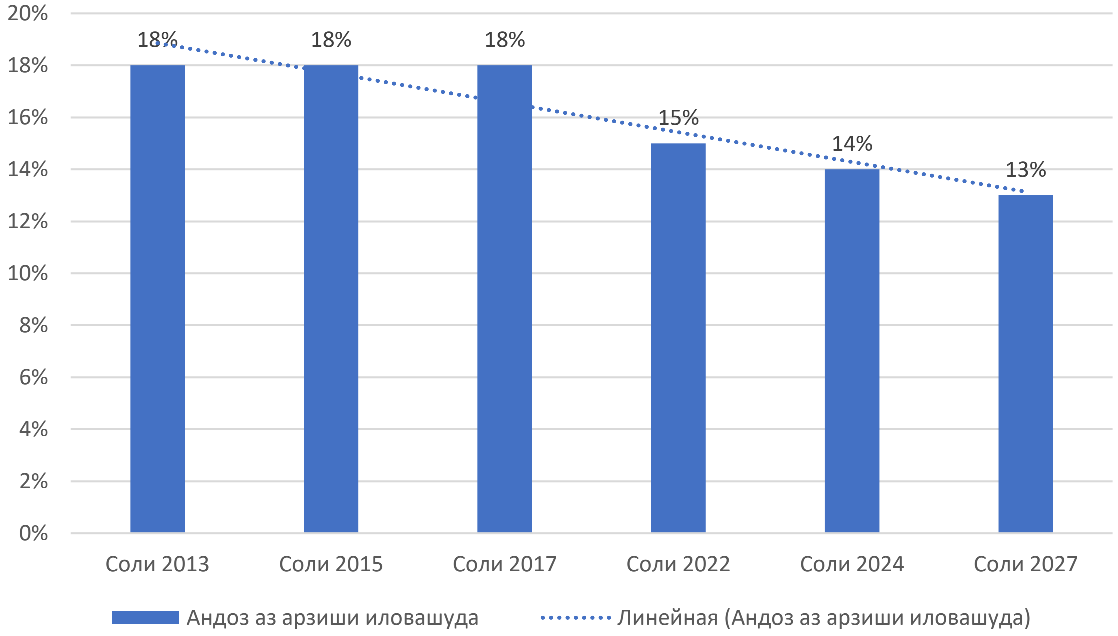

Диаграммаи 1. Меъёри андоз аз арзиши иловашуда дар солҳои 2013-2027

ААИ аз молҳои воридотӣ дар иқтисодиёти Тоҷикистон нақши муҳим мебозад:

1. Баланд бардоштани даромадҳои давлат: Ҳиссаи зиёди даромадҳои буҷет маҳз аз ҳисоби ААИ ба даст меояд.

2. Таҳкими истеҳсолоти дохилӣ: Татбиқи ААИ воридотро танзим намуда, истеҳсолоти дохилиро рақобатпазир месозад.

3. Ҳифзи бозори дохилӣ: Бо баланд кардани арзиши молҳои воридотӣ ҳавасмандии воридкунандагон коҳиш дода мешавад.

Қонунгузории Тоҷикистон барои бархе аз молҳо ва воридоти муҳим имтиёзҳо пешбинӣ намудааст. Масалан:

- ✓ Озод намудани воридоти таҷҳизоти лоиҳаҳои сармоягузор ;
- ✓ Озод кардани воридоти дорувор ва таҷҳизоти тибб .

Ҳарчанд ААИ манбаи муҳим барои буҷет аст, дар татбиқи он мушкилоти зерин вуҷуд доранд:

1. Сарбории андоз : Нархҳои баландшуда ба истеъмолкунандагон таъсири манф мерасонанд.
2. Камбуди назорат: Ба таври коф назорат кардани ҷараёни ҳисобу китоб ва пардохти ААИ душвор аст.
3. Коҳиши рақобатпазирии иқтисодиёт: Баъзе соҳибкорон аз боҷи баланди гумрук шикоят доранд.

Барои ҳалли ин мушкилот тавсия мешавад:

- ✓ Тақвияти назорат ва шаффофияти расмиёти гумрук ;
- ✓ Пешниҳоди имтиёзҳо ба соҳибкорони маҳалл ;
- ✓ Таъмини низоми муосири электрон барои ҷамъоварии андозҳо.

ААИ аз молҳои воридот воситаи самарабахши таъмини буҷет, ҳифзи бозори дохил ва рушди иқтисодиёт мебошад. Бо вуҷуди баъзе мушкилот, татбиқи дурусти он метавонад ба таҳкими иқтисодиёти Тоҷикистон ва ҳавасмандкунии истеҳсолоти дохил мусоидат кунад. Аз ин р , татбиқи сиёсати андозии муассир дар самти ААИ як омили калид барои рушди устувори иқтисод ба ҳисоб меравад.

Адабиёт

1. Раджабов К.Р. Налоги и таможеннҷе платежи. -Душанбе, ТГУК, 2024.-169с.
2. Раджабов Р.К., Хикматов С.И., Раджабова Н.Р. Экономика таможенного дела.-Душанбе: Ирфон, 2021.-323с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ТАМОЖЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Алиев Махмаджон Бахронович, к.э.н., доцент кафедры таможенное дело Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассматриваются основы совершенствования цифровых технологий в современных условиях и их использование в таможенной деятельности. Особое внимание уделено изучению мер, связанных с совершенствованием цифровых технологий в таможенной деятельности. В статье рассмотрены ключевые моменты внедрения в деятельность таможенных органов информационных технологий, так как специфика деятельности участников внешнеэкономической деятельности требует скорости принятия важных решений для обеспечения качественного и своевременного выпуска продукции. Также в статье представлены эффективные методы использования цифровых технологий в таможенной деятельности, а также даны рекомендации по совершенствованию использования цифровых технологий в таможенной деятельности Республики Таджикистан.

Ключевые слова: *цифровые технологии, цифровая экономика, таможенная деятельность, таможенные пошлины, таможенные услуги, участники ВЭД, заинтересованные лица, электронное декларирование*

Фактически современный Таджикистан находится на этапе развития цифровой экономики, что крайне важно для развития государства и нации.

С нашей точки зрения, под понятием информационных технологий в таможенном деле подразумевается порядок навыков при сборе, анализе, прогнозирование информации, основанная в процессе использования вычислительных, технологических и телекоммуникационных инструментов.

В современных условиях ускоренного инновационного развития экономики Таджикистан важное место отводится рациональному применению цифровых технологий и использованию различных ресурсов, особенно человеческому капиталу. «Человеческий капитал как двигатель способствует прогрессу инноваций и новых технологий, поэтому современная отечественная наука должна стимулировать молодежь к большей степени научной подготовки, реализации инновационных проектов и исследования проблем цифровой экономики» [8].

Трудно представить развитие устойчивой экономики без использования инновационных технологий в любом государстве. В этом направлении основную роль играют нововведение информационных технологий касательно таможенной деятельности. Защищая экономическую

безопасность государство, таможенные органы способствуют обеспечению защиту внутреннего рынка, формированию доходной части бюджета государства на основе взимания таможенных платежей по результатам таможенного контроля товаров и транспортных средств.

Согласно «Среднесрочной программой развития таможенных органов Республики Таджикистан на 2020-2024гг» Таможенная служба при Правительстве Республики Таджикистан (ТС РТ) реализовал последовательные шаги в направлении цифровизации таможенной деятельности, одним из которых является база данных таможенных актов «Таможня», и обеспечивает участникам внешнеэкономической деятельности, должностным лицам таможенных органов и другим заинтересованным лицам беспрепятственный доступ к нормативным-правовым документам в таможенной сфере. Во-вторых, руководствуясь постановлением Правительства страны «Об электронном кодировании деятельности операторов по отслеживанию товародвижения и процесса их контроля» [2] таможенным органом реализовано поэтапное внедрение электронного кодирования товаров, что облегчило работу таможни в десятки раз и сократило время таможенного оформления.

В развивающихся странах сотрудников таможенных органов оценивают не по уровню случаев или количество задержанных контрабандных грузов, не по уровню пополнение государственного бюджета, а по результате их деятельности, то есть по уровню и качеству свои услуги. Основным фактором, по которому оценивается качество таможенной деятельности, является время (продолжительность) таможенного оформления товаров и транспортных средств. Реализация данной направления должное внимание уделяет руководства ТС РТ на основе использования цифровых технологий.

В настоящее время многие цифровые технологии широко используются в различных сферах. Современные глобальные изменения цифрового типа «Цифровая таможня» происходят и в методах работы таможни [4].

Следует отметить, что основой современной таможни является электронное декларирование. В настоящее время таможенное законодательство не считает целесообразным подтверждать заявленные как прежнее в виде бумаги. На сегодня этот информация размещается в электронном офисе декларанта, в случае необходимости они будут доступны в электронном варианте таможенным органам.

Начальной степени развития и реформирования таможни основанной на цифровизации является электронное декларирование и технология «оформления товаров на расстояние».

Цифровизация деятельности таможни, состоит из учета влияния технических инноваций при таможенном оформлении, а также организации управления таможенного контроля товаров и транспортных средств, перемещаемых через таможенную границу с учетом системы управления рисками.

Анализ показывает, что имеющие риски в этом направление должны быть под постоянным мониторингом: а) риски, связанные с экономической безопасностью; б) фискальные риски. Сегодня приоритетное направление [1] Таможенной службы Республики Таджикистан - это расширение в направлении межведомственного электронного взаимодействия. По такому принципу: таможенные органы получают необходимую электронную заявлению с целю декларирование, заверенные электронной подписью от организации, а не от участников внешнеэкономической деятельности, что данная процедура снижает риск предоставления ложных сведений и одновременно ускоряет процесс таможенного оформление товаров.

Совершенство которые ранее мы упомянули, такие как автоматическая авторизация товаров, а также дополнительная автоматическая регистрация, сокращают время и экономические издержки при проведение таможенных операций.

Использование электронного офиса участника ВЭД тоже упрощают сотрудничество таможенных органов и бизнеса. Возможно оплата таможенных платежей электронными квитанциями, также с использованием электронной банковской гарантии.

Для создания подобных инноваций таможенные органы Республики Таджикистан используют рекомендации ВТамО и опыт работы торговых партнеров по созданию «безбумажной среды» для администрирования таможенной системы и деятельности субъектов внешнеэкономических связей.

На стадии глобализации внешней торговли, цифровизация экономики Таджикистана предусматривает организацию информационно-техническому обеспечению таможенных органов на основе внедрения современных технологий, организации сотрудничества между таможенными органами, участниками внешнеторговой деятельности и гражданами [8].

Таким образом, в результате перехода к цифровизации в таможенных органах достигаются значительный прогресс в сфере право применения, обеспечения единства соблюдения требований и уменьшения время выпуска товаров, который находятся под таможенным контролем.

Переход деятельности на электронные декларирование позволяет узнать и дать анализ все движение товаров и транспортных средств с целью прогнозирования пополнения бюджета Республики Таджикистан.

Развитие электронно-информационного взаимодействия между таможенными органами Республики Таджикистан, внедрение электронной деятельности с другими государственными органами и ведомствами позволяет сэкономить затраты и время участников ВЭД.

В современных условиях большой ролью играют информационные потоки, и информация является наиболее ценным ресурсом, позволяющим строить такие модели в бизнесе и управлении, которые способствуют комплексному анализу огромного массива данных и принятию наиболее оптимальных решений. При этом в условиях развития цифровых технологий появились такие понятия, как Интернет вещей, Big data, технология блокчейн, «умный» дом, «умный» город и т. д. Данные инновации внедряются в различные сферы и постепенно приводят к их цифровой трансформации.

По мнению экспертов, реализация Цифровой повестки, не только на национальном, но и региональном уровне принесет значительно больше выгод. «Так, например, только в результате цифрового преобразования сферы услуг до 2025 года можно прийти к росту ВВП ЕАЭС на 66,9 млрд долл. США (устранение нормативно-правовых барьеров в отношениях между государствами-членами ЕАЭС - 46,5 млрд долл. США, цифровизации государственных закупок на уровне ЕАЭС - 16,3 млрд долл. США., полный переход на услуги «электронного правительства» - 3,6 млрд долл. США, внедрение трансграничных электронных услуг - 0,5 млрд долл. США)» [12].

Нами установлено, что в качестве основных направлений создания цифрового пространства целесообразно выделить следующие направления: «обеспечение усиления процессов экономической интеграции и международного сотрудничества; создание благоприятной среды для внедрения региональных цифровых инициатив; создание общей цифровой инфраструктуры и цифровых платформ; цифровизация ведущих отраслей экономики и региональных рынков» [12].

Вопросы экономической интеграции и цифровизации региональных рынков затрагивают базовые торговые вопросы такого интеграционного объединения, а значит, таможенная сфера должна подвергнуться цифровой трансформации в первую очередь.

На основе анализа мирового опыта и учитывая рекомендации международных организаций (Всемирной торговой организации, Всемирной таможенной организации, ООН) по развитию инноваций в таможенной сфере и ее цифровизации, целесообразно выделить такие

направления: « переход на электронный документооборот в таможенной сфере (законодательно закрепленная юридическая значимость электронного документа, использование электронной цифровой подписи, внедрение систем электронного документооборота); развитие систем управления рисками в направлении определения нарушения таможенного законодательства относительно категорий товаров, страны происхождения, их таможенной стоимости и т. д., а также переход к категорированию трейдеров на основе анализа различных данных об их деятельности; использование электронного предварительного информирования в качестве ключевого фактора обеспечения безопасности, с одной стороны, и содействия развитию мировой торговли, с другой стороны; внедрение электронного таможенного декларирования с переходом на системы автоматизированной таможенной очистки (т. е. системы, где выпуск товаров осуществляется без участия инспектора таможенных органов, за исключением случаев необходимости проведения таможенного досмотра); использование инновационных способов получения и обработки таможенной информации (спутниковое слежение, радиочастотная идентификация, нано-технологии, технология биометрии); внедрение систем Единого окна, позволяющих получать все необходимые разрешительные документы в электронном виде от компетентных органов, имеющих отношений к вопросам внешней торговли, через единую систему; формирование на основе систем Единого окна цифровых торговых платформ, обеспечивающих концепцию непрерывного торгового процесса, что соответствует такому стратегическому ориентиру развития цифрового пространства, улучшения экономических процессов и сервисной среды в результате их перевода в цифровую форму.

Оценка выделенных тенденции показывает, что страны региона двигаются в направлении цифровой трансформации таможенной сферы.

Анализируя процесс внедрения электронного декларирования в странах ЕАЭС, со вступлением в силу Таможенного кодекса ЕАЭС в 2018 г. ситуация изменилась ввиду того, что электронное таможенное декларирование стало обязательным, за исключением строго определенных случаев. В большинстве государств-членов сейчас прорабатывается такой вопрос, как переход на автоматическую регистрацию деклараций при их поступлении в информационную систему таможенных органов. Как показывает опыт Республики Беларусь, это сокращает время на регистрацию в 3 раза [10].

В настоящее время в Республике Беларусь и России проводится автоматический выпуск деклараций на товары в некоторых выполняемых таможенных процедурах.

Построение цифрового пространства являясь значительным этапом в процессе внешней торговли, также требует полной автоматизации. В идеальном состоянии автоматизированная таможенная очистка должна происходить следующим образом:

«1) формируется электронная декларация на товары и подается в информационную систему таможенных органов;

2) после прохождения форматно-логического контроля электронная декларация автоматически регистрируется системой (либо оформляется отказ в регистрации);

3) проверяется соблюдение запретов и ограничений (в случае применения нетарифных мер к заявленной категории товара происходит электронный обмен информацией о разрешительных документах от компетентных органов);

4) на ключевом этапе декларация на товары проверяется системой управления рисками,

5) осуществляется проверка на списание всех необходимых таможенных платежей и сборов (они либо уже списаны, либо списываются системой в процессе),

6) на основе результатов системы управления рисками информационная система таможенных органов принимает решение о выпуске товаров либо об отказе в выпуске (возможен запрос системой недостающих документов в электронном виде)».

Мировой опыт показывает, что существует эффективная практика использования систем автоматического выпуска товаров. Например, в Японии действует автоматизированная система обработки сведений, необходимых для таможенных целей, который обеспечивает самостоятельной системы электронного декларирования, подсистемы в составе систем Единого окна либо в составе более крупной платформы, обслуживающей все процессы, связанные с внешней торговлей. Кроме того, при осуществлении таможенной очистки особое место занимает проверка соблюдения нетарифных мер. Получение разрешительных документов считается довольно длительная процедура для субъектов хозяйствования и данную проблему призвана решить система Единого окна.

Сейчас в многих странах мира действуют системы Единого окна и она в условиях цифровой трансформации экономики, что требует формирования цифровых активов и интеграции на базе цифровых платформ. Следуя ориентиру по обеспечению «сквозных» экономических процессов, внешняя торговля также должна осуществляться непрерывно: анализ рынка, поиск торговых партнеров, заключение внешнеторгового контракта, транспортные и логистические формальности, таможенная

очистка, осуществление платежей, отчетность. Данная система успешно реализуется в Сингапуре и Южной Корее. В Сингапуре с 2017 году начала формироваться Национальная торговая платформа, которая объединит бизнес-сообщество, общественные системы и платформы, а также государственные системы в единую торгово-логистическую IT-экосистему [7].

В Южной Корее в основе платформы безбумажной торговли лежат две системы: национальное Единое окно UtradeHub и Единое окно таможенных органов UniPass, которые обеспечивают процесс бесперебойной безбумажной торговли: от заключения трансграничной сделки до электронных платежей [11].

Следует отметить, что в ЕАЭС на законодательном уровне также поставлена задача по внедрению механизма «единого окна» во внешнеэкономическую деятельность [9].

Оценивая необходимость и важность организации информационного взаимодействия в странах ЕАЭС, принято решение о создании Интегрированной информационной системы, которая предназначена для обеспечения межгосударственного обмена данными и электронными документами, создания общих для государств-членов информационных ресурсов, реализации общих процессов, а также обеспечения деятельности органов экономического сотрудничества [6]. Поэтому можно предположить, что в качестве основы национальных сегментов могли бы выступить национальные системы ЕО государств-членов ЕАЭС.

Таким образом в результате исследования процессов цифровой трансформации таможенной сферы в условиях формирования цифрового пространства ключевой областью для цифровизации считаем именно таможенные аспекты, которые лежат в основе экономической интеграции стран.

Таким образом, будет достигнута двойная цель - безопасность и ускорение международной торговли. В качестве второго наиболее важного направления по цифровизации таможенной сферы предложено более интенсивно развивать механизм «единого окна». Интегрированная информационная система прямо не предусматривает объединение систем Единого окна, предполагаем, что объединение национальных сегментов с их государственными информационными ресурсами будет происходить значительно легче и эффективнее в случае объединения информационных ресурсов Единых окон государств-членов объединений.

Анализ показывает, что в Таджикистане упростили оформление внешнеторговых процедур и она первая страна в Центральной Азии, в которой заработала система «Единое окно» по оформлению экспортных,

импортных и транзитных процедур и она позволяет упростить работу бизнесменов. Из опыта установлено, что «Единое окно» – электронная система, которая призвана упростить внешнюю торговлю и снизить издержки импортеров и экспортеров. Она открывает доступ к 22 разрешительным документам от 11 государственных органов. Система значительно сократит время и средства, затрачиваемые для оформления документов, необходимых для экспорта, импорта и транзита товаров. Электронные заявки можно подавать из любой точки мира в режиме 24/7 [12]. Ответственные ведомства обязуются рассматривать их максимально оперативно. Необходимо только иметь учётную запись и доступ к интернету и ее основные задачи: обеспечение высокого качества выдачи разрешений, лицензий, сертификатов и других нормативных или электронных документов, связанных с международной торговлей; упорядочение и упрощение процедур таможенного оформления; максимально снизить время взаимодействия между государственными служащими и гражданами, занимающимися внешнеэкономической деятельностью; повышение прозрачности, общественного контроля и предсказуемости услуг в области электронного управления; обеспечение экономии времени и средств как для государственных ведомств, так и для граждан и хозяйствующих субъектов.

После внедрения системы «Единое окно» все разрешительные документы бизнесмен получает онлайн и оформляет заранее. Система Единого окна принимает платежи за выдачу разрешительных документов. Платёж может быть проведён наличными или перечислением на счет с помощью системы электронных платежей. После заполнения всех обязательных категорий на сайте, бизнесмен или брокер получает информацию о том, какие разрешительные документы и в каком учреждении он должен получить. Также там указывается сумма государственной пошлины, банковские реквизиты и сроки, в которые документ будет рассмотрен. После внедрения системы «Единое окно» все разрешительные документы бизнесмен получает онлайн, оформляет заранее, а товар прибывает в Таджикистан с уже готовым списком документов.

Пользовании «Единым окном» производится на основе регистрации на сайте Таможенной службы. Зарегистрированный пользователь должен ввести код товара в систему и получить в ответ список документов, необходимых для таможенного оформления, с указанием сроков выдачи и стоимости. Система поиска на сайте поможет определить код по названию и описанию товара. Если в течение установленных временных рамок, разрешительные документы не будут выданы или не будет получен официальный отказ, система автоматически проинформирует сотрудника,

который должен будет дополнительно проконтролировать процесс выдачи разрешительных документов.

Анализ показывает, что существуют и риски при применении ЕО. Также сейчас существуют момент для коррупции. Однако система максимально прозрачная. В сообщении будут указаны номер транзакции, тип документа, срок начала процесса рассмотрения выдачи разрешительных документов, а также фамилия сотрудника, допустившего нарушение. Данная система Единое таможенное окно будет работать лучше, чем аналогичные онлайн сервисы в Таджикистане.

Важно заметить, что в Таджикистане имеется плохой интернет и постоянно выбивающиеся из строя системы, что затрудняет работу цифровизации.

В целом совершенствование цифровых технологий в таможенной деятельности предоставит следующие возможности:

- улучшение менеджмента в ТС РТ;

- сокращение время таможенного контроля товаров и транспортных средств;

- формирование многополярного спектра условий для организации управления и рационального ведения бизнеса;

- создание честных конкурентных преимуществ по улучшению процесса перемещения товаров через таможенную границу.

- стимулирования проведения автоматических таможенных процедур и повышения качество предоставляемых услуг, путем применения электронных форм;

- улучшения внутриведомственного и межведомственного информационного взаимодействия между таможенными органами с целью развития системы администрирования и контроля;

- минимизации времени для принятия решений по таможенным процедурам и число участников ВЭД при оформлении товаров на границе;

- доступ к предварительным данным о товарах находящейся в профиль риска;

- совершенствование идентификации товаров согласно ТН ВЭД;

- прозрачность информации, а использовании технологий электронного таможенного делопроизводство существенно сокращается объем документов и др.

Таким образом ТС РТ осуществляя научно-обоснованную таможенную политику, реализует общегосударственные программы для развития таможенного дела, применяет рациональную логистическую систему, автоматизации организации управления таможенного комплекса, усиливает сотрудничества между таможенными органами и повышает

эффективность перемещения товаров через таможенную границу на основе оптимизации транспортного процесса и применения коммерческих условий поставки товаров во внешнеэкономической деятельности в условиях цифровизации.

Литература

1. Алёхина О.В., Игнатьева Г.В., Смирнова И.А., Тарасова Н.Л. Цифровые технологии в таможенном деле //Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2018. № 3 (72). С. 9–15.

2. Алиев М.Б. Организационно-экономические аспекты улучшение таможенного сервиса в Республике Таджикистан: дисс... канд.экон.наук: 08.00.05/Махмаджон Бахронович Алиев.-Душанбе, 2017.-175с.

3. Афонин П.Н., Афонин Д.Н., Борякин А.В., Краснова А.И.,Полякова А.А., Седос А.В., Спирина А.В., Хрунова А.Л.,Яргина Н.Ю. Деятельность таможенных органов в условиях цифровой экономики // Бюллетень инновационныхтехнологий. 2018. Т. 2. № 4 (8). С. 17–24.

4. Бородкина А.А., Швец А.Д., Макрусев В.В. Управление в центрах электронного декларирования // Аллея науки.2018. Т. 8. № 11 (27). - С. 535–541.

5. Глоссарий ЕЭК. – Режим доступа: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/dmi/workgroup/Pages/glossary. aspx. – Дата доступа: 24.03.2024.

6. Интегрированная информационная система Евразийского экономического союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://system.eaeunion.org/#about. – Дата доступа: 05.03.2018.

7. Кох Дж. Новые подходы к «единому окну» - Специальное исследование новой национальной торговой платформы Сингапура / Дж. Кох [Электронный ресурс] // Международная научно-практическая конференция по трансграничной безбумажной торговле «Единое окно на гребне нового технологического уклада», 7–8 декабря 2017 г., Москва. – Режим доступа: http://www.eurasiancommission.org/ ru/act/tam_sotr/edinoe_okno/Documents/SWfuture/1_2-RU_Koh_New%20 Approach%20in%20SW.pdf. – Дата доступа: 03.04.2024.

8. Послание Основоположника мира и национального согласия, Лидера нации, Президента Таджикистана Эмомали Рахмона Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 28 декабря 2023 года.

9. Секербаева Д. Результаты анализа текущего состояния развития механизма «единого окна» в государствах-членах ЕАЭС / Д. Секербаева [Электронный ресурс] // Международный семинар «Развитие взаимодействия механизмов “единого окна”». – Режим доступа:

http://www.eurasiancommission.org/ru/act/ tam_sotr/edinoe_okno/Documents /SWIseminar/Rus/Session%203_1%20Ru.pdf. – Дата доступа: 04.01.2024.

10. Старичков, А., Электронная таможня: настоящее и будущее / А. Старичков // Таможенный вестник. – 2013. –№ 12. – С. 28–29.

11. Сун Хеун Ха. Инновации в трансграничной торговле: опыт Республики Корея / Сун Хеун Ха [Электронный ресурс] // Международная научно-практическая конференция по трансграничной безбумажной торговле «Единое окно на гребне нового технологического уклада». – Режим доступа: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/ tam_sotr/edinoe_okno/ Documents/ SWfuture/1_3_-U_Rama_Ha_Innovations%20(experience%20from%20KOREA). pdf. – Дата доступа: 11.01.2024.

12. Шиманская, А. В. Цифровая трансформация таможенной сферы в условиях формирования цифрового пространства ЕАЭС / А. В. Шиманская // Цифровая трансформация. – 2018. – № 3 (4). – С. 20–26.

РОЛЬ НАЛОГОВЫХ И ТАМОЖЕННЫХ ПЛАТЕЖЕЙ В ФОРМИРОВАНИЕ ДОХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА

Джаббаров А.Дж.-д.э.н., профессор, **Дустматов Б.М.**-к.э.н., доцент кафедры финансов Таджикского госдударственного университета коммерции

В статье рассматривается характеристика и роль налоговых и таможенных платежей в формирование государственного бюджета страны, а также анализированы некоторые показатели государственного бюджета.

Ключевые слова: *государственный бюджет, доходы, расходы, таможенные платежи, бюджетная система, налог, национальный доход, экономика*

Важное место в финансовой системе государства занимает государственный бюджет. Важную роль в перераспределении и дальнейшем использовании национального дохода (НД) играет бюджет. В процессе перераспределения НД страны часть его в денежной форме поступает в бюджет и образует централизованный фонд финансовых ресурсов. На современном этапе развития экономики важной проблемой является выработка приоритетов экономической политики государства, способствующих обеспечению устойчивого экономического роста в среднесрочной и долгосрочной перспективе[1.с.15].

Государственный бюджет Республики Таджикистан принимается в форме закона Республики Таджикистан о государственном бюджете на

очередной финансовый год. В соответствии с Конституцией Республики Таджикистан законопроект о бюджете вносится в Маджлиси намояндагон Правительством Республики Таджикистан.

Экономический рост напрямую зависит от состояния бюджета, гибкости и прозрачности налоговой системы страны, динамики и объемов инвестиций в экономику и социальных расходов, развития банковской системы и реального сектора экономики и других определяющих факторов и неразрывно связан с качеством и уровнем жизни населения. Бюджет представляет собой форму образования и расходования фонда денежных средств, предназначенных для финансового обеспечения задач и функций государства.

Государственный бюджет - основной финансовый план государства на текущий год, имеющий силу закона. Утверждается законодательными органами власти - парламентами. [6.с.28]

Государственный бюджет- это денежный фонд, который используется правительством для финансирования своей деятельности, с помощью которого государство влияет на экономические процессы. Государственный бюджет также взаимодействует и с другими звеньями финансовой системы, тем самым он осуществляет распределение средств в пользу нуждающихся фондов.

С приобретением независимости в Республике Таджикистан была организована и разработана отечественная модель государственного бюджета страны. Для обеспечения эффективного и рационального использования государственных средств первоочередной задачей стало создание нормативно- правовой базы. За период государственной независимости в Республике Таджикистан был принят ряд нормативных актов, определяющих элементы, функции, задачи и принципы бюджетной системы страны. К ним относятся Законы Республики Таджикистан «О государственных финансах Республики Таджикистан» от 28 июня 2011 года, №723., Закон Республики Таджикистан «О государственном бюджете Республики Таджикистан на очередной финансовый год», Налоговый кодекс Республики Таджикистан, Стратегия управления государственными финансами, Инструкция по формированию показателей Государственного бюджета Республики Таджикистан на 2020-2025 годы (1фаза), Инструкция по формированию проекта Государственного бюджета Республики Таджикистан на 2024 г. и прогнозных показателей Государственного бюджета на 2023-2025 годы (2 фаза) и т.д.

Несмотря на проделанную огромную работу по созданию и организации государственного бюджета, в связи с развитием рыночных отношений, появлением различных форм собственности и часто

меняющейся тенденцией роста в различных отраслях экономики, бюджетная система страны нуждается в непрерывном усовершенствовании, обеспечивающим гибкость и быстрое реагирование на изменения в экономике страны.

Таблица 1. Структура бюджета Республики Таджикистан в 2020-2023 гг. [6]

Показатель	2020 г.	2021 г.	2022	2023 г.
Доходы, всего (тыс.с)	25064985,2	30053803,1	36056817,1	43903428,9
% ВВП	29,9	29,7	31,2	33,6
Расходы, всего:	24812543,1	29342724,5	35338892,0	43034816,0
% ВВП	29,6	29,0	30,5	32,9

Источник: Финансы Таджикистана (статистические сборник)/ Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2024.С.17-23

Таблица 2. Структура расходов государственного бюджета Республики Таджикистан в 2021-2023 гг. [6]

	2021 г.			2022 г.			2023 г.		
	Утверд. бюджет (тыс. сом.)	% к ВВП	Факт. исп. (тыс. сом.)	Утверд. бюджет (тыс. сом.)	% к ВВП	Факт. исп (тыс. сом.)	Утверд. бюджет (тыс. сом.)	% к ВВП	Факт. исп (тыс. сом.)
	30454661,0	29,0	29342724,5	37603393,9	30,5	35338892,0	44357717	32,9	43034816,0
Сектор государственной власти и управления	2115942,1	1,9	1947715,6	2145668,6	1,7	1941340,1	2451286,0	1,7	2284709,4
Просвещение	5763021,0	5,2	5259873,8	6753639,2	5,4	6240815,2	7599017,1	5,4	7108508,8
Здравоохранение	2816081,0	2,8	2850088,8	2886426,0	2,3	2618046,1	3462812,4	2,5	3277426,8
Социальное страхование и зашита	4254118,5	4,1	4193545,2	4753593,9	4,0	4582005,1	5073644,5	3,5	4625305,0
Жилищно-коммунальное хозяйство, окр среды, лесн. хоз	1734601,3	1,7	1669698,6	2038452,7	1,5	1758314,6	2360538,5	1,7	2242477,8
Культурно-массовые и оздоровительные мероприятия	1197887,6	1,7	1162371,5	1193123,0	0,9	1078132,2	1628589,9	1,1	1471684,9
Топливно-энергетический комплекс	4413080,8	4,6	4647921,9	6900088,6	5,6	6511232,0	8365855,8	5,6	7270291,2
Сельское хозяйство, рыболовство и охота	768470,9	0,7	662434,4	1046246,0	0,9	1027544,6	2126891,1	1,3	1634970,6
Промышленность и строительства	245915,4	0,2	239405,1	290027,1	0,2	287186,1	468255,9	0,4	465881,6
Транспорт и коммуникации	1777317,1	1,7	1714487,5	2268972,1	2,1	2396942,9	2647749,0	3,0	3973449,8
Другие экономические дела и услуги	59095,2	0,1	47615,6	226455,9	0,2	200013,6	131277,2	0,1	120984,7

Источник: Финансы Таджикистана (статистические сборник) / Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2024.С.18-46

Бывает и такая, на первый взгляд парадоксальная ситуация, когда государственные расходы превышают доходы – это дефицит. Обратная ситуация называется профицитом. В качестве примера, в таблице 1 представлена структура бюджета Республики Таджикистан за 2020-2023 годы. Из данных представленных в ней, отчетливо видна ситуация показателей государственного бюджета. Более подробно расходы государственного бюджета по статьям расходов, за 2021-2023 годы представлены в следующей таблице 2.

Блок схема методики анализа результатов эффективного управления таможенных режимов, а также представлена динамика взимания таможенных платежей в Республике Таджикистан за 2015-2022гг. (таблица 3)

Таблица 3- Динамика и взимания таможенных платежей за 2015-2022 годы (млн.сомони) [5]

Показатели	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022г к 2015 г, в %
Таможенная пошлина	450,6	536	584,9	592,1	660,4	542,9	680,8	875,3	194,25
Налог на добавленную стоимость	2907,9	2959,4	3410,7	3760,7	4189,9	4242,8	5299,8	5572,2	191,62
Акцизы	191,3	186,9	221,9	266,6	410,6	433,6	486,9	587,8	3,07 раза
Прочие обязательные таможенные платежи	67,3	83,6	91,3	105,8	124,9	116,9	343,4	374,9	5,57 раза
Всего	3617,1	3829,4	4422,1	4879,8	5534,9	5494,8	6840,8	7410,1	2,05 раза

Источник: Расчеты на основе данных Таможенной службы при Правительстве Республики Таджикистан. – Душанбе, 2023

Согласно данным табл. 3 за рассматриваемый период таможенные платежи в в стране возросли на 2,05 раза, в т.ч. пошлина на 94,25%, налог на добавленную стоимость -91,62%, акциз -3,07 раза, другие виды обязательных платежей -5,57 раза. Рост таможенных платежей был достигнут за счет стабилизации экономического положения и увеличения объема международной торговли Республики Таджикистан.

Бюджетная система Республики Таджикистан состоит из следующих звеньев:

1. Республиканский бюджет:
2. Местные бюджеты.

Государственный бюджет состоит из двух частей, которые дополняют друг друга, это доходная и расходная части.

Доходная часть бюджета показывает, откуда поступают средства на финансирование деятельности государства и какие слои общества отчисляют больше из своих доходов. Структура доходов является непостоянной и зависит она от определенных экономических условий развития страны. Любые изменения структуры бюджетных доходов будет отражать и изменения в экономических процессах.

Расходная часть бюджета показывает на какие цели будут направлены аккумулированные средства. Расходы бюджета представляют собой затраты, которые возникают в связи с выполнением государством определенных функций. Такие затраты выражают экономические отношения, на их основе происходит процесс использования средств государства по разным направлениям. Так как государство учитывает экономические интересы в целом, то расходная часть охватывает полностью всю экономику.

Расходы бюджета - это денежные средства, которые направлены на финансовое обеспечение задач и функций государства, а также местного самоуправления. Такие затраты выражают экономические отношения, на их основе происходит процесс использования средств централизованного фонда денежных средств государства по различным направлениям. [6.с.47]

Повышение доходов способствует изменению бюджетного механизма финансирования социально-экономической сферы. За счет бюджетных средств финансируются необходимые отрасли национальной экономики. В перспективе роль государственного бюджета будет усиливаться. Это можно объяснить тем, что средства бюджета являются основой финансовой базы осуществления социально-экономических преобразований и переход на инновационный путь развития.

В заключение можно отметить, что государственный бюджет каждой страны, как важный финансовый источник государства, является основным рычагом реализации социально-экономической политики государства. Необходимо подчеркнуть, посредством реализации функций Государственного бюджета имеется огромная возможность повышения его эффективности, которое приведет к росту устойчивости и конкурентоспособности национальной экономики, а также позволит улучшить жизненное благосостояние населения страны.

Литература

1. Иброхимов И.Р., Мирбобоев Р. М. и др. Управление государственными финансами: учебное пособие. – Душанбе. 2013. – 288 с.

2. Бюджет и бюджетная система: учебник / Мст. П. Афанасьев, А. А. Беленчук, И. В. Кривогов; под ред. Мст. П. Афанасьева – 3-е изд., стереотип. – М.: Издательство Юрайт, 2012.
3. Гаюрова Р.С., Чалишов А.А. Роль таможенных платежей в формирование доходов бюджета государства// Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики. Сборник материалов VII международной научно-практическая 31 конференция (г. Душанбе, 6-7декабря 2019г.). - Душанбе: ТГУК, 2019.-С.317- 319.
4. Гаюрова Р.С., Раджабова Н.Р. Основные направления инновационного развития таможенной системы Республики Таджикистан//Развитие инновационной экономики в Таджикистане и Польше. Сборник материалов международной научно- практической дистанционной конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К.-Душанбе: ”ТГУК”, 2018. – С.65-66.
5. Гаюрова Р.С., Совершенствование применения таможенных режимов в Республике Таджикистан автореф. дисс. …канд. экон. наук: 08.00.05 - Экономические науки (08.00.05.03- Транспортные и таможенные услуги) / Гаюрова Рано Саидмуродовна. -Душанбе, 2024. – 62 с.
6. Финансы Республики Таджикистан (статистические сборник) / Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2024. - 209 стр.
7. Худоиев М. Н., Наджмиддинов С. М. Бюджетный сектор. – Душанбе.: «Ирфон», 2010.
8. Юлдашев Я. Н. Государственный бюджет /Учебное пособие – СПб.; изд-во…2002. – 287 с.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН: ПЕРСПЕКТИВА ПЕРЕХОДА НА МИРОВУЮ СИСТЕМУ ТАМОЖЕННЫХ ДАННЫХ ASYCUDA

Шохназари Х. Г., Гулмирзоев Р. Н., Зафарзода А.- сотрудники УОТК Таможенной службы при Правительстве Республики Таджикистан

В статье рассмотрены вопросы цифровизация таможенных органов Республики Таджикистан и перспектива перехода на мировую систему таможенных данных ASYCUDA

Ключевые слова: *цифровизация, таможенные органы, переход на мировую систему таможенных данных ASYCUDA*

Упрощение процедур торговли становится важным фактором для международной торговли и экономического развития стран. В силу того, что беспрепятственная торговля влияет на конкурентоспособность и рыночную интеграцию она играет большую роль в привлечении прямых иностранных инвестиций.

Приняв во внимания тот факт, что разделение производственных циклов в глобальном масштабе наряду с логистическими методами «точно в срок» и возникновением электронного бизнеса привели к тому, что эффективное, быстрое и надежное движение товаров приобрело большую важность для участников ВЭД взяла курс на цифровизацию своей деятельности, которая влияет на развития беспрепятственной торговли.

Упрощение транзитных перевозок и цифровизация процесса таможенного контроля и оформления товаров и транспортных средств является ключевым фактором в части беспрепятственной торговли.

Таможенные органы должны принимать необходимые меры по цифровизации своей деятельности и внедрению современных информационно-коммуникационных технологий, оснащения таможенных постов современным техническим оборудованием, модернизации существующих и строительство новой инфраструктуры с целью быстрого перемещения импортных, экспортных и транзитных товаров.

Если взять опыт Республики Таджикистана важным нововведением в деятельности таможенных органов Республики Таджикистана является внедрение системы «Единого окна по оформлению экспортных, импортных и транзитных процедур», в которую вовлечены 11 уполномоченных органов осуществляющий нетарифное регулирование внешней торговли (официально запущена 1 сентября 2020 года).

Одним из компонентов системы является обмен электронной информацией касательно транзитной документации. Система имеет достаточные технические возможности для информационного трансграничного обмена с аналогичными системами заинтересованных стран и интеграции с предлагаемым порталом.

Программой Всемирной таможенной организации предусмотрен процесс развития электронной таможни – использования информационных и коммуникационных технологий для сбора таможенных платежей, контроля товаров и транспортных средств и обеспечения безопасности трансграничной торговли под девизом «Цифровая таможня: развитие взаимовыгодного сотрудничество».

В целях упрощения таможенного оформления, создания благоприятных условий для субъектов внешнеэкономической деятельности и с целью цифровизации административных процессов в

деятельности таможенных органов Республики Таджикистан с 1 января 2012 года в таможенных органах Республики Таджикистан внедрена Единая Автоматизированная Информационная Система (ЕАИС), что позволило осуществить плавный переход на таможенное оформление и контроль и обмен информацией в электронном виде.

ЕАИС состоит из 11 подсистем, которые позволили автоматизировать все таможенные процедуры, определенные в Таможенном кодексе.

В целях реализации стратегии таможенного контроля, связанной с системой оценки рисков, что способствует формированию скорости пересечения товарами таможенной границы, сокращению времени таможенного оформления, повышению эффективности таможенного контроля и предупреждению нарушений таможенного законодательства, в ЕАИС запущена подсистема “Управления рисками”.

Надо учитывать то факт что действующая информационная система таможенных органов была запущена в 2012 году, и с учетом увеличения товарооборота на данный момент информационная система таможенного органа нуждается в обновлении. Например, если в 2013 году система обработала в целом 98 871 грузовых таможенных деклараций то в 20 24 году этот показатель достиг 141 657 грузовых таможенных деклараций. В таблице 1 приведены количество грузовых таможенных деклараций за 2024 год:

Таможенные режимы	**Количество ГТД**
экспорт	17 991
специальные таможенные режимы	4
переработка вне таможенной территории	146
временный вывоз	104
реэкспорт	387
выпуск для свободного обращения	120 468
переработка на таможенной территории	269
временный ввоз товаров	220
реимпорт	189
таможенный склад	123
свободная таможенная зона	697
уничтожение	33
припасы	1 018
беспошлинная торговля	7
отказ в пользу государства	1
Всего	**141657**

Показатель обработки системы вырос на 43 % что накладывает дополнительную нагрузку на серверные оборудования таможенных органов.

В условиях глобализации и роста объемов международной торговли скорость и эффективность таможенных процедур становятся критически важными.

Человеческий фактор также оказывает значительное влияние на качество работы. Ручной ввод данных увеличивает вероятность ошибок, что может привести к финансовым потерям и правовым последствиям для бизнеса. Ошибки могут возникать на различных этапах - от оформления документов до их проверки, что иногда создает дополнительные трудности и затраты для таможенных органов и участников торговли.

Учитывая вышеуказанные переход таможенных органов Республики Таджикистан на новую систему ASYCUDA видится как одним из основных путей решения вышеуказанных трудностей.

Система ASYCUDA (Automated System for Customs Data) разработана ЮНКТАД и представляет собой современное решение для управления таможенными данными. Данная система имеет, достаточно гибкую основу и может быть внедрена для автоматизации работы таможенных органов Республики Таджикистан по нескольким причинам:

1. **Глобальный опыт:** ASYCUDA успешно используется в более чем 100 странах, что свидетельствует о ее надежности и эффективности. Это решение зарекомендовало себя как инструмент, способствующий модернизации таможенных процессов и повышения прозрачности.
2. **Адаптивность к местным условиям:** Система может быть адаптирована под специфические требования каждой страны, что позволяет учитывать особенности местного законодательства и процедур.
3. **Интеграция с другими системами:** ASYCUDA обеспечивает возможность интеграции с другими информационными системами, что облегчает обмен данными и улучшает взаимодействие между различными государственными органами.

Переход на более современное решение, такое как ASYCUDA, является необходимым шагом для повышения эффективности работы таможенных органов. ASYCUDA представляет собой международную платформу. Это решение обеспечит не только автоматизацию процессов, но и интеграцию всех функций таможенной службы в единую систему, что позволит устранить многие из вышеперечисленных проблем. В результате перехода на ASYCUDA таможенные органы Республики Таджикистан смогут значительно улучшить качество обслуживания, повысить эффективность

обработки документов и сократить время, необходимое для выполнения таможенных процедур. Это приведет к улучшению условий для бизнеса и повышению конкурентоспособности страны на международной арене.

Литература

1. Система ASYCUDA (Automated System for Customs Data) разработана ЮНКТАД.

НАПАРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРИГРАНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ: ТАМОЖЕННЫЕ АСПЕКТЫ

Ясакиева Сабрина Азизовна-старший преподователь кафедры менеджмента и маркетинга Таджикского Государственного университета коммерции

В статье рассмотрены особенности организации таможенного контроля на пунктах приграничной торговли Республики Таджикистан. Обосновано роль таможенного контроля в защите внутренного рынка Республики Таджикистан.Выявлены основные проблемы организации таможенного контроля на пунктах приграничной торговли и предложены пути решения в условиях развития приграничной торговли.

Ключевые слова: *приграничная торговля, таможенный контроль, пункт приграничной торговли, таможенная служба, запреты и ограничения.*

В системе национальной безопасности каждого суверенного государства необходимость укрепления экономической безопасности с учетом улучшение глобализационных процессов приобретает особое значение. Чтобы укрепить государственность, необходимо разрабатывать меры, направленные на устранение угроз экономической безопасности, а также эффективно использовать инструменты таможенно-тарифного регулирования ВЭД.

Стремительное развитие внешнеэкономической деятельности, увеличение количества ее участников, изменение таможенной политики государство, увеличение возможностей ввоза и вывоза товаров и услуг, требуют от таможенных органов обеспечения высокопродуктивного таможенного контроля товаров и транспортных средств, перемещаемых через границу. По этой причине, стратегической задачей Таможенных служб является создание до 2030 годах принципиально обновлённого «умного таможенной службы», который эффективен как для государство в целом, так и для предпринимателей и других участников ВЭД в частности. Одним из векторов развития является внедрение технологий, обеспечивающие

автоматическое выполнение таможенных операций в местах перемещения товаров через таможенную границу.

Переход Республики Таджикистан к рыночной экономике потребовал особого подхода к управлению развитием территорий. При этом важно учитывать особенности, конкурентные преимущества и потенциал развития того или иного региона. Наблюдается существенное различия между регионами. Регионы, расположенные на горных районах отстают по своему развитию от тех регионах расположенных на равнинах, примером, которого может стать Горно-Бадахшанская автономная область. Более половины территории области (93%) составляют, горы и одним из главных конкурентных преимуществ развития является, приграничная торговля.

В соответствие с п.5 Постановлением Республики Таджикистан от 1 июня 2016 года № 238 « Об утверждение порядка осуществления приграничной торговли в Республики Таджикистан» приграничная торговля - это (внешняя) торговля товарами и услугами, осуществляемая исключительно для удовлетворения местных потребностей в товарах и услугах, произведенных в пределах соответствующих приграничных территорий и предназначенных для потребления физическими лицами, имеющими постоянное место жительства и юридическими лицами, имеющими место нахождения на этих территориях. [2, 7].

Отличительной особенностью приграничной торговли (в отличие от «обычной торговли») является то, что географическая близость в пределах 30 км делает транспортные расходы практически несущественными, что позволяет торговцам воспользоваться разницей в предложении, спросе и ценах на различные товары и услуги, которые имеются в наличии по обе стороны границы [2, 10].

Приграничная торговля в Республике Таджикистан осуществляется вдоль границы сопредельных государств на пунктах приграничной торговли. На основе нормативно-правовых актов Республики Таджикистан пункт приграничной торговли это специально выделенный земельный участок местности в непосредственной близости (в пределах пограничной полосы) от государственной границы с комплексом зданий, сооружений с технологическим оборудованием, в которых осуществляется торговля между физическими и юридическими лицами Республики Таджикистан и сопредельного государства. [2, 7].

На сегодняшний день на территории ГБАО работают 4 пункта приграничной торговли в вблизи 4 мостов над рекой Пяндж, которые используются в качестве трансграничных транзитных пропускных пунктов расположенных в микрорайоне Тем г. Хорога, в Ишкашимском районе, в кишлаке Рузвай Дарвазского района и в селе Хумроги Ванджского района.

Порядок осуществления таможенного контроля на пунктах приграничной торговли возлагается на Региональное таможенное управление по Горно-Бадахшанской автономной области на основе Таможенного кодекса Республики Таджикистан и регламентируется Постановлением Правительство Республики Таджикистан от 1 июня 2016 года № 238 «Об утверждение порядка осуществления приграничной торговли в Республики Таджикистан». Согласно данным правилам таможенный контроль осуществляется на пунктах пересечений границ. При перемещении товаров через таможенную границу каждый субъект приграничной торговли предъявляет должностному лицу таможенного органа документ, удостоверяющий его личность и количество товаров, которые предназначенные для торговли. Далее осуществляется физическая форма осмотра товаров пересекающие границы. Так как по законодательству Республики Таджикистан стоимость до 1000$ товары не декларируются таможенными органами, но они проходят через таможенный контроль и таможенного регулирования.Осмотр на приграничных пунктах проводится на специальном аппарате интроскоп(рентгеновские системы досмотра) сканирующий содержание каждой упакови.Товары ввозимые на территории Республики Таджикистан не соотвествующие установленным техническим, фармакологическим, санитарным, фитосанитарным, экологическим стандартом и требованиям могут изъятая со стороны таможенных органов для дальнейшего разбирательство во взаимодействие других уполномоченных структур таможенных органов.

На данный момент государством установлены правила и порядок проведения отдельных видов государственного контроля таможенными органами в приграничных пунктах пропуска, однако данная система нуждается в модернизации, исходя из расчета на переход к новым, «интеллектуальным» пунктам пропуска в рамках реализации положений «Стратегии развития таможенной службы на период до 2030 года».

Результаты исследований позволили выявить такие недоработки в работе таможенных служб:

-повтор некоторых операций со стороны контролирующих органов и отсутствия связей между ними;

- отсутствие полного контроля и координации в режиме времени;

- необоснованное удержание товаров на неопределенное время, из-за проверки документов.

Для улучшения и развития реализации процесса совершенствования таможенного контроля на пунктах приграничной торговли в ГБАО Республики Таджикистан предлагаются следующие мероприятия:

1) Совершенствовать процедур таможенного контроля на приграничных территориях. Организовать совместный контроль в пропускных пунктах на государственных границах таможенными службами сопредельных государств, что может привести к прозрачности и упрощения таможенных процедур при пересечении границы.

2) Использовать более совершенных технологий в проведения таможенного контроля с целью упрощения торговли и сокращению времени, отводимого на совершение таможенных операций;

3) усилить контроль над качеством товаров и их соответствие стандарту (таможенные службы санитарно-эпидемиологические и союз потребительских сообществ)

Осуществление таможенными органами отдельных видов государственного контроля играет исключительную роль, так как обеспечивает экономическую и национальную безопасность государства, способствует защите благополучия населения.

Литература

1.Абдукодирзода Дж.К. Развитие системы организации таможенного контроля товаров и транспортных средств в Республике Таджикистан: дисс....экон.наук. - Душанбе: ТГУК, 2024.-176с.

2.Алейников И.А. Совершенствование таможенного регулирования перемещение товаров изическими лицами через таможенную границу евразийского экономического союза /Материали международной научно-практической конференции профессорско-преподовательского состава и аспирантов: в трех частях. Белогородский университет кооперации, экономики и права.2016. -С.244-255.

3.Бабина В.А. Приграничная торговля: проблемы и перспективы развития / В.А. Бабина, В.Н. Дьяченко В.А. Уваров- Хабаровск: Изд-во ДВАГС, 2010. - 134 с.

4.Кудратов Р.Р. Совершенствование механизма проведение таможенного контроля товаров и транспортных средств в республике Таджикистан// Таджикистан и современный мир.- №4 (47) 2015.- С. 81-88.

5.Постановление Правительства РТ от 1.06.2016 «Об утверждение Порядка осуществления приграничной торговли в Республики Таджикистан»// [электронный ресурс]- www.adliya.tj

6. Раджабов Р.К. Организация и технология таможенного контроля товаров и транспортных средств / Р.К.Раджабов. - Душанбе: Ирфон, 2021. - 269 с.

7.Трошкина Т.Н. Таможенный контроль: организация и правовое регулирование в Евразийском экономическом союзе / Законы России: опыт, анализ, практика.-М.: Издательство: Издательский дом "Буквовед", 2017.

ИДОРАКУНИИ САМАРАНОКИ КОРМАНДОН ДАР МАҚОМОТИ ГУМРУК

Мирзоалиев Абдурашид Абдунабиевич,
д.и.и., дотсент, мудири кафедраи менеҷмент ва маркетинги
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола идоракунии самараноки кормандон дар мақомоти гумрук дида баромда шуда, пешниҳодҳо доир ба ҳалли ин масъала ирсол шудааст.

***Вожаҳои калидӣ:** идоракунӣ, кормандон, мақомоти гумрук, самаранокии истифодаи кормандон*

Дар шароити ҷаҳонишав , ҳамгироҳои иқтисод масоилу мушкилоти корхонаву ширкатҳо дар низоми идоракун бештар ба чашм мерасад. Зеро низоми менеҷмент зери тағйиротҳои тезотунду босуръати технолог , омилҳои таъсиррасон, иқтисодиёти навоварона, муҳити мураккаб ва ҷаҳонишавии муносибатҳо салоҳиятҳои касбиро пайгир менамояд.

Фаъолияти самарабахши ҳама гуна системае, ки омили инсониро дар шакли иҷрокунандагони алоҳида ё гур ҳҳои одамон дар бар мегирад, танҳо дар сурати мавҷуд будани принсипи муайяни ташкилкунанда, ки фаъолияти ин ҷузъи системаро роҳбар ва танзим мекунад, онро идора мекунад, имконпазир аст.

Системаҳои идоракун дар мақомоти гумрук ҳадафи асосии худро ноил шудан ба ягонагии фаъолияти ҳамаи кормандони мақомоти гумрук интихоб кардаанд. Система бояд дар як самт кор карда, ҳалли вазифаҳои дар наздаш гузошташударо таъмин намояд. Амалия нишон медиҳад, ки идоракун бидуни дониши махсуси идоракун баъзан дар фаъолияти оператив ва хизмат дар мақомоти гумрук боиси хатогиҳои назаррас мегардад ва ба таъмини амнияти иқтисод ва ҳифзи манфиатҳои иқтисодии он зарари муайян мерасонад. Барои ташкили оптималии иҷрои вазифаҳо ва масъулиятҳое, ки ба мақомоти гумруки ҶТ гузошта шудаанд, донистани принсипҳои асосии назарияв , ки моҳият ва мундариҷаи идоракуниро ошкор мекунанд, зарур аст.

Менеҷмент чист? Дар адабиёт таърифҳои зиёди мафҳуми «менеҷмент» мавҷуданд, аз ҷумла системаҳои иҷтимоию иқтисод , ки низоми гумрукиро дар бар мегиранд. Ҷамъбасти формулаҳои гуногунро бо назардошти хусусиятҳое, ки ба идоракун дар мақомоти гумрук хосанд, метавон чунин таъриф дод. Менеҷмент раванди муттасили иттилоотии таъсиррасон ба кормандони гумрук, таъмини рафтори мақсадноки онҳо дар шароити

тағйирёбандаи берун ва дохил тавассути қабул ва татбиқи қарорҳои идоракун мебошад.

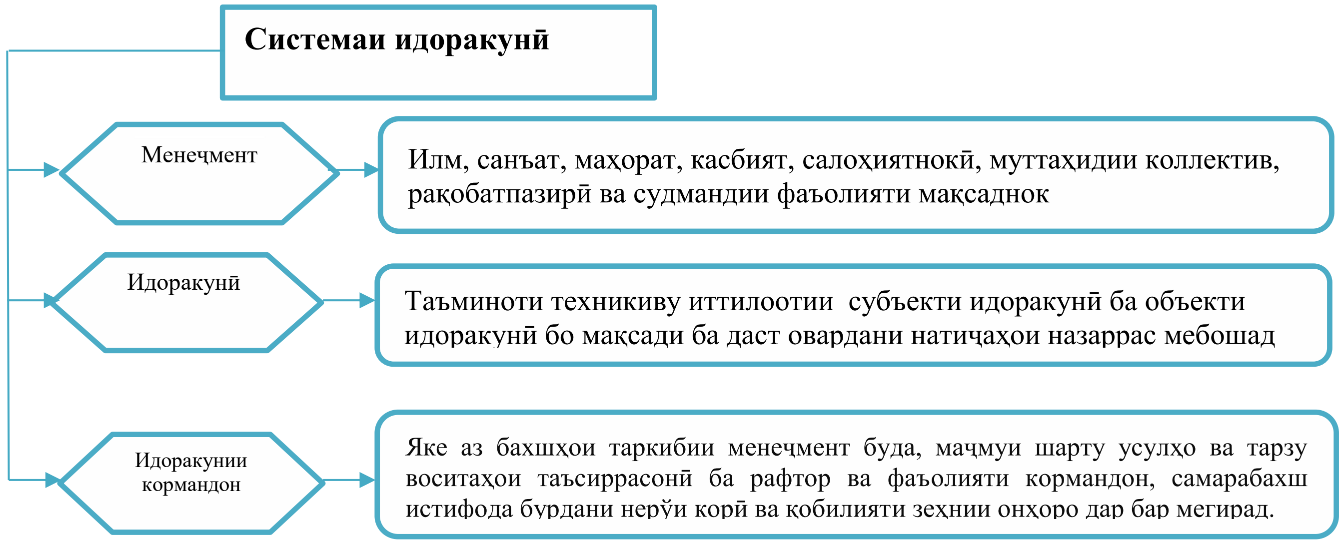

Расми 1. Системаи идоракунӣ ва тавзеҳи он

Барои ташаккул ва амалигардонии амали назорат субъекти идоракуни (системаи идоракуни, зерсистема), объекти идоракуни (системаи идорашаванда, зерсистема) ва алоқаи муайяни муташаккили бевосита ва алоқаи байни онҳо зарур аст. Объекти идоракун ва муносибатҳои байни онҳо дар маҷм ъ системаи идоракуниро дар мақомоти гумрук ташкил медиҳанд.

Ба субъектҳои идоракун дар мақомоти гумрук ҳамаи роҳбароне дохил мешаванд, ки салоҳияти қабули қарорҳои идоракуниро доранд, ба кормандон ва дастаҳои зертобеъ дастурҳо медиҳанд ва иҷрои онҳоро талаб мекунанд, яъне тамоми унсурҳо ва зерсистемаҳои мақомоти гумрук , маъмурияти минтақавии гумрук ва гумруки давлат фаро мегиранд. Объекти идоракун дар мақомоти гумрук иҷрокунандагони қарорҳо, фармонҳо, дастурҳои зерсистемаи идоракун , мутахассисони гумрук, дастаҳои гумрук , сохторҳои ташкил , расмиёти технологии гумрук , тамоми намудҳои фаъолият оид ба иҷрои вазифаҳои ба зиммаи мақомоти гумрук гузошташуда, захираҳои гумрук ва ғайра мебошанд.

Барои равшан кардани масъалаи субъект ва объекти идоракун бояд фаҳмид, ки менеҷмент ҳамчун сохтор дар мақомоти гумрук хусусияти зинав , иерарх дорад ва сатҳҳои гуногуни идоракун дар низоми гумрук ҳамзамон ҳамчун субъект ва объекти идоракун амал мекунанд. Ҳар як марҳила ё сатҳи идоракун субъект ва объекти идоракунии худро дорад. Аз ин р , объекти идоракун дар системаи ягонаи мақомоти гумрук бояд

ҳамчун субъекти амалҳои минбаъдаи идоракун ва иҷроия ҳисоб карда шавад.

Мутаносибан, менеҷмент ҳамчун як намуди фаъолият дар чунин сохтор ҳам ҷанбаи маъмур ва ҳам иҷроия дорад.

Дар системаи идоракун робита ва муносибатҳои байни субъект ва объекти идоракун вобаста ба сохтори ташкилии идоракун ва дигар омилҳо нақши муҳим мебозад.

Субъекти назорат дар бораи ҳолати воқеии объекти идоракун ва муҳити берунии атрофи он маълумот мегирад. Ин маълумот аз ҷониби субъекти назорат коркард карда мешавад, ки дар натиҷаи он қарор қабул карда мешавад, ки ба он яке аз шаклҳои қарори назорат (фармоиш, дастур, қарор ва ғ.) барои интиқоли мундариҷаи он ба объекти идоракун тавассути канали алоқаи мустақим дода мешавад. Маълумот дар бораи иҷрои қарори мазкур ва маълумот дар бораи ҳолати нави объекти идоракун (системаи идорашаванда) аз нав ба субъекти назорат тавассути алоқаи баръакс фиристода мешавад.

Ҳамин тариқ, идоракун раванди нисбатан муттасил аст. Хусусияти доимии идоракунии гумрук бо доим ва давомнокии равандҳои иттилоотии дар дохили онҳо ба амаломада муайян карда мешавад. Системаи идоракун дар мақомоти гумрук аз ҷузъҳои зерин иборат аст: механизми идоракун , сохтори идоракун , раванди идоракун ва механизми такмили низоми идоракун .

Механизми идоракун аз: қонунҳо, принсипҳо, ҳадафҳо, усулҳо ва вазифаҳои идоракун иборат аст. Ба сохтори идоракун дохил мешаванд: мақомоти идоракун , кормандони идоракун ва таҷҳизоти техникии идоракун . Раванди идоракун ин фаъолияти ҳамаи сатҳҳои идоракун барои ноил шудан ба ҳадафҳои идоракун мебошад. Механизми такмили системаи идоракун ташкили тағйироти онро дар натиҷаи рушди объекти идоракун дар бар мегирад.

Барои амиқтар фаҳмидани моҳияти идоракун дар мақомоти гумрук бояд донист, ки хусусиятҳое, ки ба ин идора хосанд. Ба инҳо дохил мешаванд: таваҷҷуҳи возеҳи роҳбарият ба натиҷаи ниҳоии фаъолияти расм ; пайвастани фаъолияти идоракун дар дохили система бо кор бо иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ ; амал намудани ваколатҳои мақомоти давлат ; қобили қабул будани хавфи оқилона дар раванди идоракун ; динамизми равандҳои идоракун дар шароити муқовимат байни кормандони гумрук ва иштирокчиён дар фаъолияти иқтисодии

хориҷ , қочоқчиён ва шарикони онҳо; номуайянии нисбии шароите, ки идоракун дар он сурат мегирад.

Рохбар дар мақомоти гумрук ҳам ба қонунҳои объективии иктисод ва ҳам ба қонунҳои хоҷагидор ва ҳам ба системаи ягонаи манфиатҳои ҳамаи иштирокчиёни фаъолияти оперативию хизмат , ки дар асоси онҳо: ҷамъият , коллектив ва шахс ташаккул меёбад, асос меёбад.

Хусусияти муҳими идоракун дар он аст, ки вай нақши эҷод , баланд бардоштани самаранокии фаъолияти гумрукро нишон медиҳад. Донистани қонунҳои назорат ба мо имкон медиҳад, ки ҳангоми ташкили системаҳои назорат ва ташкили фаъолияти онҳо талаботи онҳоро ба назар гирем:

• Қонуни ягонагии системаи назорат

• Қонуни мутаносиб

• Қонуни таносуби оптималии мутамарказкунии функсияҳои идоракун

• Қонуни нисбии системаҳои идоракунанда ва идорашаванда ва ғайра.

Таъсири конуни ягонагии системаи идоракун дар занҷири вайроннашавандаи муносибатҳои идоракун аз мақомоти олии системаи идоракунии давлат то звеноҳои поёнии он; дар муттасил , ритм ва мувофиқати ҳамаи марҳилаҳо, амалиётҳо ва марҳилаҳои раванди идоракун ; дар ягонагии идоракунии ҳамаи қисмҳои таркибии мақсаду манфиатҳои умумихалқ ; дар ягонагии вазифаҳо ва усулҳои идоракун ; дар ягонагии талабот нисбат ба кадрҳои роҳбарикунанда зуҳур меёбад.

Қонуни таносуби фаъолияти касб ва менеҷмент муайян мекунад, ки вазифаи муҳимтарини менеҷмент таъмини фаъолияти мутаносиби оптималии системаҳои идоракун ва идорашаванда ва ташкили пайвастагии қисмҳои таркибии система мебошад. Мутаносиб бо он чен карда мешавад, ки то ч андоза фаъолияти асосии система – барасмиятдарории гумрук ва назорати гумрук ва иҷрои вазифаҳои дигар – аз ҷониби роҳбарият то ч андоза пурра ва возеҳ таъмин карда мешавад, то он метавонад бо ҳадди ақали хароҷоти имконпазир самараи заруриро таъмин намояд.

Қонуни таносуби оптималии мутамарказ чунин сохтори системаи идоракун ва ташкили фаъолияти онро дар назар дорад, ки дар он тобеияти доим ва устувории ҳар як зинаи поёнии системаи мақомоти гумрук мавҷуд бошад. Идоракунии мутамарказ маънои ба таври ниҳоят қатъ танзим кардани фаъолияти ҳамаи звеноҳои системаро надорад.

Барои ҳар як марҳилаи рушди система сатҳи оптималии мутамарказ вуҷуд дорад, ки он ҳамчун ҳадди аксар мутобиқати шаклҳои

мутамарказкунии идоракун ба талаботи воқеии система, ифодакунандаи сатҳи рушди он фаҳмида мешавад. Мохияти конуни нисбии системаҳои идоракунанда ва идорашаванда аз он иборат аст, ки мувофиқати системаи идоракунанда ба системаи идорашаванда таъмин карда шавад.

Қонунҳо мазмуни назарияи идоракуниро, вазифаҳо, усулҳо ва сохторҳои асос , инчунин хусусиятҳои раванди идоракуниро ошкор мекунанд. Аз ин р , чизи асос дар истифодаи қонунҳои назорат муносибати систематикист. Он ба мо имкон медиҳад, ки талаботи онҳоро мунтазам баён кунем ва варианти оптималии фаъолият ва рушди тамоми системаро муайян кунем.

Идоракун дар мақомоти гумрук ҳам ба қонунҳои объективии идоракун ва ҳам ба системаи ягонаи принсипҳои дар асоси онҳо ташаккулёфта, асос меёбад.

Принсипҳои идоракун ҳамчун ғояҳои роҳнамо, қоидаҳо, муқаррарот ва меъёрҳои асосии рафтор, ки системаи идоракуниро роҳнамо мекунанд, фаҳмида мешаванд. Дар амалияи идоракунии гумрук принсипҳои умум , мушаххас ва ташкилию технолог татбиқ мешаванд.

Принсипҳои умумии идоракун меъёрҳои стратегии идоракун буда, ба тамоми соҳаҳо ва зерсистемаҳои мақомоти гумрук дахл доранд.

Расми 2. Таснифи принсипҳои хусусии идоракунӣ

Аммо, онҳо дар ҳар як системаи идоракун махсус амал мекунанд. Хатто номг и принсипҳои асосии умумии идоракун (аз кабили системанок , принсипхои алоқа, кифоя будани ахбор, оптимал , тобеият ва ғайра), инчунин таъсири диалектикии онҳо ба системаи идоракун дар мақомоти гумрук инро тасдиқ мекунад. Системанок принсипи пешбарандаи идоракун мебошад.

Идоракунии мунтазами мақомоти гумрук ягонагии сохтор ва функсионалии системаро таъмин ва такмил медиҳад. Вазифаҳое, ки дар назди мақомоти гумрук истодаанд, ҳар қадар мураккабтар бошанд, принсипи бозсозии система ҳамон қадар муҳимтар мешавад. Иттилоот ба субъекти менеҷмент имкон медиҳад, ки дар бораи ҳолати система дар ҳар лаҳзаи муайян, расидан ба ҳадафи додашуда тасаввурот дошта бошад, то ба система таъсир расонад ва иҷрои қарорҳои идоракуниро таъмин намояд.

Принсипи кифояти иттилоот маънои онро дорад, ки дар шароити афзоиши бесобиқаи ҳаҷми иттилоот дар системаи гумрук, аз ҷумла системаи идоракун , интенсификатсияи равандҳои иттилоот аҳамияти калон дорад. Дар мақомоти гумрук дар м ҳлати к тоҳтарин бо сарфи камтарин харҷи моддию молияв ва меҳнат ноил шудан ба мақсади гузошташуда моҳияти принсипи идоракунии оптимал мебошад. Идоракунии оптималии низоми гумрук бо усулу воситаҳои гуногун таъмин карда мешавад. Принсипҳои дигари умумии идоракуни низ дар низоми гумрук аҳамияти калон доранд ва ба дараҷаҳои гуногун татбиқ мешаванд.

Принсипҳои хусусии идоракун дар мақомоти гумрук ба ду гур ҳи калон тақсим мешаванд: принсипҳое, ки дар соҳаҳои иқтисод , иҷтимо - сиёс ва маънавии фаъолияти гумрук татбиқ мешаванд ва принсипҳое, ки дар системаи мақомоти гумрук ҳамчун ташкилоти давлатии ҳифзи ҳуқуқ, ки фаъолияти иқтисод ва бехатариро дар доираи салоҳияташ таъмин менамоянд, ба амал меоянд.

Принсипҳои зерини идоракун хусус мебошанд(расми 2).

Роҳбар дар системаи гумрук инчунин ба гуруҳҳои чунин принсипхои хусус , ба монанди принсипҳои ташкил ва фаъолияти хизмати давлат асос меёбад; принсипҳои интихоб, таълим ва тарбияи кадрҳо; принсипҳои амал гардондани фаъолияти оператив -тафтишот ва ғайра. Принсипҳои ташкилию технологии идоракун асоси фаъолияти ташкил ва маъмур - иҷроияи роҳбарони мақомоти гумрук мебошанд. Инҳо принсипҳои зерини идоракуниро дар бар мегиранд:

• Ягонагии фармондеҳ

• Хусусиятҳо

• Тақсими меҳнат
• Иерархияи идоракун
• Ягонагии низоми идоракун
• Ваколатдиҳ
• Масштаби идоракун ва ғ.

Махсусан аҳамияти принсипи ягонагии фармондиҳиро қайд кардан зарур аст. Вай, аз як тараф, роҳбарии коллегиявиро, аз тарафи дигар, муқаррар намудани масъулияти қатъии шахс барои вазифаҳои иҷроияро пешбин мекунад. Коллегияв масъулияти шахсии хар як коркунро барои кори супурдашуда истисно намекунад, балки пешбин мекунад.

Системаи идоракунии кормандолни мақомоти гумрук талаботҳои ба худ хос ва муҳимро фарогир аст (Расми 3). Дар доираи он тамоми фаъолияти корманд аз интихоб то рушди касбияти ба нақша гирифта мешавад.

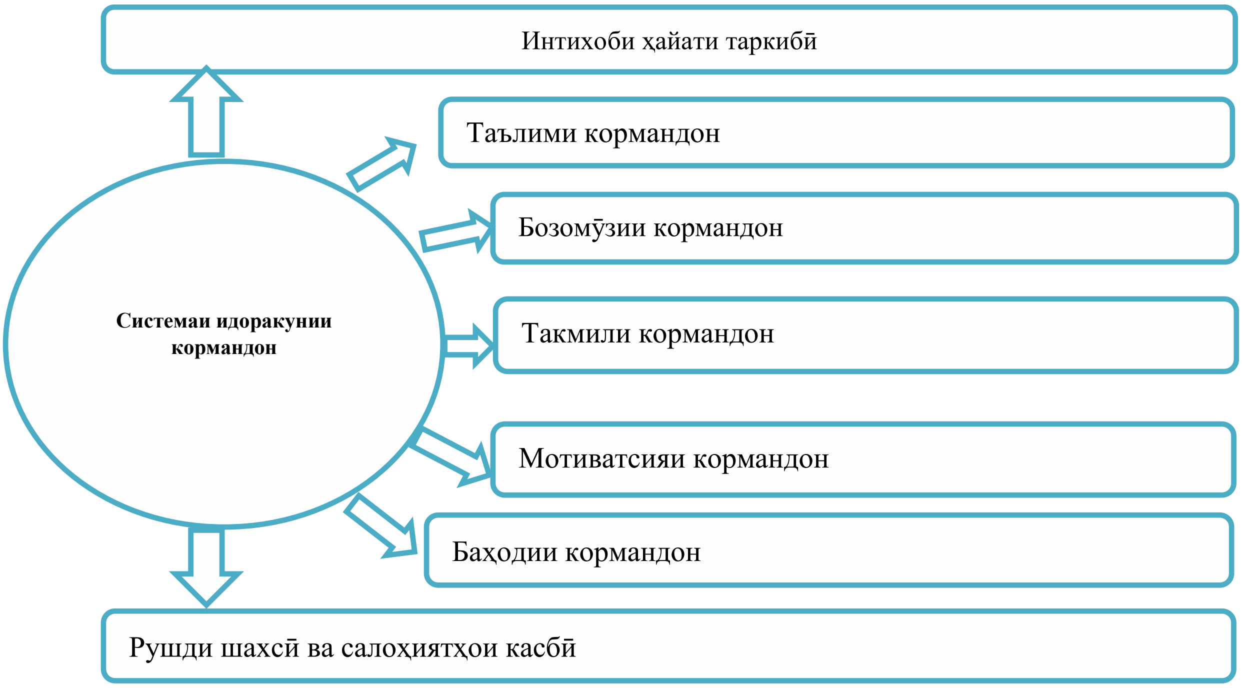

Расми 3. Идоракунии кормандон ва моҳияти он

Функсияи идоракун намуди мушаххаси фаъолияти идоракун мебошад, ки иҷрои он кори (амалиёти) муайяни идоракуниро талаб мекунад.

Дар идоракунии мақомоти гумрук вазифаҳои идоракун мавқеи асосиро ишғол мекунанд, зеро онҳо моҳият ва мазмуни фаъолияти идоракуниро дар ҳамаи сатҳҳо ошкор намуда, инъикоси тақсимоти ҳдадориҳо дар соҳаи идоракун буда, пайдарпайи ва ягонагии амалҳо муайянро дар иҷрои онҳо барои ба даст овардани натиҷаҳои пешбинишуда талаб мекунанд.

Ҳангоми тасниф намудани вазифаҳои идоракун дар низоми мақомоти гумрук онҳоро ба вазифаҳои умумии идоракун , ки марҳилаҳои раванди идоракуниро инъикос мекунанд ва вазифаҳои мушаххаси (конкретии) идоракуниро барои намудҳои мушаххаси фаъолияти оператив ва хизматии мақомоти гумрук ҷудо кардан мумкин аст.

Функсияҳои идоракунии умум моҳияти идоракуниро ошкор мекунанд, зеро онҳо раванди идоракунии ҳама гуна объектро тавсиф мекунанд. Дар вақти муайян кардани таркиби вазифаҳои умумии идоракун ягонагии диалектикии онҳо, инчунин ягонагии системаҳои идоракун ва идорашавандаро ба назар гирифтан муҳим аст. Таркиби функсияхои назорат бояд самаранокии вокуниши системаи идоракуниро ба ҳама гуна тағйироти ҳолати системаи идорашаванда таъмин намояд.

Вазифаҳои умумии идоракун иборатанд аз: таҳлил ва пешг ии вазъи амалиёт ва хизматрасон , банақшагир , ташкил, танзим, баҳисобгир ва назорат. Барои ба амал баровардани вазифаи муайяни идоракун як қатор вазифаҳои (амалиёти) идоракуниро иҷро кардан лозим аст.

Дар ин маврид кори (амалиёти) идоракун ҳамчун маҷм и амалҳои пай дар пай такроршаванда барои иҷрои вазифаи идоракуни зарур, вале барои таъмини идорашавандагии объекти идоракуни нокифоя фаҳмида мешавад. Агар пурра ба амал баровардани вазифаи асосии идоракун боиси ба сифати нав табдил ёфтани фаъолияти оперативию хизматрасон гардад, пас иҷрои кори индивидуалии идоракун барои ҳолати нави сифат пайдо кардани ин фаъолият ҳануз кифоя нест.

Татбиқи ҳар як вазифаи мушаххаси идоракунии умум бо роҳи иҷрои миқдори қатъии вазифаҳои муайяншудаи идоракун , ки танҳо ба ин вазифа хосанд, амал карда мешавад. Имкониятҳои объективии мақомоти гумрукро дар асоси таҳлил ва пешг ии вазъи оператив ва хизматрасон ҳамчун яке аз вазифаҳои муҳимтарини идоракун муайян кардан мумкин аст.

Бо ба қисмҳо тақсим кардани система ва муайян кардани сохтори он, таҳлил имкон медиҳад, ки на танҳо ҳолати ҷузъҳои система сабт карда шавад, балки робита ва вобастагии онҳо низ аниқ карда шавад.

Таҳлил ва пешг ии вазъи амалиёт ва хизматрасонии гумрук бо ом зиш, донистан ва пешг ии инкишофи маҷм и шароитҳо дар соҳаи муайяни фаъолияти гумрук ва муайян кардани таъсири онҳо ба натиҷаҳои фаъолияти гумрук , инчунин бо мақсади кабули қарорҳои асоснок ва тартиб додани нақшаҳо муҳим мебошад.

Вазъияти амалиёт ва хизмати гумрук маҷм и унсурҳои ба ҳам алоқаманд бо шароитҳои (омилҳои) иқтисод , сиёс , иҷтимо , ҳуқуқ , минтақав ва дигар шароити рушди диалектик , ки ба фаъолияти гумрук таъсири назаррас доранд, фаҳмида мешавад.

Вазифаҳои мушаххаси идоракун дар мақомоти гумрук чунин аст:

• Функсияи идоракунии гумрук (идоракунии барасмиятдарории гумрук ва назорати гумрук , ҳифзи ҳуқуқ, фаъолияти иқтисод , танзими ҳуқуқ ва рушди илмию техник).

• Функсияи идоракунии фаъолияти молиявию хоҷагидор (идоракунии фаъолияти молияв ва идоракунии фаъолияти ҳисобдор).

• Функсияи идоракунии фаъолияти иҷтимо (идоракунии кадрҳо, фаъолияти меҳнат ва психологию педагог , инчунин таъмини иҷтимо).

• Функсияи идоракунии фаъолияти маъмурию хоҷагидор (идоракунии фаъолияти маъмур .

• Идоракунии рушди инфрасохтори гумрук ва сохтори асос .

• Идоракунии ҳамаҷонибаи логистик .

Ҳамин тариқ, вазифаҳои мушаххаси идоракун дар мақомоти гумрук бо худи моҳияти фаъолияти оператив -хизмат ва гуногунҷанбаи онҳо муайян карда мешаванд. Усули идоракун маҷм и роҳҳо, воситаҳо, усулҳо ва шаклҳои таъсиррасон ба объекти идоракун барои ноил шудан ба ҳадафҳои муқарраршуда мебошад.

Дар вақти ом хтани усулҳои идоракун махсусан ба назар гирифтан зарур аст, ки самти таъсири онҳо аз р йи мақсади мушаххасе, ки дар назди системаи иҷтимоию иқтисод , аз ҷумла хизмати гумрук гузошта шудааст, муайян карда мешавад. Чунин мақсад ҳалли проблемаҳои мушаххаси ташкил , иқтисод , иҷтимо ва техникиро талаб мекунад, ки ин дар навбати худ истифодаи усулҳои дахлдори хоҷагидориро талаб мекунад.

Усулҳои идоракуниро аз р йи миқёси фаъолияти идоракун ва шакли таъсир тасниф мекунанд.

Вобаста ба миқёси фаъолияти идоракун дар мақомоти гумрук усулҳои умум ва махсус тақсим карда мешавад.

Усулҳои умумии идоракун ба ҳалли масъалаҳои глобал , вазифаҳои стратегии фаъолияти гумрук нигаронида шуда, роҳҳои ноил шудан ба ҳадафҳо ва вазифаҳои асосии фаъолияти тамоми низоми гумрукиро муайян мекунанд.

Усулҳои идоракунии хусусии идоракун асосан дар системаҳои оператив ва ҷории идоракун (маъмурияти гумрукии минтақав , гумрук, постҳои гумрук) истифода мешаванд. Вобаста ба шаклҳои таъсиррасон

дар низоми гумрук усулҳои таъсири мустақим ва ғайримустақим истифода мешаванд.

Усулҳои таъсири мустақим ба ирода ва қудрати давлат такя мекунанд. Инҳо усулҳои ташкил , маъмур ва ҳуқуқ мебошанд.

Усулҳои таъсиррасонии бавосита усулҳои иҷтимо , психолог , иқтисод ва иқтисодию математикиро дар бар мегиранд.

Дар раванди татбиқи чунин вазифаҳои идоракун , ба монанди ташкил ва танзим дар мақомоти гумрук бо ёрии усулҳои ташкилию маъмур муносибатҳое ташаккул меёбанд, ки ҷанбаҳои фаъолияти кормандон ва коллективҳоро дар бар мегиранд, ба монанди вазифа, ваколат, масъулият, талаботи интизом ва ғайра.

Дар мақомоти гумрук се гур ҳи усулҳои ташкилию маъмур истифода мешаванд: ташкил , маъмур ва интизом . Ба усулхои таъсиррасонии ташкил , ки гур ҳи якумро ташкил медиханд, ҷойи асосиро ишғол мекунад.

Онҳо муттаҳидшавии дарозмуддати робитаҳои ташкил дар системаро ифода мекунанд, ки ҳамчун асоси идоракунии он хидмат мекунанд, танзим, стандартизатсия ва дастурҳоро дар бар мегиранд.

Дар хотима бояд таъкид кард, ки такмили методологияи истифодаи усулҳои идоракун дар идоракунии мақомоти гумрук қисми органик ва муҳимми тамоми проблемаи баланд бардоштани самаранокии системаи идоракунии гумрук мебошад.

Ҳамаи усулҳои хоҷагидор бояд дар ягонагии диалектик ом хта, такмил ва ба кор бурда шаванд. Ҳамин тариқ, дар ин мақола мафҳумҳои категорияҳои асосии назарияи идоракун , ки ба хадамоти гумрук татбиқ мешаванд, баррас карда шудааст.

Донистани категорияҳои баррасишаванда муҳим аст:

✓ аввалан, онҳо имкон медиҳанд, ки моҳият ва механизми идоракуниро дарк намоем;

✓ дуюм, барои аз ҷиҳати метод дуруст, бошуурона ташкил кардани кори роҳбарони мақомоти гумрук дар идоракунии фаъолияти оперативию хизматии дастаҳои тобеи онҳо мусоидат мекунанд;

✓ сеюм, донистани категорияхои баррасишаванда асоси дарк кардан ва самаранок истифода бурдани қонунҳо ва принсипҳои хоҷагидор мебошад;

✓ чаҳорум, дарки дурусти илмии мафҳуми категорияҳои асос ба такмили сохторҳои мавҷуда ва сифатан нави идоракунии фаъолияти гумрук мусоидат мекунад, ки ин дар давраи навсозии хадамоти гумрук махсусан муҳим аст.

Адабиёт

1. Мирзоалиев А.А. Равишҳои методологии идоракунии рушди рақамии сармояи инсон /А.А. Мирзоалиев// Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон.-Душанбе, 2022 №4/1(43) –С.200-209
2. Раджабов Р. К. и др. Моделирование макроэкономики Монография/ Р.К. Раджабов, В.А. Корнев, А.А. Макенов, О.В. Морозова, С. Зубайдов. – Душанбе: «Ирфон», 2017. – 293 с.
3. Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография / Р.К. Раджабов. -Душанбе: Ирфон, 2014. - 150с.
4. Раҷабова Н. Р. Рушди бозори минтақавии хизматрасонии гумрук дар шароити иқтисодиёти рақам /Н.Р.Раҷабова// Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон.-Душанбе, 2023 №4/1(49) –С.105-111
5. Хабибов С. Х., Факеров, Х.Н., Мирзоалиев А.А., Шаропов Ф.Р. Менеджмент. Учебник для вузов / С.Х. Хабибов, Х.Н. Факеров, А.А. Мирзоалиев, Ф.Р. Шаропов. – Душанбе: «Хумо», 2003. – 243 с.

МЕХАНИЗМИ ҲИСОБ КАРДАН ВА ПАРДОХТИ АНДОЗ АЗ ВОСИТАҲОИ НАҚЛИЁТ ДАР РАВАНДИ ВОРИДОТИ ОНҲО БА ТОҶИКИСТОН

Раҷабов К.Р.-н.и.и, дотсент, мудири кафедраи андоз ва суғуртаи Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон,**Раҷабова З.Ҷ.**- н.и.и., муаллими калони кафедраи молия ва қарз Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур механизми ҳисоб кардан ва пардохти андоз аз воситаҳои нақлиёт дар раванди воридоти онҳо ба Тоҷикистон дида баромада шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *мақомоти андоз, андоз, воситаҳои нақлиёт, бақайдгирӣ, азнавбақайдгирӣ, пардохт, меъёр.*

Дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми андоз чунин омадааст: “...пардохти ҳатмии муқаррарнамудаи қонунгузории андоз ба буҷет мебошад, ки ба андозаи муайян амал гардида, хусусияти ҳатмии бебозгашт ва беподош дорад (ба истисноӣ андози иҷтимо)”.

Андоз аз воситаҳои нақлиёт ба буҷети далхдори маҳалли бақайдгирии воситаи нақлиёт на дертар аз муҳлати гузаштани бақайдгир ё муоинаи техникии ҳарсолаи воситаи нақлиёт пардохт карда мешавад.

Дар ҳолати аз нав ба қайд гирифтани воситаи нақлиёт, аз ҷумла ҳангоми хариду фур ши он, андоз аз воситаҳои нақлиёт пардохт карда намешавад, агар соҳиби қаблии воситаи нақлиёт барои ин соли тақвим андоз аз воситаҳои нақлиётро пардохт карда бошад.

Бақайдгир , азнавбақайдгир ва гузаронидани муоинаи техникии ҳарсолаи воситаи нақлиёт танҳо баъд аз пардохти андоз барои соли андоз анҷом дода мешавад.

Ҳисоби маблағҳои андоз аз воситаҳои нақлиёти шахсони ҳуқуқ аз ҷониби мақомоти андози маҳалли бақайдгирии воситаҳои нақлиёт дар асоси маълумоти мақомоти ваколатдори бақайдгирандаи воситаҳои нақлиёт то 1-уми апрели соли ҷор ташаккул дода шуда, дар ин хусус тавассути низоми иттилооти барномаҳои мақомоти андоз ба ҳуҷраи шахсии андозсупоранда дар шакли электрон огоҳинома ирсол карда мешавад. Шакли ҳисоб оид ба маблағи ҳисобшудаи андозро мақоми ваколатдори давлат муқаррар менамояд (ҷадвали 1.).

Дар ҳолати дастрас гардидани маълумоти иловаг мақомоти ваколатдори бақайдгирандаи воситаҳои нақлиёт ва ё аз ҷониби андозсупоранда пешниҳод намудани тавзеҳот (ё ҳуҷҷатҳои асоснок) мақомоти андоз дар давоми як моҳ аз санаи гирифтани чунин маълумот уҳдадор аст онро баррас намуда, ҳисоботи ислоҳкардашударо барои давраи ҳисобот ба низоми иттилооти барномаҳои мақомоти андоз ворид намуда, ба андозсупоранда огоҳинома ирсол намояд.

Мақомоти ваколатдори бақайдгирандаи воситаҳои нақлиёт уҳдадоранд ҳар сол тариқи электрон то 1-уми апрел ба мақоми ваколатдори давлат дар шакли тасдиқшуда маълумоти зеринро пешниҳод намоянд:

- дар бораи соҳибони воситаҳои нақлиёт;
- дар бораи шумораи воситаҳои нақлиёти ба қайди давлат гузошташуда (ба ҳисоб гирифташуда) ба ҳолати 31-уми декабри соли ҳисобот , бо назардошти иқтидори муҳаррики воситаи нақлиёт;
- дар бораи шумораи воситаҳои нақлиёти аз муоинаи ҳарсолаи техник гузаронидашуда;
- дар бораи пардохти маблағи андоз дар соли ҳисобот .

Назорати пардохти андозро мақомоти ваколатдори бақайдгирандаи воситаи нақлиёт амал менамоянд.

Ҷадвали 1. Андоз аз воситаҳои нақлиёт бо фоиз ба даромади ҳадди ақалли андозбандишаванда аз ҳар қувваи асп дар соли 2023

№	Тамғаи мошинҳо	Иқтидори муҳаррик (қувваи асп)			Маблағи андоз
			Бо фоиз	Бо сомонӣ, дирам	
1.	Мотосикл ва мотороллерҳо				
	Hero (Ҳиндустон)	55	2,5	1,8	99
	IRBIS (Русия)	68	2,5	1,8	122,4
	Bimota (Италиё)	72	2,5	1,8	129,6
2.	Автомобилҳои сабукрав				
	Toyota (Ҷопон)	188	7,5	5,4	1015,2
	Lexus (Ҷопон)	185	7,5	5,4	999
	Kia (Корея)	120	7,5	5,4	648
	Range rover (Британияи Кабир)	195	7,5	5,4	1053
	Lada Vesta (Русия)	90	7,5	5,4	486
3.	Автобусҳо				
	KARSAN то 12 ҷой (Чин)	130	7,5	5,4	702
	AKIA барои 13-30 ҷой (Туркия)	210	8,5	6,12	1285,2
	AKIA зиёда аз 30 ҷой (Туркия)	235	9,5	6,84	1607,4
4.	КАМАЗ Автомобилҳои боркаш ва воситаҳои нақлиёти дигари иқтидори борбардориашон то 10 тонна (Русия)	270	11	7,92	2138,4
	Howo Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардориашон аз 10 то 20 тонна (Чин)	310	12,5	9	2790
	DAF Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардориашон аз 20 то 40 тонна (Олмон)	350	13,5	9,72	3402
	MAN Автомобилҳои боркаши иқтидори борбардориашон зиёда аз 40 тонна (Олмон)	400	14,5	10,44	4176
5.	Boing 300/800 Ҳавопаймоҳо, чархболҳо ва воситаҳои нақлиёти дигари ҳаво (Олмон)	1150	10	7,2	8280

Манбаъ: дар асоси таҳлил ва ом зиши Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мақомоти андоз бо мақсади таъмини пардохти пурраи андоз аз воситаи нақлиёт ба шахсони ҳуқуқ ва воҳидҳои алоҳидаи онҳо дар бораи маблағи ҳисобшудаи андоз дар муҳлатҳои зерин огоҳинома мефиристад:

1) дар давоми даҳ р з пас аз омода гардидани ҳисобот аз ҷониби мақомоти андоз дар бораи маблағи ҳисобшудаи андоз, ки бояд аз ҷониби шахсони ҳуқуқ ва воҳидҳои алоҳидаи онҳо дар давраи андоз пардохт карда шавад;

2) на дертар аз ду моҳ аз санаи аз ҷониби мақомоти андоз гирифтани ҳуҷҷатҳо ва (ё) маълумоти дигаре, ки барои ҳисоб кардани (азнавҳисобкунии) маблағи андозҳои дахлдори андозсупоранда барои давраи пешинаи андоз пардохтшаванда заруранд;

3) на дертар аз як моҳ аз лаҳзаи гирифтани маълумоти дар Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқ дарҷгардида дар бораи он, ки ташкилоти дахлдор дар марҳилаи барҳамдиҳ қарор дорад.

Андоз вобаста ба намуди воситаҳои нақлиёт ба таври гуногун ҳисоб карда мешавад, сомон :

барои доштани муҳаррикҳо:

$$А_{ВН}=М_{ҚА}*(М_{ВН}*Н_{бп}),$$

дар ин ҷо, $М_{қа}$ – муҳаррик қувваи асп, $М_{вн}$ – меъёри андоз, $Н_{бп}$ – нишондиҳанда барои ҳисобҳо сомон дар як сол/қувваи асп (меъёр аз р и лимити қувваи воситаи нақлиёт фарқ карда мешавад).

Ҳангоми воридоти мотосикли тамғаи Hero иқтидори муҳаррикаш 55 қувваи асп, дар ҳолати даромади ҳадди ақалли андозбанд 1,8 сомон маблағи андоз 99 сомониро ташкил медиҳад (72 сомон * 2,5% = 1,8 сомон * 55 = 99 сомон).

Дар раванди воридоти автомобили сабукрав тамғаи Toyota Camry иқтидори муҳаррикаш 188 қувваи асп, дар ҳолати даромади ҳадди ақалли андозбанд 5,4 сомон маблағи андоз 1015,2 сомониро ташкил медиҳад (72 сомон * 7,5% = 5,4 сомон * 188 = 1015,2 сомон).

Ҳангоми воридоти автобуси тамғаи AKIA барои 13-30 ҷой иқтидори муҳаррикаш 210 қувваи асп, дар ҳолати даромади ҳадди ақалли андозбанд 6,12 сомон маблағи андоз 1285,2 сомониро ташкил медиҳад (72 сомон * 8,5% = 6,12 сомон * 210 = 1285,2 сомон).

Воридоти автомобили боракши тамғаи КАМАЗ иқтидори муҳаррикаш 270 қувваи аспро ташкил медиҳад, дар ҳолати даромади ҳадди ақалли андозбанд 7,92 сомон маблағи андоз 2138,4 сомониро ташкил медиҳад (72 сомон * 11% = 7,92 сомон * 270 = 2138,4 сомон).

Бояд қайд намуд, ки дастурамал дар бораи ҳисоб ва пардохти андоз аз воситаҳои нақлиёт, инчунин шаклҳои эъломияи андоз аз воситаҳои нақлиёт бо пешниҳоди мақоми ваколатдори давлат аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи молия тасдиқ карда мешавад.

Аз натиҷаҳо бар меояд, ки мақомоти андоз барои сари вақт ва пурра ворид гардидани андоз аз воситаҳои нақлиёт, хангоми воридоти онҳо назорат мебарад ва барои пур кардани қисми даромади буҷаи маҳалл аз ҳамаи имкониятҳо истифода менамояд.

АДАБИЁТ

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав бо назардошти тағйиру иловаҳо аз 20.06.2024, №2066.
2. Дастурамал оид ба ҳисоб ва пардохт намудани андоз аз объектҳои ғайриманқул, андози замин ва андоз аз воситаҳои нақлиёт, инчунин шаклҳои эъломия (ҳисобот) аз 01.04.2022, №59.
3. www.rbda.tj - Раёсати бозрасии давлатии автомобилии Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

НАҚШИ ТАВЗЕҲОТИ НОМГӮЙИ МОЛҲОИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДИ ХОРИҶӢ ДАР МУАЙЯН КАРДАНИ МАВҚЕИ МОЛӢ

Холов М.Х.- муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишгоҳи давалтии тиҷорати Тоҷикистон

Мақола ба истифодаи тавзеҳоти НМ ФИХ дар савдои хориҷӣ бахшида шудааст. Яке аз роҳҳои баландбардории сифати хизматрасони дар фаъолияти гумрукӣ дуруст муайян кардани мавқеи моли мебошаад. Аз дуруст муайян намудани мавқеи молӣ ҳисоб кардани арзиши гумрукии мол ва ситондани пардохтҳои гумрикии вобастагӣ дорад.

Вожаҳои калидӣ: *номенкулатура, мол, фаъолияти гумруки, таснифот, тавзеҳ*

Яке аз масъалаҳои муҳими фаъолияти гумрук тибқи номенклатураи молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷ (НМ ФИХ), шинохтани молҳои воридот ва содирот аз рӯи номенклатураи ва рамзҳои онҳо мебошад.

Аз сабаби сол то сол пеш рафтани илму техника ва технологияи муосир хелҳои номенклатураи молҳои ҳаммонанд васеъ шудааст ва барои муайян кардани мавқеи молии онҳо ба иштирокчиёни НМ ФИХ мушкилотҳои

зиёдро ба миён меовард. Тавзеҳоти номенклатураи молҳои фаъолияти иқтисоди хориҷ ҳамчун дастури ёрирасон мавриди истифода мебаранд[1]..

НМ ФИХ – номенклатураи молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, ин низоми ҳамоҳангкунии рамзгузорӣ ва таснифи молҳо, ки аз тарафи Созмони умумиҷаҳонии савдо СУС дар Брюссел соли 1983 коркард карда шудааст, мебошад.

Унсури муҳимтарин низоми ҳамоҳанг тасвир ва рамзгузори мол номенклатураи молҳои фаъолияти иктисоди хориҷ (НМ ФИХ) мебошад.

Баъди пош хурдани Иттиҳоди Шурав НМ ФИХ давлатҳои ИДМ аз нав коркард ва қабул карда шуд. 03.12. 1995 дар шаҳри Москва созишнома дар бораи НМ ФИХ-и ягона ба имзо расид.

Дар маҷмӯъ нақшаи таснифоти НМФИХ 21 фасл 99-гурӯҳимол, 33-зергуруҳ, 1241 мавқеъ, 3558 зермавқеъ ва 5019 мавқеъи фаръиро дар бар мегирад.

Низоми ҳамоҳангии тасвир ва рамзгузории молҳо- ин номг е мебошад, ки дар он мавқеъ ва зермавқеъи молҳо ва кодҳои ба онҳо мансуб буда, аз р и як аломат ва фаслҳо ва мавқеъи мол гуруҳбанди карда шудаанд, аз ҷумла қоидаҳои асосии таснифот ба низом дароварда шудааст.

Низоми ҳамоҳангии тасвир ва рамзгузор аз 21 фасл, 96 гуруҳии молии амалкунанда, 3-гуруҳи захирав ва 7 дараҷаи таснифот иборат аст[2]..

Низоми ҳамоҳангии тасвир ва рамзгузории молҳо унсурҳои зеринро дар бар мегиранд:

-қоидаҳои асосии интерпретатсия;

-тавзеҳоти фаслҳо, гуруҳҳо ва мавқеи молҳо.

Азбаски қоидаҳои асосии интерпретатсия ва тавзеҳот қисми асоси Низоми ҳамоҳангии тасвир ва рамзгузории молҳо ба ҳисоб мераванд чун ин низом асоси ҳуқуқи доранд.

Тавзеҳоти номенклатураи молҳои фаъолияти иқтисоди хориҷ - яке аз маводҳои ёрирасон корие мебошад, ки якхелагии интерпретатсиониро бо мақсади дуруст муайян кардани мавқейи мол ва истифодабарии НМ ФИХ – ро таъмин мекунанд. Тавзеҳоти НМ ФИХ мазмуни мавқеи номенклатураи молҳо, мафҳумҳои асос , аломати таснифот, тавсифи кутоҳи молҳо ва соҳаи истифодабарии онро дар бар мегирад[3]..

Дар тавзеҳот ба кадом гуруҳи моли мансуб будан ва набудан мавқеи мол, усулҳои муайян кардани андозаҳои молҳоро ва дигар иттилоотҳое, ки барои муайян кардани мавқеи моли мушахас дар НМ ФИХ зарур аст бо таври васеъ шарҳ дода шудааст. Тавзеҳоти НМ ФИХ аз 5 ҷилд иборат буда ҳамаи гуруҳои моли пурра дар бар мегирад.

Чор ҷилди он аз ки бо забони англиси навишта шудааст аз Тавзеҳоти Низоми ҳамоҳангии тасвир ва рамзгузории молҳо (("Explanatory Notes to the Harmonized Commodity Description and Coding System", Third Edition, 2002), ки аз тарафи ташкилоти байналмиллалии гумрук (Иттифоқи муносибатҳои гумрук) коркард шудааст.

Ҷилдҳои Тавзеҳоти НМ ФИХ ба фаслҳо ва гуруҳои молии зерин тақсим шудааст.

Ҷилди 1 - фаслҳои I - VI, гуруҳои 1 - 29;

Ҷилди 2 - фаслҳои VI - XI, гуруҳои 30 - 63;

Ҷилди 3- фаслҳои XII - XVI, гуруҳои 64 - 84;

Ҷилди 4- фаслҳои XVI - XXI, гуруҳои 85 - 97.

Ҷилди 5-ум тавзеҳоти мавқеи молии низоми ҳамоҳангие, ки ба низоми ҳамоҳангии якҷоягии номенклатураи молҳои иттиҳоди аврупои ("Explanatory Notes to the Combined Nomenclature of the European Union") мувофиқ аст, дар бар мегирад.

Агар дар матни тавзеҳот коди мавқеи мол дар қавси квадрат ([2527]), гирифта шуда бошад ин маънои онро дорад, ки тарафи ташкилоти байналмиллалии гумрук тавзеҳоти ин мавқеи мол аз НМ ФИХ хат зада шудааст. Ҳангоме ки дар матни тавзеҳот ба зермавқеи мол тавзеҳ додашуда бошад, огоҳ ба номенклатураи гуруҳи моли бо нишонаи (+) ифода гузошта мешавад[6]..

0102 Ҳайвонҳои калони шохдори зинда (+):

Тавзеҳ; Ба ин мавқеи мол ҳамаи намудҳои ҳайвонҳои калони шохдори хоног ва ваҳш новобаста аз мақсади истифодабари дохил карда мешаванд.

Дар НМ ФИХ тавзеҳҳои зерин истифода мешаванд:

А) тавзеҳи аз гуруҳи моли хориҷ кардан (масалан: тавзеҳи1 ба гр. 44 “ ба ин гуруҳи мол дохил карда намешаванд....”);

Б) ба гуруҳи дохил намудан (масалан: тавзеҳи 2 ба гр. 18 “ ба ин мавқеи моли 1806 дохил мешаванд....”);

В) тавзеҳ аз р и муайянкуни мафҳумҳо (масалан: тавзеҳи 3 ба гр. 44 “ устухони фил дар НМ ФИХ маънои зеринро дорад....”);

Г) тавзеҳ барои ба гуруҳи моли дохил намудан тавсия дода мешавад:

- молҳои ба як гуруҳ гуруҳбанди шуда;

-молҳои якҷоякадашуда;

-молҳои омехта;

-қисми молҳо;

-лавозимотҳо.

Қоидаҳои асосии интерпретатсияи НМ ФИХ

Интерпретатсия – муайян кардани мавқеи мол . Дар низоми таснифоти НМ ФИХ барои муайян кардани мавқеи мол 6 қоидаҳо истифода мешаванд.

Панҷ қоидаи аввал пайҳам истифода мешаванд. Агар бо қоидаи 1-ум мавқеи моли муайян кардан имконият набошад қоидаҳои 2,3,4,4 ва панҷумро истифода мебаранд. Қоидаҳои 2,3,4,ва 5-ро барои муайян намудани мавқеи молии коди чоррақама истифода мебаранд. Қоидаи шашумро барои муайян намудани зермавқеи моли ё мавқеи фаръ истифода мебаранд

Таснифоти молҳо дар НМ ФИХ аз р и қоидаҳои зерин сурат мегирад:

Қоидаи 1.

Номенклатураи фаслҳо, гуруҳ ва зергуруҳи молҳо барои қулаи истифодабарии НМ ФИХ; барои асоси ҳуқуқи пайдо намудани таснифи молҳо дар НМ ФИХ вобаста матни мавқеи мол ва эзоҳе мувофиқе, ки ба фасл ва гуруҳи мол дода шудааст муфофиқи муқароротҳои зерин муайян карда мешавад.

Тавзеҳот. НМ ФИХ -номенклатураи намуди молҳои ба низом даровардае мебошанд, ки дар мубодилаи савдои хориҷи истифода мешаванд. Ба ин молҳо номи муайян дода ба фаслҳо, гуруҳҳо ва зергуруҳҳо гуруҳбанд карда мешаванд.

Қисми аввали қоидаи 1-ум маънои онро дорад, ки номенклатураи фаслҳо, гуруҳҳо ва зергуруҳҳо на ҳама вақт маҷм и молҳое, ки ба ин ё он гуруҳи мол мансубанд пурра дар таснифоти НМ ФИХ иникос шудаанд ва дар таснифоти молҳо асоси ҳуқуқи надоранд. Номенклатураи фаслҳо, гуруҳҳо ва зергуруҳҳо тавсифи тавсияви доранд, онҳоро дар ҳолати кори барои банизом дарории гуруҳбандии молҳо истифода мешаванд.

Қисми дуюми қоидаи 1-ум нишон дода шудааст, ки номенклатураи мавқеи мол ва тавзеҳоте ба фасл ва гуруҳи моли додашуда дар НМ ФИХ асоси ҳуқуқи доранд.

Аз ин лиҳоз мол дар мади аввал аз р и матни номенклатураи мавқеи мол ё аз р и тавзеҳоти фасл ва гуруҳи мол тасниф дода мешавад. Номенклатураи мавқеи мол ва тавзеҳоти фаслу гуруҳи мол статуси якхела доранд[6]..

Қисми охирони қоидаи 1-ум “ агар дар матн дигар чиз мувофиқи муқарароти 2,3,4 ва 5 оварда нашуда бошад”; ин чунин фаҳмидан мумкин аст, ки номенклатураи мавқеи мол ва тавзеҳоти фаслу гуруҳи мол аҳамияти аввалиндараҷа доранд.

Агар аз р и номенклатураи мавқеи мол ва тавзеҳоти фаслу гуруҳи мол таснифоти мол имконияти муқарар карда набошад онгоҳ зарур аст, ки барои муайян кардани мавқеи мол қоидаҳои 2,3,4,5-ро истифода баранд.

Қоидаи 2. (молҳои ғайрикомплект ё васл накардашуда)

Дилхоҳ ишорае, ки ба номенклатураи мавқеи молҳои намуди ғайрикомплекти ва пурра истеҳсол нашуда карда шудаанд, вале ин молҳо тавсифи комплект ё пурра истеҳсол шуда доранд, яъне баъди васл намудан таъиноти худро гум намекунанд. Дар ин ҳолат моли мавқеи мол ҳамчун моли компект ё пурра истеҳсолшуда муайян карда ба расмият дароварда мешаванд. (мисол. Баъзе намуди молҳо ба намуди васл карда нашуда ва марҳилаи охирон иҷро нашудааст. Мебелҳо барои қулай кашонидан бо қисмҳои алоҳида ворид карда мешаванд). Ҳамин тариқ молҳои ғайрикомплент ва пурра истеҳолнашуда бо ёрии қоидаи 2а тасниф медиҳанд агар онҳо дорои аломатҳои якхела бошанд.

Қоидаи 2б (омехтаҳо, пайвастагии модаҳо ва масолеҳо). Қоидаи 2б барои муайян кардани мавқеи молҳое истифода мешавад, ки аз якчанд омехтаҳо, пайвастаги кимёви ё масолеҳо истеҳсол карда шудаанд.

Дар ин ҳолат масолеҳ ё модаи кимиёвие мавқеи моли ишора карда шудааст, бояд асоси истеҳсоли мол ба ҳисоб равад. Истифодаи дигар масолеҳ ё модаи кимёв таъинот ва мақсади истифодабарии онҳоро таъғир надиҳад, онгоҳ мавқеи моли азр и масолеҳи асоси муайян карда мешавад.

Масалан қадаҳи аз шишаи булур истеҳсолшудае, ки бо металли нуқра ороиш дода шудааст аз р и масолеҳ, яъне “шишаи булур ” ишора карда мешавад.

Дар қоидаи 1-уми интеретатсия

1а- номенклатураи фасл, гуруҳ ва зергуруҳи моли барои қулай истифодабарии НМ ФИХ оварда шудааст;

1.б- номенклатураи фасл, гуруҳ ва зергуруҳи бо мақсади таснифи мол дар НМ ФИХ мақоми ҳуқуқи пайдо кардан тавзеҳ дода мешавад.

Дар қоидаи 2-юми интеретатсия:

2а.- муайян кардани мавқеи молҳое, ки ба намуди ғайрикомплекти ё пурра марҳилаҳои итеҳсоли иҷро нашудаанд пешниҳод карда шудаанд;

Қисми 1уми қоидаи 2-юм- молҳое бо намуди васлношуда ё бо қисмҳои ҷудо пешниҳод шудаанд;

Қисми-2-юм молҳое, ки аз омехтаҳо ва пайвастагиҳои масолеҳо ва модаҳои гуногун истеҳсол шудаанд.

Ҳолатҳое, ки бо ёрии қоидаи 2-юм имконияти муайян кардани коди моли нест.

-агар дар номенклатураи ба масолеҳе, ки аз он мол истеҳсол карда шудааст ишора карда нашуда бошад.

-дар ҳолате, ки дигар компонентҳои иловашуда дар номенклатураи мавқеи моли оварда шудааст;

-дар ҳолате, ки ҳамаи масолеҳои барои истеҳсол мол истифода шудааст дар таркиби мол миқдори якхела аст.

Агар ҳангоми истифодаи қоидаҳои якум ва 2-юм имконияти муайян кардани мавқеи моли набошад, онгоҳ қоидаи 3-юм истифода мешавад.

Қоидаи3. Агар молҳо аз агон ҷиҳат ба ду мавқеи моли ё аз он зиёд мансуб бошанд, онгоҳ ин гуна молҳо чунин тасниф дода мешаванд.

3а.- дар мади аввал он мавқеи моли истифода мешавад, ки ин мавқеи моли мушахас тавзеҳ додашудааст нисбати мақкеи молие, ки тавзеҳоти умуми дорад;

Тавзеҳ: дар ин қоида гуфташудааст, ки молҳои, ки ба якчанд мавқеи моли мувофиқ меафтанд он мақеи молие интихоб карда мешавад, ки дар он номенклатураи мол пурра тасвир дода шудааст.

Масалан "шинаи нав барои автомобили сабукрав" (4011) дар инҷо дар номенклатураи таъиноти истифодабарии мол пурра дар матни номенклатураи он навишта шудааст.

Қоидаи 3б.- омехтаҳо, маҳсулоти бисёркомпонента, ки масолеҳо ё компонентҳои гуногун бо намуди маҷм и(набор) барои фуруши чакана пешниҳод шудаанд, бо қоидаи 3а. имконияти тасниф додан нест, онҳоро аз р и масолеҳи асоси ё қисми моле,ки хусусияти асосии мол ифода мекунад тасниф медиҳанд.

Ин қоида барои муайян намудани молҳои зерин ёри медиҳад:

-молҳое, ки аз омехтаҳо, яъне модаҳои газмонад, сахт ва моеъ истеҳсол шудаанд. Ин гуна молҳоро аз р и масолеҳ ё кисми асоси аз р и он тафсифи омехта муайян карда мешавад тасниф медиҳанд;

-молҳои бисёркомпонентае, ки аз масолеҳои гуногун иборат буда, бо ҳам бо тавре пайваст кадашудаан, ки аз одди омехта кардан фарқ доранд. Масалан: лентаи конвейр аз платмасса ва каучук (гр. 3926 ва 4010) истеҳсол шудааст аз р и элементи бартарие дошта, ки хусусияти асосии он муайян мешавад тасниф дода мешавад.

-молҳои таркибии аз компонентҳои гуногун дошта, масалан маҷм и зарфҳо барои гирифтани намак ва маҳсулотҳои тамъдиҳанда аз такягоҳи ч бин ва якчанд зарфҳои шишигин иборат бояд аз р и мавқеи молии (7010) тасниф дода мшавад агар кисми асоси онро шиши ташкил диҳад.

-молҳои комплектие ки барои савдои чакана таъин шудаанд, яъне маҷм и молҳое, ки аз ду намуди мол иборат мебошанд ба ду мавқеи моли тасниф дода шудаанд ва якҷоя як функсияро иҷро мекунанд дар борҷома бастубанд шудаанд. Дар ин ҳолат таснифи молҳо аз р и мавқеи молие, ки хусусияти асосии онро ташкил медиҳад сурат мегирад. Масалан; маҷм и маҳсулоти барои тайёр намудани спагети дар борҷома спагетти хом (1902), панир (0406) соуси помидор (2103) мувофиқи мавқеи молии компоненти асоси спагетти 1902 миқдори зиёди маҳсулот ташкил медиҳад тасниф дода мешавад.

Қоидаи 3в.- молҳое, ки имконияти бо ёрии муқарароти қоидаи 3а. ва 2б. тасниф доданро надоранд, бояд онҳоро аз р и тартиби афзудани рамзҳои моли тасниф диҳанд.

Ин қисми қоидаи 3-юм барои ҳал намудани ҳолатҳои, ки на аз р и пурра тасвир кардани мол ва намуди масолеҳе, ки хусусияти асосии мол доро аст иконияти майян мавқеи молиро нест истифода мешавад.

Бисёр намуди молҳое, ки мувофиқи ин қоида тасниф дода мешаванд аз масолеҳи аҳамияти якхела дошта истеҳсол мешаванд.

Масалан жакети м инагии занона аз чарм ва м инаи миқдорашон баробар истеҳсол шудааст. Дар НМ ФИХ ду мавқеи молиро вохурдан мумкин аст, ки дар сатҳ тасвир шудаанд ва ягон масолеҳ тавсифи асоси онро муайян карда наметавонад. Дар ин ҳолат мувофиқи қоидаи 3в. аз р и афзудани рақами тартиби коди мол мавқеи молио муайян мекунад, яъне жакети муинагии занона (4303)

Қоидаи 4. Молҳое,ки бо қоидаҳои муқарароти дар боло зикршуда имконияти тасниф доданро надошта бошанд, онгоҳ ингуна молҳоро бо мавқеи молии ба онҳо наздик ё монанд тасниф медиҳанд.

Тавзеҳ: дар вақти тасниф додан бо қоидаи 4-ум молҳои пешниҳодшударо бо якчанд молҳои ба онҳо монанд муқоиса намуда, мавқеи молии наздиктаринашро интихоб намуда тасниф медиҳанд. Монандии молҳо аз якчанд омил вобастаги дорад, ба монанди намуд, хосияти хос, таъинот ва ғ.

Қоидаи 5. Барои тасниф додани футляр, қутт , масолеҳои борҷомакун ва зарфҳои ба онҳо монанд истифода мешавад.

Қоидаи 5а. футляр, қутт ва зарфҳои бо онҳо монанд.

Бо ёрии ин қоида чехол ва футляр барои фотоаппаратҳо; асбобҳои мусиқ , инструмент(асбобҳои дуредгар , сохтмон , таъмири техника), яроқ, асбобҳои нақшакаш истифода мешаванд. Ин гуна молҳо алоҳида ё якҷоя бо мол пешниҳод карда мешаванд. Ҳангоми якҷоя пешниҳод намудан бо код ва мавқеи моли асос тасниф дода мешавад.

Агар алоҳида футляр ё чехол алоҳида пешниҳод карда шаванд онгоҳ онҳоро аз р и код ва мвқеи машахас тасниф медиҳанд.

Масалан:

1) шкатулка ё қутти барои ҷавоҳирот (мавқеи моли 7113);

2) футляр барои риштарошаки барқ   (мавқеи моли 8510);

3) футляр барои дурбин ва телескоп (мавқеи моли 9005);

4) чехол и футля барои асбобҳои мусиқи (масалан мавқеи моли 9202);

5) чехол, кабуре барои яроқ (масалан мавқеи моли 9303).

Қоидаи 5б. Барои тасниф додани масолеҳҳои борҷомакуни ва зарфҳо истифода мешавад. Ин муқарарот барои масолеҳои борҷомакун ва зарфҳое, ки якчандбор истифода мешаванд таалуқ надорад. Масалан контейнерҳо, систернаҳо, балонҳои газ, оксиген ва ғайра.

Қоида 6. Барои муайян кардани зермавқеъ ва мавқеи фаръии молҳо барои мақоми ҳуқуқи пайдо намудани онҳо истифода мешавад.

Дар ҳолати зиёди шудани молҳои якхелаи аломатҳояшон гуногун зермавқеи моли ба дараҷа ҷудо карда мешаванд. Зермавқеи якдараҷа бо дефис (-), ду дараҷа дошта бо ду дефис (--) ифода карда мешаванд.

Тавзеҳоти номенклатураи молҳои фаъолияти иқтисоди хориҷ - яке аз маводҳои ёрирасон   корие мебошад, ки якхелагии интерпретатсиониро бо мақсади дуруст муайян кардани мавқейи мол ва истифодабарии НМ ФИХ – ро таъмин мекунанд. Тавзеҳоти НМ ФИХ мазмуни мавқеи номенклатураи молҳо, мафҳумҳои асос , аломати таснифот, тавсифи кутоҳи молҳо ва соҳаи истифодабарии онро дар бар мегирад, ки ба муайян намудани мавқеи мол мусоидат мекунад.

Адабиёт

1. Данильцев А.В. Международная торговля: инструменты регулирования. Учебно-практическое пособие. - М.: Издательский Дом «Деловая литература», 1999. - 302 с.
2. Жиряева Е.В «Тоароведение» Санкт-Питербург -2002.
3. Международная Конвенция о гармонизированной системе описания и кодирования товаров (совершено в Брюсселе 14 июня 1983г.) Вступила в силу 1 января 1988 г.
4. Основы таможенного дела: учеб. пособие. В 2 т. Т.1. / Под общ. ред. Ю.Ф. Азарова. - М.: РИО РТА, 2006. - 576 с.
5. Раджабов Р.К. Региональные особенности развития рынка таможенных услуг. Монография / Р.К. Раджабов. -Душанбе: Ирфон, 2014. - 150с.
6. Покровская В.В. Внешнеэкономическая деятельность: учебник. - М.: Экономист, 2006. - 672 с.

ТАҒЙИРОТҲО ДАР МУНОСИБАТҲОИ ИҚТИСОДИИ ГУМРУКИЮ АНДОЗӢ - МЕҲВАРИ АСОСИИ ТАНЗИМИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ

Нидоев Нозимҷон Фозилович -
д.и.и., и.в. профессор, **Назарбекова Нурия Амзалиевна**,
муаллими калон, **Ашурова Миҷгона Тавакаловна**,
муаллими калони кафедраи фаъолияти гумруки
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола тағйирот дар муносибатҳои иқтисодии гумрукию андозӣ, ҳамчун меҳвари асосии танзими гумрукии молҳо дар шароити давлатии рақамикунонӣ баррасӣ шудаанд. Мутаносибан тамоюли истифодабарӣ ва рушди минбаъдаи қонунгузории миллии гумрукӣ бо назардошти таҷрибаи байналмилалӣ дар мамлакатҳои хориҷаи дуру наздик, аз ҷумла Иттиҳоди иқтисодии Авруосиё таҳлил шуда, тағйиротҳои марҳилавӣ аз нуқтаи назари ҳавасмандгардонии содиротӣ ошкор, фарқияту умумиятҳо муайян ва роҳҳои беҳтаркунии танзими гумрукии молҳо пешниҳод карда шудаанд.

Калидвожаҳо: *танзими гумрукӣ, механизмҳои гумрукӣ ва андоз, табодули иттилоотӣ, тағйиротҳои марҳилавӣ, шароитҳои рақамикунонӣ, ҳавасмандгардонии содиротӣ, қонунгузории миллии гумрукӣ, қонунгузории байналмилалӣ, тиҷорати электронӣ.*

Тағйиротҳо дар муносибатҳои иқтисодии гумрукию андозӣ, ҳамчун меҳвари асосии танзими гумрукии молҳо дар шароити давлатии рақамикунонӣ дар конфронси XVII солонаи Хадамоти гумруки Федератсияи Русия "Гумрук ва тиҷорат: рушди ҳамкор дар воқеиятҳои нав" дар соли 2023 дар вазъияте ба миён омад, ки зарурати қабули қарорҳои фавр бо ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои дахлдори амалкунанда, аз ҷумла ба Қонуни федералии «Дар бораи танзими гумрук дар Федератсияи Русия ва дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба баъзе санадҳои қонунгузорӣ» аз 03 августи соли 2018 таҳти рақами №289 - ФЗ қабул карда шудаанд [8].

Дар ҳақиқат, аз соли 2023 ин ҷониб Ҳукумати Федератсияи Русия корҳои зиёдеро анҷом дода истодаанд, ки он имконияти таҳияи як қатор қарорҳо нисбати батаъхиргузор , муҳлати қабул ва ба таъхир андохтани иҷроиши онҳо гардиданд.

Чунин тарзи корӣ барои амалияи фаъолияти мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати муҳлат, ба таъхирандозӣ ва ба таъхир андохтани иҷрои огоҳиномаҳо оид ба пардохти боҷҳои гумрук , андоз аз

арзиши иловашуда ва аксизҳо (дар баъзе ҳолатҳо), инчунин иҷроиши пардохти саривақтии онҳо ибратомӯз буда, ба манфиати такмили минбаъдаи ин масъалаҳост [5, саҳ. 260-268].

Мутаносибан, тамоюли рушди минбаъдаи қонунгузории миллии гумрук бо рушди қонунгузории байналмилал , аз ҷумла ба ворид намудани тағйирот ба Кодекси гумруки Иттиҳодияи иқтисодии АвруОсиё (ИИАО), зич алоқаманд буда, чунин тағйирот дар якчанд марҳила сурат мегирад [9, саҳ. 34-37].

Марҳилаи аввал, аз маҷм аи якуми ислоҳот аз ҷониби Комиссияи муколамаи дохили давлат (КМДД) 30 майи соли 2023 фиристода шуда, муҳлати гузаронидани муколама муқаррар аст [10].

Дар ин ҷо, бояд соҳибкорон бо к шиши Клуби таҳлилии АвруОсиё панҷ давлатро дар сайти Иттиҳоди Аврупо ҳамроҳ карда, баъзе хоҳишҳои худро баён кунанд, чунки, шояд чизе дар муҳлати фаъолияташон ба назар гирифта нашуда бошад. Бинобар ин, таҳлилҳои гузаронида шуда, зарурати ба бастаи якум, аз бастаи асос дохил намудани чор самти такмили қонунгузориро ба миён овардаанд [14]:

1. Истифодабарии технологияҳои рақамие, ки имконияти амалиётҳои хизматрасониҳои гумрукиро ба таври худкор анҷом медиҳанд.

2. Таъмини татбиқи стандарти ягонаи гузаронидани амалиёти хизматрасониҳо ва назорати гумрукӣ.

3. Бадастоварии тағйиротҳои глобал дар асоси ҷор намудани навъи танзими нави тиҷоратии интернетӣ.

4. Беҳтаркунии минбаъдаи муттаҳидсозии идоракунии ҳуҷҷатҳои электрон .

Дар бораи нуктаҳои асосии бастаи аввал, қайд кардан даркор аст, ки масъалаҳои дигари зиёде ҳастанд, ки тавассути тағйирот ҳал карда шуданаш ба манфиати кор аст.

Яке аз чунин масъалаи асосие, ки тавассути тағйирот ҳал карда шуданаш мумкин аст, ин содда кардани интиқоли контейнерҳо, то ҳадди имкон аст. Гарчанде, ки омӯзиши ин мавз ъ таи 10-15 соли охир идома дошта бошад ҳам, то ҳанӯз ҳалли худро наёфтааст.

Сухан дар бораи он меравад, ки бо баробари ҳал шудани ин тағйирот, интиқоли контейнерҳо аз марз бидуни эъломияи гумрукӣ, яъне, бе деклалатсиякунонии онҳо имконпазир хоҳад шуд. Ин навоварӣ, аз як тараф хароҷоти интиқолдиҳандагонро кам карда, ба афзоиши нархи хароҷоти нақлиёт таъсир мерасонад ва аз ҳама муҳимаш, ин, ки сарбории мақомоти гумрукро то ҳадде коҳиш медиҳад [4; 5].

Бастаи якум, инчунин ислоҳотеро дар бар мегирад, ки он гарчаеде, ки ба Ҷумҳурии Тоҷикистон бевосита таъсир нарасонад ҳам, донистанаш манфиатнок аст. Сухан дар бораи ҳалли мушкилотҳои воридоти моҳиҳои дар уқёнусҳо сайдшуда меравад, чунки дар айни замон бояд дар баъзе мавридҳо ин маводҳо эъломияи гумрукӣ карда шаванд. Декларатсия моҳиҳо бошад, барои иштирокчиёни савдои берунӣ харочоти муайяни иловагӣ ба вучуд меоварад. Аз ин рӯ, тавассути гуфтушунидҳои т лонии Комиссияи муколамаи дохили давлат бо ҷумҳуриҳои Қазоқистон ва Беларус имконият пайдо шудааст, ки ба бастаи аввал ҳалли ин муаммоҳо дохил карда шаванд ва уммед ҳаст, ки минбаъд низ қарори Комиссияи муколамаи дохили давлат аз ҷониби давлатҳои аъзо нодида гирифта намешавад.

Саволи навбат - ин истиснои транзити бардур ғ аст, ки қариб дар ҳамаи давлатҳо домангир аст. Аксар вақт ҳолатҳое рух медиҳанд, ки мол ҳамчун транзит эълон карда шуда, сипас дар ҷое бе нишона "нопадид" мешавад. Ин вазъият дар мавриди машрубот ва тамоку бо Қарори Иттиҳодияи Аврупо қисман ҳал шудааст, чунки минбаъд моли барои содироти транзитӣ тавсия шуда низ, эъломияи гумрукӣ карда мешавад [10, саҳ. 56-61].

Инчунин, барои рушди гардиши ҳуҷҷатҳо ва ҷузъи электронии он чор тағйирот ворид карда шудааст:

- муттаҳидсозии минбаъдаи гардиши ҳуҷҷатҳои электрон байни мақомоти гумрук ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷ тавассути зиёд кардани номг и ҳуҷҷатҳои гумрук ;
- содда кардани як қатор амалиёти гумрук ва такмили расмиёти гумрук ;
- рушди ҳамкории иттилоот дар чаҳорч би равандҳои умумии иттиҳод;
- аз ҷониби Иттиҳодияи иқтисодии АвруОсиё барои ҳамаи панҷ кишвар талабот дар шакли электрон муайян карда шудааст.

Аз тарафи дигар, танзими савдои интернет аз ҷониби муассисаи оператори савдои электрон , ки декларатсияи ин молҳо ва пардохти хироҷро барои шахсони воқе , гирандагони ниҳоии ин молҳо анҷом медиҳад, ҷор карда мешавад.

Ин масъала ба зарурати ҳавасмандгардонии содирот бахшида шуда, бо истифода аз мисоли чор кишвари тавоно: Ҷопон, Британияи Кабир, Бразилия, Аморати Муттаҳидаи Араб бо таҳлили механизмҳои дастгирии содирот вобаста ба барномаҳои гуногуни давлат , татбиқи имтиёзҳои гумрук ва андозӣ гузаронида мешавад.

Дар чаҳорч би сиёсати тиҷорати хориҷии ҳар як давлати номбаршуда, барои ҳавасмандгардонии содироти молҳо низоми гумрук ва андоз ба таври анъанав ташаккул ёфта бошанд ҳам ин гуна фаъолият на хамеша ба натичахои дилхоҳ оварда мерасонад.

Дар ин ҷо беитиёр саволе ба миён меояд, ки оё воқеан зарурати татбиқи имтиёзҳои гумрукӣ ва андозӣ барои ҳавасмандгардонии содирот вуҷуд доранд ё ки онҳо дар шароити рукуди рушди иқтисодӣ ва афзоиши касри буҷети давлатӣ мувофиқ ва муассир хоҳанд буд?

Барои арзёбии имконияти гирифтани таҷрибаи байналмилал мо механизмҳои дастгирии содиротро дар кишварҳои дар боло номбар карда ва инчунин дар кишварҳое мисли Аргентина таҳлил карда, ҳангоми баррасии ҷанбаҳои гуногуни дастгирии содиркунандагони милл , мавҷудияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ин мамлакатҳо, ки дар онҳо молҳо берун аз кишварҳои Иттиҳодияи иқтисодии АвруОсиё истеҳсол карда мешаванд, қайд кардан лозим аст [12, саҳ. 25-30].

Дар минтақаҳои озод имтиёзҳои андоз, аз ҷумла имтиёзҳои маҳалл вуҷуд надоранд ва боҷҳои воридот ва андоз аз арзиши иловашуда танҳо дар сурате ситонида ва пардохта мешаванд, ки молҳо аз минтақаҳои озод ба бозори кишварҳои Иттиҳоди Аврупо, аз ҷумла, дар мисоли Британияи Кабир содир карда шаванд ё бевосита дар минтака истифода ё истеъмол карда шаванд [13, саҳ 45-48]. Иҷозат барои таъсиси минтақаҳои озод аз ҷониби Хадамоти даромадҳои дохилии шоҳона ва гумрук дода мешавад ва бо санади меъёрии дахлдор барои ҳар як минтақаи алоҳида ба расмият даровардa мешавад.

Дар Британияи Кабир панҷ минтақаи озоди шимол (Ливерпул, Прествик, Саутгемптон, Порт оф Тилбери, Порт оф Ширнес) мавҷуд буда, дар онҳо ду намуди назорати гумрук мавҷуд аст [14, саҳ. 256-261].

- якум, хангоми дар худуди махсуси девордошта, тадбирҳои мубориза бурдан ҳар як партияи мол ҳангомиаромадан ва аз минтақаи озоди иқтисодӣ баромадан тафтиш карда мешавад;

- дуюм, вақте ки назорат аз рӯи талаботи ба анборҳои гумрук гузоштaшуда асосёфта, ба роҳ монда мешавад, бо роҳи гузаронидани санҷишҳои аудитор дар анборҳои гумрукии аз ҳама маъмул, амал карда мешаванд.

Сарфи назар аз он, ки минтақаҳои озоди иқтисодии Британияи Кабир ягон имтиёзи иловагии тариф надоранд, вале дорои афзалиятҳои зерин мебошанд:

- ба таъхир андохтани пардохти боҷи гумрукӣ то ба муомилоти озод иҷозат додани мол;

- содда кардани расмиёти гумрук ва таъмин намудани бехатарии нигаҳдории мол аз ҳисоби минтақаҳои озод;

- чандирии муайян намудани макони ниҳоии молҳое, ки ба навъҳои гуногуни маҳдудиятҳо, аз қабили тадбирҳои ғайритарифӣ, квотаҳои воридотӣ ва ғайраҳо дохил карда мешаванд;

- муаррифии молҳою хидматрасониҳо ва мавҷудияти қудрати маркетинги пешрафта дошта.

Воситаи дуюми рушди истеҳсол ва содироти молҳо дар Британияи Кабир ташкили минтақаҳои тиҷоратии иқтисодӣ - МТИ - ҳудудҳое мебошанд, ки аз ҷониби ҳукумат муайян карда шуда, бо мақсади ҳавасмандгардонии фаъолияти иқтисод дар минтақаҳое, ки дар онҳо коҳиши фаъолнокии иқтисодии назаррас дар муддати дуру дароз ба қайд гирифта шудааст, роҳандозӣ карда мешаванд. Дар чунин минтақаҳо бекории доим ва дараҷаи пасти даромаднокӣ мавҷуд буда, аҳолии он ҷо, аз р и хусусиятҳои маҳали зист зиндаг мекунад [6].

Дар қатори дигар самтҳои дастгирии давлат ба содиркунандагони британиё , татбиқи фаъолонаи ҳукумати Британияи Кабир ва сиёсати фароҳам овардани шароити мусоид барои рақобати озоди муваффақ дар бозори ҷаҳон аз ҷониби Бразилия муҳаё аст [6]. Лоиҳаи озмоишии «Бизнес ба тиҷорат» ба тиҷорати хурду миёна дар кишвар дар давоми 3-5 соли оянда барои амал намудани фаъолияти содирот дар бозорҳои 20 кишвари р ба тараққ : Бразилия, Колумбия, Ҳонконг, 8 миллион фунт стерлинг маблағгузор хоҳад кард.

Механизмҳои гумрук ва андоз барои дастгирии содирот дар Аргентина метавонад механизмҳои бозгашти ҷомеаи гузаштаро дар бар гирифта, механизми «реинтегрос» аз баргардонидани ситонидани пурра ё қисман дар корхонаҳои милл андозҳои дохилие, ки дар марҳилаҳои гуногуни истеҳсол ва фур ши молҳои содирот ситонида мешаванд [12, саҳ 27-28].

Дар ин маврид, меъёрҳои баргардонидани андоз то 10% аз нархи содироти хароҷотҳо аз рӯи ФОБ муқаррар карда мешаванд, аммо аз соли 2013 барои як қатор минтақаҳо ва категорияҳои молҳо, меъёрҳо метавонанд то ба 20% расанд. Истилоҳи таҳвили ФОБ бошад, маънои "Free On Board", яъне "Дар кишт ройгон" тарҷума шуда, шартҳои он танҳо ба нақлиёти дарё ва баҳр татбиқ мешаванд. Ин истилоҳ маънои онро дорад, ки фур шанда ҳдадориҳои худро дар асоси шартномаи тиҷорати хориҷ ҳангоми ба ихтиёри харидор додани моли дар дарё ё киштии баҳр ҷойгиршуда ва аз ҷониби гумрук дар доираи расмиёти содирот

баровардашуда иҷро мешавад (боҷҳо ва пардохтҳои содирот агар лозим бошад, пардохта мешаванд). Аммо барасмиятдарории гумрукии воридот масъулияти харидор боқ мемонад [2].

Мубодилаи маълумот байни макомоти гумрук ва андоз тамоюлҳои танзими ҳуқуқӣ дошта, табодули иттилоот байни мақомоти гумрук ва мақомоти андоз дар заминаи ташаккули санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо Иттиҳоди иқтисодии Авруосиё бошад, дар Фазои ягонаи иқтисодӣ таҳлилу омода шуда, тавсифи санадҳои ҷор дар соҳаи табодули иттилоот дар кишварҳои аврупо бо роҳҳои такмили қонунгузории амалкунанда пешниҳод карда мешавад.

Афзоиши шумораи муомилоти фаромарзӣ ва байналмилаликунонии воситаҳои молиявӣ барои мақомоти гумрук ва андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷамъоварии пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет мушкилоти наве ба миён намеорад. Баръакс, дар ин шароит маъмурияти муассир дар соҳаи бемамониат гирифтани маълумот дар бораи андозсупорандагони дигар давлатҳо аҳамияти аввалиндараҷа дошта, барои қабули санадҳои махсуси қонунгузорӣ, тартиби гирифтан, табодули иттилоот дар асоси танзими гумрукию андозӣ замина фароҳам меоварад [11, саҳ. 78-83].

Барои мисол, тартиби табодули иттилоот байни мақомоти гумруки Иттиҳоди гумрукиро Созишнома дар бораи талабот оид ба табодули иттилоот байни мақомоти гумрук ва дигар мақомоти давлатии давлатҳои аъзои Иттиҳоди гумрук аз 21 майи соли 2010 [2] мутобиқи муқаррароти Кодекси гумруки Иттиҳоди гумрукӣ муайян мекунад [3].

Тибқи моддаи 1 Созишнома табодули иттилоот байни мақомоти гумрук ва байни дигар ниҳодҳои давлатии се кишвар сурат мегирад. Маълумотро макоми гумрук метавонад тибки конунгузории гумруки Иттиходи гумрук ё конунгузории давлати узви Иттиходи гумрук дастрас намояд. Он метавонад ба мақомоти дигари давлатии давлати узви Иттиҳоди гумрукӣ танҳо тавассути мақоми дахлдори гумруки ҳамин давлат дода шавад [10].

Интиқол бепул анҷом дода мешавад. Агар маълумоти интиқолшаванда махф бошад ва бо қонун ҳифз карда шавад (сирри давлат , тиҷорат , бонк , андоз), табодули он бо риояи талаботи қонунгузории ҳифзи он, ки қонунгузории миллии давлатҳои аъзои ИА муқаррар кардааст, сурат мегирад. Шарти иловагии додани чунин маълумот розигии хаттии макомоти давлатие мебошад, ки ин маълумотро пешниход кардааст.

Кодекси гумруки Иттиҳоди гумрукӣ ҷор дар асоси моддаи 8 шарти истифодаи маълумоти аз ҷониби мақомоти гумрук гирифташударо танҳо барои мақсадҳои гумрук муқаррар менамояд [9, саҳ. 49-55]. Фош кардан,

ба мақсадҳои шахс истифода бурдан ё ба шахсони сеюм, аз ҷумла ба мақомоти давлат додани маълумоте, ки сирри давлат , тиҷорат , бонк , андоз ё сирри дигари бо қонун ҳифзшаванда/(сир) ва дигар маълумоти махфиро ташкил медиҳанд, манъ карда шудааст, ба истиснои дигар ҳолатҳои муқаррар намудаи Кодекси гумруки Иттиҳоди гумрукӣ ё қонунгузории давлатҳои аъзои Иттиҳоди гумрукӣ.

Адабиёт

1. Дастури Ш ро оид ба ҳамкории маъмур дар соҳаи андозбанд аз 15 феврали соли 2011 ва бекор кардани Дастури 77/799/EEC // Маҷаллаи расм . - 2011. - №Л64. - Саҳ. 1-12.

2. Дар кишт ройгон. Мавод аз Википедиа - энсиклопедияи озод / https: // ru. википедиа. Org /w/ index.php? унвон = Free_on_Board&stable=1

3. Золкин Н.А. Баромади директори департаменти сиёсати гумрук ва танзими бозори спирти Вазорати молияи Федератсияи Русия, 30 июни соли 2023 /https: // www. ru /expert_opinion/ 101804/.

4. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. «Дар бораи қабул намудани Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 сентябри соли 2012, №901 ва мавриди амал қарор додани он» аз 1 январи соли 2013.

5. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи қабул намудани Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мавриди амал қарор додани он» аз 3 декабри соли 2004, №62. - Душанбе, 2005. -755 саҳ.

6. Конститутсияи Бразилия аз соли 1988 // Энсиклопедияи универсалии илмии онлайн "Кругосвет" [Манбаи электрон] - Реҷаи дастрас : http: // www. Кругосвет. ru /node/ 41662 - Санаи дастрас : 21.12.24;

7. Нидоев Н.Ф. Мавқеи гумруки рақамӣ дар рушди савдои ватанӣ ва таъмини бехатарии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон, соли 2021, №4 (37). - Душанбе, ДДТТ, 2021. - Саҳ. 34 - 41.

8. О таможенном регулировании в Российской Федерации: Федеральный Закон Российской Федерации от 03 августа 2018 г., № 289 –ФЗ // - [Электронный ресурс] /. Рос. Федерации. - М.: Центр правовой униформ, 2018.

9. Таможенный кодекс таможенного союза. Принять Решением Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества. - М.: Проспект, 2011, 192 с.

10. Созишнома дар бораи талабот оид ба мубодилаи иттилоот байни мақомоти гумрук ва дигар мақомоти давлатии давлатҳои аъзои Иттиҳоди

гумрукӣ, 21 майи соли 2010 // Эталон - Беларусь [Манбаи электронӣ] / ООО ЮрСпектр, Нат. Маркази миллии ттилоотӣ ва ҳуқуқ Ҷумҳурии Белорус. - Минск, 2014.

11. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то солҳои 2030. - Душанбе, 2016. - 80 с.

12. Тютюрюков Н. Тадбирҳои зиддиб ҳронии андоз: кишварҳои Иттиҳоди Аврупо ва Русия /Н.Н. Тютюрюков, Г.Б. Тернопилская, В.Н. Тютюрюков // Молия ва кредит. - 2009. - № 41. - С. 25-30.

13. Шилчер М. Дастурамал оид ба к маки мутақобила дар арзёб ва барқарорсозии даъвоҳои андоз дар соҳаи андозбандии мустақим /М. Шилчер // Муқаддима ба Қонуни андози аврупо оид ба андозбандии мустақим; (2008) Редактор: М. Ланг, П. Поршень, Дж. Шух. - Вена: Линд, 2008. - 186 с.

14. Қонуни андози аврупо / Б. Терра, Р. Ваттел. - Нашри панҷум. - Нидерландия: Клювер, Қонуни Байналмилал , 2008. - 862 с.

СИСТЕМАИ ТИҶОРАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР САВДОИ БЕРУНА

Яъкуб Хасанзода доктор PhD, старший преподаватель,
Муҳаммадиев Суруши Шамсиддинович, ассистенти кафедраи система ва технологияи иттилоотӣ дар иқтисодиёти Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Дар мақола системаи тиҷорати электронӣ дар савдои беруна дида баромада шудааст

Вожаҳом калидӣ: *сектори савдои беруна, автоматӣ, почтаи электронӣ, системаи идоракуни,тендер, Сайт-буклет.*

Дар система харидорон ва фур шандагон бақайдгирифта шудаанд, яъне. Тафсилоти худро муайян кунед, ки пас аз он онҳо идентификатор ва пароли беназир мегиранд. Одатан, дар марҳилаи бақайдгир иштирокчии низоми савдо ва провайдери он оид ба риояи қоидаҳои савдои дар ин система муқаррар гардида ва хизматрасонии пулак тибқи шартҳои мувофиқашуда шартнома мебанданд.

Ҷойгиркунии маълумот. Истифодабарандагон бо истифода аз феҳристи система дар бахшҳои дахлдор маълумотро дар бораи эҳтиёҷоти маҳсулот ё пешниҳодҳо оид ба таъминоти онҳо ошкор мекунанд.

Ҷустуҷ и маълумот. Он ё ба таври даст бо роҳи гузаштан аз дарахти каталогҳо ва ё бо роҳи муқаррар кардани характеристикаҳои зарурии мол

(ном, маҳдудияти нарх ва ғ.) ва гирифтани номг и онҳо автомат карда мешавад. Усули аз ҳама самараноки гирифтани иттилооти нобуна ба иттилооти тавассути почтаи электрон расонида шуда мебошад. Дар баробари ин, истифодабаранда хусусиятҳои зарурии маҳсулотро муқаррар мекунад ва бо ҳар як тағйироти ҷидд дар каталог (намоён ё нопадид шудани маҳсулоти мувофиқ ба хусусиятҳои зикршуда) маълумоти зарур ба ӯ дода мешавад [1, с.156].

Дар раванди хариду фур ши маҳсулот се варианти куллан гуногун имконпазир аст: муайян кардани пешниҳоди мақбули каталог, иштирок дар музоядаҳои эълон кардаи фур шандагон ё эълони тендерҳои хариди худ.

Дар версияи охирин, харидор (фармоишгар) тавассути системаи савдои электрон ба доираи номаҳдуд (аукциони кушод) ё доираи маҳдуди (аукциони п шида)-и фур шандагони (таъминкунандагони) эҳтимол дар бораи нияти худ оид ба хариди як қатор маҳсулот аз р и муайян хабар медиҳад. шартҳо (м ҳлати тендер, нархи ҳадди ақал ва дилхоҳ, шартҳои дигар). Пасазон (баъди вақти муайян ё пас аз расидан ба нишондодҳои зарур) беҳтарин пешниҳодро аз нуқтаи назари худ қабул мекунад.

Муайян кардани тарафхои муомила. Пас аз гузаронидани савдо ё дигар расмиёти мувофиқа кардани шартҳои муомила тарафҳо координатаҳои як дигарро тавассути системаи савдои электрон мегиранд.

Муомилот. Он метавонад ба таври электрон бо истифода аз технологияи имзои рақам анҷом дода шавад. Ҳамин тариқ, худи далели бастани аҳд байни тарафҳо ва риояи шартҳои муомилоти дар рафти музояда ҳ силшуда кафолат дода мешавад.

Таъмини кафолатҳо барои иҷрои ҳдадориҳои шартномав . Он тавассути механизмҳои дар иқтисодиёти анъанав мавҷуд буда амал карда мешавад, танҳо фарқият дар он аст, ки ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи муомилот дар шакли электрон мебошанд.

Илова бар ин, роҳҳои коҳиш додани хавф ҳангоми бастани муомилот вуҷуд доранд: ҷойгир кардани амонатгузор (масалан, барои иштирок дар савдо дар биржаи электрон), таҳлили рейтингҳо ва баррасиҳои нашршудаи контрагентҳо ва хориҷ кардани контрагентҳои бевиҷдон аз иштирокчиёни системаҳои савдо [2, с.242].

Системаи идоракунии харид (харидҳои электрон). хариди электрон (таъминоти электрон , системаии доракунии харид):

– технологияи амалисозии таъминоти моддию техник бо истифода аз тиҷорати электрон , ки тамоми шаклҳои электронии харид ва таҳвили молҳоро дар давраи истеҳсолии корхона фаро мегирад;

– системаи ягонаи иттилоотии идоракунии электронии харид, ки технологияи хариди электрониро татбиқмекунад.

Ин система имко-нията медихад, ки дар бораи захирахои моддию техникӣ эхтиёчот чоп карда, таъминкунандагонро чустучу карда, аз онхо таклифхои тичоратӣ кабул карда, тендерхо, конкурсхо ва гайра ташкил карда шаванд.

Раванди таъминоти корхонаро танзим ва назорат кардан ҳамеша мушкил буд. Азинр , бо пайдоиши системаҳое, киинравандро автомат ва шаффоф мегардонанд, самаранок хелезиёд шуд ва имкони с иистифода аз байн рафт.

Системаи идоракунии харид ба ширкат имкон медиҳад, ки мустақиман аз вебсайти худ бо таъминкунандагон ҳамкор кунад. Мақсади ин система:

– кам кардани харочоти ташкили харид (харочоти муомилот) дар корхона;

– хеле баланд шудани дарачаи назорат аз болои харид;

– кам кардани харочот бо рохи кам кардани арзиши молу хизматхои харидашуда;

– ташаккули бозори таъминкунандагони доим ;

– хеле зиёд шудани интихоби молу хизматхои харидашуда.

Системаи дастгирии таъминкунандагони пурраи давра (SCM-система)

SCM-система – системаи муттаҳидшудаи банақшагир ва идоракунии равандҳои таъминот, ки ҳамоҳангсоз ва назорати фаъолияти ҳамаи иштирокчиёни занҷири таъминотро таъмин менамояд.

Дар системаҳои SCM, вазифаҳои менеҷери харид, чунқоида, азҷониби барнома (роботи харид) гирифта мешавад. Системаи ин гуна бояд на танҳо иттилооти дохилии корхона, балки тағирёбандаҳои муҳити беруна (маълумот дар бораи шароити бозор, иттилооти таъминкунандагон) –ро коркард, таҳлил ва пешг кунад, токи истеҳсолот ба таври мувофиқ ба нақшагирифта шавад ва хариди зарур анҷом дода шавад.

Имр з, равандҳои тиҷорат аз доираи як ширкат берун мешаванд. Системаҳои SCM шумораи зиёди шариконро дар бар мегиранд, ки дар истеҳсол ва тақсимоти маҳсулоти ниҳо саҳм мегузоранд. Аён аст, ки барои баланд бардоштани самаранокии кор ва кам кардани хароҷот, ширкатҳое, ки дар занҷир иштирок мекунанд, бояд мубодилаи иттилоотро бо ҳамдигар хеле пурз р кунанд. Масалан, дастрасии таъминкунандагон ба маълумот дар бораи таъмири кафолат ба онҳо имкон медиҳад, ки сифати ҷузъҳои худро ҳадафмандона беҳтар созанд.

Системаҳои идоракунии занҷираи таъминот ба корхонаҳои дорои маҳсулоти мураккаб ва таъминкунандагони сершумор имкон медиҳанд, ки талабот ва ҳуҷҷатҳои техникиро ба зерпудратчиён иртибот диҳанд, ҳамкор

бо онҳо ва кори онҳоро бо таъминкунандагони худ ҳамоҳангсозанд ва нақшаҳои умумии истеҳсолиро барои оптимизатсияи истифодаи иқтидори истеҳсол ва нигоҳдор ва таъмини хароҷоти умум ба нақша гиранд.

Системаи пурраи давраи дастгирии истеъмолкунандагон (SRM-система). CRMсистема мафҳуми пешниҳоди як давраи пурраи дастгирии муштариён мебошад, ки ба шумо имкон медиҳад, ки маълумотро дар бораи муштар муттаҳидсозед ва онро ба тамоми ш ъбаҳои ширкат дастрас намоед, инчунин ҳама марҳилаҳои муносибатҳои муштариён – аз маркетинг ва фур ш то хизматрасонии баъди фур ш. Он харид, нигоҳдор ва нигоҳдории муштариёнро дар бар мегирад. Ин стратегия ба шартҳои ерин асос ёфтааст:

– мавҷудияти анбори ягонаи маълумоти пурра дар бораи муштариён, аз ҷумла таърихи муносибатҳои онҳо бо ширкат;

– ба низом даровардан ва тартиб додани ин маълумот бо мақсади ҳамоҳангсозии идоракунии як чанд каналҳои ҳамкор ва барқарор кардани муносибатҳо бо ҳар як муштар ;

– таҳлили пайвастаи иттилооти ҷамъовардашуда барои таъмини муносибати инфирод ба ҳар як муштар .

Системаҳои CRM ба шумо имкон медиҳанд, ки муштариро ба доираи созмон ворид кунед. Ҳамзамон, ширкат маълумоти ҳадди аксарро дар бораи муштариён ва ниёзҳои онҳо ба даст меорад ва дара соси ин маълумот стратегияи ташкилии худро вобаста ба тамоми ҷанбаҳои фаъолияташ: истеҳсол, таблиғ, фур ш, тарҳрез , хидматрасон ва ғайра таҳия мекунад[3, с.145].

Сайти корти тиҷор . Номи ширкат, маълумот барои тамос, логотип, маълумоти умум ва маълумот дар бораи соҳаи фаъолият, маълумот дар бораи роҳбаронро дар бар мегирад. Мақсади сайти корти тиҷор ин инъикоси бештари фаъолияти ширкат мебошад.

Сайт-буклет ё сайти муаррифии ширкат. Ин намуди ҳузурдар Интернет аз сайти корти тиҷор камтар маъмул нест. Чун қоида, ининтиқоли китобчаи ширкат (профил, ҳисоботи солона ва ғайра) ба Интернет мебошад. Дар сайт тавсифи ширкат, ахбор, р йдодҳо, маҳсулот мавҷуд аст. Он метавонад варақаҳои фикру мулоҳизаҳои кормандони ширкат ва варақаҳои обуна ба гирифтани хабарҳои ширкатро тавассути почтаи электрон дар бар гирад. Сайти муарриф ва сайти корти тиҷор соддатарин вариант барои намояндагии савдои беруна мебошанд. Ҳадафҳо пешниҳоди маълумоти муфассал дар бораи ширкат ва пешниҳодҳои ҷолибтарини он, инчунин посухдодан ба саволҳои шунавандагон ва бартараф кардани бори нолозим аз каналҳои анъанавии иртибот мебошанд.

Сайти таблиғот . Ин як манбаи интернетест, ки барои таблиғи маҳсулот, хидмат, бренд ё чорабинии мушаххас нигаронида шудааст. Сайтҳои таблиғот аксарвақт дар баробари ширкати таблиғот кушода мешаванд, бо он сахт алоқаманданд ва манбаи дастгирии иттилоотии ширкати таблиғот мебошанд. Сайтҳои таблиғот , ба ғайр аз мундариҷаи матн , дороишу мораизи ё дипрезентатсияҳои интерактив ва видеоҳои намоиш мебошанд, ки маҳсулот ва манфиатҳои онро ба таври возеҳ нишон медиҳанд.

Сайти намоиш (витринаи интернет, намоишгоҳи веб). Илова ба имкониятҳои системаҳои қабл , каталогҳои муфассали маҳсулот (хизматрасон), нархномаҳоро дар бар мегирад. Чунин сайтҳо хабарҳои ширкат, маълумоти иловаг дар бораи истеҳсолкунандагон, маслиҳатҳо, баррасиҳои таҳлил ва ғайраро нашр мекунанд. Чунин сайт метавонад миқдор ва ҳаҷми фармоишҳои муштариёни мавҷударо аз ҳисоби дастрас ба пурратар аз дигар манбаъҳои иттилоот дар бораи маҳсулот ва хидматҳои мавриди таваҷҷ ҳи онҳо афзоиш диҳад. Сайт метавонад форуме дошта бошад, ки саволҳо дар бораи маҳсулот ё пойгоҳи донишро дар баргирад. Намоишгоҳи онлайн воситаи муассири таблиғ, ҷамъоварии дархостҳо барои маҳсулот ва гузаронидани тадқиқоти маркетинг ва дастгирии фикру мулоҳизаҳои истеъмолкунандагон мебошад.

Вебсайти мағозаи онлайн як корхонаи чакана мебошад, ки бо истифода аз воситаҳои электронии алоқа ба мизоҷон мол мефур шад ва хидмат мерасонад. Аз ҷумла, мағозаи интернет ба шумо имкон медиҳад, ки: интихоби мол, фармоиш ва ҳуҷҷатҳои зарур , ҳисоббаробаркуниҳои мутақобила, пайгирии иҷрои фармоиш ва дар ҳолати фур ши молҳои иттилоот ё пешниҳоди хидматҳои иттилоот , расонидани маҳсулот тавассути шабакаҳои электронии алоқа.

Мағозаи онлайн каталоги маҳсулот, системаи иҷрои фармоиш, системаи пардохт дорад ва дар вақти воқе кор мекунад. Ин маънои онро дорад, ки вебсайти мағоза пайваста нав карда мешавад ва дорои маълумоти навтарин дар бораи маҳсулот ва хидматҳо мебошад. Бо дархости меҳмонон, саҳифаҳои тавсифи маҳсулот дар асоси мавҷудияти саҳмияҳои воқеии онҳо динамик сохта мешаванд. Нарх ба таври худкор бо назардошти тахфифҳо ва пардохтҳои дар айни замон амалкунанда, хидматҳои иловаг ва усули пардохт ҳисоб карда мешавад. Ҳаминтариқ, истифодабаранда метавонад на танҳо маълумоти пурраи заруриро дастрас намояд, балки барои мол (хизматрасон) пардохт намояд, ҳуҷҷатҳои дахлдорро тартибдиҳад ва

маслиҳати мутахассис гирад. Д кони онлайн метавонад аз ҷониби истеҳсолкунанда ва фур шанда ё фур шанда истифодашавад[4, с.184].

Муҳити дохилии кор . Ин сайтест, ки барои кори дастаҷамъонаи шуъбаҳои дурдасти кормандон имкон медиҳад.

Муҳити дохилии кор барои дастрасии беруна баста аст. Манфиат аз ҷор намудани ин гуна технологияҳо махсусан барои ширкатҳое, ки дар шаҳрҳои дигар филиалу намояндагиҳо доранд, мушоҳида мешавад.

Ҳамин тариқ, офиси муқаррар идомаи интернетии худро ба даст меорад, ки ба кормандон имкон медиҳад, ки дар куҷонабошанд – дар филиали ширкат, сафари кор , дар гуфтушуниди муштар ё дархона – бо ҳама маълумот, ҳуҷҷатҳои зарур коркунанд ва онҳоро бо ҳамдигар мубодила кунанд.

Портали иттилоотии савдои беруна. Инвеб-сервери ширкат мебошад, ки нуқтаи ягонаи воридшав ба ҳамаи системаҳои иттилоотии як ширкати додашуда буда, барои равандҳои бизнеси ширкат ва контрагенттер дастгирии пурраи иттилоотиро таъмин менамояд. Портали иттилоотии савдои беруна ба ҳар як корманд муҳити оптималии кор , фардикунонии ҷои корро фароҳам меорад. Содда, самаранок ва ягонагии кор бо ҳама синфҳои барномаҳои савдои беруна, воситаҳои таҳлили маълумот, ҷустуҷ и мавод, воситаҳои идоракуни иҳуҷҷатҳо, дастрас ба системаи ERP.

Портали иттилоотии савдои беруна системаҳои алоқаи дохил ва берун , ҷамъовар ва коркарди иттилоотро муттаҳид мекунад. Ин имкон медиҳад, ки қариб ҳама фаъолиятҳо, ба истиснои худи истеҳсолот (ва дар мавриди маҳсулоти иттилоот ва он), ба Веб интиқол додашаванд. Аз як тараф, кормандони ширкат бо истифода аз вебсайт бо ҳамдигар муоширaт мекунанд, ҳуҷҷатҳоро мубодила мекунанд ва маълумоти барои кор заруриро мегиранд. Аз тарафи дигар, дар баробари ин, муштариён ва шарикони ширкат мол ё хидматҳои ба онҳо заруриро интихоб мекунанд, фармоиш медиҳанд, иҷрои онҳоро назорат мекунанд ва ғайра. Ва ҳарчанд танҳо қисмати "муштар " дастраси он ҳост, аммо маълумоте, ки бо онҳо кор мекунанд, мустақиман аз ҳамон вебсайт гирифта мешавад ва маҳсули кормандони ширкат ва инъикоси вазъи воқеии корҳо дар айни замонаст [5, с.215].

Тибқи талабот ба функсияҳои портал, он бояд нигоҳдории мутамаркази маълумотро дар бораи сохтори ташкилот, гур ҳҳои кории он, ҳдадориҳои мансабии кормандон, нақшҳои ҷории кормандон таъмин намояд, ба истифодабарандагон хусусиятҳои зеринро пешниҳод намояд:

– иштирок дар равандҳои бизнеси корпоративии рушд, ҳамоҳангсоз ва қабули қарорҳо;

– банақшагир , таҳия, таҳрир, тасдиқ ва нашри маводҳо барои аудиторияи мақсадноки муайян дар Интернет ё дар Интернет – идоракунии мундариҷа;

– дастрас ба системаҳои идоракуниiз ахираҳои дохилии савдои беруна (ERP, CSRP, MRP II).

Намудҳои намояндагиҳои савдои беруна ва тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ҷадвали 1 - Намудҳои намояндагиҳои савдои беруна ва тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Навъи сайт	Вазифаҳо аз ҷониби сайт иҷро карда мешаванд	Тартиби харид	Хусусиятҳои сохтани сайт
Корти тиҷорӣ, сайти муаррифӣ	Брендинг, пешбурди тамғаи молии ширкат; баландбардоштани шуурнокӣ ва бехтар намудани образ		Сайтҳои ин навъи маълумот дар бораи ширкат, ки бештар аз ҷониби муштариён талабо тдоранд, мавҷуданд. Чун қоида, ин маълумоти умум дарбораи ширкат, тафсилот, нақшаиҷойгиршав ва ғайра мебошад.
Намоиши интернет	Реклама ва брендинги маҳсулот		Каталогҳои маҳсулотро бо нархҳо дарбар мегирад, характеристика, тавсифи муфассал, расмхо, суратхо. Клипҳои аудио ва видео метавонанд замима карда шаванд. Системаҳои барномав метавонанд ба чунин сайтҳо пайвастшаванд. Ариза барои иҷро ба мудири фур ш додамешавад.
Мағозаи онлайн	Фур ши мол тавассути Интернет, автоматикунонии равандҳои бизнес	Хариди онлайн аз бисёр ҷиҳат ба он монандаст Намоишҳои интернет . Фарқияти асос мавҷудияти система аст. Ташкили тартибот бо системаи автоматии идоракунӣ корхона	Дар муомилоти мол истифода бурдани мағозаи онлайн тавсия дода мешавад, на аз мағозаи онлайн, зеро ин арзиши хидматрасонии фармоишҳоро кам мекунад.

Портал	Таъмини меҳмонон бо маълумоти пурра Маълумот О Соҳаи фаъолияти ширкатҳо. Таъмини кормандони ширкат бо дастрасии пурра ба ҳама маълумот захираҳои ширкат	Муттаҳид менамояд, маълумоти зиёде захирахо - телеконференсияҳо, феҳристҳои почтаи электрон , форумҳо ва ғайра дастрас ба замимаҳои гуногуни дохилии корпоративиро, аз қабили системаҳои идоракунии ҳуҷҷатҳо, системахои идоракунии захирахо ва гайра, аз чумла Мағозаи онлайн	Тавсия дода мешавад, ки барои ширкатҳои калон ва миёна бо пойгоҳи бузурги муштариён, шабакаи васеи дилер ва ғайра.

Аз ҷадвали 1 бар меояд, ки намудҳои намояндагиҳои савдои беруна ва арзёбии тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо барои рушди савдои электрон ва хизматрасониҳои гумрук имконият фароҳам меоварад.

Адабиёт

1. Апатова Н.В. Теория информационной экономики / Апатова Н.В. – Симферополь: ЧП Бондаренко, 2005. – 336 с.
2. Балабанов И.Т. Электронная коммерция / Балабанов И.Т. – СПб.: Питер,2001. – 336 с.
3. Винарник Л.С. Информационная єкономика: становление, развитие, проблемы / Винарник Л.С., Щедрин А.Н., Васильева Н.Ф. – Донецк, 2002. –312 с.
4. Войтко С.В. Менеджмент у телекомун кациях: навч. посиб. / С.В. Войтко, К.П. Ангелов; за науки. ред. В.Г. Герасимчука. – К.: Знання, 2007. – 295 с.
5. Закон Украинҷ „Про телекомуникац" вид 18.11.03 р., № 1280-IV. – К., 2003.

ХУСУСИЯТҲОИ ТАНЗИМКУНАНДА ВА ТАКМИЛДИҲИИ БАҲИСОБГИРИИ АМАЛИЁТҲОИ ГУМРУКӢ ОИД БА ҲИСОБҲОИ АСЪОРӢ

Олимов Дилшод Абдулхайрович - н.и.и., муаллими калони кафедраи баҳисобгирии муҳосибии Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Дар мақола яке аз масоили дар шароити муосир мубрам мавриди баррасӣ ва омӯзиш қарор гирифтааст. Муаллифон низоми такмилдиҳии баҳисобгирии амалиётҳо оид ба ҳисобҳои асъорӣ баррасӣ намудаанд. Дар рафти таҳқиқ мушаххас карда шудааст, ки ҳисобҳои асъорӣ ҷараёни фаъолияти ташкилотҳои қарзиро дар бозори хизматрасониҳои бонкӣ фаро гирифта,

мукаммалгардонии он метавонад. Инчунин дар мақола муаллифон муоҳияти истифодаи ҳисобҳои баҳисогирии муҳосибӣ оид ба ҳисобҳои асъорӣ ва амалиётҳои он зикр гардидааст. Дар маҷмӯъ, мақола фарогири ҷанбаҳои назариявии танзимкунанда ва такмилдиҳии баҳисобгирии амалиётҳо оид ба ҳисобҳои асъорӣ дар шароити муосири иқтисодӣ мебошад.

Вожаҳои калидӣ*: Ҳисобҳо, ҳисобҳои асъорӣ, малаиётҳои асъорӣ Этимодбахш, батанзимдарорӣ, амалиётҳои хоҷагидорӣ, меъёр, батанзимдарори меъёрию ҳуқуқӣ, таҳлили даромаднокӣ, фоизнокӣ.*

Баҳисобгирии муҳосибии амалиётҳои асъорӣ, тартиби баҳисобгирӣ ва инъикоси он дар ҳисоботдиҳии муҳосибии дороиҳо ва уҳдадориҳое, ки арзишашон дар асъори хориҷа ифода ёфтааст, бо Низомнома оид ба баҳисобгирии муҳосибӣ «Баҳисобгирии дороиҳо ва уҳдадориҳое, ки арзишашон бо асъори хориҷа ифода ёфтааст», танзим карда мешавад.

Барои ҷамъбасткунонии иттиллоот дар бораи мавҷудият ва ҳаракати маблағҳои пулӣ дар асъори хориҷӣ дар ҳисобҳои асъории ташкилот, ки дар ташкилотҳои кредитии Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода шудаанд ва берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ ҳисоби 10110 «Ҳисоби асъорӣ» таъин шудааст.

Ҳисоби 10110 дорои, инвентарист. Аз рӯйи дебет ҳисоби 10110 воридшавии маблағи пулӣ ба ҳисоби асъории ташкилот, аз рӯйи кредит соқиткунии маблағи пулӣ аз ҳисобҳои асъории ташкилотро инъикос менамояд.

Амалиёт оид ба ҳисобҳои асъорӣ дар баҳисобгирии муҳосибӣ дар асоси нусхаҳои варақаи ташкилоти кредитӣ ва ҳуҷҷатҳои ҳисобии ба онҳо иловашуда инъикос мегардад.

Барои мақсадҳои баҳисобгирии муҳосибӣ арзёбии маблағҳои асъорӣ аз муайянкунии эквивалентии маблағи сомонӣ, ки дар асъори хориҷа ифода ёфтааст, иборат аст. Эквиваленти сомонӣ бо роҳи конверсия (ҳисобкунӣ)-и маблағи асъори хориҷа ба сомонӣ дар асоси қурби асъорӣ муайян карда мешавад. Қурби асъори хориҷа нисбат ба пули сомонӣ аз нархи асъори миллӣ ва байналмилалии ба сомонӣ ифодаёфта иборат аст.

Намудҳои зерини қурби асъори хориҷаро ҷудо кардаанд: расмӣ (яъне, котировкашуда аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон), аукционӣ, биржавӣ, қурби харид ва фурӯши асъори накд дар бонкҳои тиҷоратӣ ва ғайра. Барои мақсадҳои баҳисобгирии муҳосибӣ қурби расмии асъори хориҷа, ки аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон дар рӯзи баъд муайян карда шудааст, мавриди истифода қарор мегирад.

Азнавҳисобкунии арзиши аломатҳои пулӣ дар хазинаи ташкилот ва маблағҳо дар ҳисобҳои бонкӣ (амонатҳои бонкӣ), ки бо асъори хориҷа ифода ёфтаанд, мумкин аст ғайр аз ин бо бавуҷудоии тағйири қурб

гузаронда шавад. Ҳангоми тағйирёбии на он қадар зиёди қурби расмии асъори хориҷа бо сомонӣ, ки аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон таъин гардидааст, ҳисобкунӣ бо пули сомонӣ, ки бо анҷоми шумораи зиёди амалиётҳои якхела дар ҳамон асъори хориҷа вобаста аст, мумкин аст бо қурби миёна, ки барои моҳ ё зиёда аз он муҳлати кӯтоҳ ҳисоб карда шудааст, анҷом дода шавад[1].

Маблағҳои авансҳои гирифташуда ва додашуда ва пардохтҳои пешакӣ, пешпардохтҳо аз рӯйи арзёбӣ ба сомонӣ бо қурби амалкунанда дар санаи иҷрои амалиёт бо асъори хориҷа қабул карда мешавад, ки дар натиҷаи он дорои ва уҳдадориҳои зикршуда ба баҳисобгирии муҳосибӣ қабул карда мешаванд.

Дороиҳо ва хароҷоте, ки ташкилот ба тартиби пешакӣ пардохт кардааст, ё ба ҳисоби пардохте, ки ташкилот аванс ва пешпардохтҳоро гузарондааст, дар баҳисобгирии муҳосибии ташкилоти мазкур маблағҳои ба аванс додашуда, пешпардохт, пардохти пешакӣ (дар қисмати дахлдор ба аванс, байъона, пардохти пешакӣ) дар арзёбӣ бо пули сомонӣ аз рӯйи қурби ҷорӣ дар санаи ҳисобкунӣ ба пули сомонӣ эътироф карда мешаванд.

Даромадҳои ташкилот ба шарти гирифтани аванс, байъона, пардохти пешакӣ дар баҳисобгирии муҳосибии ташкилоти мазкур ба баҳои сомонӣ бо қурби дар санаи ҳисобкунӣ бо сомонӣ маблағи ба аванс, байъона, пардохти пешакӣ гирифташуда (дар қисмати ба аванс, байъона, пардохти пешакӣ дахлдор) эътироф карда мешаванд.

Азнавҳисобкунии маблағҳои авансҳои гирифта ва қабулкарда, пардохти пешакӣ, байъона баъди қабули онҳо ба баҳисобгирии муҳосибӣ бо сабаби тағйирёбии қурб гузаронда намешавад.

Санаи анҷоми амалиёти бонкӣ, санаи ҳисобкунӣ ё соқиткунии маблағҳои асъорӣ дониста мешавад.

Баландшавии қурби расмӣ аз пайдоиши фарқияти қурбҳо вобаста аст. Фарқияти қурбӣ фарқи байни арзёбии дороии дахлдор ё уҳдадориҳое, ки арзишашон бо асъори хориҷа ифода ёфтаанд, бо қурби Бонки миллии Тоҷикистон дар санаи иҷрои уҳдадорӣ аз рӯйи пардохт ё санаи ҳисоботии тартибдиҳии баҳисобгирии муҳосибӣ барои давраи ҳисоботӣ ва арзёбии дороиҳо ва уҳдадориҳои мазкур бо пули сомонӣ, ки бо қурби Бонки миллии Тоҷикистон дар санаи қабули он ба баҳисобгирии муҳосибӣ дар давраи ҳисоботӣ ё дар санаи тартибдиҳии ҳисоботдиҳии муҳосибӣ барои давраи ҳисоботдиҳӣ муайян гардидаанд, эътироф карда мешаванд.

Ба амалиётҳои асъорӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дахл доранд [4]:

а) арзишҳои асъориро бадастоварии резидент аз резидент ва гузашткунии резидент ба фоидаи резидент дар асосҳои қонунӣ, ҳамчунин истифодаи арзишҳои асъорӣ ба сифати пардохтҳо;

б) арзишҳои асъорӣ, асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коғазҳои қиматноки дохилиро бадастоварии резидент аз ғайрирезидент, ё ғайрирезидент аз резидент ва гузашткунии резидент ба фоидаи ғайрирезидент, ё нерезидент ба фоидаи резидент ба сифати воситаи пардохт;

в) бадастоварии гайрирезидент аз ғайрирезидент ва гузашткунии ғайрирезидент ба фоидаи ғайрирезидент арзишҳои асъорӣ, асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коғазҳои қиматноки дохилӣ дар асосҳои қонунӣ, ҳамчунин истифодаи арзишҳои асъорӣ, асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коғазҳои қиматноки дохилӣ;

г) арзишҳои асъорӣ, асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва коғазҳои қиматноки дохилиро даровардан ба ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баровардан аз ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

д) гузарондани асъори хориҷа, асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, коғазҳои қиматноки дохилӣ ва хориҷа аз ҳисобҳое, ки дар берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода мебошанд, ба ҳисоби ҳамон шахсе, ки ҳисобаш дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода аст ва аз ҳисоби кушода дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоби ҳамон шахс, ки дар ҳудуди берун аз Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода аст;

е) гузарондани асъори миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, коғазҳои қиматноки дохилӣ ва хориҷа аз тарафи ғайрирезидент аз ҳисоби кушодаи ӯ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоби ҳамон шахс, ки ҳисобаш дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода аст.

Амалиёти асъорӣ дар байни резидентҳо манъ аст. Баробари ин қонун номгӯйи пӯшидаи амалиётҳои асъориеро муайян кардааст, ки резидентҳо метавонанд байни худ анҷом диҳанд. Аз ҷумлаи ин амалиётҳо инҳоро номбар кардан мумкин аст:

1) амалиёти асъорӣ байни резидентҳо ва бонкҳои ваколатдор, аз он ҷумла: алоқаманд бо гирифтан ва баргардондани кредитҳо ва қарзҳо, пардохти маблағи фоизҳо ва муҷозоти ҷаримавӣ оид ба шартномаҳои ба ҳисобҳои бонкӣ воридкарда, ба амонатҳои бонкӣ (то талабшаванда ва муҳлати муайян) ва аз рӯйи онҳо гирифтани маблағҳои пулӣ; аз тарафи резидентҳо бадастоварии векселҳои бонкҳои салоҳиятдор, ки алоқаманд бо кафолатҳои бонкӣ мебошанд, аз тарафи шахсони инфиродӣ хариду фурӯши асъори хориҷии накдӣ ва ғайринакдӣ ва чекҳо, аз он ҷумла чекҳои нақлиётӣ; мукофотонии комиссионӣ ва амалиётҳои дигари бонкии асъории алоқаманд бо пардохти бонкҳо;

2) амалиётҳои алоқаманд бо ҳисоббаробаркуниҳо дар мағозаҳои савдои бебоҷ ва ҳангоми фурӯши мол ва хизматрасониҳо ба мусофирони дар сафар буда ҳангоми ҳамлу нақли байналмилалӣ;

3) амалиётҳо оид ба шартномаҳои экспедитсияҳои нақлиётӣ, ҳамлу нақл ва кирокунӣ (чартер) ва суғуртаи борҳое, ки бо кашондани бори содиротшаванда (импорт) алоқаманданд, аз он ҷумла бо кашондани транзитӣ;

4) амалиёти шахсони ҳуқуқӣ бо коғазҳои қиматноки берунӣ, ки ҳуқуқ ба онҳо дар депозитарияҳо бо шарти иҷрои ҳисоббаробаркуниҳо бо пули сомонӣ дар назар дошта шудааст;

5) амалиётҳои алоқаманд бо иҷрои пардохтҳои ҳатмӣ (андозҳо, ҷамъовариҳо ва пардохтҳои дигар) ба буҷетҳои ҳамаи сатҳҳои низоми буҷетии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо асъори хориҷӣ ва амалиётҳои дигар.

Бо мақсади бадастоварии маблағи пули сомонӣ ташкилот- резидентҳо метавонанд асъори хориҷии ғайринақдиро дар бозорҳои дохилии асъорӣ тавассути бонкҳои салоҳиятдор фурӯшанд. Амалиёт оид ба фурӯши асъори хориҷӣ чун қоида бо шартномаи комиссия ба расмият дароварда мешавад, ки тибқи он муомилот аз номи комиссионер (ваколатдори бонк), аммо аз ҳисоби комитент (фурӯшанда) анҷом дода мешавад[6]:.

Ғайрирезидентҳо ҳуқуқ доранд бе маҳдудият байни худ гузарондани асъори хориҷиро тариқи ҳисобҳои бонкӣ дар бонкҳои кафолатдор ё тавассути ҳисобҳои бонкӣ дар бонкҳои кафолатдор ба ҳисобҳо ба бонкҳои берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ созанд. Ғайрирезидентҳо ҳуқуқ доранд байни худ амалиётҳои асъориро бо коғазҳои қиматноки дохилӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти талаботи муайянкардаи қонунгузориҳои зиддиинҳисории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи бозори коғазҳои қиматнок анҷом диҳанд. Амалиётҳои асъорӣ дар байни ғайрирезидентҳо дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон бо асъори миллӣ тавассути бонкҳое, ки ҳисобҳояшон дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон кушода шудаанд, анҷом дода мешавад.

Ба ҳисоби 10110 «Ҳисоби асъорӣ» кушодани зерҳисобҳои зерин маслиҳат дода мешавад:

10110-1 «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар дохили мамлакат»- ҳангоми иҷрои амалиётҳои содиротӣ ва гузарондани асъори дар натиҷаи фурӯш бадастоварда дар ҳаҷми пурра;

10110-2 «Ҳисоби асъорӣ дар хориҷа»- барои ташкилотҳое, ки дар хориҷа ҳисоб доранд;

10110-3 «Ҳисоби ҷории асъорӣ дар дохили мамлакат»- ҳангоми иҷрои амалиётҳои содиротӣ ва гузарондани даромади асъории аз фурӯш бадастомада, ки баъди фурӯши ҳатмии даромади содиротӣ боқӣ мондааст;

10110-4 «Ҳисоби асъории махсуси транзитӣ»- барои баҳисобгирии асъори хориҷии бо сомонӣ харидашуда.

Баҳисобгирии таҳлилӣ аз рӯйи ҳисоби 10110 аз рӯйи ҳар як ҳисоб, ки барои нигоҳдории маблағҳои пулӣ бо асъори хориҷӣ кушода шудааст, бурда мешавад.

Зерҳисоби «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар дохили мамлакат» барои дар ҳаҷми пурра гузарондани даромади фурӯши воридгардида бо асъори хориҷа ва дигар пардохтҳо бо асъори хориҷа муайян гардидааст.

Тартиби инъикоси воридшавии асъор бо қайдҳои зерин нишон дода мешавад:

Дебети 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 1 «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар дохили мамлакат», ҳисоби таҳлилии «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар бонки...»;

Кредити 10420 «Ҳисоббаробаркуниҳо бо харидорон ва фармоишгарон».

Зерҳисоби «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар дохили мамлакат» барои баҳисобгирии асъори хориҷаи дар ихтиёри ташкилот буда ва иҷрои амалиёт бо ҳисоб тибқи қонунгузориҳои асъорӣ дар назар дошта шудааст:

Дебети 10110 «Ҳисоби асъорӣ»- гузаронда шуд ба зерҳисоби ҷории 3 «Ҳисоби ҷории асъорӣ дар дохили мамлакат», ҳисоби таҳлилии даромади асъорӣ аз фурӯш «Ҳисоби ҷории асъорӣ дар бонк» - гузаронда шуд ба ҳисоби ҷории асъорӣ, даромади асъорӣ аз фурӯш.

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 1 «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар дохили мамлакат», ҳисоби таҳлилии «Ҳисоби транзитии асъорӣ дар бонки...».

Қонунгузориҳои ҷории асъорӣ ба ташкилотҳо- резидентҳо ҳуқуқ медиҳад аз ҳисоби ҷории асъорӣ бо ташаббуси худ асъори хориҷии дар ихтиёр доштаашонро ба фурӯш гузоранд. Андозаи мукофотонии комиссионӣ бо шартномаи тарафҳо муайян карда мешавад.

Зерҳисоби «Ҳисоби махсуси транзитии асъорӣ» барои баҳисобгирии асъори хориҷаи бо сомонӣ харидашуда дар назар дошта шудааст. Хариди асъори хориҷа дар бозори асъор барои ҳисобкуниҳо оид ба шартномаҳои воридоти молҳо, барои пардохти мукофотониҳои комиссионӣ ба фоидаи бонки кафолатдор, пардохти хароҷотҳо оид ба сафари хориҷа иҷозат дода шудааст.

Асъори хориҷаи аз тарафи корхона дар бозори асъор бо сомонӣ харидашуда бояд ҳатман дар ҳаҷми пурра ба ҳисоби махсуси транзитии асъории вай гузаронда шавад:

Дебети 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисоби махсуси транзитии асъорӣ»- ба маблағи асъори гузарондашуда ба ҳисоби махсуси транзитӣ;

Кредити 10520 «Пулгузарониҳо дар роҳ», зерҳисоби 2 «Маблағҳои пулӣ барои харидории асъор».

Соқиткунии асъори хориҷа аз ин ҳисоб барои гузарондани он аз рӯйи таъиноти мақсаднок, гирифтани асъори накд барои пардохти хароҷоти сафари хизматӣ, иҷрои фурӯши такрорӣ дар бозори асъор роҳ дода мешавад. Маблағҳои асъории зеринро аз нав ба фурӯш гузоштан мумкин аст: маблағи асъори хориҷаи истифоданашуда тибқи асоси харидории он дар бозори асъор; маблағи асъори хориҷае, ки аз фурӯши чекҳои нақлиётӣ ба даст омадааст, маблағҳои истифоданашудаи барои пардохти хароҷоти сафари хизматӣ додашуда; маблағҳои бозгардондаи пардохтҳои авансӣ (пардохтҳои пешакӣ) дар шакли асъори хориҷа аз рӯйи шартномаҳои воридотии иҷронагашта; маблағи асъори хориҷаи бозгардонда аз аккредитивҳои одии (депонида)-и кушода дар бонкҳои кафолатдор; маблағи асъори хориҷаи баргардонда вобаста ба пардохтҳои иштибоҳан анҷомдода, аз он ҷумла бо сабаби нодуруст нишон додани яке аз реквизитҳои қабулкунандаи пардохт дар ҳуҷҷатҳои ҳисоббаробаркунӣ; маблағи асъори хориҷаи бозгардондаи ғайрирезидентҳо бо сабабҳои дигар, ба истиснои маблағҳои гузарондашуда барои пардохти хароҷоти сафарҳои хизматӣ.

Барои иҷрои аз нав фурӯхтани асъор бонки кафолатдор уҳдадор аст, маблағи зикршударо дар ҳисоби шахсии алоҳида депозит кунонад. Баъди ин дар давоми 3 рӯзи корӣ (бо баҳисобгирии рӯзи депоникунондан) асъори хориҷаро бояд дар бозори дохилии асъор ба фурӯш гузошта, маблағи пули сомонии бадастомадаро ба суратҳисоби ташкилот гузаронад.

Андозаи мукофотонии рӯёндашавандаи бонки кафолатдор барои аз нав фурӯхтани асъори хориҷа лимити муайян надорад.

Ташкилот асъори нақдии хориҷаро танҳо аз ҳисоби махсуси транзитии асъорӣ дар асоси аризаи махсус, ки Бонки миллии Тоҷикистон тасдиқ намудааст ва дорои ҳамаи рақамҳои зарурӣ оид ба сафари хидматист, метавонад гирад. Дар ин ҳолат дар баҳисобгирии муҳосибӣ чунин қайд ворид карда мешавад:

Дебети 10100 «Хазина»- дар хазина гирифта шуд аз ҳисоби махсуси транзитии асъор барои хароҷоти сафари хизматӣ;

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ»;

Бо анҷоми муҳлати сафари хизматӣ асъори хориҷаи аз рӯйи таъинот истифоданашуда ба бонки кафолатдори ташкилот бояд гузаронда шавад.

Амалиётҳои дигари типӣ аз рӯйи зерҳисоби 4 дар баҳисобгирӣ бо тарзи зерин инъикос мегарданд:

Дебетҳои 11010, 11070, 11020, 22010, 22040 ва ғайра «Ҳисоббаробаркуниҳо бо молтаъминкунандагон ва пудратчиён»- инъикос карда шуд маблағи гузарондашуда ба молтаъминкунандагон барои молҳои таъминкардаи воридотӣ, иҷрои корҳо, расондани хизматҳо, авансҳои гузарондашуда

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ»;

Дебетҳои 22110, 10420,10570, «Ҳисоббаробаркуниҳо аз рӯйи кредитҳо ва қарзҳои кӯтоҳмуддат», 22130, 10420, 10570 «Ҳисоббаробаркуниҳо аз рӯйи кредитҳо ва қарзҳои дарозмуддат»- гузаронда шуд қарзи асосӣ ва фоизҳо оид ба кредитҳо ва қарзҳо;

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ».

Фарқияти қурбҳо, ки дар натиҷаи тағйирёбии қурби асъори хориҷа ба вуҷуд омадааст, дар баҳисобгирӣ ба таври зерин инъикос меёбад:

Дебети 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 2 «Хароҷоти дигар»- инъикос карда шуд фарқияти манфии қурбҳо;

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ»;

Дебети 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ»- инъикос карда шуд фарқияти мусбати қурбҳо;

Кредити 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 1 «Даромадҳои дигар».

Маблағҳои пулии бо сомонӣ аз фурӯши асъори хориҷа бадастовардаи ташкилот бояд ҳатман дар ҳаҷми пурра ба суратҳисоб гузаронда шавад; дар оянда онҳоро барои ҳама гуна мақсадҳое, ки ба қонунгузориҳои ҷорӣ зид нестанд, истифода бурдан мумкин аст.

Асъори хориҷаи ғайринақдӣ ба ҳуқуқҳои моликиятии ташкилот дахлдор аст. Аз ин рӯ, амалиёт оид ба фурӯши онҳо пайдоиши даромад ва хароҷоти дигарро ба миён меорад. Даромадҳои дигар вобаста аз қурби бозори асъори хориҷаи фурӯхташаванда, ки дар бозори дохилии асъори хориҷӣ дар рӯзи фурӯш шакл гирифтааст, ташаккул меёбанд (ҳамон рӯзе дар назар дошта мешавад, ки эквиваленти баробари сомонии аз фурӯши асъори хориҷа бадастомада ба суратҳисоб ворид карда мешавад). Андозаи даромадҳои дигар арзиши асъори хориҷаи фурӯхташуда аз рӯйи қурби Бонки миллии Тоҷикистон, ки дар рӯзи ба амал омадани муомилот ҷорӣ

буд, ҳамчунин маблағи хароҷот барои фурӯшро дар бар мегирад (мукофотонии комиссионии ба бонки кафолатдор супоридашуда ва ғайра).

Санаи соқиткунии асъори хориҷа аз ҳисоби асъорӣ ва саннаи дохилсозии пули аз фурӯш бадастомада ба суратҳисоб чун қоида ба ҳам мувофиқ намеояд. Аз ин рӯ, маблағи гузарондашуда, аммо ҳоло ба фурӯш нарафтаи асъор бояд дар таркиби маблағи пулӣ боқӣ монад ва ҳамчун маблағгузаронии дар роҳ буда эътироф шавад.

Амалиёт оид ба фурӯши асъор бо қайдҳои зерин инъикос карда мешаванд:

Дебети 10520 «Маблағгузарониҳои дар роҳ», зерҳисоби 3 «Маблағҳои асъорӣ барои фурӯш»- ба маблағи асъоре, ки аз ҳисоби асъорӣ барои фурӯш дар бозори дохилии асъор соқит карда шудааст.

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 3 «Ҳисоби асъории ҷории дохили мамлакат», ҳисоби таҳлилии «Ҳисоби асъории ҷории дохили мамлакат дар бонки...», зерҳисоби 4 «Ҳисобҳои махсуси транзитии асъорӣ».

Ташкилот асъори хориҷиро фурӯхта, хароҷотро оид ба пардохти мукофотпулӣ ва хароҷоти дигар ба бонки кафолатдор ба уҳда мегирад.

Дар ин ҳолат қайди зерини баҳисобгирӣ гузошта мешавад:

Дебети 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 2 «Хароҷоти дигар» - ба маблағи мукофотонии комиссионӣ ба бонк барои фурӯши асъор;

Кредити 10110 «Ҳисоби асъорӣ», зерҳисоби 3 «Ҳисоби асъории ҷорӣ дар дохили мамлакат», ҳисоби таҳлилии «Ҳисоби асъории ҷорӣ дар дохили мамлакат дар бонки…».

Баъди аз тарафи бонки кафолатнок иҷро шудани супориши мизоҷи худ асъори хориҷаи гузарондашуда бояд ба ҳисоби даромадҳои дигар соқит карда шаванд. Дар ин маврид қайди зерин гузошта мешавад:

Дебети 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 2 «Хароҷоти дигар»;

Кредити 10520 «Пулгузарониҳои дар роҳ буда».

Агар санаи фурӯши асъори хориҷа маълум набошад, он гоҳ қайди зикршуда ҳангоми воридшавии эквиваленти сомонии он ба суратҳисоб ба ҷо оварда мешавад, яъне, дар як вақт бо проводкаи зерин:

Дебети 10210, 10240 «Суратҳисобҳо»;

Кредити 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 1 «Даромадҳои дигар».

Асъори хориҷаи гузарондашуда барои фурӯш ба дороиҳое дахл доранд, ки арзишашон бо сабаби тағйирёбии қурби асъор нисбат ба сомонӣ бояд аз нав ҳисоб карда шаванд. Азнавҳисобкунии мазкур аз рӯйи қурби Бонки миллии Тоҷикистон, ки дар рӯзи фурӯши асъор амал мекард, анҷом

дода мешавад (санаи воридшавии эквиваленти сомонӣ ба суратҳисоб), ҳамчунин баробари санаи ҳисоботии тартибдиҳии ҳисоботдиҳии муҳосибӣ амалӣ мегардад. Фарқияти бавуҷудомадаи қурбҳо аз рӯйи қоидаи умумӣ бояд ба натиҷаҳои молиявии ташкилот ҳамчун даромадҳои дигар ё хароҷоти дигар ҳамроҳ карда шаванд.

Ҳангоми баландшавии қурби асъори хориҷа назар ба пули сомонӣ қайди зерин гузошта мешавад:

Дебети 10250 «Пулгузарониҳои дар роҳ»- инъикос карда шуд фарқияти мусбати қурбҳо вобаста ба қиматшавии бақияи асъори хориҷа, ки дар роҳ аст;

Кредити 22700 «Даромад ва хароҷоти дигар», зерҳисоби 1 «Даромадҳои дигар»;

Пастшавии қурби асъори хориҷа назар ба пули сомонӣ бо қайди муқобил ба он ифода карда мешавад.

Адабиёт

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ», аз 25 марти соли 2011, № 702.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти аудитор », аз 22 июли соли 2013, № 993.
3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон » барои соли 2018.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон». Душанбе, 28 июни соли 2011. № 722.
5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ». Душанбе, 19 майи соли 2009. № 524.
6. Каримов Б.Ҳ., Бобиев И.А., Қаюмова Ф.А., Набиев Б.А. Стандартҳои байналмилалии ҳисоботи молияв . Дастури таълим . – Душанбе: «Ирфон», 2014 – 400 саҳ.
7. Каримов Б.Ҳ., Ойев Н.А., Бобиев И.А., Шоймардонов С.Қ. Баҳисобирии муҳосибии молияв . Китоби дарс . – Душанбе: «Ирфон», 2016 – 550 саҳ.
8. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами QAAP. – Москва, 1998. – 432с
9. Комилов Ш.Ч., Комилов Т.Ш., Комилов А.Ш. Асосҳои баҳисобгирии муҳосиб ва фаъолияти экспертизаи муҳосиб – суд : Васоити таълим . – Душанбе: «Андалеб Р», 2015. – 404 саҳ.
10. Раҳимов С.Х., Олимов Д.А. «Назарияи баҳисобгирии муҳосибӣ» (маҷмӯи масъалаҳо ва тестҳои санҷишӣ), Душанбе, ЭР-граф 2011с.- 176с.

РУШДИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Ҳасанов Ёқуб Субҳонович- ассистенти
кафедраи фаъолияти гумруки Донишгоҳи
давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола рушди хизматрасониҳои гумрукӣ дар шароити иқтисодӣ рақамӣ барои баланд бардоштани шаффофият ва сифати хизматрасониҳои гумрукии пешниҳодшаванда дар асоси "Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 – 2024" ҳадафгузорӣ шудааст. Пешбинӣ мешавад, ки беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои гумрукӣ бояд барои рушди савдои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шароити мусоид фароҳам орад.

***Вожаҳои калидӣ**: хизматрасониҳои гумрукӣ, иқтисоди рақамӣ, савдои хориҷӣ, "Равзанаи ягона", тиҷорати электронӣ, мол, инфрасохтори гумрукӣ.*

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Ол аз 28 декабри соли 2024 ба масъалаҳои меҳварию афзалиятдоштаи рушди иқтисодиёти милл таваҷҷуҳ зоҳир шуда, амалисозии ҳадафҳои рушди милл , таъмини амнияти милл , рушди устувори иқтисод ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии мардум аз ҷумлаи вазифаҳои муҳимтарин эълон шуданд. Бо назардошти ислоҳоти амалишуда дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Ол ҳамчунин ба вусъат додани равандҳои рақамикунон , ташаккули иқтисоди «сабз» баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти милл ва тавсеаи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақд ишора карда шуд. Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон ҳамчунин таъкид намуданд, ки бояд дар ояндаи наздик ба рушди саноати милл , рақобатнокии маҳсулоти саноат ва тақвияти иқтидори содиротии мамлакат таваҷҷуҳ карда шуда, зимни таҳияи лоиҳаи «Барномаи миёнамуҳлати рушд барои солҳои 2026-2030» масъалаҳои рушди неруи инсон , тақвияти иқтидор, истифодаи васеи технологияҳои инноватсион , истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир, тавсеаи иртиботи илм ва истеҳсолот ва гузариш ба иқтисодиёти инноватсион бояд аз ҷумлаи афзалияти аввалиндараҷа бошанд [1].

Дар ҳақиқат, имр зҳо таваҷҷуҳ ба иқтисоди рақам зиёд аст ва таҳқиқи муҳаққиқони ҷавон дар самти илм ва инноватсия, технологияҳои нав мусоидаткунанда ба шумор меравад. Иқтисоди рақам пеш аз ҳама дар

асоси технологияҳои рақам ба вуҷуд меояд. Яъне фаъолияти иқтисод тавассути технологияҳои рақам ба роҳ монда мешавад.

Имр з раванди рақамикунон дар тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи муосир, аз ҷумла дар самти гумрук мушоҳида мегардад. Ҳан з соли 2016 аз ҷониби Дабири кулли Созмони умумиҷаҳонии гумрук Кунио Мекурио муҳимияти раванди рақамикунонии гумрук таҳти шиори "Гумрукҳои рақам : ҳамкории пешрафта" таъкид шуда буд. Созмони умумиҷаҳонии гумрук муайян кардааст, ки истилоҳи «гумруки рақам » ба ҳама гуна фаъолияти худкор ё электрон дахл дорад ва ба самаранок ва ҳамоҳангсозии фаъолияти гумрук мусоидат мекунад. Бояд қайд кард, ки низоми автоматии барасмиятдарории гумрук , мафҳуми "Равзанаи ягона" буда, ба воситаи табодули иттилооти электрон , вебсайтҳо барои интиқоли иттилоот, шаффофият ва истифода аз технологияҳои интеллектуал мебошад.

Баланд бардоштани сифат ва шаффофияти хизматрасонии гумрукиро бе таҷдиди расмиёти гумрук ва мутобиқгардонии усулҳои назорати гумрук ба стандартҳои байналмилал , аз ҷумла талаботи Конвенсияи Киото, Созишномаи Созмони Умумиҷаҳонии Савдо ва тавсияҳои Созмони Умумиҷаҳонии Гумрук амал намудан имконнопазир аст.

Такмили кори мақомоти гумрук ва хизматрасониҳои гумрукиро дар гузаргоҳҳои назорат бо рушди технологияҳои иттилоот ва иттилоотонии пешак алоқаи ҷудонопазир дорад. Маълумоти пешак , ки дар худ ҳамаи иттилооти зарурира дар бар мегирад, барои аз ҷониби мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон кам кардани ҳолатҳои
истифодаи воситаҳои иловагии назорат, воситаи асос мебошад. Бо мақсади такмил додани механизмҳои назорати давлат дар гузаргоҳҳои
сарҳад дар саросари Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур аст, ки пешбурди маълумотдиҳии ҳатмии пешакиро оид ба моли ба ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда, анҷом диҳанд.

Дар раванди хизматрасониҳо ва амалиётҳои гумрук пардохтҳои зерин ситонида мешаванд (расми 1).

Ба хироҷҳои гумрук дохил мешаванд: (Мутобиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз "3" марти соли 2011 № 137 ба амал бароварда мешавад):

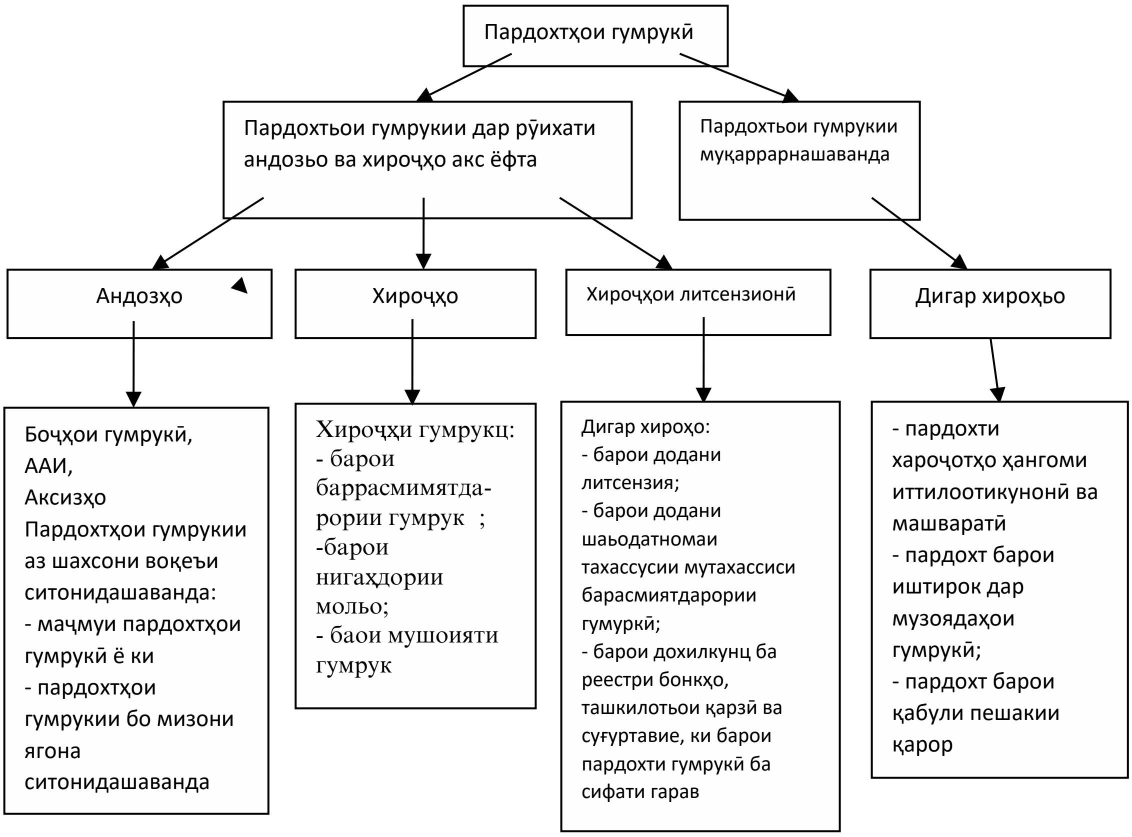

Расми 1. Таркиби пардохтҳои гумрукӣ

1.**Хироҷи гумрукӣ барои барасмиятдароии гумрукӣ**. Вобаста ба арзиши гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт хироҷ барои барасмиятдарории гумрук метавонад дар ҳаҷми зерин муайян карда шавад [2]:

то 5001 долл - 10 долл

аз 5001 то 10001 - 20 долл

аз 10001 то 50001 долл - 70 долл

аз 50001 то 100001 долл - 150 долл

аз 100001 ва зиёда аз он - 450 долл

2. **Хироҷи гумрукӣ барои мушоияти гумрукӣ**

(барои 10 км роҳ 2 долл)

3. **Хироҷи гумрукӣ барои нигаҳдории мол дар анборҳои мақомоти гумрукӣ**

- барои 1 адад воситаи нақлиёт дар як шабонар з – 0,5 долл;

- барои 50 кг молҳо дар як шабонар з – 0,01 долл.

4. **Хироҷи гумрукӣ барои додани шаҳодатномаи тахассуси мутахассиси барасмиятдарорандаи гумрукӣ**

- дар ҳаҷми 50 доллари ИМА

Ҳангоми барасмиятдарории молу воситаҳои нақлиёт, мушоияти гумрукии мол ва воситаҳои нақлиёт, нигоҳдории мол дар анборҳои мақоми гумрук, инчунин барои додани шаҳодатномаи тахассусии мутахассиси

барасмиятдарорандаи гумруки хироҷҳои гумруки тибқи тартиб ва андозаи муайяннамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ситонида мешаванд.

Омили асосии расидан ба ҳадафҳои пешгузоштаи мақомоти гумрук дар самти коҳиш додани вақти анҷомдиҳии амалиёти гумрук ва мусоидатнамоӣ ба тиҷорати байналмилал , ин худкоркунонии равандҳои назорати гумрук мебошад. Ҷорӣ намудани дарҳол қабулшавии қарор ҳангоми эъломиякунонии молҳо рушди минбаъдаи системаи электронии эъломиякунониро талаб мекунад, ки кори он танҳо ба истифодаи ҳуҷҷатҳои электрон асос ёфтааст.

Мавриди зикр аст, ки мақсади асосии технологияҳои рақам ин барои беҳтар намудани сифати хизматрасон , иштирок дар иқтисоди ҷаҳон , риояи қонунгузор аз ҳисоби беҳтар намудани дастрасии иттилооти ҳуқуқ , расмиёти гумрук , таҳкими ҳамкориҳои байни мақомоти гумрук ва инчунин дигар мақомоти танзимкунанда мебошад.

Дар раванди мазкур тамоюли эҷоди платформаҳои рақам аҳамияти махсус дорад. Дар ин росто, барои бахши гумрук, пеш аз ҳама, консепсияи “Равзанаи ягона” амал карда мешавад. Низоми равзанаи ягонаи барасмиятдарории автоматии гумрук барои ташаккули платформаҳои гумрукии рақам , ки ҳамчун муҳити иттилоот , коммуникатсион , дастрас ба хидматҳои рақам фаҳмида мешаванд ва раванди рақамиро таъмин менамояд, ки дар ин муҳит ҳамкор мекунанд, тарҳрез шудаанд [2].

Дар ин самт хизматрасониҳои тиҷорати электрон , "мол" - ҳои электрон дар тиҷорат васеъ ба роҳ монда шудааст. Ҳамзамон гардиши маблағҳо тавассути воситаҳои электрон ба роҳ монда мешаванд, ки омили муҳимтарини тиҷорати электрон мегарданд. Ба вуҷуд овардани иқтисоди рақам на танҳо ба тиҷорат хос аст, он инчунин дар соҳаҳои алоҳида: ҳарб , маориф, тандуруст , бонкдор , суғуртав ва ғайра низ имконпазир аст.

Дар самти рақамикунонии гумрук таҷрибаи Сингапур ҷолиб ва ом занда мебошад, ки дар заминаи низоми шабакаи тиҷоратии TradeNet “Равзанаи ягона”, низоми ҳамкории шабакаи тиҷоратии TradeXchange байни иштирокчиёни фаъолияти дипломатияи иқтисодии хориҷ ва низоми барасмиятдарории гумрукии электрон Customs, Платформаи миллии савдо таъсис дода шуданд ва ба экосистемаи нави тиҷорат ва логистикии IT (технологияи иттилоот) табдил ёфт.[3]

Дар асоси гуфтаҳои боло мо метавонем чунин хулоса барорем, ки хадамоти гумрук аз ҷиҳати усули пешниҳод ба хизматрасониҳои касб , коммуникатсион , молияв , сайёҳ ва нақлиёт , инчунин хизматрасониҳои

марбут ба ҳифзи муҳити зист ва ҷузъҳои фаъолияти соҳибкор   наздиканд. Аз тарафи дигар, муайян кардани мафҳуми бозори хизматрасонии гумрук хеле муҳим аст. Таҳлили сарчашмаҳо нишон медиҳад, ки ҳангоми муайян кардани бозори хизматрасонии гумрукӣ ду равиш имконпазир аст: классикӣ (маҳдуд) ва муосир (умумӣ). Дар равиши аввал, он ҳамчун фаъолияти соҳибкор   муайян карда мешавад, ки
пешбурди мол ва хизматрасониро дар савдои хориҷ   аз истеҳсолкунанда (фиристанда) то истеъмолкунанда (қабулкунанда) идора мекунад. Дар равиши дуюм ин раванди иҷтимо   мебошад, ки тавассути он талабот ба молу хизматрасониҳо тавассути рушд ва пешбурди онҳо бо истифода аз инфрасохтори гумрук   пешбин , васеъ ва қонеъ гардонида мешавад.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал   Раҳмон, - Душанбе 28.12.соли 2024.
2. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 феврали соли 2011, № 38 "Дар бораи ворид намудани тағийру иловаҳо ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2008, №369" аз 7 августи соли 2009 мавриди амал қарор дода шудааст
3. Маркова В.А.Цифровая экономика. -М., 2019.
4. ACE and Automated Systems. Official website of the Department of Homeland Security. U.S. Customs and Border Protection [Электронный ресурс]. URL: https://www.cbp.gov/trade/automate.

УЛУЧШЕНИЕ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В ПРИГРАНИЧНЫХ РАЙОНАХ ТАДЖИКИСТАНА И АФГАНИСТАНА

Машокиров Дж.Н.- к.э.н., доцент, проректор по науке и международным связям Таджикского государственного университета коммерции

Статья посвящена анализу и описанию мер по улучшению условий жизни населения приграничных районов Таджикистана и Афганистана. Особое внимание уделяется тому, как отношения между странами и роль приграничной торговли могут способствовать экономическому развитию. В статье рассматривается, как с помощью транзита товаров и логистических компаний можно ускорить экономическое развитие региона. Важным аспектом является изучение внешней и внутренней торговли, а также стратегии, направленные на улучшение торговли как на внутреннем, так и на международном уровне.

Ключевые понятия: *улучшение благосостояния населения, приграничные районы, региональное сотрудничество, сельская инфраструктура, коммунальные услуги, сельскохозяйственная продукция, транзит и экспорт, возможности трудоустройства, права женщин, логистика и таможенная поддержка.*

В целях улучшения доступа приграничного населения к сельской инфраструктуре и коммунальным услугам, восстановления возможностей трудоустройства мужчин и женщин, поставки продукции на внутренний и внешний рынки и улучшения доступа к приграничной торговле, диалогу и партнерству, включая возможности для сельских женщин. Определение требований и условий ввоза и вывоза сельскохозяйственной продукции Узбекистана и Афганистана, в том числе возможность вывоза продукции из Таджикистана транзитом через территорию Узбекистана. В Руководстве подробно анализируются требования к товарам, качеству, сертификации, штрих-кодам и упаковке в целом, а также процедуры импорта и экспорта. Справочник включает в себя список не менее 10 активных компаний по логистике, складированию и таможенной поддержке для предприятий, заинтересованных в экспорте в Афганистан и Узбекистан.

Также представлена общая информация о внешнеэкономической деятельности. Руководства предназначено для малых, частных предприятий, а также других категорий хозяйствующих субъектов, желающих заниматься экспортной деятельностью, а также всех, кто интересуется вопросами внешнеэкономической деятельности.

Одной из самых заметных тенденций экономического развития Республике Таджикистана является рост малого бизнеса - малых предприятий, микрофирм и индивидуальных предпринимателей. За 2015-2022 годы доля этого сектора в валовом внутреннем продукте республики повысилась с 63,6% до 79,2%, в общей численности занятых в экономике страны - с 51% до 63,4%.

Каждая страна имеет определенные конкурентные или сравнительные преимущества перед другими странами в производстве той или иной продукции или такая продукция является уникальной для своей страны. Такая простая идеология может стать предпосылкой формирования сложной цепочки добавленной стоимости, которая не ограничивается пределами одной страны. Экспорт влечет за собой продажу и передачу ресурсов в зарубежную страну и подразумевает отношения между продавцом (экспортером) и покупателем (импортером). Для компаний экспорт - это способ повысить прибыль и финансовые показатели, а в масштабе стран - способ развития экономики. Экспорт также является

ключевым фактором в развитии международных отношений посредством переговоров и реализации торговых соглашений.

Для урегулирование импортно-экспортные требование в Республике Таджикистан существует закон республики Таджикистан о внешнеторговой деятельности от 18.03.2022. №1870. Настоящий Закон определяет правовые, организационные и экономические основы внешнеторговой деятельности, основные принципы внешнеторговой деятельности, права и обязанности субъектов внешнеторговой деятельности и направлен на создание благоприятных условий для внешнеторговой деятельности, и ее эффективной интеграции в мировую экономику.

1. Основными принципами государственного регулирования внешнеторговой деятельности в Республике Таджикистан являются:

- единство внешнеторговой политики как составной части внешнеэкономической политики Республики Таджикистан;
- защита государством прав и законных интересов субъектов внешнеторговой деятельности;
- равенство и предотвращение дискриминации прав субъектов внешнеторговой деятельности;
- единство таможенной территории Республики Таджикистан и системы государственного регулирования внешнеторговой деятельности;
- выбор мер государственного регулирования внешнеторговой деятельности, являющихся не более обременительными для субъектов внешнеторговой деятельности, чем необходимо для обеспечения эффективного достижения целей, для осуществления которых предполагается применить меры государственного регулирования внешнеторговой деятельности;
- гласность в разработке, принятии и применении мер государственного регулирования внешнеторговой деятельности;
- исключение необоснованного вмешательства государства или его органов во внешнеторговую деятельность и нанесения ущерба субъектам внешнеторговой деятельности и экономике Республики Таджикистан;
- взаимоответственность государства и субъектов внешнеторговой деятельности.

В Республики Таджикистан регулирование внешнеторговой деятельности осуществляется следующими методами:

- таможенно-тарифное и нетарифное регулирование;
- установление запретов и ограничений в отношении отдельных видов товаров и услуг;

- применение мер экономическо-административного характера, предусмотренных настоящим Законом, способствующих развитию внешнеторговой деятельности.

Импорт и экспорт товаров на территорию и из территории Республики Таджикистан, а также транзит через таможенную территорию Республики Таджикистан запрещается, если обращение таких товаров запрещено в соответствии с законодательством Республики Таджикистан.

Правительство Республики Таджикистан вправе запретить импорт, временный импорт или транзит товаров, если обращение таких товаров запрещено в соответствии с законодательством страны экспортера, страны происхождения или страны назначения этих товаров.

А также для импортно-экспортные требование в Республике Таджикистан процесс сертификации имеет особые место. Порядок сертификации ввозимых товаров регулируется законодательством Республики Таджикистан. Соответствие с техническими регламентами, действующими в Республике Таджикистан, может быть предписано как условие для импорта товаров. Соответствие импортного товара требованиям технических регламентов должно быть утверждено сертификатом или декларацией соответствия уполномоченного органа в сфере оценки соответствия.

В настоящее время порядок оформления и прохождения экспортно-импортных и транзитных процедур в Республике Таджикистан существенно отличается от передового мирового опыта в отрицательную сторону и требует скорейшей модернизации. Требования, предъявляемые к оформлению и количеству документов, связанных с осуществлением экспорта, импорта и транзита товаров, создают серьезные препятствия для развития внешнеэкономической деятельности, что в конечном итоге, отрицательно сказывается на развитии экономики в целом.

В республике действует сложная, частично дублируемая, государственная система оформления экспорта, импорта и транзита товаров. Пакеты документов, представляемые участниками внешнеэкономической деятельности уполномоченным государственным органам в целом идентичны, но в зависимости от специфических требований различаются по составу показателей, что увеличивает издержки субъектов внешнеэкономической деятельности, затягивает сроки доставки товаров до потребителей, а при импорте товаров производственного назначения зачастую приводит к вынужденному простою производства и удорожанию их стоимости.

Логистические затраты участников внешнеэкономической деятельности на экспорт из Таджикистана, в состав которых входит и оформление

документов, составляют 20-25 процентов от стоимости товаров, что является одним из самых высоких показателей, как в Центральной Азии, так и в мире. В развитых странах, применяющих систему «Единое Окно», суммарные затраты на логистику составляют лишь 10-15 процентов от стоимости товара. В Таджикистане только транспортные расходы составляют 14 процентов от объема экспорта и 10 процентов от объема импорта товара, что является наихудшим показателем в Центральной Азии. В то же время, в Центрально-азиатском регионе затраты, связанные с экспортными и импортными операциями, в целом составляют 7-10 процентов от объема экспорта и 5-8 процентов от объема импорта товара. Средние логистические затраты на Западе составляют от 10 до 14 %.

При управлении логистическими затратами необходимо учитывать их взаимозависимость. Снижение одних затрат приводит к увеличению других (рисунок 1).

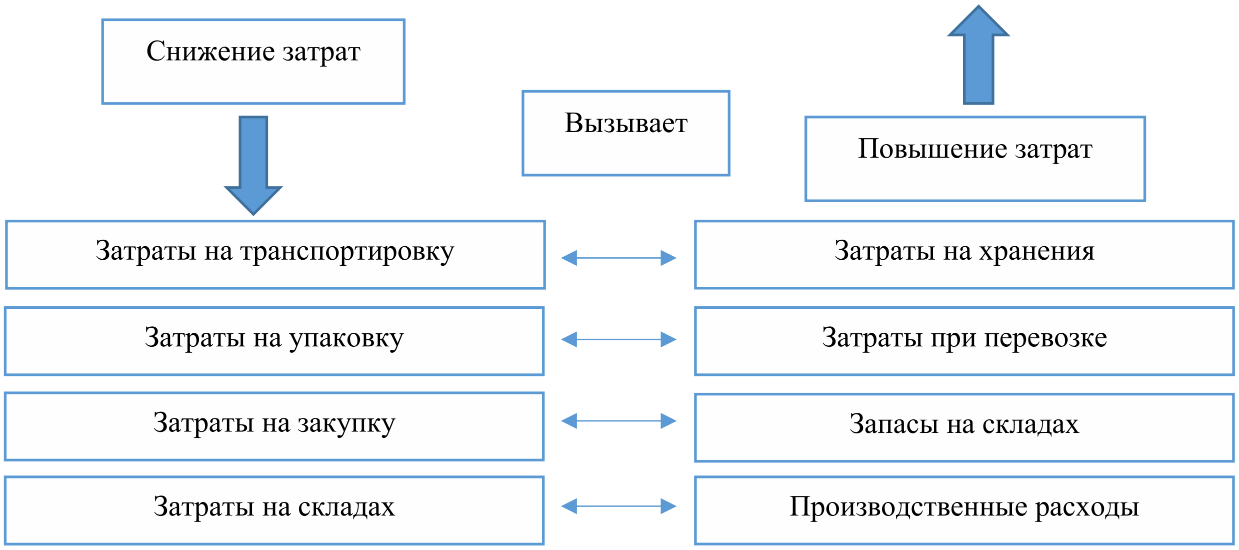

Рисунок 1 – Взаимозависимость логистических затрат

Интегрированный подход к управлению логистическими процессами требует достижения компромисса, обеспечивающего минимизацию общих затрат при сохранении необходимого уровня логистического обслуживания.

На сегодняшний день Таджикистан поставляет за рубеж более 500 наименований продукции. В минувшем году Таджикистан экспортировал отечественной продукции на 2 млрд. 142 млн. долл., что по сравнению с 2021 годом меньше на 7,6 млн. долл. или на 0,4%.

В 2022 году экспорт промышленной продукции составил 2 млрд. 88 млн. долл., что на 25,3 млн. долл. или на 1,2% меньше, чем за 2021 год. Структура экспорта промышленной продукции за рубеж в 2022 году формировалась в основном за счет продажи драгоценных камней и металлов (24,7% от общего объема экспорта), минералов и концентратов (34,1%), первичного алюминия

(7,1%), хлопкового волокна (9,1%), электроэнергии (4,9%), цемента (2,1%), хлопковой нити (2,3%), сурьмы (4,8%). Следует отметить, что значительную часть экспорта промышленной продукции составил экспорт минералов и концентратов, в том числе медного концентрата на сумму 203,0 млн. долл. (108,2%), цинкового концентрата на сумму 143,4 млн. долл. (101,8%), щелочного металла на сумму 8,9 млн. долл. (105,0%), цинкового концентрата на сумму 21,3 млн. долл. (162,4%) и других минералов.

Экспорт сельскохозяйственной продукции играет важную роль и за этот период составил 54 млн. 299 тыс. долл., что на 17 млн. 673 тыс. долл. или 48,3% больше, чем в прошлом году. На долю овощей приходится 76,7 тысячи тонн (40,1%), фруктов - 54,5 тысячи тонн (28,5%), сухофруктов - 52,4 тысячи тонн (27,4%) и другой сельскохозяйственной продукции - 7,6 тысячи тонн (4,0%). В нынешнем году очень сильно возросла потребность в таджикской сельхозпродукции. Россия, Казахстан, Саудовская Аравия, Пакистан и другие просят Таджикистан отправлять большие партии овощей и фруктов, в свою очередь сельхозпроизводители и фермерские хозяйства намерены увеличить производство востребованной за рубежом продукции.

Вместе с тем, в 2023 году ожидается рост объема экспорта промышленной продукции. В настоящее время в Таджикистане ведутся поиски рынка для экспорта соли в больших объемах, началось строительство нескольких предприятий по переработке и упаковке сельхозпродукции.

Таджикистан поддерживает внешнеторговые отношения со 110 странами, в том числе с 10 странами СНГ и 100 странами дальнего зарубежья. В частности, продукция Таджикистана экспортируется в 52 страны. По данным статистики, в 2022 году внешнеторговый оборот составил 7 млрд. 309 млн. долл., по сравнению с 2021 годом этот показатель увеличился на 14,9%.

Потребности и рекомендации по возможности экспорта продукции из Таджикистана

Потребности	Рекомендации
Установление четкого разделения между основным законодательством и подзаконными актами	• Разработать таможенные инструкции по требованиям международных опыт для сотрудников таможенной службы и других государственных органов.
Повышение осведомленности среди субъектов ВЭД, учреждений по поддержке торговли, а также персонала в	• Провести семинары для экспортёров Хатлонской области, представителей учреждений по поддержке торговли и работников отраслевых министерств и государственных органов с целью повышения их осведомленности о требование ВТО об упрощении

государственном секторе о международных	процедур торговли и иных международных соглашениях.
Создание группы экспертов в отраслевых министерствах и государственных органах.	• Разработать тематические учебные модули, которые учитывают специфику Таджикистана и которые направлены для оказания помощи. Например, для изучение таможенных профилях в ВУЗов Республики Таджикистана. • В долгосрочной перспективе, рассмотреть вопрос об интеграции учебных модулей в учебные программы магистратуры и докторантуры.
Упорядочение и сокращение количества документальных требований и административных процедур	• Объединить все имеющиеся внешнеторговые документы, включая подтверждающие документы, в единую электронную форму. Эту работу должно проделать каждое ведомство, а затем выполнить аналогичные мероприятия с целью оценки возможности дальнейшей гармонизации и унификации различных документов. • После того, как будут сокращены и унифицированы документальные требования, необходимо пересмотреть все административные процедуры и убрать лишние.

По нашему анализу проблем с экспортом сельхозпродукции из Республики Таджикистан через Узбекистан не возникает. Другими словами, наши экспортные возможности показывают, сколько продукта можно экспортировать. За последние 10 лет значительно расширились международные связи, в том числе экспорт продукции с соседними странами, такими как Узбекистан и Афганистан.

В сфере таможенных услуг:

- определены роль и место таможенных служб в структуре народного хозяйства, а также должен быть определен организационно-экономический механизм развития таможенных органов в условиях рыночных отношений с учетом благосостояния таможенных служб;
- необходимо изучить мировой опыт развития системы управления таможенными службами и обосновать повышение качества таможенных услуг в Таджикистане;
- проанализировать текущую ситуацию и определить факторы, влияющие на развитие таможенной службы;

- определен доступ к качеству государственных таможенных услуг и представлены основные основы для определения стратегии развития организационно-экономического механизма таможенной службы в Республике Таджикистан;
- разработка единой автоматизированной информационной системы таможенных служб с учетом современных условий оказания таможенных услуг, с учетом активизации «Единого окна» и «Единого вокзала», предложение реализовано;
- целесообразно представить перспективу опережающего развития таможенной службы с учетом современного порядка взимания таможенных платежей в Республике Таджикистан.

Список таможенных брокеров в Хатлонской области

Нет б/т	Порядок включения организации в Реестр таможенных брокеров (представителей), направление деятельности	Название организации	Местонахождение организации, адрес, телефон, факс
1	0094 / ГРМ в пос. Хатлонская и Согдийская	ООО "Комрон-2003"	ш. Бохтар к. Ващдат 65, л. 5 тел/факс (+9923222) 2-38-25
2	0097/ РМГ в Хатлонской области	ООО "Азия Транс Тур"	ш. Душанбе к. Титова-35 тел. (+992372) 93-488-00-06
3	0105 / РМГ в ВМКБ, Согдийской и Хатлонской областях, г.Душанбе и г.Турсунзаде	ООО "Терминал"	село Душанбе, ул. Гахорова 592, тел. (+992372) 441-33-18 93 503 53 75
4	0115 / РМГ в Хатлонской области, г.Душанбе и г.Турсунзаде	ООО "Куроош"	ш. Душанбе ул. Гусейнзода 2. час 5, тел. 221-30-22, 227-31-11
5	0118/РМГ в Хатлонской, Согдийской областях и ш. Душанбе	ГДД "Карван"	ш. Курган-Тюбе к. Астрономов 48/30 тел. 83222 2-45-75
6	0119 / РМГ в Хатлонской области, г.Душанбе и г.Турсунзаде	ООО "Таможенные услуги Брокерс"	ш. Душанбе, к. Шотемур дом 34, корп. 6 , тел./факс (992372) 23-57-73 988 78 88 63, 933 00 15 61

Основные требования для экспорта товаров из Таджикистана

Решение компании о начале экспортной деятельности зависит от возможностей и готовности выхода товара на целевой рынок. Для проведения соответствующего анализа необходимо учитывать несколько факторов, а именно:

- Готовность руководства, то есть сформированный четкий план экспорта;

- Необходимая рабочая сила для охвата вопросов, касающихся производства, надлежащей экспортной упаковки, исследований внешнего рынка, дополнительных расходов, документации, логистики и т.д.;
- Товары, обладающие экспортным потенциалом и соответствующие целевым требованиям рынка к качеству, цене и санитарным условиям;
- Достаточные производственные мощности с точки зрения оборудования и техники, складских помещений, доступа к сырью и т.д.;
- Надежные финансовые ресурсы для поддержания производственных потребностей;
- Понимание законов о международных договорах и способность соблюдать контракты, заключенные с покупателем.

Правила, законы, процедуры и стандарты, регулирующие экспорт, представляют собой один из главных сдерживающих факторов для любой компании, желающей заниматься экспортом, поскольку от них требуется соблюдение правил как на внутренних, так и на целевых рынках. Для большинства рынков важно наличие фитосанитарного сертификата, отвечающего конкретным требованиям страны назначения.

Санитарно-гигиенические нормы являются очень важным фактором при экспорте пищевых продуктов. В большинстве стран с развитыми розничными рынками минимальным требованием является наличие системы анализа рисков и критических контрольных точек (ХАССП), при

этом на многих рынках для не подвергшихся переработке (свежих) продуктов требуется сертификация по стандарту GlobalGAP, а многие розничные торговцы во всем мире требуют сертификацию в соответствии с Глобальной инициативой по безопасности пищевых продуктов (GFSI), включая Британский консорциум розничной торговли (BRC), SQF, BRC, IFS и схему сертификации для систем безопасности пищевых продуктов 22000 (FSSC 22000), или сертификацию в соответствии с собственными стандартами, требования которых строже, чем государственные требования.

Техническое описание продукта используется для его верной классификации в соответствии с Товарной номенклатурой. Код ТНВЭД предназначен для определения размера таможенных пошли и получения разрешений на экспорт товара за границу.

Разработка ТО на продукцию должна выполняться в том случае, если:

- технические условия и описания выпускаемой продукции не регламентируются ГОСТами и регламентами;
- требуется ускорить запуск в производство нового товара или продукта;
- необходимо унифицировать производство продукта на всех предприятиях, принадлежащих одной торговой марке.

Номер технического описания подтверждает высокое качество продукции и позволяет оформить сертификаты соответствия товара. Документ с техническим описанием продукта содержит важную информацию о ваших изделиях. Наличие такого документа особенно значимо в пищевой промышленности, поскольку очень часто продукты должны соответствовать стандартам в целевой стране, законодательным нормам или кодексу Наличие документа с техническим описанием продукта:

- демонстрирует соответствие нормативным требованиям;
- позволяет клиентам понять и категорировать ваши продукты.

Упаковка направлена прежде всего на то, чтобы товары выдерживали несколько потенциальных угроз, которые могут возникнуть во время хранения, транспортировки и дистрибуции. Кроме того, упаковка предназначена для повышения привлекательности продукта в глазах покупателя.

Экспортная упаковка позволяет доставлять товары в места назначения в надлежащем состоянии. В случае экспорта, может потребоваться один из трех слоев упаковки:

- **Упаковка для продажи** (или первичная упаковка): слой упаковки непосредственно поверх товара. Это та упаковка, которую увидит конечный пользователь. Преследует две цели: защита целостности товара и инструмент маркетинга.

- **Внешняя упаковка** (или вторичная упаковка): средний слой упаковки, который также может служить маркетинговым инструментом.
- **Экспортная упаковка**: внешний слой упаковки, предназначенный для защиты товаров при транспортировке. Это могут быть коробки или ящики, однако, в случае применения деревянных ящиков или поддонов, убедитесь, что древесина сертифицирована как приемлемая для рынка, на который она поставляется. Многие страны запрещают ввоз необработанной древесины, чтобы избежать появления болезней или бактерий.

Свежие продукты	Global GAP, Bio, Organic, Fair-trade
Полуфабрикаты	ХАССП, FSSC 22000, BRC, Fair-trade, Organic
Переработанные пищевые продукты	ХАССП, FSSC 22000, BRC, Fair-trade, Organic

Существует несколько сертифицирующих организаций, которые могут сопровождать и помогать вам на протяжении всего процесса сертификации. Ниже приведен список основных организаций по сертификации. Стандарты не всегда являются обязательным условием для экспорта. Чаще всего они приобретаются производителями добровольно. Однако некоторые покупатели для вступления в деловые отношения могут требовать наличия у поставщиков определенных сертификатов. В таблице ниже приведены основные стандарты, которые могут потребоваться в зависимости от категории продукта.

Литература

1. Ахмедов С. С. Экономические связи Таджикистана и Афганистана: Проблемы и решения. - Душанбе, 2022. - 190 с.
2. Всемирный банк. Доклад о поддержке приграничных регионов Таджикистана и Афганистана. - Душанбе: Всемирный банк, 2020. - 110 с.
3. Гафурова Т. К., Латифова М. С. Социально-экономические проблемы приграничных регионов Таджикистана. - Душанбе, 2020. - 180 с.
4. Каюмов М. С. Перспективы экономического развития приграничных районов Таджикистана и Афганистана. - Душанбе, 2019. - 210 с.
5. Макроиқтисод. Воситаи таълим . Машокиров Ҷ.Н. -Душанбе: «Ирфон», 2023. – 336 с.
6. Машокиров Д. Н. Место стандартизации в развитии национальной экономики и фактор конкурентоспособности оказание услуг население Машокиров Д. Н.// Вестник Таджикского государственного университета коммерции. - Душанбе: «Точир», 2018. № 1(22). - С. 63-71.

7. Машокиров Д. Н. Роль микроэкономики в обеспечение и усиление национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030/ Машокиров Д. Н., Мухадбердиев Х., Абдурахмонов У.М.// Вестник Таджикского государственного университета коммерции. - Душанбе: «Точир», 2019. № 1(26). - С. 50-57.
8. Машокиров Ҷ.Н. Нақши микроиқтисод дар таъмин ва таҳкими Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то давраи соли 2030 // Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал). №1 (26) 2019. - Душанбе: ТГУК 2019. - С. 50-57. (0,875 ҷ.ч)
9. Машокиров Ҷ.Н. Сифати рушди иқтисод ҳамчун заминаи бунёд барои иқтисоди сабз» // Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал). №4/1 (49) 2023. - Душанбе: ТГУК 2023. - С. 224-236. (0,875 ҷ.ч).
10. Машокиров Ҷ.Н., Эшов М.А., Абдувалиев М.Ҳ. Таҳлилҳои миқдор . Васоити таълимию метод . -Душанбе: ҶДММ «АРШАМ», 2022. – 150 с.
11. Машокиров, Ҷ.Н. Нишондиҳандаҳои макроиқтисод : натиҷа ва андозагии онҳо дар шароити иқтисодиёти сабз / Ҷ. Н. Машокиров // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – 2024. – No. 2(52). – EDN DOTEOU.
12. Международная организация по миграции (IOM). Доклад о миграционных процессах в приграничных регионах Центральной Азии. - Женева: IOM, 2019. - 120 с.
13. Муродов А. М. Трансграничное сотрудничество и его влияние на экономику приграничных территорий. - Душанбе, 2021. — 250 с.
14. Мухторов С. Х. Социально-экономическая стабильность и безопасность приграничных районов. — Душанбе, 2018. — 200 с.
15. Муҳадбердиев, Ҳ. Нақши микроиқтисод дар таъмин ва таҳкими Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии ТОҶИКИСТОН то давраи соли 2030 / Ҳ. Муҳадбердиев, У. М. Абдураҳмонов, Ҷ. Н. Машокиров // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – 2019. – No. 1(26). – P. 50-56. – EDN RJRWQS.
16. Нозимова Т. Р. Исторические и культурные связи между Таджикистаном и Афганистаном: Влияние на современные социально-экономические процессы. - Душанбе, 2020. - 190 с.
17. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон 2023. Маҷм и омор // Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 2023. Саҳ -210.

18. Организация Объединенных Наций. Отчеты по вопросам безопасности и развития в приграничных районах Таджикистана и Афганистана. — Нью-Йорк, 2020. - 150 с.
19. Рахматов Р. Ш. Экономика приграничных территорий Таджикистана: Проблемы и перспективы. - Душанбе, 2017. - 220 с.
20. Фарзалиева Н. Ш. Роль международных организаций в стабилизации приграничных районов Центральной Азии. - Душанбе, 2021. - 230 с.
21. Чаргузиев С. С. Эволюция развития приграничных районов Таджикистана. - Душанбе, 2019. - 150 с.
22. Шукуров И. А. Сотрудничество между Таджикистаном и Афганистаном в сфере экономики и безопасности. - Душанбе, 2020. - 170 с.

РУШДИ ТИҶОРАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ВА АРЗЁБИИ ХАРОҶОТҲО ДАР САВДОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Юсупова Ҳаҷабмо Ҳукуматовна-
муаллими калони кафедраи система ва технологияи иттилоотӣ дар иқтисодиёти Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Дар мақола рушди тиҷорати электронӣ ва арзёбии хароҷотҳо дар савдои байналмилалӣ дида баромада шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *тиҷорати электронӣ, шабака, комуникатсия, технологияи иттилоотӣ,хизматрасониҳои электронӣ, шабакаи электронӣ, интиқоли электронӣ.*

Таъсири шабакаи Интернет нафақат дар сатҳи корхонаҳо ва ташкилотҳо, инчунин дар сатҳи макроиқтисодиёт низ мушоҳида карда мешавад. Фаъолияти босуръати иқтисод дар Интернет мафҳуми нави «тиҷорати электрониро» ба миён овард.

Аз таълими иқтисод ба мо маълум аст, ки «тиҷорат» ин фаъолияти гуногун буда, барои гирифтани фоида равона карда шудааст. Тиҷорати электрон яке аз намуди тиҷорат буда, тавассути истифодаи системаҳои иттилоот ва технологияи телекоммуникатсион ба роҳ монда мешавад. Дар ин ҷода бояд қайд кард, ки тиҷорат ва соҳибкор мафҳумҳои гуногунанд.

Инкишоф ва рушди соҳаи системаи телекоммуникатсионӣ ва коркарди иттилоот боиси пайдошавии иқтисодиёти электронӣ гашт. Айни ҳол шахсони воқеи ва ташкилотҳо дар тамоми дунё бо ҳам тавассути шабакаи электрон дар алоқа ҳастанд,ки ин боиси ивазшавии принсипҳо ва

хислатҳои асосии тиҷорат мегардад: Харидорони тиҷорати электрон аз харидорони дар бозори анъанав иштирок дошта, бо сатҳи дониш ва даромади худ фарқ мекунанд. Яке аз шартҳои асос иштирок дар бозори электронӣ мавҷудияти технологияи иттилоотӣ ва пайвастшавии он ба шабакаи Интернет мебошад. Аз ин лиҳоз, ба муштариён баъзе талаботҳои иловаг пешбин карда мешавад. Яке аз онҳо мавҷуд будани суроғаи электронӣ, ҳамёнҳои электрон дар системаҳои пардохти элетронӣ, мавҷуд будани малакаи кори амал дар ин системаҳо мебошанд.

Тиҷорати электрон дар асос воридкунии тахнологияи нави Интернет равандҳои тиҷоратро муносиб карда, ба пурраги онро автоматизатсия менамояд. Инчунин имкониятҳои фавран ҷустуҷ кардани мол ва хизматрасониҳо, дархости харидан ва оварда расонидан, пардохти пешаки ва ғайраро фароҳам меорад.

Қайд бояд кард, ки инфрасохтори иттилоотии Тоҷикистон дар марҳилаи ташаккулёбӣ қарор дорад, ки ин маънои имконияти ноил шудан ба тараққиёти тиҷорати электрониро дар мамлакат дорад. Ҳоло ширкатҳои мамлакат ба ҷоринамоии шабакаҳои корпоративӣ ҷиддан бояд муносибат намоянд, ки бе онҳо тараққиёти ояндаи тиҷорати электронӣ мушкил мегардад.

Чуноне,ки дар пайёми имсола Асосгузори сулҳу Ваҳдати Миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомали Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 28.12.2024 таваҷҷуҳи хосса дода, такид намуданд,ки Тоҷикистон дар ҷодаи гузариш ба рақамикунонии соҳаи иқтисоди миллӣ ҷиҳати таъмин намудани шафофияти муносибатҳои иқтисодиву молиявӣ қадамҳои устувор гузошта истодааст.Бо ин мақсад панҷсолаи минбадаро ҷиҳати пешбурди иқтисоди рақамӣ эълон намуда, барои пешбурди иқтисоди рақамӣ ба ҳафт самти асосӣ яъне такмили фаврии заминаҳои ҳуқуқӣ ва қабули санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақамӣ;то шабакаҳои панҷ-ҷӣ(5G) инкишоф додани[1] инфрасохтори рақамӣ; рақамикунонии пурраи хизматрасониҳои давлатӣ; рушди сармояи инсонӣ бо роҳи омӯзиш ва бозомӯзии кадрҳо доир ба технология дар дохил ва хориҷи кишвар; истифодаи васеи зеҳни сунъи дар пешниҳоди хизматрасониҳо ва низоми бақайдгирии давлатӣ;оиди чораандешии самти таъмин намудани амнияти киберии маҳзанҳои маълумот; ташаккул додани соҳибкории рақамӣ ва рушди савдои электронӣ диққати аввалиндараҷа дода шавад.

Бо ин мақсад, ба -вазоратҳои рушди иқтисод ва савдо, адлия,молия, Агентии иноватсия ва технологияҳои рақамӣ,Бонки миллӣ,хадамоти алоқа,

гумрук,Кумитаи андоз ва дигар вазорату идораҳо фароҳамсозии асосҳои ҳуқуқиву ташкилӣ, танзими давлатӣ, маблағгузории ташкили инфрасохтори иқтисоди рақамӣ,инчунин, муносибатҳои иштирокчиёни соҳибкории рақамӣ ва савдои электрониро таъмин намоянд.

Асоси тиҷорати электрониро сохтори иттилоотӣ ва тиҷорати электронӣ, ки як шакли маъмултарини тиҷорат дар асри навин мебошад, ташкил медиҳад. Аввали пайдоиши тиҷорати электрониро ба солҳои 1970 шабоҳат додан мумкин аст, ки маҳз дар ин солҳо дар ИМА интиқоли электронии маблағ ба бонк, дар шабакаи компютерӣ пайдо шуда буд.

Асосан дар таҳаввулоти тиҷорати электронӣ 4 марҳилаи инкишофро ҷудо мекунанд:

Марҳилаи якум – комуникатсия аз марҳила сарчашма мегирад пас аз пайдошавии хизамтрасониҳои шабакавӣ ба монанди: FTP - File Transfer Protocol (протоколи интиқоли маълумот), имконияти интиқол ва қабули файлҳоро амали менамояд. Ин хизамтрасони якумин ва асоситарин воситаи паҳнгардонии барномаҳои истифодаи ройгон ва иловаҳо (update) ба нусхаҳои ғайри ройгонии барномаҳо ба ҳисоб мерафт; Gopher- системаи ба меню даровардашуда, ки тимсоли Тури умумиҷаҳони буд. Оҳиста оҳиста ин система аз байн рафта истодааст. Дар натиҷаи марҳилаи яккум пайдоиши имконияти қабул ва интиқоли файлҳо ва комуникатсияи муназзам ташакул ёфт.

Марҳилаи дуюм -“маркетинги яктарафа” гуфтан мумкин. Тавсиф додан мешавад бо пайдошавии системаи "Mosaic" тимсоли Тури умумиҷаҳони, ки барои паҳнкунии иттилоот оиди бозор ва иттилоотрасони ба муштариён хизмат мекард.

Марҳилаи сеюм- Тавсиф додан мешавад бо пайдошавии системаи Тури умумиҷаҳонии - WWW-World Wide Web.

Айни ҳол мо дар инкишофи марҳилаи чорум қарор дорем, ки тавсиф дода мешавад ҳамчун шаклдигаркунандаи равандҳои-тиҷорат дар натиҷаи истифодаи технологияи нави Интернет самтҳои нави тиҷорат пайдо мешаванд [2]. Инкишоф ва рушди соҳаи системаи телекоммуникатсионӣ ва коркарди иттилоот боиси пайдошавии иқтисодиёти электронӣ гашт. Инак, ба мисли шахсони воқеъи, ташкилотҳо низ дар тамоми дунё бо ҳам тавассути шабакаи электронӣ дар алоқа ҳастанд ва ин боиси ивазшавии принсипҳо ва хислатҳои асосии тиҷорат мегардад: Харидорони тиҷорати электронӣ аз харидорони дар бозори анъанавӣ иштирок дошта, бо сатҳи дониш ва даромади худ фарқ мекунанд. Яке аз шартҳои асосӣ иштирок дар бозори электронӣ мавҷудияти технологияи иттилоотӣ ва пайвастшавии он ба шабакаи Интернет мебошад.

Аз ин лиҳоз, ба муштариён баъзе талаботҳои иловагӣ пешбинӣ карда мешавад. Яке аз онҳо мавҷуд будани суроғаи электронӣ, ҳамёнҳои электронӣ дар системаҳои пардохти элетронӣ, мавҷуд будани малакаи кори амалӣ дар ин системаҳо ва монанди онҳо. Одатан дар бозори анъанавӣ истеҳсолкунанда моли истеҳсол кардаи худро бо иштироки дистрибутер ва диллерҳо мефурӯшанд. Дар бозори электронӣ бошад эҳтиёҷ ба чунин ашхос ҷой надорад.

Бинобар ин дар бозори электронӣ системаеро бояд дарёфт, ки он барои самаранок фаъолиятнок бурдани стратегияи рушди тиҷорати электрониро мусоидат намояд.

Интернет – ин танҳо як воситаи ташкилоти муттаҳидкардаи фазои иттилооти буда, маҳз ана ҳамин боиси воридшавии як гардиши инкишофи тиҷорат гардид.

Аз як тарафи дигар интернет барои истеҳсолкунандагон имконияти дастёбиро ба аудиторияи бузурги истеъмолкунандагон бо тамоми хоҳишҳои гуногунро кушод, аз тарафи дигар ба муштариён тавассути интерфейси электронӣ имконият дод, ки бевосита дархости худашонро гузоранд дар системаи алоҳидаи истеҳсоли. Тиҷорати электронӣ дар асосӣ воридкунии тахнологияи нави Интернет равандҳои тиҷоратро муносиб карда, ба пурраги онро автоматизатсия менамояд.

Инчунин имкониятҳои фавран ҷустуҷӯ кардани мол ва хизматрасониҳо, дархости харидан ва оварда расонидан, пардохти пешаки ва ғайраро фароҳам меорад.

Аз ин лиҳоз аз гуфтахои боло бар меояд,ки барои ба тиҷорати электронӣ гузаштан дар катори дигар корхонохо ва муассисахо ба мисоли (Бонк,тичорат,рушди сайёхи ,сохибкори,иктисодиёт,наклиёт ва гайра) сахми бевоситаи гумрук низ роли басо мухимро мебозад.Бояд кайд намуд,ки хадамоти гумрук барои беҳтар намудани таъминоти аҳолӣ бо маҳсулоти озуқаворӣ вазифаи зарурии иҷтимоӣ-иқтисодие ба ҳисоб меравад, ки ҳалли ин вазифа барои кишвари мо аҳамияти хоса дорад. Дар таъмини амнияти озуқаворӣ мақомати гумрук яке аз нақшҳои асосиро иҷро мекунад. Фаъолияти мақомоти гумрук вобаста ба таъмини амнияти орзуқаворӣ ба таъмини ҳимояи молистеҳсолкунандагони ватанӣ, пешгири намудани воридшавии молҳои пастсифат ва инчунин молҳое,ки ба ҳайёт ва саломатии инсон ва муҳити атроф хавфнок ворид мешаванд роли асоси мебозад.Асосан дар вакти харидуфуруш мол сохибкорон ё барои сайёхоне,ки ба ватанамон ташриф меоранд баъзе холатхое рух доданаш мумкин аст,ки ин ба фаъолияти корхонахо,сохибкорон, сайёхон таъсири модди расониданашон мумкин аст.Бинобар ин истифода аз технологияихои навин барои пешрафт ва осон шудани кори корхонахо ва шахсони вокеи кулай буда,дар холатхои

рух додани холатхои корупсиони рох дода намешавад. Дар пешгири намудани ин амалҳо мақомоти гумрук аз технологияи навин бояд пурра истифода намояд.

Дар ҳолати имруза давлати мо дар аввали роҳ оиди пешбари ва барқарории тиҷорати электронӣ қарор дорем. Бинобар ин дар ибтидо зарур аст, ки бозори воқеии молҳо ва хизматҳоро дар Тоҷикистон тараққӣ диҳем [3].

Гуфтан мумкин аст,ки тиҷорати электронӣ мафҳуми комплекси ба ҳисоб рафта, дар худ мубодилаи электронии иттилоотро ҳамчун як унсури таркибии худ дар бар мегирад. Қайд бояд кард, ки инфрасохтори иттилоотии Тоҷикистон дар марҳилаи ташаккулёбӣ қарор дорад, ки ин маънои имконияти ноил шудан ба тараққиёти тиҷорати электрониро дар мамлакат дорад. Ҳоло ширкатҳои мамлакат ба ҷоринамоии шабакаҳои корпоративӣ ҷиддан бояд муносибат намоянд, ки бе онҳо тараққиёти ояндаи тиҷорати электронӣ мушкил мегардад. Ба як қатор касодӣ дар тараққиёти тиҷорати электронӣ нигоҳ накарда, он зина ба зина ҷорӣ шуда, метавонад мавқеи худро дар байни ширкатҳои Тоҷикистон мустаҳкам созад.

Ин масъала осон нест, вале дар дасти мо таҷрибаи ҷаҳонии дигар мамлакатҳо вучуд доранд. Ташаккул ва татбиқи хизматрасониҳои электронии мақомотҳои давлат дар чаҳорчубаи таъсис ва рушди низоми иттилоотии идорав ба амал бароварда шуда, ташаккули хизматрасониҳои электронии мақомотҳои давлат дар асоси гузаронидани таҳлили ҳдадориҳои бонизоми пешниҳоди хизматрасониҳои давлат ва баамалбарории ҷараёнҳои маъмур амал карда мешаванд.

Дар натиҷаи гузаронидани таҳлил пешниҳодҳо ҷихати азнавсозии низоми идоракунии давлат ва татбиқи ҷараёнҳои маъмур ба нақша гирифта мешавад.

Дар доираи гузаронидани чорабиниҳои самти мазкур, талабот ба низомҳои иттилоотии мақомотҳои давлат дар қисми татбиқи хизматрасониҳои электрон ва таъсири мутақобила бо ҷузъҳои инфраструктураи ҳукумати электрон муайян карда мешаванд.

Чуноне, ки маълум аст,бо дастуру супориши Президенти Чумхурии Точикистон барои гузаштан ба пардохти электронии маблағҳои коммунали бо роҳи ғайри накди ҷори карда шуд, ки ин ҳам ба бонк (зиёд гардидани шумораи мизоҷон), ҳам ба муассисаҳои коммунали (пардохти саривақтии маблағҳо), инчунин ба худи мизоҷон (пардохти маблағ дар вақти дилхоҳ, сарфанамоии вакт хароҷоти нақлиёт) фоидаовар аст.

Дар роҳи инкишофи тиҷорати электрони то ҳол як қатор душвориҳо ва монеаҳо мавҷуданд. Яке аз ин вуҷуд надоштани қонунҳое, ки муносибати иштироккунандагонро дар тиҷорати электрони муайян намояд. Низоми

ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон дар ҳолати хариди молу хизматрасони ба воситаи Интернет вуҷуд надорад.

Маблағҳои электрони метавонанд дар нуқтаҳои гуногуни ҷаҳон дастрас гарданд.

Барои ҳамин ҳам, дар чунин ҳолатҳо усулҳои алтернативии пардохтро дида баромадан зарур аст. Ба ширкатҳо зарур аст, ки ба мизоҷони худ чунин усулҳои пардохтро пешниҳод созанд, ки дар онҳо ҷалбнамоии кортҳои кредити ё мавҷудияти суратҳисобҳои бонкӣ дар бонкҳои байналхалқи талаб карда намешавад.

Ба шарофати таъминнамоии барномавӣ, бонкҳо қодиранд ба мизоҷони худ хизматрасониҳои гуногуннамудро аз қобили мубодилаи асъори хориҷӣ ва пардохти маблағҳои комунали то интиқолҳои байнибонки ва ҳуҷҷатгузории ягонаи электрони бо истифодабарии имзои электрони пешниҳод созад.

Ҳамин тариқ, бояд пурра иқрор шуд, ки проблемаҳое, ки Тоҷикистон ба он дучор мегардад, барои мамлакате, ки айни ҳол бо иқтисодиёти ру ба тараққи хусусиятнок аст. Барои ширкатҳои Тоҷикистони имконият бояд дод,ки аз таҷрибаи ширкатҳое, ки аллакай шабакаи пардохтҳои электрониро истифода мебаранд омухта, оиди таърихи муваффақиятҳои он ва хатогиҳои он маълумот гиранд, ва дар амал истифода намоянд.

Дар натиҷа ташкилнамоии тавсияҳо ва стратегияҳо, ки ба шароитҳои Тоҷикистон рост меоянд, имконпазир мегардад, муносибати дурустро ба имкониятҳои тиҷорати электрони тараққӣ дод. Ин маънои онро надорад, ки бояд оиди фақат мусбият гап занем ва ба таваккалиятҳо чашм пушем. Таваккалият дар ҳама ҷо вуҷуд дорад, фаҳмидан зарур аст, ки таваккалияти нофорами нав ва перспективи аз ҳама таваккали калон ба ҳисоб меравад, ки таваккалияти дар гузашта, пайдоиши Интернет ҷаҳонро ба ду тақсим намуд: ба одамоне, ки имкониятҳои алоқаҳои глобалиро мефаҳманд ва ба одамоне, ки намефаҳманд.

Имрӯзҳо ҳамаи миқдори ташкилотҳое, ки ба бизнеси хурду миёна машғуланд дар роҳи компютеризатсия қарор доранд. Ин албата ба беҳгардони ва мукаммалгардонии нуқтаи иттилоотию телекамуникатсионӣ мебошад,ки ин омили муҳим дар асоси тараққиёти тиҷорати электронӣ мебошад.

АДАБИЁТ

1. Пайёми Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомали Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон”аз 28.12.2024.

2. Балабанов И.Т. Электронная коммерция: учебник для вузов / И.Т. Балабанов. – М.: Дело и сервис, 2009.
3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хадамоти гумрукии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон »аз 28.12.2006с. таҳти №612.
4.Алехина Г.В. Основы Интернет–экономики и электронного бизнеса: Московский международный институт эконометрики, финансов и права. – М. 2004.-С. 99.
5.Вавилова Е.В., Бородулина Л.П. Международная торговля. Учебное пособие / Е.В. Вавилова, Л.П.Бородулина. - М.: Гардарики 2006.
6. Информационные технологии в бизнесе .под ред. М. Желены. - СПб.: Питер, 2006.
7. Гагарина Л.Г. Разработка и экспулатация автоматизированных информационных систем: учебное пособие. –М.: ИД «Форум»: ИНФРА-М», 2013. -384с.
8. Князева Г.В.Электронный бизнес. Учебное пособие.-Тольятти, Волжский университет имени Татищева, 2012. -134 с.

ТАШАККУЛИ ҲУКУМАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ВА БЕҲДОШТИ НИЗОМИ ИДОРАКУНИИ ГУМРУК

Шерализода Румайсо Музафархон -
муаллими калони кафедраи система ва технологияи иттилоотӣ дар иқтисодиёти Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон

Дар мақола ташаккули ҳукумати электронӣ ва беҳдошти низоми идоракунии гумрукӣ дар раванди рақамигардонии сохторҳои давлатӣ дида баромада шудааст. Мақсади асосии таъсиси чунин ҳукумати - осон ва самаранок кардани раванди бақайдгирии молҳо ва хидматрасонӣ дар соҳаҳои гуногун мебошад. Ба ин васила, фаъолияти гумрукӣ суръат гирифта, шаффофият таъмин мешавад ва коррупсия коҳиш меёбад.

Вожаҳои калидӣ: *иқтисодӣ, Ҳукумати электронӣ, иттилоот, идоракунии давлатӣ, хадамоти гумрук.*

Асосҳои ташаккули ҳукумати электрон дар низоми идоракунии гумрук барои таъмин кардани самаранокии коркард, муфид ва аниқии раванди гумрук , инчунин барои рушди иқтисоди милл аҳамияти калон доранд. Барномаҳои ҳукумати электрон дар соҳаи гумрук метавонад якчанд мақсадҳоро пеш барад, ки аз ҷумла инҳо мебошанд:

--Автоматизатсия ва рақам кардани раванди гумрук : Ташаккул додани системаи автоматизатсия барои осон кардани иҷрои тартибҳои гумрук , ки

к мак мекунад, ки раванди интиқоли мол ва хароҷоти марбут ба таъриф ва бақайдгирии гумрук самаранок ва зудтар анҷом ёбад.
--Таъмини шаффофият ва мубориза бо коррупсия: Ҳукумати электрон дар соҳаи гумрук метавонад раванди бақайдгир , пур кардани эъломияҳои гумрук , мониторинг ва таъмини шаффофиятро ба вуҷуд орад, ки имкониятҳоро барои амалҳои коррупсион кам мекунад.

Ҳукумати электрон бо ба роҳ мондани платформаҳои муштарак ва интегратсия бо дигар мақомоти давлат, ба монанди мақомоти андоз, мақомоти сарҳад ва мақомоти амният , ҳамоҳангии кори раванди гумрук , ки муваффақияти таъмини суръат ва сифати хидматҳоро таъмин мекунад, беҳтар мекунад.Барномаҳои электрон метавонанд вақти аз ҳад зиёдро барои ҳамоҳанг кардани раванди гумрук кам кунанд. Кортҳои гумрук , системаи онлайн барои пардохтҳои гумрук , навсозиҳои автоматик дар тартиботи захира ва гирифтани маълумот ва ҳуҷҷатҳои расм метавонад к мак кунад, ки коркард хеле муассир ва зуд шавад.

Низоми электрон дар гумрук ба корхонаҳо ва соҳибкорон к мак мекунад, ки раванди интиқол, тақсимоти молҳо ва расмият кардани шартномаҳои байналмилал бо кишварҳои дигар дар муҳити рақобатпазир содда ва устувор бошад. Ҳукумати электрон дар соҳаи гумрук як марҳалаи муҳими пешрафт барои ҳамаи кишварҳо мебошад ва метавонад дар муваффақияти рушди иқтисод ва таъмини таҳкими амнияти милл нақши муҳим дошта бошад.

Ташаккули ҳукумати электрон дар низоми идоракунии гумрук ба рақамигардонии сохторҳои давлат , махсусан дар соҳаи гумрук, дахл дорад. Мақсади асосии таъсиси чунин ҳукумати электрон дар бахши гумрук - осон ва самаранок кардани раванди бақайдгирии молҳо ва хидматрасон дар соҳаҳои гуногун мебошад. Ба ин васила, фаъолияти гумрук суръат гирифта, шаффофият таъмин мешавад ва коррупсия коҳиш меёбад.

Ҳукумати электрон дар соҳаи гумрук ба истифодаи технологияи муосир (масалан, системаи автоматик ва интернет) барои анҷом додани ҳама гуна амалҳои гумрук , аз ҷумла бақайдгирии молҳо, пардохтҳои гумрук , ҳуҷҷатгузор ва раванди иҷозатдиҳ , дахл дорад. Мақсад аз таҳкими ин низом, таъсиси як муҳити шаффоф ва безарар барои корхонаҳо, соҳибкорон ва шаҳрвандон аст. Ҳамаи раванди гумрук тавассути системаҳои рақам ва автоматик , ки маълумотро зуд ва дақиқ коркард мекунанд. Технологияҳои электрон к мак мекунанд, ки иттилоот ва ҳуҷҷатҳо дар бораи пардохтҳо, иттилоот дар бораи интиқоли молҳо ва фаъолияти дигар ҷузъҳо дуруст ва озод аз хато дар система ҷойгир карда

шаванд.Ба истифодаи системаи электрон мансуб кардани ҳамаи раванди гумрук бо равшан ва дақиқ ҳуқуқҳои шахсони алоҳида ва ширкатҳоро таъмин менамояд. Бо истифода аз системаҳои электрон , ҳамаи амалиётҳо зуд ва муассир анҷом мегарданд, ки ин барои осон кардани вуруди молҳо ва ба бозор ворид кардани онҳо муҳим аст.

Автоматизатсия ва раванди электрон , гузариш ва пардохтҳои гумрук ками вақтро талаб мекунад ва ҳамчунин хатог коҳиш ёфта, вақти корхонаҳо ва мақомоти гумрук сарфа мешавад, ки дар расми 1 оварда шудааст.

Ташаккули ҳукумати электрон дар низоми идоракунии гумрук барои кишварҳо боиси беҳтар шудани раванди фаъолияти гумрук , коҳиш ёфтани коррупсия, ва таъмин кардани шароити шаффоф ва омода барои соҳибкорон ва шаҳрвандон мебошад. Рақамигардон ва истифодаи технологияҳо ба самаранокии баланд, расидани хидматҳои зуд ва баландшавии сифати хизматрасон к мак мекунанд, ки барои иқтисодиёти кишвар мусбат таъсир мерасонад.

Ҳукумати электрон дар фаъолияти гумрук — ин маҷм и тадбирҳо ва системаҳое мебошад, ки ба истифодаи технологиҳои муосири иттилоот ва рақам дар соҳаи гумрук дахл дорад. Мақсади асосии ҳукумати электрон дар гумрук — ин автоматизатсия, шаффофият, самаранок ва коҳиши коррупсия мебошад. Вақте ки хидматҳои гумрук тавассути технологияҳои электрон иҷро мешаванд, раванди коркард осон ва зудтар мегардад, ки барои соҳибкорон ва шаҳрвандон фоидаовар аст.

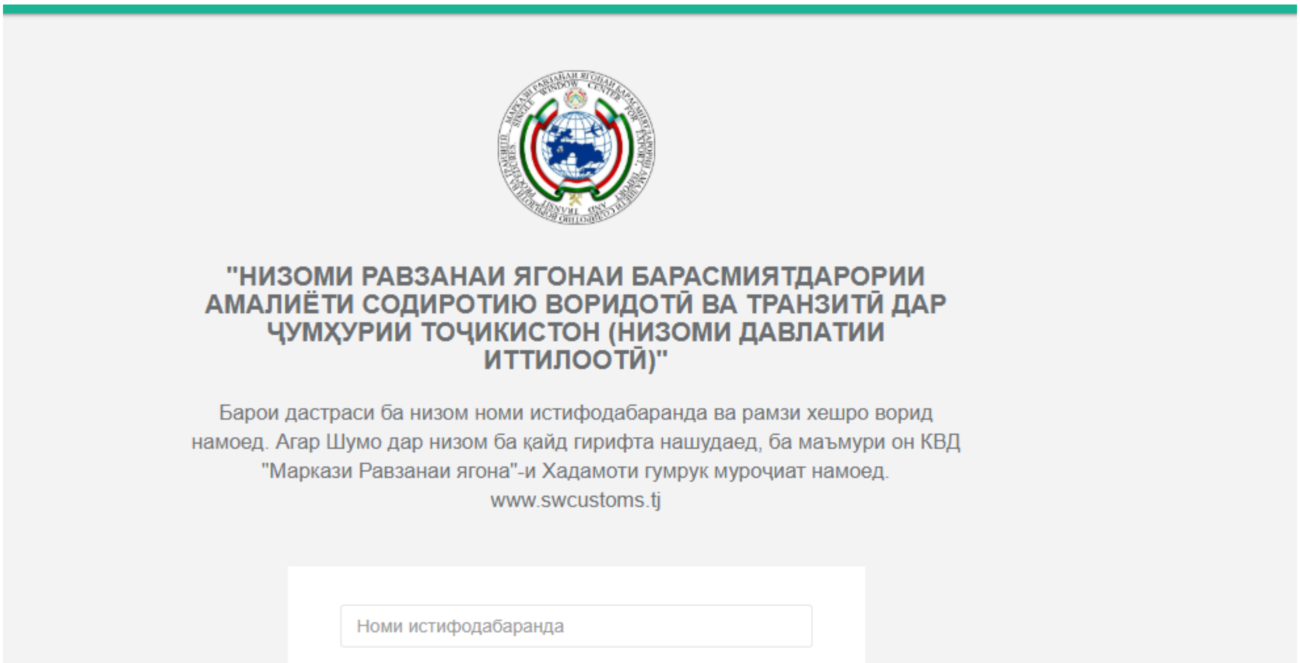

Расми 1. Тарзи ворид шудан ба системаи ягонаи барасмиятдарории амалиётӣ

Бар замми ин, Вазорати нақлиёт ва Хадамоти гумрукро зарур аст, ки ҷиҳати васеъ намудани гузаргоҳҳои наздисарҳад , ташкили «долонҳои сабз», бо истифода аз технологияҳои рақам ва мувофиқи стандартҳои муосири байналмилал бунёд кардани терминалҳои наздисарҳад чорач й намоянд [1].

Системаи электрон бояд мувофиқи қонунҳо ва муқарраროти милл ва байналмилал таҳия карда шавад, ки барои соҳибкорон ва шаҳрвандон шеносоии хидматҳои электрон осон гардад. Амният ва муҳофизат кардани маълумот дар ҳукумати электрон , махсусан дар соҳаи гумрук , хеле муҳим аст, зеро маълумотҳои иқтисод ва мол бо хатарҳо ва рафтори ғайриқонун метавонанд р ба р шаванд.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 октябри 2009 «Консепсияи рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» мавриди амал қарор гирифта, ҳадаф, вазифа ва самтҳои асосии рушди мақомоти гумрукро муайян намуд. Тадбирҳои асосие, ки татбиқи онро консепсияи рушди мақомоти гумрук пешбин менамояд, таъсиси низоми иттилооти автоматонидашудаи ягона дар Дастгоҳи марказии Хадамот ва ташкили Маркази коркарди маълумот мебошад [4].

Мисолҳо ва таҷрибаҳои муваффақ: Ҳукумати электрон дар Қазоқистон: Системаи электрон барои хидматрасонии гумрук , ки шаҳрвандон ва соҳибкорон метавонанд молҳоро ҳамчун «эъломия онлайн» расмият кунанд, суръат ва ҳамоҳангии раванди гумрук дар кишварро зиёд кардааст.

Дар Сингапур низоми электрон барои амалҳои гумрук таҳия шудааст, ки ба соҳибкорон имконият медиҳад, ки молҳои худро бидуни ҳозир шудан ба идораҳои гумрук онлайн коркард кунанд, ки ин хидматрасониро бо суръат ва дақиқ таъмин мекунад.

Ҳукумати электрон дар соҳаи гумрук на танҳо барои беҳтар кардани коркард ва хидматрасон , балки барои пешгир аз коррупсия ва эҷоди муҳити шаффоф ва самаранок дар соҳаи гумрук хеле муҳим аст. Ба истифодаи системаи электрон имконият медиҳад, ки тамоми раванди гумрук тавассути интернет ва автоматизатсия раванд, ки натиҷаҳои мусб дар соҳаҳои иқтисод , иҷтимо ва ҳуқуқиро таъмин мекунад.

Адабиёт

1.Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати милл -Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомал Раҳмон “Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохил ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон” аз 28.12.2024.

2. Рахмонов М.Н. Особенности внедрения электронного правительства в деятельности местного уровня управления / М.Н. Рахмонов // Развитие местного самоуправления в Таджикистане: проблемы и перспективы: материалы международной научно-практической конференции г. (г.Душанбе, 22-23 ноября). - Душанбе «Ирфон», 2013. - С. 41- 44.
3. Саидмуродов Л. Ҳ. ва дигарон. Бизнеси байналхалқ ; назария, амалия ва одоб. -Душанбе, 2002.
4. Барномаи рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015. -Душанбе, 2004.
5.Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон. -Душанбе, 2005.
6. www.e-commerce.ru.
7. https://gumruk.tj/ --сомонаи расмии Хадомати гумрукии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон.
8. https://portal.swcustoms.tj/tj/login.

РОЛЬ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ В РЕАЛИЗАЦИИ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В УСЛОВИЯХ ЦИФРАВИЗАЦИИ

Шоназарзода Нигора Шоназар - к.э.н., доцент кафедры налоги и страхования Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассматривается роль таможенных органов в реализации фискальной политики, а также роль таможенных платежей в экономике, которая определяется ростом внешнеэкономических связей и необходимостью обеспечения экономической безопасности. Определены основные направления развития таможенной деятельности в Республике Таджикистан, выявлено роль таможенных органов в обеспечении экономического развития и безопасности.

Ключевые слова: *Республика Таджикистан, таможенная деятельность; таможенные органы; таможенная политика; фискальная политика, экономическое развитие; безопасность.*

Таможенная политика Республики Таджикистан долгое время носила фискальный характер. Протекционистские меры до конца первой четверти 18 века применялись довольно редко. Только в 1723 г. пришли к убеждению, что главной причиной отставания мануфактурного производства в стране была конкуренция иностранных изделий. Поэтому был принят ряд правительственных решений протекционистской направленности, в частности, таможенный протекционистский тариф 1724 г. [1, с. 7].

Таможенная политика молодой Советской республики строилась по признаку промышленного протекционизма. В интересах обеспечения активного торгового баланса устанавливались высокие пошлины на главнейшие предметы ввоза и поощрения вывоза сырья, жизненных припасов и изделий. В дальнейшем, проводимая таможенная политика перестала воздействовать на развитие торговли с отдельными странами, так как таможенные пошлины на импортируемые товары стали покрываться из госбюджета и не оказывали существенного влияния на внутреннее ценообразование и экономическую эффективность внешнеторговых сделок.

В новых условиях, после 1991 года в связи с осуществлением экономических преобразований принципиально изменяются место и роль таможенных органов и таможенная политика.

В период проведения рыночных реформ роль таможенных платежей в экономике страны значительно возросла, что обусловлено ростом масштабов внешнеэкономических связей.

Среди экономических мер государственного воздействия на внешнеторговую деятельность главное место занимают таможенные платежи.

Таможенные платежи играют важную роль в формировании доходов государственного бюджета. На основе данных Закона РТ «О государственном бюджете Республики Таджикистан на 2024-2025 годы, в последние годы наблюдается постоянное увеличение объемов таможенных платежей, поступающих в государственный бюджет. При этом повышение собираемости таможенных платежей напрямую зависит от объемов внешнеторговой деятельности. Наглядно динамика поступления таможенных платежей, перечисленных в республиканский бюджет Республики Таджикистан в 2024-2025 годах представлена в таблице 1.

Таблица 1. Динамика таможенных платежей, поступающих в республиканский бюджет РТ за 2024-2025 года, млн сомони

Виды таможенных платежей	2024 г.	2025 г.	2025 г. в % к 2024 г.
Налог на добавленную стоимость (НДС) в том числе:	9 176, 5	11 204,7	122,1
А) Ввозная таможенная пошлина	2 774, 0	3 287,5	118,5
Б) Вывозная таможенная пошлина	6 402, 5	7 917, 2	123,6
Акцизы	922, 0	1 148,3	124,5
Таможенные пошлины	1 177, 0	1 448,6	123,0
Прочие	1 690, 2	2 325,7	137,6
Итого:	22 142,2	27 332,0	123,4

Источник: Составлено автором на основе Закона Республики Таджикистан «О государственном бюджете на 2024-2025гг.»

Согласно данным таблице 1, в 2025 году по сравнению с 2024 годом поступление в республиканский бюджет увеличился НДС на 22,1%, ввозная таможенная пошлина на 18,5%, вывозная таможенная пошлина на 23,6%, акцизы на 24,5% и таможенная пошлина на - 23,0%.

В 2024 году таможенные пошлины поступающие в бюджет составило 1 млрд 177 млн сомони, а в 2025 году 1 млрд. 448 млн. 300 тыс. сомони, что в 2025 году увеличилось на 23% по сравнению с 2024 годом.

Необходимо определить долю каждого вида таможенных платежей, поступающих в бюджет и проследить их динамику в общей структуре таможенных платежей. На основании таблицы 2 следует изучить структуру перечисленных в республиканский бюджет РТ таможенных платежей и их изменение за анализируемый период.

Таблица 2. Структура таможенных платежей, перечисленных в доходную часть бюджета РТ в 2024-2025 гг., в %

Виды таможенных платежей	2024 г.	2025 г.	Изменение (+,-) в 2025г. по сравнению с 2024 г.
Налог на добавленную стоимость (НДС) в том числе:	70,7	69,47	-1,23
А) Ввозная таможенная пошлина	21,3	20,38	-0,92
Б) Вывозная таможенная пошлина	49,4	49,0	-0,4
Акцизы	7,1	7,12	-0,02
Таможенные пошлины	9,0	8,99	-0,01
Прочие	13	14,42	+1,42
Итого:	100	100	

Источник: Составлено автором на основе Закона Республики Таджикистан «О государственном бюджете на 2024-2025гг.»

Представленные данные свидетельствуют о том, что наибольший вес в структуре таможенных платежей на протяжении последних двух лет имеют НДС – более 70%; вывозная таможенная пошлина –49,4%; ввозная таможенная пошлина занимает чуть более 21% от общей суммы; акциз – примерно 7,1%; прочие таможенные платежи занимают – 13% и наконец, незначительную часть составляют таможенные сборы –9%.

В Республике Таджикистан общегосударственные налоги и местные налоги устанавливаются согласно налогового и таможенного Кодекса.

Доходы Государственного бюджета Республики Таджикистан на 2025 год установлено 49 582 169 тысяч сомони в том числе:

1) за счет налоговых, неналоговых поступлений и грантов 35476300 тысяч сомони;

2) за счет грантов и кредитов государственных инвестиционных проектов - 11177198 тысяч сомони;

3) за счет специальных средств бюджетных организаций - 2928671 тысяча сомони.

Таможенные органы осуществляют взимание таможенных платежей, контролируют правильность их исчисления и своевременность уплаты, принимают меры по их принудительному взысканию в пределах своей компетенции. Кроме того, на таможенные органы возложена обязанность по перечислению в государственный бюджет денежных средств, которые включают также штрафы, проценты, недоимки и другие платежи, что является результатом применения административных наказаний и финансово-правовых санкций. В настоящее время доля таможенных пошлин в структуре доходов республиканского бюджета страны составила около 7%[3]. Структура доходов республиканского бюджета, на 2025 год представлено на диаграмме 1.

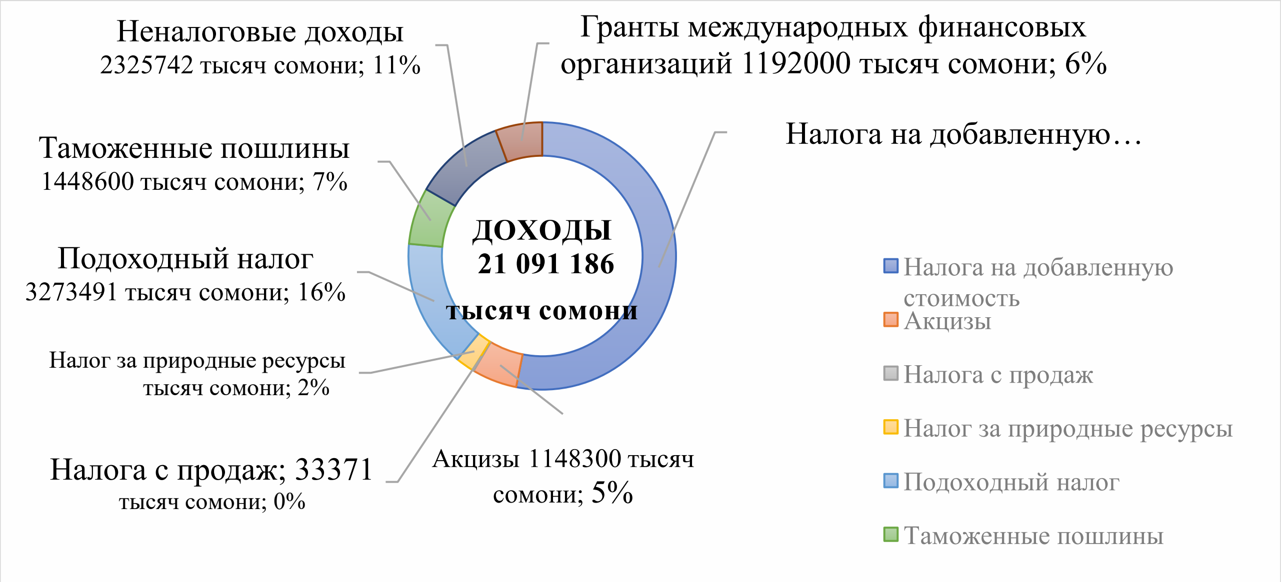

Диаграмма - 1 Структура доходов республиканского бюджета, план на 2025 год (составлено автором на основе Закона Республики Таджикистан «О государственном бюджете Республики Таджикистан на 2025 год)

Существенным элементом деятельности таможенных органов является полнота взимания всех видов таможенных платежей, которая предполагает строгое соблюдение порядка уплаты таможенных платежей. Порядок их уплаты включает: возникновение обязанностей по уплате; исполнение обязанностей (начисление и уплата таможенных платежей); прекращение

[3] О государственном бюджете Республики Таджикистан на 2025 год: Закон Республики Таджикистан, принят постановлением МН МОРТ от 4 декабря 2024 года, №1487, г. Душанбе 7 декабря 2024 года №2115, стр. 3.

обязанности (взыскание и возврат таможенных платежей). Организация контроля правильности исчисления, полноты и своевременности уплаты таможенных платежей является функцией таможенных органов как администратора доходов государственного бюджета Республики Таджикистан [6, с. 344-348].

Таможенные платежи выполняют следующие основные функции: фискальную, регулирующую и протекционистскую.

Фискальная функция состоит в том, что таможенные пошлины, налоги, сборы обеспечивают значительную часть доходов государственного бюджета, которые позволяют государству выполнять свои важнейшие функции, такие как: обеспечение национальной безопасности государства; содержание социальной сферы; развитие науки и т.д. [2, с. 190].

Итак, наиболее значимой на протяжении 1990-х и начала 2000-х годов таможенной системы являлась фискальная функция, т.е. формирование и мобилизация финансовых ресурсов государства, а также аккумулирование в бюджете средств для выполнения общегосударственных или целевых государственных программ. Параллельно с ней важная роль принадлежит контролю за перемещением товаров и регулирование внешнеэкономической деятельности, а также созданию условий для привлечения инвестиций (благоприятных условий для осуществления внешнеэкономической деятельности) [3, с. 77].

Ещё одной из основных функций таможенных платежей является регулирующая. Регулирующая функция проявляется в том, что таможенные платежи влияют на объем экспорта и импорта, динамику отечественного производства соответствующих отраслей и динамику внутренних цен.

В условиях рыночной экономики и либерализации внешнеэкономической деятельности таможенные платежи стали важнейшим экономическим регулятором ВЭД. В новых условиях таможенные платежи стали активно использоваться для регулирования экспорта и импорта товаров.

В системе таможенных платежей особую роль играют таможенные пошлины. С помощью таможенных пошлин государство может поощрять ввоз или вывоз соответствующих товаров или ограничивать их, ставить в равные экономические условия товары отечественных товаропроизводителей и аналогичные товары их иностранных конкурентов, проводить определенную экономическую, научно-техническую, экологическую, валютно-финансовую политику в области ВЭД, направлять деятельность субъектов ВЭД в русло общегосударственных, национальных интересов [1, с. 11].

Основные направления деятельности таможенной службы (ТС) в реализации финансовой политики представлены на рисунке 1.

Также, таможенные органы выполняют комплекс мер по противодействию экономическим правонарушениям и преступления в сфере ВЭД и обеспечению экономической безопасности государства. Учитывая системность деятельности таможенных органов, достаточно сложно выделить отдельные направления противодействия правонарушения без увязки с остальной работой. Так, взимание платежей отчасти определяется эффективность таможенного контроля, во многом зависящего от эффективности системы управления рисками (СУР) [7, с. 40].

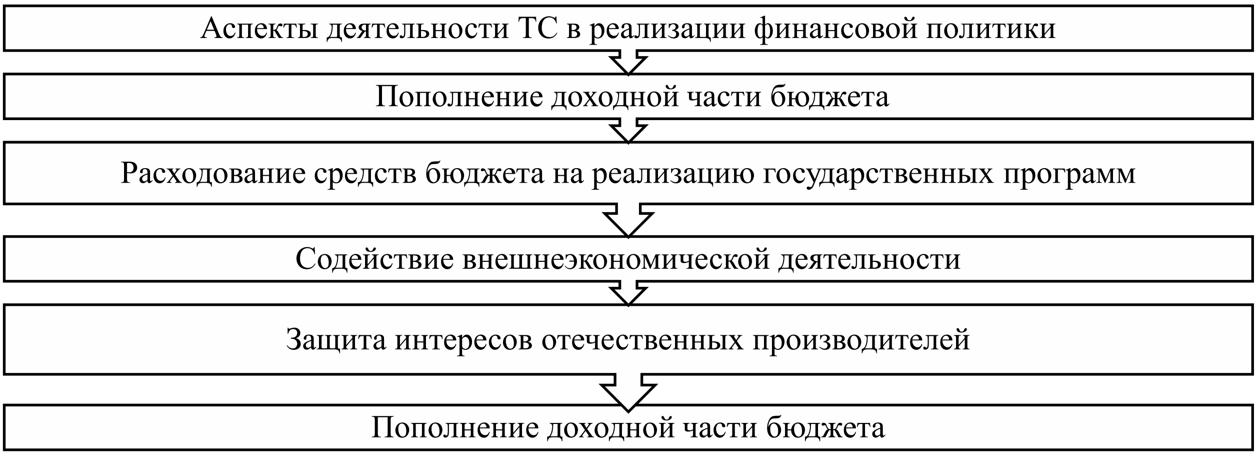

Рисунок 1 – Аспекты деятельности ТС в реализации финансовой политики Республики Таджикистан.

На рисунке 2 выделены основные направления противодействия экономическим правонарушениям и преступлениям в сфере ВЭД таможенными органами.

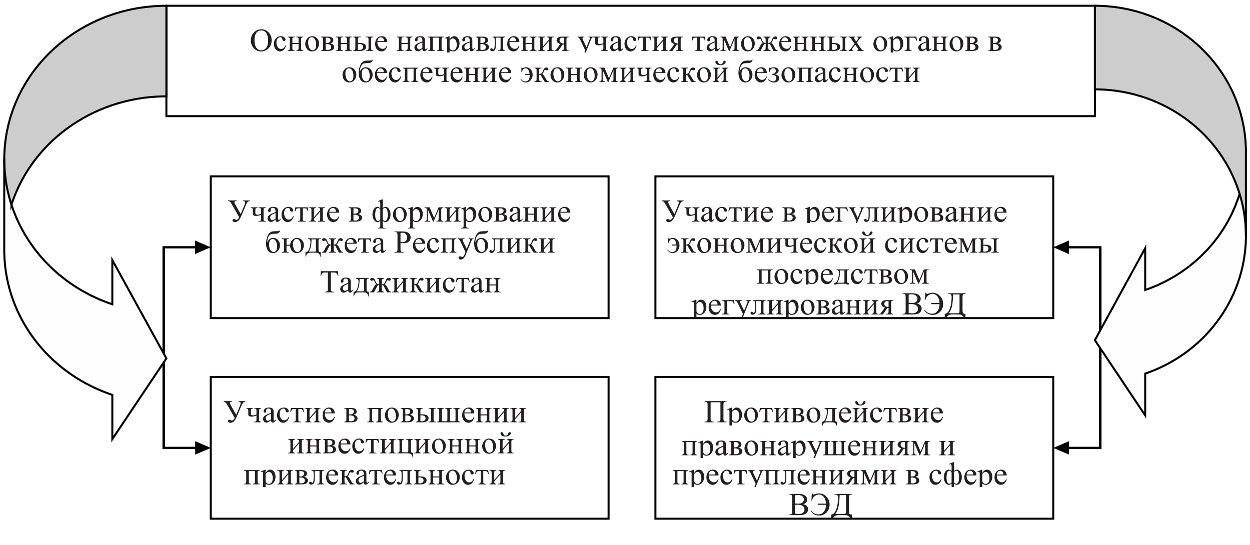

Рисунок 2 – Основные направления противодействия экономическим правонарушениям и преступлениям в сфере ВЭД таможенными органами Республики Таджикистан (составлено автором)

Роль таможенных платежей в формировании и развитии потенциала национальной экономики весьма существенна, так как их резкое неподготовленное снижение может привести к серьезным потерям валютных средств, необходимых для приобретения новых технологий, высокотехнологичной продукции, используемых для структурной перестройки национального хозяйства, и представлять угрозу экономической безопасности страны.

На таблице 3 представлены результаты выстраивания соответствия между вызовами и угрозами экономической безопасности и основными направлениями деятельности таможенных органов [4].

Таблица 3 - Сравнительный анализ положений стратегии развития и направлений деятельности таможенных органов

ВЫЗОВЫ И УГРОЗЫ	Направление деятельности таможенных органов
Стремление развитых государств использовать свои преимущества в уровне развития экономики, высоких технологий (в том числе информационных) в качестве инструмента глобальной конкуренции	Создание условий для привлечения международного капитала, техники и технологий в Республике Таджикистан. Совершенствование таможенного администрирования
Повышение конфликтного потенциала в зонах экономических интересов Республики Таджикистан, а также вблизи ее границ	Предотвращение контрабанды, наркотических средств и незаконного перемещения иных ценностей
Усиление колебаний конъюнктуры мировых товарных и финансовых рынков	Исполнение мер по таможенно-тарифному и нетарифному регулированию
Подверженность финансовой системы Республики Таджикистан глобальным рискам (в том числе в результате влияния спекулятивного иностранного капитала), а также уязвимость информационной инфраструктуры финансово-банковской системы	Выполнение функций в качестве органа валютного контроля
Недостаточный объем инвестиций в реальный сектор экономики, обусловленный неблагоприятным инвестиционным климатом, высокими издержками бизнеса, избыточными административными барьерами, неэффективной защитой права собственности	Создание условий для привлечения инвестиций в реальный сектор экономики Республики Таджикистан. Совершенствование таможенного администрирования
Ограниченность масштабов местного несырьевого экспорта, связанная с его низкой конкурентоспособностью, недостаточно развитой рыночной инфраструктурой и слабой вовлеченностью в мировые цепочки создания добавленной стоимости	Развитие международного сотрудничества в векторе продвижения отечественного бизнеса
Несбалансированность национальной бюджетной системы	Выполнение фискальных функций

Данные таблицы 3 показывают значительное влияние таможенных органов на уровень защищенности экономических интересов и состояние экономической безопасности.

Таможенная система Республики Таджикистан, являясь одним из важнейших элементов рыночной инфраструктуры, выполняет особую роль в обеспечении экономической безопасности государства. Органы таможенной службы осуществляют фискальную функцию, а также регулируют внешний товарооборот, тем самым пополняя государственный бюджет на регулярной основе. Своей деятельностью таможенные органы способствуют решению целого ряда важнейших экономических проблем. При помощи применения мер по защите отечественных производителей таможенные органы защищают национальную промышленность от иностранных конкурентов.

Таможенные органы играют особую роль в обеспечении экономической безопасности государства. При этом, роль таможенных органов возрастает с каждым годом ввиду обострения геополитической ситуации, которая ведет за собой возникновение экономических и политических проблем как на международной арене, так внутри государства [48, с. 57]. Таким образом, в настоящее время фискальная и регулирующая функция таможенных органов как субъекта, администрирующего таможенные платежи, значительна для формирования доходной части государственного бюджета Республики Таджикистан.

При взыскании таможенных платежей таможенные органы испытывают ряд проблем, как на законодательном, так и на исполнительном уровнях. К таким проблемам можно отнести: сложное нормативно-правовое регулирование вопросов уплаты таможенных платежей, отсутствие в положении основного законодательного акта, то есть в ТК ЕАЭС законодательно закрепленного определения понятия «таможенные платежи», что указывает на неоднозначное трактование понятия в научной литературе.

Также в качестве еще одной проблемы выделим высокий уровень таможенных платежей. Соответственно участники ВЭД стараются предпринимать попытки по снижению таможенной стоимости, в целях уменьшения сумм уплаты таможенных платежей. Отсюда вытекает следующая проблема – это неверное определение таможенной стоимости. Необходимо сказать, что таможенная стоимость играет значимую роль в сфере государственного регулирования внешнеторговой деятельности, так как выступает базой для определения таможенных платежей, рассчитываемых по адвалорной ставке.

Таким образом, указанные выше проблемы приводят к уклонению участниками ВЭД от уплаты таможенных платежей, что в значительной степени подрывает их защитное и регулирующее воздействие, при этом республиканским бюджетом теряется значительная часть доходов, нарушается условие равноправной конкуренции внутри страны и создаются серьезные препятствия для развития внутреннего производства.

Если говорить о перспективах развития системы администрирования уплаты таможенных платежей, то первым условием является приведение к единообразию таможенного законодательства. Информационные таможенные технологии, которые были построенные с учётом строгого соблюдения правил, закрепленных законодательством, должны обеспечивать единообразие в применении требований и правил к оценке каждой внешнеэкономической сделки. Отметим, что это особо актуально в рамках функционирования ЕАЭС, который на данный момент подразумевает единую унифицированную нормативно-правовую базу таможенных операций и таможенного контроля товаров, перемещаемых через таможенную границу Союза.

Также необходимо провести упрощение нынешнего порядка учета денежных сумм таможенными службами на лицевых счетах декларантов, которые не обеспечивают должным образом нужный уровень контроля полных и своевременных поступлений таможенных платежей в бюджет государства. Стоит отметить, что внедрение института таможенного аудита и технологии таможенного мониторинга как дополнительных инструментов таможенного контроля будут благоприятно влиять на полноту взимания таможенных платежей, а главное не повлекут дополнительных финансовых нагрузок на проверяемых лиц.

Таким образом, выявленные в процессе анализа проблемы, а также предлагаемые способы их решения, несомненно, будут способствовать улучшению фискальной политики и всей финансовой системы государства.

Литература:

1. Абусуфянова З.Т. Таможенные платежи: учебное пособие. -Махачкала: АЛЕФ, «ДГТУ», 2019. 152
2. Раджабов Р. К., Джабборов А. И., Хикматов С. И. Экономика таможенного дела. Душанбе: Сумани Кудрат, 2017. 190 с.
3. Лаптев Р.А., Рогов Р.А. Исследование роли таможенных органов в обеспечении экономической безопасности в условиях глобализации // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2019. № 1. С. 77-85.

4. Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года утверждена постановлением Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 1 декабря 2016 г., № 636. С.5.
5. Министерство финансов Республики Таджикистан. Гражданский бюджет, Закон Республики Таджикистан «О Государственном бюджете Республики Таджикистан на 2023-2024 год». – Душанбе - 2023, С 15.
6. Петрушина О.М., Алексеева Е.В., Филиппов М.И. Администрирование взыскания таможенных платежей в федеральный бюджет России // Финансовая экономика. – 2018. – №8. – С. 344-348.
7. Попов Д. С. Таджикистан в контексте внешнеэкономических стратегий крупных государств // Проблемы национальной стратегии. 2011. № 3 (8). С. 40–60.

УДК 338.4

ИҚТИСОДИЁТИ САБЗ ҲАМЧУН МАНБАЪҲОИ ИЛОВАГИИ РУШДИ СОҲАҲОИ ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ

Амонатзода М.А.-н.и.ҷ.,дотсенти Донишгоҳӣ
давлатӣӣ тӣҷоратӣ Тоҷӣкӣстон,
Холова Ҳ.Р.-мӯаллӣмӣ калонӣ Донишгоҳӣ
давлатӣӣ тӣҷоратӣ Тоҷӣкӣстон

Дар мақола иқтисодиёти сабз ҳамчун манбаъҳои иловагии рушди соҳаҳои иқтисодиёти милл баррас шудааст. Иқтидори манбаъҳои барқароршавандаи энергия ва истифодабарии онҳо дар шароити муосир таҳлил гардидааст. Ҳудуди Тоҷикистон дорои захираҳо ва имкониятҳои зиёд барои рушди “иқтисоди сабз” муайян карда шудаанд. Дар ин раванд соҳаи мазкур барои рушди иқтисодию иҷтимоии мамлакат яке аз манбаъҳои асосии таъмини аҳол ва иқтисодиёти милл бо “нер и сабз дар рушди иҷтимоию иқтисодии Тоҷикистон мақоми асос дорад. Асоси энергетикаи Тоҷикистонро гидроэнергетика ташкил медиҳад, ки ҳамчун омили муҳимми рушди устувори мамлакат арзёб мегардад ва ҳамчунин дар ин замина, истеҳсоли энергияи тоза ба таври воқе ба раванди “иқтисоди сабз” дар мамлакат мувофиқат мекунад.

Калидвожаҳо: энергияи сабз, иқтисоди сабз, рушд, гидроэнергетика, арзёб , иқтидор, манбаъҳои барқароршавандаи энергия, иқтисоди милл , аҳол .

Имр зҳо консепсияи “иқтисоди сабз” на танҳо аз ҷониби мутахассисони соҳаи иқтисод ва экология, балки аз ҷониби сиёсатмадорони самтҳои гуногун, аз ҷумла сарони бисёр мамлакатҳои ҷаҳон васеъ муҳокима карда мешавад. Зеро он ба маҷм и масъалаҳои рушди устувор ва баланд бардоштани дараҷаи некуаҳволии мардум таъсири мусб мерасонад. “Иқтисоди сабз”, ин ба иқтисодиёти милл самара хуб медиҳад ва беҳбуди дар ин самт мебахшад, илова бар ин адолати иҷтимои риоя гардида, коҳиши хатарҳои эколог ва ҳамчунин азхудкунии захираҳо низ барқарор мегарданд. Раванди “иқтисоди сабз” дар ду даҳсолаи охир ташаккул ёфта истодааст, ба ҳамин васила, ҳамоҳангии мутаносиби 3 ҷанбаи рушд аз ҷумла: масъалаҳои иқтисод , иҷтимо ва экологиро таъмин бояд намуд.

Дар қаламрав Тоҷикистон захираҳои зиёд барои коркард ва имкониятҳои бештар барои рушди “иқтисоди сабз” замина мегузорад, истифодаи самаранок ва оқилона аз манзараҳо, кuҳҳо, к лҳо, табиати зебо, дарёҳо, чашмаҳои мусаффо, р зҳои офтоб ва бод, ки барои рушд ва

инкишофи манбаъҳои барқароршаванда энергия яке аз сарчашмаҳои асоси ба ҳисоб меравад, ки сарчашмаҳои таъмини “энергияи сабз” дар мамлакат мегарданд. Мувофиқи сарчашмаҳо беш аз 64 фоизи захираҳои обии Осиёи Марказ дар ҳудуди Тоҷикистон ҷойгир буда, асоси манбаъҳои барқароршавандаи энергия хусусан нер и барқ аз ҳисоби захираҳои об дар мамлакат истеҳсол карда мешавад. Рушди энергетика дар мамлакат яке аз манбаи асосии иқтисодиёти милл , таъмини аҳол бо энергия мебошад, зеро барои пешрафт иқтисодию иҷтимоии Тоҷикистон мақоми аввалиндараҷаро мебозад. Иқтидори истеҳсологии нер гоҳҳои барқи обии Тоҷикистон зиёда аз 527 миллиард кВт/соат нер и барқ дар як сол баҳо дода шудааст. Дар шароити муосир 5 фоизи он истифода мегардад[2,с.65]. Тоҷикистон бо иқлими мусоиди худ бо истифодаи энергияи офтоб аҳамияти дуюмдараҷа мебошад, чунки р зҳои офтоби зиёда аз 300 р з ба қайд гирифта шудааст, яъне 2 000 кВт/м^2 шиддатнокии радиатсияи офтоб дар як сол баҳо дода шуда, ки барои манбаҳои барқароршавандаи энергия дар шароити муосири мамлакат хеле мусоид мебошад. Агар муқоиса бо баъзе кишварҳои Аврупо намоем, ин қиёс ду мароти зиёд ба ҳисоб меравад. Мувофиқи баҳогузории мутахассисони соҳа иқтидори истифодаи энергияи офтоб дар мамлакат ба 25,16 миллиар кВт/соат дар як солро ташкил медиҳад, ки қариб 10-20 фоизи талаботи соҳаҳои хоҷагии халқи мамлакат бо ин навъи энергия ва 60-80 фоизи талаботи аҳолиро дар давоми 10 моҳ, тамоми ҳудуди Тоҷикистонро қонеъ карда метавонад [5,с.6]. Барои баланд бардоштани рушд ва истифодаи самаранокии энергетика дар соҳаҳои иқтисодию иҷтимо яке аз вазифаҳои асосии давлат мебошад. Зеро, нер и барқро дар ин раванд яке аз самтҳои асосии рушди соҳаҳои мухталифи хоҷаг зарур ҳисобидан мумкин аст. Дар мамлакат бо гузариш ба технологияҳои муосири инноватсион , таҷҳизоти каммасрафи барқ бояд таъмин гардида, дар ин замина истеҳсоли маҳсулоти рақобатпазир бо истифода аз технологияҳои рақам барои пешрафти “энергияи сабз” дар мамлакат яке аз вазифаҳои аввалиндараҷа дар рушди иқтисоди милл ҳисобан мумкин аст. Ҳамчунин дар ин радиф мавҷудияти иқтидорҳои фаровони энергетика аз ҷумлаи омилҳои муҳими рушди соҳаҳои саноати Тоҷикистон низ мегардад.

Бинобар ин, вобаста ба захираҳои ҷойдоштаи манбаъҳои гуногуни энергетик дар мамлакат, истифодаи васеи онҳо, ки асоситарини ин манбаҳои барқароршавандаро захираҳои об ташкил додааст. Яъне сарчашмаҳои асосии тавлиди “энергияи сабз” дар замони муосир, захариҳои об ба ҳисоб меравад, ҳамчунин барои пешрафти “иқтисоди сабз” заминаи мусоид низ фароҳам меоварад. Аз таҷрибаи бойи давлатҳои абадқудрат истифода намуд, бо иқдому ташаббусҳои ташкилотҳою созмонҳои байналмилал оид ба рушди манбаъҳои барқароршаванда ва аз ҷиҳати

эколог   тозаи нер и барқ, ҳамчун зербинои “иқтисоди сабз” арзёби намудан мумкин аст, зеро дар Тоҷикистон 98 фоизи нер и барқ аз ҳисоби манбаъҳои барқароршавандаи энергия, хусусан бо истифода аз захираҳои об истеҳсол мегардад[3,с.39].

Чихеле, ки дар боло қайд гардид, ки Тоҷикистон аз захираҳои зиёди манбаъҳои барқароршавандаи энергия бой мебошад, вобаста ба ин захираҳо“Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи истифодаи манбаъҳои барқароршавандаи энергия аз 23.11.2015с.,№1254 қабул гардид, ки истифодаи босамари соҳаҳои афзалиятноки манбаъҳои барқароршавандаи энергия ва танзими истифодабарии он ба миён меояд, зеро танзим намудан онҳо ва истифодаи сарфаҷ и беш аз пеши энергия, ҳифзи муҳити зист, кам кардани таъсири манф   ба иқлим, сарфаю сариштаи манбаъҳои барқароршавандаи энергияро барои наслҳои оянда муайян менамояд”[4,с.2].

Мувофиқи адабиётҳои истифодагардида, дар мамлакат нер гоҳҳои хурди барқ   об   бо иқтидор   аз 5 то 4300 киловатт сохта ба истифода дода шудааст (ҷадвали 1).

Мувофиқи ҷадвали мазкур НОБ-и хурд 16,7 миллион кВт/соатро ташкил додааст. Вобаста ба ин нишондиҳандаҳо дар Тоҷикистон 13 адад неругоҳҳои барқи обии калон ва 12 адад неругоҳҳои барқ   обии миёна низ ҷойгир шудааст. Муофиқи маълумотҳои омор   соли 2022 иқтидори истеҳсолии неруи барқ дар мамлакат зиёда аз 6 124 МВт ба қайд гирифта шуда буд. Мусалам аст, ки манбаъҳои барқароршавандаи энергия дар ҷараёни нер и офтоб (нер гоҳҳои барқи офтоб   2433 адад, яъне танзими насби офтоб   бо иқтидор   8,87 кВт), нер и бод (нер гоҳҳои барқ   бод   9 адад, яъне танзими насби бод   бо иқтидор   5,1 кВт), чашмаҳои гарми зеризамин   ва биомассаҳое, ки ба с зишвории истихроҷ   дохил намегарданд, дар мамлакат тақрибан 10 фоизи талаботи аҳолиро ба энергия таъмин карда метавонанд.

Ҷадвали 1.- Баъзе аз неругоҳҳои хӯрди барқи обии мамлакат

Мавқеи ҷойгиршавии НБО-и хурд	Номг и НБО-и хурд	Иқтидори истеҳсол
ноҳияи Айн	Марзич	4300 кВт
ноҳияи Рашт	Сангикар	1000 кВт
ноҳияи Лахш	Питовкул-2	1100 кВт
ноҳияи К ҳистони Мастчоҳ	К ҳистон	500 кВт
Неругоҳҳои барқи обии калон		Иқтидори истеҳсол
ШСХК «Барқи Тоҷик» млн. кВт/соат	бе НБО-и хурд	15 919,4

ҶСК " НБО Сангт да-1"	2 221,3 млн. кВт/соат,
ҶСК "НБО Роғун"	1 482,9 млн. кВт/соат
ҶСК "НБО Сангт да-2"	784,7 млн. кВт/соат,
ҶСК "Помир-Энерҷ "	198,8 млн. кВт/соат

Аз ҳамаи намудҳои манбаъҳои барқароршавандаи номбаршудаи энергия дар ҳудуди мамлакат самараноктари он захираҳои об ба ҳисоб мераванд, зеро, ки адади онҳо ба 287 мерасад. Нер гоҳҳои х рди барқ обии мамлакат бо иқтидори истеҳсолии 26565 кВт/с ба ҳисоб гирифта шудааст.

Ҳаминро бояд қайд намуд, ки дар тавозуни ҶСК «Помир Энерҷ », 287 адад нер гоҳҳои барқии обии хурд ва 1 адад нер гоҳи барқи офотоб , ки ба низоми энергетикии ҶСК «Помир Энерҷ » пайваст мебошад [5,с.11]. Бо назардошти истифодаи васеи манбаъҳои барқароршавандаи энергия, аз ҷумла нер и офтоб ва бод ба манфиати соҳаҳои хоҷагии халқ ва аҳол буда, дар ин самт асосноккунии 3 лоиҳа бо иқтидори умумии 260 мегаватт бояд ба фаъолият шуъ намоянд, ки мувофиқи сарчашмаҳо дар панҷ соли оянда татбиқ карда шаванд. Тоҷикистон аз р и фоизи истеҳсоли "энергияи сабз" шашум мамлакати пешсафи ҷаҳон ба ҳисоб меравад[1,с.702]. Бо иқдоми наву ташаббусҳои созанда ва к шишу талошҳои Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон, ки бо пурра ба фаъолият шур ъ намудани нер гоҳи барқи обии Роғун, дар миқёси ҷаҳон Тоҷикистон ба қатори чаҳор мамлакати аввали тавлидкунандаи "энергияи сабз" дохил мегардад. Бо таъмини самаранок ва сарфаҷ ии энергия аз р и меъёрҳои мавҷуда агар амал гардад, дарояндаи наздик Тоҷикистони азизи мо метавонад бо истифода аз иқтидорҳои тавлиди энергияи барқ вобаста аз сарчашмаҳои барқароршавандаи муайянгардида, метавонад дар ҷаҳон мавқеи чоҳорумро ишғол намояд ва ба содиркунандаи азими энергияи барқ дар минтақа табдил ёбад. Инчунин, шароити табии Тоҷикистон дорои имкониятҳо барои рушди кишоварзии органик , инфрасохтору нақлиёти барқ ва "савдои сабз" низ мувофиқ мебошад, зеро бо дар назар дошти талаботи бозорҳои ҷаҳон дар солҳои наздик ба ин иқдом хоҳад расид. Мувофиқи сарчашмаҳо ва соли 2023 дар Тоҷикистон 98 фоизи неруи барқ аз ҳисоби манбаъҳои барқароршавандаи энергия, яъне асосан бо истифода аз неруи об истеҳсол гардида мебошад, ки яке аз мамлакатҳои пешбарандаи равандҳои "иқтисоди сабз" дар соҳаи энергетика эътироф гардида мебошад, инчунин аз руи фоизи истеҳсоли "энергияи сабз" шашум мамлакати пешсафи ҷаҳон низ мегардад [1,с.629]. Дар Тоҷикистон зиёда аз 14 ҳазор

пиряхҳо ва зиёда аз 947 дарёҳо мавҷуд аст, ки сарчашмаи ташаккули тақрибан 60 фоизи обҳои Осиёи Марказ   мебошанд.

Ҳамин тавр, истеҳсоли солонаи нер и барқ дар Тоҷикистон зиёда аз 21 миллирду 656 миллион кВт/с мебошад. Бо назардошти масъалаи мазкур дар ин самти ба роҳ мондани манбаъҳои алтернативии барқароршавандаи энергия, ки дар боло қайд гардида, солҳои охир дар мамлакат ба фаъолият шуруъ намуданд. Мувофиқи маълумотҳои мутахассисони соҳа дар соли 2021 нер гоҳҳои барқи офтобии ҶСК «ПомирЭнерҷ » , ки дар ноҳияи Мурғоб ҷойгир мебошад, иқтидори истеҳсолиаш ба 0,6 миллион кВт/соат нер и барқ буда, айни ҳол 0,003 фоиз ҳаҷми умумии истеҳсоли неруи барқро дар мамлакат ташкил медиҳад. Ба манбаъҳои барқароршавандаи неруи барқ ва энергияи ҷараёни обҳои дарёҳо, обанборҳои таби   ва сунъ , энергияи офтоб, энергияи бод, энергияи чашмаҳои гарми зеризамин   ва биомасса дар шакли партовҳои саноат , кишоварз , ҷангал, хоҷагии коммунал   ва р зғор дохил мешаванд[5,с.12].

Барои рушд ва ташаккули соҳаи энергетика дар мамлакат «Барномаи дарозмуддати неругоҳҳои хурди барқ   барои солҳои 2009-2020» қабул гардидааст. Барои ноил гардидан ба ин ҳадафҳои гузошташуда, ки дар доираи он 189 неругоҳи хурди барқи об   бо ҷалби сармояи хориҷию дохил   ва тавассути грантҳо дар минтақаҳои гуногуни мамлакат бунёд гардида истодаанд. Ҳамчунин, вобаста ба нишондиҳандаи мазкур неругоҳҳои хурди об   дар ВМКБ ба 16 адад, дар вилояти Суғд ба 46 адад, дар вилояти Хатлон ба 44 адад ва дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳур   ба 83 адад мерасад, ки мавриди баҳрабардор   қарор доранд.

Аз р и сарчашмаҳои муайянгардида, иқтидори гидроэнергетик   ба ҳар сари аҳолии Тоҷикистон ба як километри мураббаъ дар ҷаҳон мувофиқан ҷойҳои якум ва дуюмро ишғол мекунад. Дар ин замина, истеҳсоли энергияи тоза ба таври воқе   ба раванди "иқтисоди сабз" дар мамлакат мебошад. Асоси энергетикаи Тоҷикистонро захираҳои об ташкил медиҳад, ки ҳамчун омили муҳими рушди устувори мамлакат дар минтақа арзёб   гардидааст. Вобаста ба ин нишондиҳандаҳо, аз назари рушди "иқтисоди сабз" Тоҷикистон ҳамчунин ноил гардидан   ба истиқлолияти энергетик   ва таъмини устувории эколог   ба ҳисоб меравад. Ҳангоми бунёди нер гоҳҳои барқи об   бо истифода аз технологияҳои обҷамъкун   дар обанборҳо низ истифода мегардад, ки дар баробари тавлиди нер и барқ барои захираи об, нигоҳдории муҳити зист ва оламп набототу ҳайвонот мусоидат менамояд, ки ин раванд "иқтисоди сабз"-ро инъикос менамояд, ин мушоҳидаҳои мусб   на танҳо ба манфиати Тоҷикистон, балки барои минтақаи Осиёи Марказ   муфид баҳогузор   мегардад.

Арзиёбии чунин захираҳо ва иқтидорҳои иловагии манбаъҳои барқароршавандаи энергия аз ҷумлаи захираҳои гидроэнергетикии дарёҳои хурд, нер и офтоб, нер и бод ва геотермал (бе дар назар доштани неругоҳҳои барқи обии азим) аз р йи имкониятҳои техникию иқтисодии имконпазир зиёда аз 35 700 МВт (бо имконияти истеҳсоли 110 миллиар кВт/соат неруи барқ дар як сол) муайян карда шудааст, аз ҷумла иқтидори дарёҳои хурд барои сохтмони неругоҳҳои хурди барқи об 32,5 ҳазор МВт, иқтидори энергияи офтоб 500 МВт, иқтидори энергияи бод барои сохтмони неругоҳҳои барқ 1 900 МВт ва иқтидори энергияи биомасса барои сохтмони неругоҳҳои барк 800 МВт дар мамлакат мавриди истифода бояд қарор гирад. Бо амалисозии лоиҳаҳои бузурги бунёду таҷдиди иншооти энергетикии мамлакат, аз ҷумла бунёди нер гоҳи барқи обии Роғун ва таҷдиду барқарорсозии неругоҳҳои барқи обии Норак, Сарбанд ва Қайроққум дар 7 соли оянда иловатан ба иқтидори энергетикии мамлакат то 4 000 МВт афзоиш дода шуда, ин нишондиҳанда ба 10 000 МВт расонида хоҳад шуд[5,с.2-3].

Истифодаи васеи дигар манбаъҳои барқароршавандаи энергия ҳам, аз ҷумла неруи офтоб ва бод солҳои охир мавриди баҳрабардор қарор дорад, дар 5 соли охир 3 лоиҳа бо иқтидори умумии 260 МВт амал хоҳанд гардид ва то соли 2030 ин иқтидор то 800 МВт бояд расонида шавад. Дар раванди рушди "иқтисоди сабз" баланд бардоштани самаранок ва сарфаҷ ии истифодаи энергияи барқ дар мамлакат муҳим ба ҳисоб меравад.

Дар баробари пешравиҳои соҳаи мазкур, баъзе мушкилиҳо низ ба назар мерасад, ки бартараф намудани онҳо зарур ҳисобида мешавад:

- нокифоя будани маблағгузор барои рушди соҳаи мазкур;
- ҷалби сармояи мустақими дохилию хориҷ барои рушди васеи манбаъҳои барқароршавандаи энергия;
- нокифоя будани истеҳсоли таҷҳизоти зарур барои нер гоҳҳо ва коргоҳҳои истеҳсоли неруи барқ ва манбаъҳои барқароршавандаи энергия;
- фарсуда гардидани таҷҳизот барои истеҳсол, интиқол ва тақсимоти нер и барқ;
- танзими талафоти неруи барқ;
- дар шароити муосир истифодаи технологияҳои рақам барои танзими неруи барқ.

Соли 2023 дар мамлакат бо дар назар дошти ҳаҷми энергияи барқи қабулнамуда, иҷрои ухдадориҳои таҳвил , содирот ва воридотии талафоти нер и барқ ба 4 878,3 миллион кВт/соат ё ба 23,3 фоиз баробар

гардидааст[5,с.12]. Қайд намудан зарур аст, ки бо бартараф намудани мушкилиҳои ҷойдошта дар ин самт, ҳалли тадбирҳо андешида, рушди “иқтисоди сабз”-ро таъмин намуда, истеҳсоли молу маҳсулотҳо ва хизматҳои ба талаботи стандартҳои давлат ҷавобг ва аз ҷиҳати эколог тозаю аз нуқтаи назари иқтисод самаранок ба роҳ мондан лозим аст. Доир ба масъалаи рақамикунони соҳаҳо дар мамлакат Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мушкилоти тағйирёбии глобалии иқлим ва маҳз дар чунин шароит руй овардан ба “иқтисоди сабз” таъкид намуданд, ки «Дар шароити таҳаввулоти босуръату пешгӯинашавандаи иқтисоди ҷаҳон , рақобатҳои шадид барои дастрас ба захираҳо ва пайомадҳои тағйирёбии иқлим бояд дар мамлакат тамоми воситаҳои муосири фаъолгардонии сармоягузор ба таври васеъ истифода бурда шаванд. Аз ин лиҳоз, механизми маблағгузории фондҳои махсус дар самти татбиқи “лоиҳаҳои сабз”, хусусан, барои роҳандозии барномаву лоиҳаҳои мақсадноки рушди “иқтисоди сабз”, аз ҷумла “энергияи сабз” бояд васеъ ҷор карда шавад».

Бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Стратегияи рушди “иқтисоди сабз” то соли 2027 таҳия ва қабул гардид, ки дар стратегияи мазкур 11 самти афзалиятнок, аз ҷумла самаранокии энергия, системаҳои идоракунии партовҳо ва сайёҳии эколог муайян карда шудааст. Ҳукумати мамлакат ният дорад, ки то соли 2037 иқтидори манбаъҳои барқароршавандаи энергияро то 10 ҳазор мегаватт афзоиш диҳад ва то соли 2037 ба 100 фоиз тавлиди нер и барқи тоза ва бе партовҳои сифр ноил гардад[5,с.2].

Ҳамин тариқ, бо ташаббусҳои созандаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷдиду сохтмони неругоҳҳои об ҳан з ҳам идома дорад. Вобаста ба ҳадафи гузошташуда, дар ҷумҳур солҳои наздик истеҳсоли электромобил, электробус ва электротроллейбус низ оғоз мегардад, ки идомаи мантиқии сиёсати Ҳукумат дар роҳи рушди “иқтисоди сабз" ба шумор меравад. Ҷумҳурии Тоҷикистон қадамҳои устувори худро дар роҳи рушди “иқтисоди сабз” гузошта, дар амал гардидани он талошҳои созанда намуда бо бартараф намудани сатҳи камбизоати ва рушди иқтисод милл дар даврони соҳибистиқлол ва расидан ба яке аз ҳадафҳои стратег “истиқлолияти энергетик ” бо иқтидориҳои истеҳсол дар пешрафти иқтисодию иҷтимоии мамлакат мусоидат менамояд.

Адабиёт

1.Аз паём то паём (аз солҳои 2001-2021). - Душанбе, 2021.-С.629-704.

2. Концепция по рациональному использованию и охране водных ресурсов в Республике Таджикистан. Душанбе, 2012 //Постановления Правительства республики Таджикистан, №55 от 1 декабря 2001г.-С.65.

3.Муҳаббатов Х., Диловаров Р., Акобиров Ш. Географияи иқтисодии Тоҷикистон бо асосҳои демографии он. - Душанбе, 2019.-С.39-70

4.Программа реформы водного сектора Таджикистана на период 2016-2025 годы. - С.2.
5.Стратегияи рушди “иқтисоди сабз” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023-2027. Душанбе, 2022.- Саҳ.2-12.

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН: ТАМОЖЕННЫЕ АСПЕКТЫ И НОРМАТИВЫ

Зубайдов С. *-д.э.н., профессор,* ***Субхонов Дж. А****.-соискатель*
Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассмотрены вопросы развития туризма и таможенные аспекты, и нормативы в Таджикистане.
Ключевые слова: развитие, туризм, таможенные аспекты, нормативы

Республика Таджикистан – страна с богатой национальной культурой и красочными природными пейзажами, что привлекает ежегодно большое количество туристов из различных стран. При этом важно учитывать, что данное государство исламское и чтит свои традиции, отношение к этой особенности должно быть почтительно. Кроме требований регистрации, особо строгих требований к иностранным гражданам не предъявляется – все что нужно, это соблюдать нормы законодательства и не ввозить в страну запрещенного товара.

Для развития туристического сектора по инициативе Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона был введен ряд налогово-таможенных льгот, в частности освобождение от уплаты налога на прибыль для вновь созданных туристических компаний в первые 5 лет их деятельности, освобождение от уплаты налога на добавленную стоимость и таможенных пошлин ввоза оборудования, техники и строительных материалов для строительства туристических объектов, включая гостиницы, курорты, лечебно-оздоровительные центры, центры туристических услуг и другие сооружения, а также сокращение на 50 % таможенных пошлин на ввоз новых легковых автомобилей, используемых для туристических целей. В дополнение к этим реформам, при непосредственной поддержке Президента, Постановлением Правительства Республики Таджикистан от 12 апреля 2018 года утвержден список туристических объектов, освобождаемых от налога на добавленную стоимость и таможенных пошлин.

В настоящее время в республике функционируют 4 международных аэропорта. Перевозку пассажиров осуществляют две национальные авиакомпании. На рынок гостиничных услуг пришли мировые гостиничные цепи. Услуги отдыхающим оказывают более 70 санаторий и курортов, а также более 170 отелей. Ряд туристических информационных центров внесли свой вклад в развитие инфраструктуры отрасли.

Для граждан из 112 стран в Таджикистане действует упрощенная визовая система. В рамках принятых государственных программ развития туризма введена система электронной визы для иностранных граждан. Со странами СНГ (кроме Туркменистан) осуществляется безвизовый режим. Срок регистрации иностранных граждан в Таджикистане увеличен с трех до тридцати дней.

Постановление Совет Министров Республики Таджикистан "О порядке предоставления права хозяйственным субъектам заниматься иностранным туризмом и оформления выездных - въездных документов"4,

Сегодня туризм является самым динамично развивающимся сектором мировой экономики, его значение и вклад в мировую экономику постоянно растет. Для Республики Таджикистан развитие индустрии туризма является одним из приоритетных направлений. Следует отметить, что историко-культурные объекты, высокие горы и неповторимая природа республики вызывают огромный интерес у иностранных туристов и гостей.

Благодаря мудрой и созидательной политике «открытых дверей» Президента страны Эмомали Рахмона Республика Таджикистан является полноправным членом Всемирной туристской организации, что стало реальной основой для интеграции туристического сектора страны в мировой туристический рынок. Создание правительством страны условий, необходимых для успешного развития отрасли, позволило повысить внимание международного сообщества к туристическим ресурсам Таджикистана, укрепить его образ как мирной страны с широкими туристическими возможностями.

В Таджикистане уделяется большое внимание государственной политике в сфере внутреннего и въездного туризма. По инициативе Президента 2018 год объявлен Годом развития туризма и народных ремесел. Утвержден соответствующий План мероприятий исполнительных органов республики, которые направлены на повышение уровня и качества услуг в сфере туризма, развитие ремесел, пропаганду истории и культуры Таджикистана.

Таджикистан в последнее время привлекает все больше путешественников к своим границам. И последняя в этом списке страна расположена в Центре Азии и имеет богатое культурное наследие. Но чтобы въехать в него, а затем увезти с собой домой сувениры важно изучить нормы таможенного законодательства страны, которые имеют свои особенности.

Безвизовый режим Таджикистан имеет со всеми странами СНГ, кроме Туркмении. Еще с 69 государствами мира действует упрощенный визовый режим, согласно которому дипломатические, служебные, деловые и туристические визы сроком до 45 дней можно получить при въезде на территорию республики, прямо в аэропорту Душанбе. Среди этих стран - Великобритания, Китай, США, ФРГ, Иран, Франция, страны Балтии, Япония, Турция и другие.

Таджикистан располагает Таможенным Кодексом республики, который регулирует все экономические, организационные и правовые вопросы государства.

Необходим данный норматив для защиты суверенитета государства и экономической безопасности.

Кодекс регулярно корректируется – в 2018 году в него были внесены изменения дважды, Законом № 1512 от февраля 2018 года и Постановлением № 1545 от августа 2018 года. Кроме этого Таджикистан состоит в Таможенном союзе с 1999 года, на основании положений которого он сотрудничает с альянсом стран, подписавших данный документ.

Целесообразно выделить таможенные правила при въезде в Таджикистан.

У государства имеются конкретные правила не только не въезд в государство, но и относительно пребывания на его территории. Кроме этого следует учитывать особенности поездки в страну, дорога в которую лежит через границы третьего государства.

Поездка на краткосрочный период в Таджикистан всегда безвизовая, но, если необходимо пребывания в пределах государства свыше 90 дней, тогда необходима виза. Размер сбора зависит от варианта оформляемого документа:

Тип разрешения	**Стоимость**
Однократная виза	2 500 рублей
Двукратная виза	2 750 рублей
Многократная	3 000 рублей

Если есть необходимость пребывания в Таджикистане до года тогда стоимость будет следующая:

Тип разрешения	**Стоимость**
Однократная виза	5 500 рублей
Двукратная виза	6 000 рублей
Многократная	6 250 рублей

Для въезда иностранного гражданина на территорию Таджикистана он необходимо иметь при себе:

- загранпаспорт;
- миграционную карту;
- таможенную декларацию.

Важно: данный перечень является исчерпывающим и достаточным для посещения государства. На таможне необходимо передать служащим миграционную карту, с которой они изымут отрывной корешок. Кроме этого нужно заполнить 2 экземпляра декларации – один для себя, а второй для пограничников.

Надо выделить ограничения на ввоз. В Таджикистан можно ввести без уплаты пошлины следующие ценности и товары:

Виды	**Характеристика**
Валюта	Ввоз иностранной валюты, национальной и ценных бумаг в нумизматических целях
Драгоценности	Только для государственного хранилища, перевозимые Нацбанком и Минфином
Лекарственные препараты	С содержанием наркотических веществ только по рецепту для личного использования
Гуманитарная помощь	
Сельхозтехника и ее комплектующие	
Домашние животные	Ввоз сопровождается предоставление информации о наличии прививок и сертификата международного образца

Следует отметить, что можно ввезти в Таджикистан продукцию на 1 000 долларов и совершить почтовое получение / отправление на 100 долларов без уплаты пошлины.

Также как и в других странах в государство недопустим ввоз наркотиков, оружия (как и на Кубу, в США, Австралию), контрабанды.

При выезде

Вывозить с территории государства запрещается сомони – национальную валюту в остальном запреты практически отсутствуют, кроме:

- Продуктов питания
- Драгоценных камней
- Золота
- Минералов

Подобные правила действуют во многих странах ,например, Эстонии, Великобритании, Таиланде, Швеции, Исландии, Германии и т.п. При вывозе валюты необходимо декларировать сумму, превышающую 2 000 долларов, важно подтвердить легальность ее происхождения.

При перемещении сувениров необходимо иметь доказательства их приобретения для личного применения. Важно чтобы таможенники смогли убедиться, что это не контрабанда историческими ценностями.

Согласно нормам законодательства, в Таджикистане иностранцы, въехавшие в страну в первые 3 дня обязаны зарегистрироваться в органах внутренних дел. При этом существуют некоторые особенности подобной регистрации:

- в первые 3 дня;
- выходные и праздники в данный лимит не включены;
- если путешественник остановился в гостинице / отеле, его регистрацией занимается руководство данной компании, без участия клиента;
- при остановке в частном жилье необходимо обратиться в паспортный стол по месту положения имущества вместе с хозяином и собственным удостоверением личности.

Надо отметить, что данная услуга платная. Стоимость ее складывается из тарифа паспортного стола и государственной пошлины. Например, для гражданина РФ на период от 3 месяцев регистрация обойдется в 90 сомони, на более длительный период в 130.

Данная плата учитывается в стоимость проживания в отеле, если же путешественник живет в частном жилье тогда необходимо совершать перечисление средств по предоставленным в столе реквизитам.

После совершения платежа на руки выдадут документ, в котором указаны:

- ФИО;
- паспортные данные;
- сроки постановки на учет.

Данный документ желательно держать при себе, так как его могут запросить для проверки в любой момент сотрудники внутренних дел.

Целесообразно выделить особенности в отношении автомобилей.

- При въезде / выезде на личном авто или его транзите через территорию государства необходима уплата государственной пошлины в размере 25 долларов.
- Отдельно с мая 2018 года для авто на узбекских номерах введены страховые взносы на месяц, размер которых зависит от марки авто.

Если россиянин решил совершить путешествие на авто ему необходимо помнить, что придется пересечь несколько границ. Въезд в данные государства также безвизовый, но формальности придется соблюдать, так что данный вариант не очень подходит.

Важно: каждый авто должен иметь страховой документ международного класса, который важно предъявить на въезде / выезде в страну.

После вступление Таджикистане в ВТО в области развитие туризма отмечает, что Таджикистан обладает уникальными природными и культурными достопримечательностями, которые могут привлечь много туристов. Вступление в ВТО поможет стране развивать туризм и привлекать больше иностранных туристов. Это создаст новые рабочие места в сфере гостеприимства и содействует развитию инфраструктуры для туризма.

В целом, членство Таджикистана в ВТО открыл новые перспективы для экономики страны. При этом развитие сельского хозяйства, текстильной

промышленности и туризма станет движущей силой для экономического роста и улучшения жизни населения Таджикистана.

Литература

1. О системе государственной политики в области туризма Республики Таджикистан *(выступление Председателя Комитета по развитию туризма при Правительстве Республики Таджикистан Абдугаффорзода Н.А.* на заседании Совета по туризму государств – участников СНГ 10–11 августа 2018 года в г. Душанбе*)*

2. https://podelkisvoimirukami.ru/rastamozhka-v-tadzhikistane-chto-izmenitsya-v-2023-godu.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТАМОЖЕННЫХ ОРГАНОВ И МИГРАЦИОННЫХ СЛУЖБ В ЧАСТИ ИСПОЛНЕНИЯ МИГРАЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Сафарова М.Б.- к.э.н. доцент Таджикского государственного университета коммерции

В статье рассмотрены вопросы совершенствования взаимодействие таможенных органов и миграционных служб в части исполнения миграционного законодательства

Ключевые слова: *совершенствование, взаимодействие, таможенные органы, миграционная служба, миграционная законодательства*

Миграция - это глобальное явление, влияющее на жизнь большинства людей. Примерно 258 миллионов человек являются международными мигрантами (ДЭСВ ООН, 2017 год). Кроме того, в нашем все более взаимосвязанном мире, миллионы других людей подвергаются влиянию миграции вследствие семейных связей, экономического обмена и культурных связей. Миграция является мощным фактором устойчивого развития как для самих мигрантов, так и для их общин в странах происхождения, транзита и назначения.

Мигранты составляют приблизительно 3 процента населения мира, но производят более 9 процентов объема мирового ВВП, что примерно на 3 триллиона долларов больше, чем если бы они оставались дома (МОМ и McKinsey & Company, 2018 г.). Зачастую мигранты привносят значительные преимущества новым общинам в виде навыков, укрепления рабочей силы, инвестиций и культурного разнообразия. Они также играют определенную роль в улучшении жизни общин в странах происхождения посредством передачи навыков и финансовых ресурсов, способствуя достижению позитивных результатов в области развития. Однако, при недостаточно эффективном управлении, миграция может также негативно сказаться на развитии; мигранты могут подвергаться риску, общины - стрессу, что может оказать отрицательное влияние на достижения в области развития [2, с.11].

На протяжении перехода от XX к XXI веку миграционная политика различных стран претерпела значительные изменения. В эпоху глобализации миграция трудовых

ресурсов стала неотъемлемой частью сложных процессов, которые влияют на развитие мирового хозяйства в условиях глобализации. Вовлечение экономики различных стран в процесс воспроизводства мирового сообщества невозможно без миграции трудовых ресурсов. Таким образом, международная миграция трудовых ресурсов стала важным фактором в глобальной экономике, обусловливающим необходимость адаптации миграционных политик и регулирования этого процесса.

Действительно, международная трудовая миграция имеет потенциал для многогранных перспектив развития. Этот процесс может способствовать обеспечению экономического роста и снижению проблемы безработицы, а также способствует изменениям в социальной структуре, повышении качества жизни и росту доходов различных слоев населения в регионах.

С экономической точки зрения, международная трудовая миграция может способствовать ускорению экономического роста, так как мигранты могут вносить новые знания, навыки и инновации в страну назначения. Она также может смягчить проблему безработицы в некоторых странах, предоставляя возможность для занятости как для мигрантов, так и для местного населения.

Социальные изменения также могут произойти в результате международной миграции. Улучшение качества жизни может быть достигнуто через повышение доходов мигрантов, а также доступ к лучшему образованию, питанию и здравоохранению. Миграция также может способствовать сокращению масштабов бедности и улучшению окружающей среды в странах-реципиентах и странах происхождения мигрантов. Равенство возможностей и расширение личной свободы также могут быть достигнуты благодаря международной миграции.

Однако следует отметить, что реализация этого потенциала требует эффективного управления миграцией, включая разработку соответствующих политик, правовых механизмов и мер по защите прав и достоинства мигрантов. Также важно обеспечить сотрудничество и взаимодействие между странами-отправителями и странами-приема трудовых мигрантов.

Сегодняшнее управление и регулирование миграцией не всегда эффективно, несмотря на осознание ее важности политиками и экономистами. По данным Международной организации труда (МОТ) около трети мигрантов в мире находятся вне контроля государства. В странах мира ответственность за управление миграцией при участии министерств труда и внутренних дел, что направлено на обеспечение национальной безопасности, учитывая важность и значимость регулирования рынка труда. Исходя из этого минимизация и предупреждение негативных последствий миграции связано с постоянным и всесторонним исследованием, а также рационального использования информационных ресурсов и информатизации в новых условиях развития социально-трудовых отношений.

Проблемы миграционной политики являются весьма актуальными как в мире, так и в частности в Республике Таджикистан. Это связано с двумя основными факторами. Во-первых, Таджикистан является частью глобальной экономики, и процессы глобализации имеют непосредственное или косвенное влияние на

социально-экономическое развитие страны. Во-вторых, Таджикистан испытывает миграционные потоки, основным направлением которых являются страны СНГ.

Продолжающиеся миграционные процессы в Таджикистане, начиная с конца 1980-х годов и до настоящего времени имеют значительное и многогранное влияние на различные сферы общественной жизни, а также существенно влияют на экономическое развитие, платежный баланс, динамику населения, рынок труда и межгосударственные отношения в стране. В условиях трансформационного периода развитие миграционных процессов в Таджикистане усложняет проблему регулирования внешней и внутренней миграции населения.

За последние десятилетия произошел рост трудовых ресурсов на 24,19%. За этот период достигли трудоспособного возраста (15 лет) родившиеся в период с 1994 по 2003 годы. Естественный прирост населения за десятилетие с 1994 по 2003 годы составил 17, 24%, в среднем по 8,62% роста за каждую пятилетку. Согласно прогнозам, в последующие пятилетки происходит увеличение темпов роста населения, что приведет к повышению темпов роста трудовых ресурсов в ближайшие 15 лет. Учитывая высокие темпы рождаемости, следует ожидать, что темпы роста трудовых ресурсов будут оставаться высокими в ближайшие 15 лет [7, с. 9-10].

Согласно оценкам МОМ и официальным отчетам, в 1960-х годах общее число мигрантов в мире составляло около 65 миллионов человек. В результате роста населения мира доля международных мигрантов в общей численности населения увеличивается, но этот рост происходит относительно медленно, до 2005 года эта доля оставалась стабильной. Однако, с начала XXI века численность международных мигрантов начала возрастать быстрее, чем общая численность населения, в результате чего доля международных мигрантов в мире повысилась с 2,8% в 2000 году до 3,6% в 2020 году. К 2010 году это число возросло до 221 миллиона, и прогнозируется, что к 2050 году количество мигрантов в мире достигнет отметки в 405 миллионов человек. Это свидетельствует о продолжительном и устойчивом росте международной миграции и ее значимости в современном мире.

Основная часть трудовой миграции из Республики Таджикистан за границу направляется в страны Содружества Независимых Государств, из которых Россия - 97%, Казахстан - 2%. Кроме того, около 1% трудовых мигрантов мигрируют из страны в Турцию, Южную Корею и страны Персидского залива [5].

В последнее десятилетия политика многих стран ориентирована на расширение сотрудничества в различных областях и одним из более заметных является миграции населения из одной страны в другой, преследуя разные цели.

Однако, независимо от целей посещения каждый из них сталкиваются с вопросами юридического характера, в том числе правила пребывания в странах назначения, начиная от документов до прохождения различных проверок на границе (пограничный и таможенный контроль), круг прав и обязанностей. Увеличение потоков нелегальных мигрантов через границу в принимающих странах создает напряженную социальную обстановку, которая требует совершенствования

механизмов административно-правового регулирования внешней миграции в этих странах.

Миграционных отношения, прежде всего связаны с законным нахождением на территории той или иной страны, далее правами каждого человека, свободное передвижение, выбор места жительства и места пребывания, а также свободный выезд из страны в страну назначения или другие страны.

Трудовые мигранты из Таджикистана в основном ездят в другие страны, воспользовавшись услугами авиакомпании, как местных «Таджик Эйр», и «Сомон Эйр», так и зарубежных такие как «Домодедовские авиалинии», «Ист-Эйр», «Пермские Авиалинии», «Уральские Авиалинии», «Российские авиалинии», «ЮТ-Эйр», «Туркиш Эирлайнс», «Флай Дубай», «Китайские авиалинии», «Эйр Астана», «Эйр Манас» и др.

Между Российской Федерацией и Республики Таджикистаном (РЖД и «Железные дороги Таджикистана») с марта 2020 года временно было приостановлено железнодорожное пассажирское сообщение в связи с распространением коронавируса COVID-19. Курсирование международных пассажирских поездов между двумя странами были возобновлены с 16 августа 2022 года по маршруту Куляб-Волгоград-Куляб, с 30 августа 2022 года по маршруту Душанбе-Волгоград-Душанбе и с 7 сентября 2022 года по маршруту Худжанд-Волгоград-Худжанд раз в неделю.

Также из Таджикистана можно наземными путуём (автобусом и машиной) поехать через Узбекистан и Казахстан в Россию в течение 3 дней.

Пропуск через границу является типовой схемой для каждой страны, которая регулируется соответствующими структурами в основном Министерством транспорта. По необходимости в аэропортах также переставляется дополнительные посты, прохождение которых является обязательным для всех пассажиров, в том числе и мигрантов. Обязательными контролями в аэропортах являются следующие: контроль при входе в аэропорт, ветеринарный и фитосанитарный контроль (при необходимости), регистрация на рейс, таможенный и пограничный контроль и предполетный досмотр.

Контроли проводятся разными структурными подразделениями:

- Контроль при входе в аэропортах - Служба авиационной безопасности;
- Ветеринарный контроль – Служба по ветеринарному и фитосанитарному надзору;
- Фитосанитарный контроль - Служба государственной инспекции по фитосанитарии и карантину растений.
- Регистрация на рейс - Сотрудники авиакомпании и аэропорта;
- Таможенный контроль – Сотрудники таможенной службы;
- Пограничный контроль – Сотрудники отрядов пограничного контроля;
- Предполетный досмотр – Сотрудники службы авиационной безопасности.

Согласно официальных источников с января 2025 года в Российской Федерации ужесточено миграционное законодательство, в том числе запрет на деятельности мигрантов в сферах общественного питания, организация здравоохранения, образования и социальных услуг с патентом. Если раньше граждан страны без визы могли находиться на территории РФ 90 суток в течение 6 месяцев, то с января текущего

года, срок пребывания иностранцев хотя и остается не изменим 90 суток, но в течение года, сокращая возможного времени пребывания в стране приёма. Однако, данное ограничение не распространяется на граждан ЕАЭС в состав которого входят Армения, Белоруссия, Казахстан и Киргизская Республика, также высококвалифицированные специалисты и лица, имеющие разрешение на временное проживание на территории Российской Федерации.

С 5 февраля 2025 года также в силу вступит режим депортации лиц, которые незаконно находились на территории Российской Федерации, в том числе речь идёт о 120 тысяч граждан Республики Таджикистан, которые Министерством внутренних дел за нарушения законодательства РФ занесены в «список контролируемых лиц». Те граждане, которые числятся в данный список также сталкиваются с ряд ограничений, такие как управление транспортным средством, открытием банковского счета, приобретением имущество, менять место жительства, заключать брак и др.

Также начиная с 5 февраля текущего года должностные лиц ОВД будут наделены полномочиями принимать решения об административном выдворении иностранных граждан, которые имеют различные административные нарушения неправильное оформление въезда или нарушения условий пребывания и утратили законное основание нахождение на территории Российской Федерации. Такие полномочия до этого имели судебные органы и пограничные службы.

Изменение также внесено в пересечение государственной границы и пограничным службам предоставлено больше полномочий для отказа во въезд иностранным гражданам на территорию Российской Федерации, присутствие которых угрожает национальной безопасности страны.

Согласно данным Федеральной службы судебных приставов 2022 году из-за нарушения миграционного законодательство Российской Федерации, по решению суда были принудительно депортированы более 26,6 тысяч иностранных граждан и лиц без гражданства, данный показатель в 2023 году составил 44,2 тысяч мигрантов из 60 различных стран, то в 2024 году количество депортированных составила более 80 тысяч человек, это в три раза больше по сравнению с 2022г.

1 января 2025 года в силу вступил Указ Президента Российской Федерации от 30.12.2024 № 1126 «О временных мерах по урегулированию правового положения отдельных категорий иностранных граждан и лиц без гражданства в Российской Федерации в связи с применением режима высылки». Согласно данному закону, иностранные граждане до 30 апреля 2025 года смогут урегулировать свое правовое нахождение на территории Российской Федерации предоставив биометрические данные, пройти медицинское освидетельствование, погашение задолженности, а также не иметь отказ в выдаче патента и его аннулирования, отказа в получение РВП и ВНЖ [8].

Изменение также касается детей мигрантов, начиная с 1 апреля 2025 года для поступления в школах будет введен обязательное сдача тест по русскому языку, а также родители обязуются предоставить подтверждающие документы о легальном нахождении ребенка на территории Российской Федерации.

Изменение в том числе касаются и работодателям, которых обязывали следить за тем, чтобы мигрант работал в том регионе, где он получал разрешение на работу, следить за сроком действия патента, заключать трудовой договор и уведомлять МВД, о приеме на работу – начало работы и завершение работы иностранного гражданина. Если нарушившему законодательство и правило пребывания трудовому мигранту грозить выдворение, работодателю грозить штраф в размере до 1 миллиона рублей или приостановление деятельности на срок от 14 до 90 суток [9].

В Таджикистане постановлением Правительством Республики Таджикистан от 30.06.2023 г. под номером №309 была утверждена «Стратегия регулирования миграционных процессов в Республике Таджикистан на период до 2040 года». По данным Министерство труда, миграции и занятости населения по вопросам регулирования трудовой миграции между Таджикистаном и Российской Федерации в 2023 году было проведено шесть заседания рабочих групп по реализации межправительственных соглашений в сфере трудовой миграции. В ходе этих заседаний были подписаны и утверждены следующие документы:

- утверждена Схема (клиентский путь), процесс трудоустройства граждан Таджикистана и России;

- сдача единого комплексного экзамена на знание русского языка, истории и законодательства Российской Федерации в Таджикистане;

- подписана «Дорожная карта по расширению международного сотрудничества с Республикой Таджикистан по развитию системы начального и среднего профессионального образования, и обучения»;

-Меморандум о взаимопонимании и сотрудничестве по вопросам инспекции труда и содействия занятости населения между Министерством труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан и Федеральной службой по труду и занятости Российской Федерации [10].

Однако, ужесточение миграционного законодательства и новые требования о порядке нахождения иностранного гражданина на территории Российской Федерации требует координацию и взаимодействия соответствующих структур разного уровня в области миграции между Таджикистаном и Российской Федерации, как для обеспечения зашиты прав, безопасное нахождение таджикских мигрантов и членов их семьи в РФ и законное осуществление трудовой деятельности, так и противодействию незаконной миграции, выявлении и пресечении фактов использования поддельных документов, обеспечении общественного порядка и безопасности в принимающей стороны.

Литература

1. Актуальные проблемы внешнеэкономической деятельности и таможенного дела: сб. ст. по материалам Междунар. науч.-практ. конф. (г. Пенза, 1 марта 2021 г.) / под ред. С. В. Тактаровой, С. А. Агамагомедовой. – Вып. 11. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2021. – 312 с.
2. Миграция и повестка дня 2030. IOM UN Migration. Женева, 2018. –174с.
3. МОМ и McKinsey & Company, 2018г.

4. Раджабов Р.К. Основные направления развития рынка труда и продуктивной занятости населения Республики Таджикистан. /Р.К.Раджабов// Республиканская научно-практическая конференция «Актуальные проблемы экономики труда и управления персоналом». –Душанбе: «ДДТТ», 2023. С.9-12.
5. Сафарова М.Б. Совершенствование внешней трудовой миграции и ее влияние на рынок труда (на материалах Республики Таджикистан): дисс…канд. экон. наук:5.2.3 /М.Б.Сафарова. - Душанбе, 2023. – 206 с.
6. Трудовая миграция из Таджикистана. Международная Организация по Миграции и НИИ «ШАРК». –Душанбе, 2003г. – 145с.
7. Ульмасов Р.У. Ситуационный анализ в области трудовой миграции в Республике Таджикистан. -Душанбе, 2022. С.9-10.
8. https://xn--b1amdbbjobzd.78.xn--b1aew.xn--p1ai/document/59425774
9. https://xn--80afopibnefq.xn--p1ai/press-center/news/novosti/novye-migratsionnye-pravila-2025-goda-chto-nuzhno-znat-biznesu/
10. https://mehnat.tj/ru/activity/workmigration

НАҚШИ КОРИ МУСТАҚИЛОНАИ ДОНИШҶӮЁНИ ФАЪОЛИЯТИ ГУМРУКӢ ДАР ТАШАККУЛИ МАҲОРАТИ МУСТАҚИЛИЯТИ ХУДОМӮЗӢ ДАР РАВАНДИ ОМӮЗИШИ ЗАБОНҲОИ ХОРИҶӢ

Раҳмонкулов М.- н.и.п.,дотсент, **Насриддинов Т.М.-**
муаллими калони Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар ташкили мустақилияти донишҷӯён фаъолияти самараноки таълимӣ амалӣ мешавад, ҳамкории иштирокчиёни раванди таълим, рафтори одамдӯстонаи муносибатҳои корӣ ва шахсии онҳо амалӣ мегардад, раванди ҳосилшавии малакаҳое тезонида мешавад, ки дар он худтанзимкунии донишҷӯён нақши муҳим мебозад. Мақсаднок гузаронидани ҳамдигарназораткунӣ ва худназораткунӣ на фақат омӯзишро фаъол мекунад, балки масъулиятнокии донишҷӯёнро баланд мебардорад

Вожаҳои калидӣ: *мустақилияти донишҷӯён, фаъолияти самараноки таълимӣ, ҳамкории иштирокчиёни раванди таълим, муносибатҳои корӣ, худтанзимкунии донишҷӯён, ҳамдигарназораткунӣ ва худназораткунӣ*

Вазифаи макотиби олӣ дар марҳилаи имрӯза ин воридшав ба фазои ягонаи тахсилоти чахон ва тарбияи мутахассисони баландпояи ҷавобг и талаботи бозори меҳнат мебошад, ки давраи аввали он дар чараёни омӯзиш аст ва натичахои он бо таҳлилҳои назаррас натиҷаҳои самарабахш дода истодаанд. Вазифаи асосии он, аз дарёфти усулхои самарабахши таълим ва тарбияи мутахассисони сохиби дараҷи баланди донишхои касбӣ иборат мебошад. Яке аз ин усулхо ин инкишофи мустақилияти донишҷӯён дар ичро намудани корҳои мустақлона ва ташаккули маҳорати иҷрои корҳои мустақилона дар ҷараёни машғулиятҳо ва берун аз он мебошад.

Ташаккули малакаву маҳорати фаъолияти таълимӣ омузишӣ – ин раванди

ташаккули мустақилияти таълимӣ ва омузишии донишҷӯён аст. Ин зина дар даврахои аввали амалҳои фаъоияти тақлидкунӣ дар зинаи аввали фаъолияти якҷояи ом згор ва донишҷӯ оғоз мегардад. Тавассути марҳилаи пайдоиши идрок ва мустақилият , марҳилаи амалҳои азхудкун ба марҳилаи фаъолияти эҷодӣ мегузарад.

Се давраи мустақилият дар давраи омӯзиш мавҷуд аст, ки донишҷӯ дар рафти амалиёт онро аз сар мегузаронад:

- репродуктивӣ-тақлидӣ,
- ҷустуҷӯӣ-иҷроишӣ,
- эҷодӣ.

Вобаста ба ин амалиёт се намуди кори мустақилона ҷудо карда мешавад: таҷдидкунӣ, тағйирдиҳӣ ва эҷодӣ. Дар марҳилаи ибтидоии омӯзиши забони хориҷӣ намудҳои асосии кори мустақилона – таҷдидкунӣ ва тағйирдиҳӣ мебошанд. Онҳо барои мустақилияти репродуктивӣ-тақлидӣ ва ҷустуҷӯӣ-иҷроишии донишҷӯён мусоидат мекунанд, ки барои гузариш ба зинаҳои миёна ва болоии кори мустақилона ва намуди эҷодӣ, асос мешавнд.

Ташаккули мустақилияти репродуктивӣ-тақлидӣ ин фаъол намудани функсияҳои оддитарини рӯҳиро пешбинӣ менамояд ки мушоҳида, идрок, фаҳмиш, таҳлил ва муқоиса, ки амалиётҳои шинохтан, муқоисакунӣ, тақсимкунӣ ва дар хотир доштани аломатҳои асосии объектро дар бар мегиранд. Дар натиҷаи иҷроиши босамари кори мустақилона, намуди таҷдидкунии донишҷӯён, малакаи дарк намудани вазифаи таълимӣ, аниқ намудани пайдарҳамии иҷрои вазифа, ғун кардани далелҳои асосӣ ва усулҳои амал, бо усули оқилона иҷро намудани вазифа, ба таври мувофиқ баҳо додан ба натиҷаҳои фаъолияти худ, ба миён меояд.

Бо ичрои босамари зинаи аввали кори мустақилона, шароит барои гузариши донишҷӯён ба иҷрои вазифаҳои дараҷаи баландтари мустақилият – кори мустақилонаи тағйирдиҳӣ, фароҳам оварда мешавад. Дар ин дараҷа ташаккули мустақилияти ҷустуҷӯӣ - иҷроишӣ ба амал меояд. Донишҷӯён маҳорати гузаронидани амалиёти интихоб, гузориш, васеъкунӣ, трансформатсия, омехтакунӣ, қабул намудани вазифаи таълимӣ ва ҷустуҷӯ намудани роҳҳои ҳалли онро па до менамоянд. Шарти ҳатмии бомувафаққиятии кори таълимӣ, ин диққат мебошад. Кори мустақилона ба инкишофи чунин хусусиятҳои он ба мисли: ҳаҷм, мутамараказият, устуворӣ, шиддатнокӣ мусоидат мекунад, ки идрок ва фаҳмишии аниқ ва мукаммали маводи таълимӣ, инчунин дар хотиргирии нисбатан тез, устувор ва муддати дароз дар хотира нигоҳ доштани онро, таъмин менамояд. Инкишоф додани диққати донишҷӯ барои дуруст фаҳмидани маводи таълимӣ, дарёфти усулҳои ичрои машқҳо, мусоидат мекунад. Масалан, ҳангоми иҷрои машқҳои такягоҳӣ муаллим вазифаҳои зеринро барои иҷрои супориши таълимӣ пешниҳод карда метавонад:

- Ҷойҳои холии матнро пур кунед, ки дар зер бо калимаву ибораҳо дода шудаанд ,

- Калимаҳои додашударо аз назар гузаронед, онҳоро таҷдид кунед ва маънояшонро аниқ намоед,

- Ҷумлаи дорои ҷойҳои холиро хонед, ба худ тасаввур намоед, ки сухан дар бораи чӣ меравад.
- Тахмин намоед, ки калимаи партофташуда кадом маъноро дошта метавонад ва ба кадом ҳиссаи нутқ дохил мешавад, дар ин маврид ба маънои калимаҳои атрофи он диққат диҳед.
- Маънои ҳар яке аз калимаҳои дар зер овардашударо бо маънои умумии тамоми ҷумла муқоиса намоед ва калимаи заруриро интихоб намоед.
- Калимаи интихобшударо ба шакли дуруст гузоред. Бо ин мақсад он калимаеро дар ҷумла муайян намоед, ки калимаи интихобшуда бояд аз рӯи ҷинс, шумора ва падеж мувофиқат кунад. Шакли ибтидоии калимаро аз рӯи қоидаи бароятон маълум таҷдид намоед. Тартиби калимаҳоро дар ҷумла назорат намоед.
- Дар охир худро санҷед. Ҳар яке аз ҷумлаҳои ҳосилшударо таҷдид намуда, маънои онҳоро назорат намоед. Дар ҳолати шубҳа намудан онро ба забони модарӣ тарҷума кунед.

Бо истифодаи усули абстраккунонӣ, донишҷӯён на ба намунаи мушаххас, балки ба таври васеъ амал намуда, дорои маҳорати дарккунии вазифаи таълимӣ мегарданд. Фаъолияти донишҷӯён аз доираи таҷдидкунанда берун мебароянд ва ба раванди эҷодӣ наздик мешавад.

Истифодаи самараноки намунаҳо ба таври абстрактӣ дар шакли амсилаҳо – нақшаи диалогҳо, амсилаҳои гуфтор , мақсадноканд.

Азбаски на ҳамаи донишҷӯён метавонанд ба таври якхела ва бо як суръат таъинотро иҷро кунанд, пешниҳод намудани дастурамал ба таври тафриқавӣ – «қадам ба қадам» ё «маҷмӯӣ», шифоҳӣ ё дар шакли «ёддоштҳои» хаттии дарҷшуда, мувофиқи мақсад мебошад. Таъинотҳои охирин амали донишҷӯёни дараҷаи омӯзишашон гуногунро дар иҷрои корҳои мустақилона, ҳам дар дарс ва ҳам дар хона осон менамояд.

Вале аксаран кор дар ин марҳила дар асоси маҷмуаи муффасали такягоҳҳо вақти хеле зиёдро мегирад, ки барои амалиёти мустақилона ва дарки мавз ъ вақт кам мемонад. Дар ин маврид дар донишҷӯён зарурияти мустақилона дар хотира фаъол намудани воситаҳои забонӣ, андеша намудан оид ба гуфтори худ, кӯшиш намудан барои фаҳмидагирии сухани г нда пайдо мешавад.

Бо ин мақсад, дар давраи аввали омӯзиши забони хориҷӣ, дар ҳар дарс ба таври васеъ такя намудан ба иҷроиши корҳои мустақилона муҳим аст, ки барои фаъол намудани маводи забонӣ дар амалҳои коммуникативӣ мусоидат менамояд. Корҳои мустақилонаро дар маҳфилҳои забони англисӣ, дар викторина, ё дар бозиҳои мусобиқавӣ, истифода бурдан мақсаднок аст.

Ба андозаи инкишофи мустақилият, инкишофи имкониятҳои воқеии эҷодии донишҷӯён,дар таҷрибаи фаъолияти эҷодӣ, ташаккул меёбад.

Барои ташкил намудани кори мустақилона, маводҳои махсусан таҳияшудаи дидактикӣ лозиманд (маводи тақсимшаванда, машқҳои гуногун, варақаҳо, супориш барои кори ҷуфтҳо ва гурӯҳӣ, лаҳзаи филмҳо, сабтҳои видеоӣ). Ба ин манбаъҳо такя намуда донишҷӯён имконияти иҷро намудани миқдори кофии амалу амалиётҳоеро пайдо мекунанд, ки барои шаклгирӣ ва такмили

малакаҳои забон ва маҳорати нутқ, инчунин инкишофи диққат, тафаккур ва хотира заруранд.

Барои шаклгирии мустақилияти репродуктивӣ-тақлидӣ беҳтараш маводро тарзе тартиб додан лозим аст, ки донишҷӯён на фақат чӣ гуна иҷро намудани вазифаро донанд, балки барои назорат намудани дурустии амалҳои иҷрошаванда бо ёрии мифтоҳ имконият пайдо намоянд. Барои кори мустақилонаи намуди таҷдидкунанда, чунин машқҳо ба монанди «гӯш кун ва такрор намо», азёд кардани суруду шеърҳо бо фонограмма, машқҳои дар CD сабтшуда, барои ҳосил намудани малакаи шунаво ва фаҳмишу дарккун   муфиданд.

Барои дар донишҷӯён ташаккул додани қобилияти пешгӯии эҳтимолӣ ҳангоми гӯшкунӣ ва хондан, истифодаи машқҳо бо такроршавии тез-тези маводи лексикӣ ва нутқ , инчунин супоришҳое ки донишҷӯёнро ба амалиётҳои таҳлилию натиҷагир водор намоянд, мақсадноканд.

Барои таъмин намудани устуворӣ ва равонасозии диққат, мундараҷаи мавод бояд ба қобилияти донишҷӯён мувофиқ бошад, барои онҳо дастрас ва шавқовар буда, ба таҳлил ва хулосабарор мусоидат намояд.   Вазифаи омӯзгор ин ба донишҷӯён кумаке расонидан аст, ки хусусияти равонакунанда, шарҳдиҳанда, ташкилкунанда ва тасҳеҳкунандаро дорад, Барои супоришро чӣ гуна иҷро кардан, пайдарҳамии иҷрои машқҳоро ёд додан, шароити зарурӣ фароҳам овардан,тавсияҳои зарурӣ додан мақсаднок аст.

Дар ташкили мустақилияти донишҷӯён фаъолияти самараноки таълимӣ амал мешавад, ҳамкории иштирокчиёни раванди таълим, рафтори одамдӯстонаи муносибатҳои корӣ ва шахсии онҳо амалӣ мегардад, раванди ҳосилшавии малакаҳое тезонида мешавад, ки дар он худтанзимкунии донишҷӯён нақши муҳим мебозад. Мақсаднок гузаронидани ҳамдигарназораткунӣ ва худназораткунӣ на фақат омӯзишро фаъол мекунад, балки масъулиятнокии донишҷӯёнро баланд мебардорад. Он ҳатто дар чунин ҳолатҳое зоҳир мегардад, ки омӯзгор дар пеши худ чунин вазифаҳоро нагузошта бошад.

Таҳлили таҷрибаи пешқадами педагогӣ ба он имконият медиҳад, ки кори мустақилонаи ба таври оқилона ташкилкардашудаи донишҷӯён барои аз худ намудани донишҳои амиқу мустаҳкам, инкишофи қобилиятҳои маърифатӣ ва фаъолияти давомноки ақлонӣ, усулҳои оқилонаи кори мустақилонаро ёд гирифтани донишҷӯён, имконият медиҳад.

Адабиёт

1. Бабинский Л.М. Опорные схемы для обучения английскому языку //Иностранные языки в школе. - 2000. - №2.

2.Внеклассная работа по иностранным языкам как органическая часть системы обучения. - Йошкар-Ола, 2007.

3.Шоев Н.Н. Вариативные воспитательно-образовательные технологии и инновационные модели обучения в высшей школы. – Душанбе: Издательство «Ирфон», 2005. – 310 с.

4.Шарипов Д. Дидактические основы формирования навыков самостоятельной работы студентов в процессе обучения. Автореф докт.пед.наук.-

Душанбе, 1997. -50 с.

5. Умарова Б.Х. Усиление роли и эффективности самостоятельной работы обучающихся при кредитной системе обучения.//Материалы международной конференции, посвященной Дням русского языка и культуры в РТ //«Актуальные проблемы филологии и культурологии», 2009, с.230-235.

6..Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2015 года, утвержденная Постановлением Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 28 июня 2007 года №704

7.Маджидов Х., Мирзоев Р.Р., и др. Самостоятельная работа студентов (методическое пособие на тадж. яз.). ғДушанбе, 2009. «Эр-граф» 70 стр.

8.Закон Республики Таджикистан «Об образовании»//Вестник МО РТ. - Душанбе, «Шарки Озод», 2004.-С.66.

УДК: 334

ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ВА ХИЗМАТРАСОНИҲОИ ГУМРУКӢ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ

Назруллозода Майсара Назрулло – н.и.и., муаллими калони кафедраи иқтисоди ҷаҳон ва муносибатҳои байналмилалии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Дар мақола иқтисодиёти рақамӣ ва хизматрасониҳои гумрукӣ дар иқтисодиёти миллӣ баррасӣ гардидааст. Таҳлилҳо оид ба рушди иқтисоди рақамӣ аз тамоми соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ, алалхусус комплекси кишоварзӣ-саноатӣ, савдои рақамӣ, молияи рақамӣ, таҳсилоти рақамӣ, тибби рақамӣ, фарҳанги рақамӣ, экологияи рақамӣ, хизматрасониҳои рақамӣ оварда шудааст. Муайян гардидааст, ки дар шароити иқтисодӣ рақамӣ рушди хизматрасониҳои гумрукӣ барои баланд бардоштани шаффофият ва сифати хизматрасониҳои гумрукӣ дар шароити муосир фароҳам оварда шавад. Инчунин, пешниҳод гардидааст, ки барои рушд ва ташаккули ҳадафи гузошташуда, беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои гумрукӣ борои рушди савдои хориҷӣ дар Тоҷикистон, тадбирҳои муассир барои гузариш ба рақамикунонии иқтисодиёт дар соҳаҳои гуногуни кишвар ба оварда шудааст.

Вожаҳои калидӣ: *иқтисоди рақамӣ, хизматрасониҳои гумрукӣ, рушди иқтисодӣ, таҳсилоти рақамӣ, хизматрасониҳои рақамӣ, технологияҳои иттилоотӣ, зеҳни сунъӣ, ҳукумати элетронӣ.*

Дар солҳои охир рушд бахшидани иқтисоди рақам ба яке аз ҳадафҳои муҳимми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил ёфтааст. Таҷрибаи кишварҳои пешрафта баёнгари он аст, ки дар шароити рушди технологияи рақами мо метавонем дар беҳбуди бахшии соҳаҳои дигари ҳаёти ҷамъият аз имкониятҳои он истифода намоем. Фаъолияти иқтисод дар асоси технологияҳои рақамии

марбут ба тиҷорати электронии рақам , хизматрасониҳои рақам , тақвияти истеҳсолоти рақам дар назар дошта мешавад. Хусусан, пайдоиши мафҳумҳои наве чун ҳукумати электрон ва иқтисоди рақам аз истифода шудани имкониятҳои технологияҳои муосир дар рушди соҳаҳои мухталиф дарак медиҳад[4]. Мусаллам аст, ки агар солҳои қабл кишварҳои пешрафта табодули рақамиро дар доираи соҳаҳои алоҳида мавриди таҳлилу баррас қарор медоданд, айни ҳол иқтисоди кишварҳои мутараққ пурра бо роҳи рақам татбиқ мегардад. Рушди иқтисоди рақам аз тамоми соҳаҳои иқтисодиёти милл , бахусус комплекси кишоварз -саноат , савдои рақам , молияи рақам , таҳсилоти рақам , тибби рақам , фарҳанги рақам , экологияи рақам вобастаг дошта, рақобатро дар ҳама самтҳо васеътар менамояд. Инчунин иқтисоди рақам имкон медиҳад, ки тиҷорат ва хизматрасониҳои электрон бо дигар кишварҳо вусъат меёбанд.

Рақамикунонии иқтисодиёт ба таъсиси модели нави идоракунии рақам дар рушди иқтисодиёт, татбиқи навгониҳои рақам дар истеҳсолот, ҷалби сармояи хориҷ , таҳкими тамоюли содирот , тақвияти маҳсулоти воридотивазкунанда ва дарёфти роҳҳои хизматрасонии рақам нигаронида шудааст.

Қайд кардан ба марид аст, ки рушди хизматрасониҳои гумрук дар шароити иқтисод рақам барои баланд бардоштани шаффофият ва сифати хизматрасониҳои гумрукии пешниҳодшаванда дар "Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 – 2024" ҳадафгузор шудааст[2]. Пешбин мешавад, ки беҳтар намудани сифати хизматрасониҳои гумрук бояд барои рушди савдои хориҷ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шароити мусоид фароҳам орад. Барои баланд бардоштани сифат ва шаффофияти хизматрасонии гумруки бе таҷдиди расмиёти гумрук ва мутобиқгардонии усулҳои назорати гумрук ба стандартҳои байналмилал , аз ҷумла талаботи Конвенсияи Киото, Созишномаи Созмони Умумиҷаҳонии Савдо ва тавсияҳои Созмони Умумиҷаҳонии Гумрук амал намудан имконнопазир аст[2].

Такмили кори мақомоти гумрук ва хизматрасониҳои гумрукиро дар гузаргоҳҳои назорат бо рушди технологияҳои иттилоот ва иттилоотонии пешак алоқаи ҷудонопазир дорад. Маълумоти пешак , ки дар худ ҳамаи иттилооти заруриро дар бар мегирад, барои аз ҷониби мақомоти гумруки Тоҷикистон кам кардани ҳолатҳои истифодаи воситаҳои иловагии назорат, воситаи асос мебошад. Бо мақсади такмил додани механизмҳои назорати давлат дар гузаргоҳҳои сарҳад дар саросари сарҳади давлатии Тоҷикистон зарур аст, ки пешбурди маълумотдиҳии ҳатмии пешакиро оид ба моли ба ҳудуди гумрукии Тоҷикистон воридшаванда, анҷом диҳанд.

Омили асосии расидан ба ҳадафҳои пешгузоштаи мақомоти гумрук дар самти коҳиш додани вақти анҷомдиҳии амалиёти гумрук ва мусоидатнамоӣ ба тиҷорати байналмилал , ин худкоркунонии равандҳои назорати гумрук

мебошад[6]. Ҷорӣ намудани дарҳол қабулшавии қарор ҳангоми эъломиякунонии молҳо рушди минбаъдаи системаи электронии эъломиякунониро талаб мекунад, ки кори он танҳо ба истифодаи ҳуҷҷатҳои электрон асос ёфтааст. Бо мақсади рушди минбаъдаи эъломияи электрон , такмил додани технологияи транзити электрон низ пешбин шудааст. Вобаста ба ин масъала Пешвои миллат, ҷиҳати вусъат бахшидан ба равандҳои инноватсион ва истифодаи ҳамаҷонибаи имкониятҳои технологияҳои рақам дар иқтисодиёт, солҳои 2025 – 2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақам ва инноватсия» эълон намуданд[5]. Нисбати ин масъала Пешвои миллат ибрози андеша намуданд, ки низоми таълимии муассисаҳои тамоми зинаҳои таҳсилоти касб , равияи омода намудани барномасозон ва дигар ихтисосҳои зарур барои рушди иқтисоди рақам ва барномасоз ҷор карда шаванд.

Хадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз ниҳодҳои калид дар самти ған гардондани Буҷети давлат маҳсуб меёбад ва дар самти танзими фаъолияти иқтисоди хориҷии мамлакат нақши муҳим дорад. Дар шароити имр заи рушди иқтисоди бозоргон ба зиммаи Хадамоти гумрук танзими фаъолияти иқтисодии хориҷ гузошта шудааст, ки аз кори он инкишофи самтҳои афзалиятноки иқтисодиёт, густариши соҳибкор , аз ҷумла, тиҷорати хурд ва миёна вобастагии қав дорад.

Мутобиқи меъёрҳои Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти гумрук дар таҳияи сиёсати гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок намуда, ин сиёсатро амал менамояд. Мақомоти гумрук дар баробари риояи қонунгузориҳои гумрук ва дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро, ки назорати иҷрои онҳо ба зиммаи мақомоти гумрук гузошта шудааст, инчунин, ҳуқуқу манфиати давлат ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷиро дар соҳаи фаъолияти гумрук ҳимоя мекунанд.

Ҳаминро қайд менамоям, ки дар ин раванд, ҷиҳати муҳайё намудани шароити мусоид барои тарбияи кадрҳо, пешниҳод намудани имтиёзҳои гуногун ба онҳо, ҳавасмандгардонии мутахассисони самти технологияҳои иттилоот ва бозом з дар муассисаҳои пешқадами хориҷ дар шароити муосир зарур дониста мешаванд. Ҳамчунин, истифодаи технологияҳои рақам ва зеҳни сунъ , яке аз масъалаҳои муҳиму зарур барои соҳаҳои гуногуни иқтисод -иҷтимо , алалхусус соҳаҳои воқеии иқтисодиёт мубадал гардида истодааст, барои самаранокии соҳаҳои иқтисодию иҷтимоии кишвар низ мусоидат менамояд. Дар ин самт ташаккул додани маърифати молиявии шаҳрвандон ва баланд бардоштани фарҳанги андозсупор ҳамчун яке аз омилҳои асосии татбиқи самараноки сиёсати андозу буҷет, аз ҷумла дар масъалаи гузариш ба низоми пардохтҳои ғайринақд барои ноил гардидан ба устувории молиявии давлат ва рушди иқтисод рақам то охири соли 2025 пардохтҳои ғайринақд дар соҳаҳои буҷет ва хизматрасониҳои давлат пурра таъмин хоҳанд гардид. Ин нишондиҳанда дар бисёре аз кишварҳо 80 - 90 фоизро ташкил медиҳанд.

Рақамикунон на танҳо равандҳои идоракуниро содда ва муассир мегардонад, балки заминаи ҷор намудани технологияҳои пешрафта, сарфаи захираҳо ва густариши фазои соҳибкориро фароҳам меорад. Ин иқдоми на танҳо ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии мардум, балки ба таҳкими иқтисоди рақам , рушди устувор ва мутобиқати кишвар ба талаботи ҷаҳони муосир мусоидат мекунад [3]. Рушди иқтисодиёти рақам дар ҷумҳур имконият фароҳам меорад, то сатҳи зиндагии аҳол беҳтар гардида, маҳсулоти хушсифат дар бозор истеъмол афзоиш ёбад. Аҳол барои қонеъгардонии эҳтиёҷоту талаботи худ аз роҳу усулҳои муосири технологияи рақам истифода намуда, ба ин васила вақт ва маблағи худро сарфа ҳоҳанд намуд.

Айни замон рушди технологияҳои рақам дар тамоми амалиётҳои иқтисод ба таври электрон гузаронида мешавад. Иқтисодиёти рақам шакли модд надорад, он молро дигар карда наметавонад. Лекин истеҳсоли мол, хизматрасон , тиҷорат ва ҳатто фармоиш додан ба таври электрон сурат мегирад.

Тоҷикистон муносибатҳои тиҷоратии худро бо дигар давлатҳои ҷаҳон васеъ менамояд. Соли 2024 ҳаҷми гардиши савдои берун дар Тоҷикистон ба 4,4 миллиард доллар расид, ки нисбат ба соли пешина 29,3 % ё 1 миллиард зиёд мебошад. Аз ҷумла содироти мол 1 миллиард доллар афзоиш ёфта, воридоти мол бошад 3,4 миллиард долларро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2023, 680,1 миллион доллар зиёд аст. Мувофиқи сарчашмаҳои омор Тоҷикистон бо 106 мамлакат, аз ҷумла, бо 10 мамлакатҳои ИДМ ва бо 96 мамлакати хориҷии дур савдои беруниро анҷом додааст. Дар гардиши савдои берун ба ҳиссаи мамлакатҳои ИДМ 46,2 % ё 2037,5 миллион доллар ва ба ҳиссаи мамлакатҳои хориҷии дур 53,8% ё 2376,8 миллион доллар рост меояд. Тоҷикистон ба муваффақиятҳои калон ноил гардида, дар рушди иқтисодии худ ҳамаи шаклҳои ҳамкории берун , аз ҷумла иқтисод рақамиро истифода мебарад ва роҳҳои навро ҷумтуҷ карда, самҳои нави дохил шудан ба бозори ҷаҳониро ёфта, дар оянда алоқаҳои берун иқтисодиро баҳри инкишофи иқтисодии мамлакат бо назардошти рушди иқтисоди рақам ба таври васеъ истифода хоҳад намуд[1].

Ҳамин тариқ, пешрав ва рушду тараққиёти кишварро дар ҷаҳони муосир бидуни иқтисоди рақам тасаввур кардан ғайриимкон мебошад. Зеро иқтисоди рақами қисми ҷудонашавандаи ҳаёти иқтисод , сиёс , иҷтимо ва фарҳангии субъектҳои хоҷагидор буда, ба ҳадафи стратегии сиёсати давлат мусоидат намуда, баҳри беҳтар намудани сифати зиндагии аҳол равона карда мешавад.

Адабиёт

1. Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии тоҷикистон.-Душанбе, 2024.-Саҳ.10.
2. Барномаи миёнамуҳлати рушди мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2024.-Душанбе, 2019.-С.1-6.
3. Денисова М.. Совершенствование механизма оказания услуг в области таможенного дело//Бизнес в законе, 2015.№2.-С.29.

4. Мустафоқулов Д.Б.Рушди иқтисоди рақам дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.Манбаи электрон [htt: mmk.tj]/-Душанбе, 2024.
5. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохил ва хориҷии ҷумҳур .-Душанбе, 2024.
6. Фурсова И. По простым и прозрачным правилам//Таможня , 2008.№12.- С.2.

МАСОИЛИ МУБОРИЗА БО КОРРУПСИЯ ДАР МАҚОМОТИ ГУМРУК

Нидоев Шоҳрух Нозимҷонович - н.и.и., муаллими кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Мақола ба масъалаҳои мубориза бо коррупсия бахшида шуда, тадбирҳои асосиии давлатӣ барои мубориза бар зидди он баррасӣ карда шудаанд. Инчунин дар асоси таҳлилҳои гузаронидашуда, чораҳои зарурии муқовимат бо коррупсия бо назардошти шаклҳои гуногуни рафторҳои коррупсионӣ барои ба вуҷуд овардани фазои зиддикоррупсион дар мақомоти гумруки ҷумҳурӣ пешниҳод карда шудаанд.

Вожаҳои калидӣ: иқтисодиёти милл ; буҷети давлат ; мақомоти гумрук; муқовимат бо коррупсия; истифодабарии қудрат; шаклҳои рафтори коррупсионӣ; имконияти фошшав .

Мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои Истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар шароити ниҳоят мураккаби вазъи сиёсии соли 1992 бо дастгирии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомал Раҳмон таъсис шуда, дар рушди иқтисодиёти милл ва ған гардонидани буҷети давлат нақши калид дорад. Аз ҷумла, нақшаи пардохтҳои гумрукӣ дар соли 2024 дар натиҷаи такмили низоми маъмурикунонӣ ва амалигардонии рақамикунонии фаъолияти гумрукӣ маблағи 9,7 миллиард сомониро ташкил дода, дар сатҳи 106,8 фоиз иҷро гардидааст [3, саҳ. 4].

Яке аз масълаҳои ташвиовари имрӯза дар Хадамоти гумкуки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин масъалаи муқовимат ба коррупсия мебошад, ки он бештар ба вазъи иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии кишвар, инчунин аз эътимоди аҳолӣ ба мақомоти давлат вобаста аст, зеро, агар, мардум нисбати кормандони мақомоти давлат шубҳае пайдо кунанд, ин метавонад ба боварии онҳо ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир расонад.

Бинобар ин, бесабаб нест, ки масъалаи муқовимат ба коррупсия дар меҳвари сиёсати хирадмандонаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошта, Пешвои миллат дар доираи дастуру супоришҳо ва фармонҳои пештар қабул кардаашон, инчунин 3 августи соли 2021, №222 Фармонро «Дар бораи Стратегияи давлатии муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» қабул намуда, ба Ш рои

миллии муқовимат ба коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дастур дода шудааст, ки назорати иҷрои саривақтии стратегия ва нақшаи чорабиниҳои амалисозии онро таъмин намоянд [1].

Дар ҳақиқат, коррупсия дар замони ҳозира, дар роҳи рушди иқтисодию иҷтимоии кишвар ва риояи ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон, яке аз монеаҳои ҷидд ба ҳисоб рафта, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ташаббуси Президенти мамлакат аз р зҳои аввали ба даст овардани Истиқлоли давлат ҷиҳати муқовимат бо он мунтазам чораҳои мақсаднок барои ба вуҷуд овардани фазои зиддикоррупсион амал карда шуда истодааанд.

Барои мисол, баъди ба тасвиб расонидани Конвенсияи зидди коррупсионии Созмони Милали Муттаҳид, шур ъ аз 25 сентябри соли 2006 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то имр з зиёда аз 20 санади меъёрии ҳуқуқӣ дар сатҳи давлат ба роҳ монда шудааст, ки самтҳои асосӣ ва барномасозии муқовимат ба коррупсияро муқаррар менамоянд [5].

Ҳамин тариқ, аз таҳлилҳо бармеояд, ки коррупсия бештар ба порахурии шахсони мансабдори давлатӣ алоқаманд буда, метавонад, на танҳо манфиатҳои давлатиро, балки бехатарии иқтисодии давлатиро низ халалдор намояд. Дар ин бора, Президенти Федератсияи Русия В.В. Путин чунин қайд кардааст: «Коррупсия, пеш аз ҳама, на ба рушди иқтисод, балки ба вазъи иҷтимоию сиёсии кишвар таъсир мерасонад, зеро мардум ба мақомоти давлат эътимоди худро гум мекунанд. Агар мардум бовар кунанд, ки мақомотҳои давлат фасодкоранд, пас ин бовариро аз байн мебарад» [7].

Аз тарафӣ дӣгар бошад, ҳавасмандии асосии муносибатҳои коррупсионӣ - ин имконияти ба даст овардани фоидаи иқтисодӣ бо истифодаи қудрат буда, омили асосии боздорандаи он, имконияти фошшав ва ба ҷазо гирифтор шудан, мебошад [8].

Чи тавре, дар боло қайд карда шуд, аз аввали ташкиёбӣ мақомотҳои давлатӣ ва гумрукии аксарияти мамлакатҳои дунё, шаклҳои гуногуни рафторҳои коррупсиониро фарогир буданд:

- иштироки бевоситаи шахсони мансабдори мақомоти гумрук дар фаъолиятҳои тиҷоратӣ бо мақсади ба даст овардани манфиатҳои шахсӣ ё муассисавӣ;

- бо истифода аз қудрати вазифавии хизматии худ таъсир расонидан ба қарорҳои дахлдор дар бастани ин ё он шартнома ва ё қарордодҳои корхона, фирма ва шахсони инфиродӣ;

- афзалияти бештар додан ба сохторҳои тиҷоратии «худӣ» ҳангоми истифодабарии маблағҳои давлатӣ ва ҳамзамон нақди намудани маблағхои пулӣ;

- пешниҳод намудани имтиёзҳо ва афзалиятҳо барои ширкатҳои дар ҷараён буда;

- с иистифода аз мақоми хизмат ҳангоми ҳалли масъалаҳо, аз қабили иҷозатномадиҳ , тақсимоти квотаҳо ва пешниҳодҳои дигари шаклҳои фаъолияти имтиёзноки иқтисоди бозор .

Аз ин рӯ, дар солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳидоят ва дастурҳои Президенти мамлакат бо коррупсияи дохилӣ мубориза шадид бурда шуда, қонунҳои зиёде таҳия ва қабул гардида, экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқ   ҷор   карда шуданд.

Бояд ёдовар шуд, ки асосҳои ҳуқуқии мубориза бар зидди коррупсияро инчунин Конститутсия, қонунҳои конститутсион , принсипҳо ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилал , шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии идорав   ташкил дода, аз ҷониби мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳандозӣ карда мешаванд.

Бинобар ин, бесабаб нест, ки проблемаҳои коррупсионӣ бояд мунтазам ва ҳамаҷониба тавассути татбиқи тадбирҳое, ки ба ҳалли масъалаҳои ташкил , кадр   ва ҳуқуқӣ бо ёрии тадбирҳои махсуси меъёрии ҳуқуқ , аз ҷумла тадбирҳои милл , ки ба рафъи зуҳуроти коррупсион   дар дигар қонунҳо пешбин   шудаанд, бо назардошти талаботҳои барномаҳои давлатӣ (аз ҷумла, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030) ва идоравӣ дар доираи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаллу фасл карда шаванд [2, саҳ. 56].

Бояд дар хотир дошт, ки ҳоло проблемаҳои коррупсионӣ на танҳо барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки барои аксари давлатҳои ҷаҳон, яке аз проблемаҳои мубрам ба ҳисоб рафта, омӯзиш ва таҳлили таҷрибаи мубориза бо коррупсия дар давлатҳои хориҷӣ барои таҳияи чораҳои самараноки минбаъдаи рушди мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле муҳим аст [1].

Аз ин рӯ, дар се даҳсолаи аввали асри ҳозира, яке аз самтҳои пешбари мубориза бо коррупсия - ин ҳамкории байналмилалие мебошад, ки он ҷузъи ҷудонашаванда дар таъсиси заминаи ҳуқуқии байналмиллалии зиддикоррупсион аст [8].

Қонунгузории байналмилал оид ба масъалаҳои танзими мубориза бо коррупсия хеле васеъ буда, тақрибан 60 санади меъёрии ҳуқуқии гуногунро дар бар мегирад [5;6].

Бояд хотир расон намуд, ки тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалиро оид ба мубориза бо коррупсия дар амалияи ҷаҳонӣ, одатан ба чаҳор гуруҳ тақсим мекунанд:

Ба гуруҳи якум санадҳои ҳуқуқии Созмони Милали Муттаҳид, аз ҷумла: Конвенсияи СММ зидди коррупсия аз 31 октябри соли 2003, Конвенсияи СММ ва Конвенсияи Ш рои Аврупо оид ба ҳуқуқи ҷиноят оид ба коррупсия дохил мешаванд [5], аз қабили:

- санадҳои ҳуқуқии Ш рои Аврупо, аз ҷумла: Конвенсияи ҳуқуқи ҷиноят оид ба коррупсияи Ш рои Аврупо аз соли 1999;

- санадҳои ҳуқуқии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, аз ҷумла: Қонуни Ҷумҳурии Беларус аз 20 июли соли 2006 № 165-З «Дар бораи мубориза бо коррупсия», Қонуни федералии Федератсияи Россия №273-ФЗ «Дар бораи мубориза бо коррупсия» аз 25 декабри соли 2008 [6];

- санадҳои зиёди ҳуқуқии дуҷонибаи байни давлатӣ.

Дар асоси таҳлили гуфтаҳои боло, мо метавонем ба хулосае биёем, ки коррупсия як доғи сиёҳ дар ҷомеа аст, ки агар, пеши роҳи он гирифта нашавад, теъдоди зиёди сохторҳои иҷтимоиро фаро мегирад. Гузашта аз ин, агар ба он муқовимат накунанд ва роҳҳои ҳалли муборизаи онро ҷустуҷ накунанд, дар он сурат мақомоти давлатӣ ба ҷои ҳифзи манфиатҳои ҳуқуқии ҷомеа, эҳтимолан «манфиатҳо»-и коррупсиониро ҳимоя хоҳад кард.

Бинобар ин, дар ин ҷода ҳамкориҳои дохилӣ ва байналмилал дар соҳаҳои фаъолияти иқтисодию иҷтимой ва махсусан дар фаъолияти гумрук бо мақсади ҳамоҳангсоз ва мутаносибии қонунгузориҳои дар боло зикргардида хело зарур мебошанд.

Дар ин бора, дар банди 4 моддаи 1 Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон омадааст: «Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкориҳои байналмилал дар соҳаи танзими гумрук бо мақсади ҳамоҳангсоз ва мутаносибии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба меъёрҳои ҳуқуқии байналмилал ва амалияи умумиэътирофшудаи байналмилал иштирок менамояд» [4, саҳ. 3-4].

Аз тарафи дигар, дар ҷомеа чунин ақида вуҷуд дорад, ки коррупсия дар мақомоти давлат , хоҳ дар вазорату идора, хоҳ дар мақомоти назорат ва хоҳ дар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ хеле реша давондааст ва мардум дар мавриди аввал барои бо ришва пул кор кардан ба кори давлатӣ мераванд. Бале, боиси таасуф аст, ки дар ҷомеа чунин шаҳрвандон низ хастанд. Аммо, системаи қабули кори имр за ва фаъолият дар чунин соҳаҳо он қадар содда нест, ки дар аввал ба назар мерасад. Таҳлилҳои гузарондашуда ба мо имконият медиҳад, ки ба хулосае биёем, ки имр зҳо дар мақомоти давлатӣ, аллалхусус дар мақомоти гумрук гирифтани пора хеле хатарнок аст. Кормандонро барои гирифтани пора ҷазо ва ҳатто ҳабс мекунанд, новобаста аз он, ки онҳо дар кадом вазифае ва ё дар кадом сатҳе фаъолият доранд.

Инчунин, бояд қайд кард, ки дар бораи гумрукчиён ҳам дар ҷомеа фикрҳои гуногун вомехуранд, ки гуё онҳо ришвах р ва соҳиби доройи зиёданд. Аммо воқеият аз ин хел ғояҳо дур аст. Шояд, дар гумрук замонҳое буданд, эҳимолан чунин шахсҳо ва корҳо низ буданд, аммо он замонҳо кайҳо гузаштаанд, гарчанде ҳоло низ корупсия пурра аз байн нарафтааст.

Гузашта аз ин, сохтори порахурӣ низ ба куллӣ тағьир ёфта, доираи одамони мусоидат мекардагӣ ба ин корҳо низ хеле танг шудааст. Аллакай як насли томи кормандони гумрук ба воя расидаанд, ки мавҷудияти ришваситонии густурдаро аз сар нагузаронидаанд ва бисьёрии онҳо барои боигарии ғайриконунӣ кӯшиш ҳам намекунанд. Ин ҳама аз он сабаб аст, ки фаъолияти онҳо ба тавре шаффоф ба

роҳ монда шуда, доимо тахти назоратанд ва ё бо тарси ба мусибате гирифтор нашудан, ба ин корҳо даст намезананд.

Ҳамин тариқ, дар асоси таҳлилҳои гузаронида шуда, мо дар маҷмӯъ беҳбуди низоми гумрукиро мушоҳида ва ошкор намудем, ҳарчанд аз нигоҳи муқовимат ба коррупсия ҳоло ҳам корҳои зиёде дар пеш аст, чунки беҳбудии коррупсионӣ дар як мақомот барои ҷомеа басанда нест.

Адабиёт:

1. Дар бораи Стратегияи давлатии муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 августи соли 2021, №222.
2. Дар бораи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016, №636. - Душанбе: ДИ ПҶТ, 2016. - 97 саҳ.
3. Каримзода Х.А. Соли пур аз файзу баракат ва комёбиҳо. / Гумрук - маҷаллаи расмии Хадамоти гумруки назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №4 (68), декабри 2024. - Душанбе: ХГ ҲҶТ, 8 январи соли 2025. - 70 саҳ.
4. Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2004, №62. - Душанбе, 2018. - Саҳ. 3-4.
5. Конвенция ООН против коррупции. Принята в г. Нью-Йорке 31 октября 2003 г. на 58-ой сессии Генеральной Ассамблеи ООН.
6. О противодействии коррупции. Федеральный закон от 25.12.2008 г. №273-ФЗ (ред. от 22.12.2014) //Собрание законодательства Российская Федератсия 29.12.2008, №52 (ч. 1), ст. 6228.
7. Путин В.В. Выступление на первом заседании Совета по борьбе с коррупцией 12 января 2004 года /http: //www. kremlin. ru /events/ president/ transcripts/ statements%20/22279 (46431 (дата обращения: 29.12.2024)
8. Ярыш В.Г. Коррупция в таможенных органах и противодействие ей // Современные научные исследования и инновации. 2015. № 2. Ч. 4 [Электронный ресурс]. URL: https://web.snauka.ru/issues/2015/02/46431 (дата обращения: 02.01.2025).

ТАРТИБИ ГУЗАРОНИДАНИ САНҶИШИ АУДИТОРӢ ДАР МАҚОМОТИ ГУМРУКИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Раҷабов Садриддин Раҳматуллоевич *- ассистенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон*

Дар мақолаи мазкур назорати иҷрои санадҳои меъёрию ҳуқуқии дар самти гумрук ва андозбандӣ қабул гардида нақши аудити гумрукӣ хело баланд буда, яке аз масъалаҳои асосӣ дар самти муносибаҳои иқтисодӣ ва сиёсии хар як давлатро дар бармегирад. Дар мақола мафҳуми «Аудити фаъолияти гумрукӣ» ҳамчун яке аз намудҳои назорати гумрукӣ нақш ва масъалаҳои истифодабарии он дар фаъолияти

иқтисодӣ берунаи фаъолияти субъектони иқтисодӣ ва соҳибкорони инфиродӣ инъикос шудааст.

***Калидвожаҳо**: баҳисобгирии муҳосибӣ, фаъолияти аудиторӣ, соҳибкори, идоракунӣ, буҷет, назорат, барасмиятдарории гумрукии, андоз, даромад.*

Дар шароити имрӯза барои назорати иҷрои санадҳои меъёрию ҳуқуқии дар самти гумрук ва андозбандӣ қабул гардида нақши аудити гумрукӣ хело баланд буда, яке аз масъалаҳои асосӣ дар самти муносибаҳои иқтисодӣ ва сиёсии хар як давлатро ташкил менамояд. Қайд намудан зарур аст, ки роҳбаладии фаъолияти иқтисодӣ берунаи ҳар як давлатро фаъолияти гумрукӣ ташкил мекунад. Фаъолияти гумрукӣ аз ибтидои дигаргуншавии иқтисодӣ танзимкунанда ва воситаи ташкилшавии муносибатҳои навӣ иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Дар шароити гузариш ба иқтисодиёти бозорӣ консепсияҳои нав дар фаъолияти гумрукӣ ташкил ва дар муддати муайяни вақт амалӣ карда мешавад, ки вобастагӣ ба рушди муносибатҳои иқтисодӣ дар мамлакат ва таҷрибаи ҳуқуқӣ гумрӯкии ҷаҳонӣ муосир бо мутобиқати қонунгузории гумрукии Тоҷикистон мебошад.

Имрӯзҳо намудҳои гуногуни назорат вуҷуд дорад, ки барои идора

намудан ва қабули қарорҳои муносиб дар самти самаранок фаъолият намудани гумрук истифода бурда мешаванд, ки аудити гумрукӣ яке аз онҳо ба ҳисоб меравад [4. 156.сҳ]. Дар қонунгузории гумрукӣ мафҳуми аудити гумрук на чандон пештар пайдо шуд, ки шароити имрӯза рушди фаъоли он, дар ташкилшавӣ ва мустаҳкамкунии мавқеи ӯ дар қонунгузории гумрукӣ ба чашм мерасад. Чи тавре, қайд карда шуд, ки дар замони муосир аудити гумрукӣ яке аз масъалаҳои рӯзмарра ба ҳисоб меравад. Он ҳамчун яке аз намудҳои асосии назорати фаъолияти гумрукӣ эътироф карда шудааст. Аудити гумрукӣ худ санҷиши мустақил, ки аз тарафи аудиторони гумрукӣ гузаронида мешавад, фаҳмида мешавад.

Мақсади аудити гумрук дар он аст, ки тамоми вайронкуниҳои санадҳои меъёрию ҳуқуқии қабулнамуда ва эътироф кардаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар шартномаҳои байналмилалии эътироф кардаи он дар самти мазкур саривақт ошкор ва бартараф карда шаванд.

Вазифаи асосии аудити гумрук ин афзоишдиҳии амалиётҳои гумрукӣ барои иштирокчиёнӣ фаъолияти иқтисодӣ беруна, инчунин ихтисор кардани талафот дар ҳолати ба расмиятдарории гумрукӣ, яъне санҷишҳои мазкур на дар ҳолати ба расмиятдарорӣ балки баъд аз хориҷшавии молҳо гузаронида мешаванд. Асоси моҳияти аудити гумрукиро таҳлилӣ аҳдномаҳои басташуда барои воридкунии молҳо, дарёфти нобаробариҳо дар ҳисобҳо, ки онҳо метавонанд ба шикоятҳои андозӣ оварда расонанд ва инчунин барои ташкилӣ муносибатҳои стратегии байни мақомоти андоз ва гумрук сабаб мешаванд, ташкил медиҳад.

Масъалаи дигари аудити гумрукӣ ин баҳодиҳии дурустии ҳисобкунӣ ва қабули пардохтои гумрукӣ мебошад. Дар замони имрӯзаи мо, яъне дар ҳолати рушди муносибатои иқтисодии беруна, инчунин дар ҳолати зиёдшавии иқтидорӣ воридот ва

содирот, мавҷудияти нишондиҳандаҳои воридотӣ ва содиротӣ санҷишҳои гумрукӣ барои сиёсати буҷетӣ хеле муҳим аст[2. 65сх].

Саволи он ки аудит ин фаъолияти мақомотҳои гумрукӣ мебошад ё ин, ки ё он фаъолияти сохибкории ташкилотҳои аудиторӣ мебошад, аз тарафи олимони соҳа дидабаромада шуд, ва хулосса аз он муайян карда шуд, ки аудити гумрукӣ яке аз қисматҳои асосии низоми назорати гумрукӣ (маъмурӣ) баҳисоб рафта комплекси чорабиниҳои ба ҳам алоқаманд, ки аз тарафи мақомотҳои гумрук дар ҳолати санҷишҳои фаъолияти иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна баъд аз ба анҷомрасии барасмиятдарорӣ, субъектҳои хоҷагидор, ки муносибати бавосита ва ё бевосита ба молҳо ва воситаҳои нақлиёт доранд, ки хати сарҳади гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистонро убур мекунанд, инчунин соҳибони ҳӯҷҷатҳо, ки дар асоси убурҳои мазкур дахолат доранд, барои таъмини риояи қонунгузорӣ ва шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки назорати онҳо ба зимаи мақомотҳои гумрук вогузор карда шудааст фаҳмида мешавад. Дар натиҷаи таҳлилӣ таҷрибаи ҷаҳонии назорати гумрукӣ баъд аз барориши молҳо ба хулосае омадан мумкин аст, ки дар мақомотҳои гумрукӣ давлатҳои хориҷа назорати гумрукӣ дар шакли аудити гумрукӣ амали карда мешавад (назорати гумрукӣ бо истифодаи усулҳои аудит), ки дар расми 1 сохторӣ гумрукӣ онҳо инъикос шудааст.

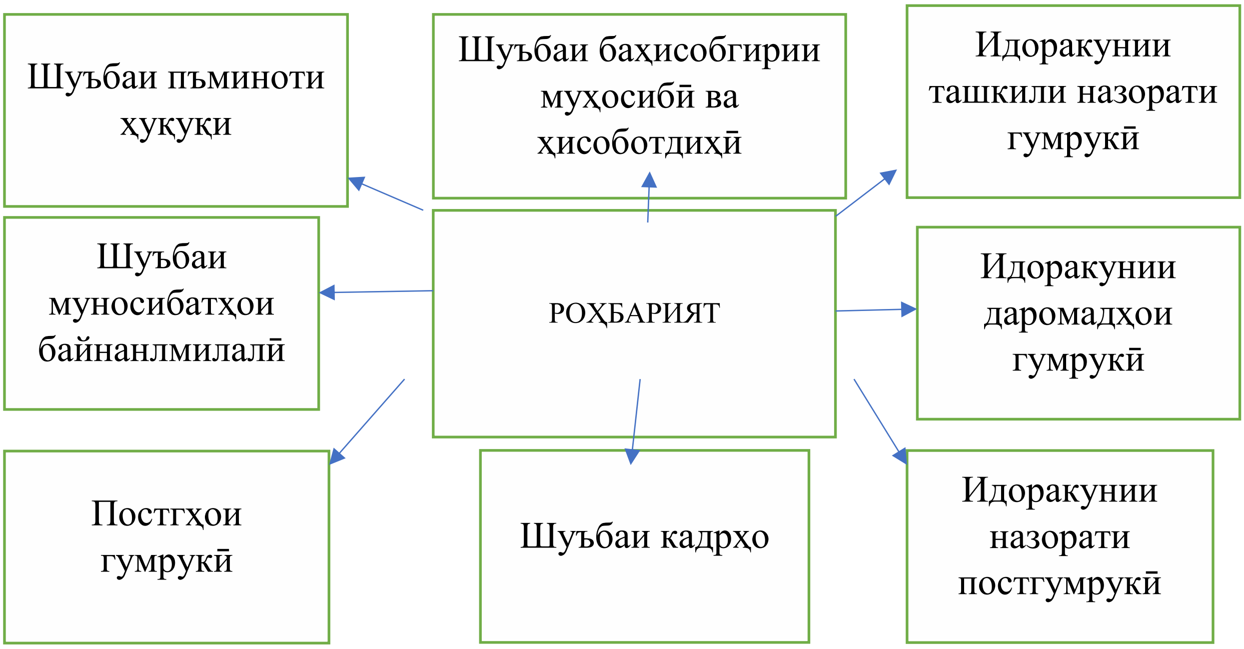

Расми 1. Сохторӣ гумрукии давлатҳои хориҷӣ

Аудити гумрукӣ дар худ марҷилаҳои зеринро ҷойгир мекунад: Марҳилаи якум муайянкунии самти фаъолияти аудиторӣ. Дар бисёр давлатҳои тараққикарда таҷриба оиди истифодабарии методҳои аудит ҷамъовари шудааст мисол, дар Итиҳоди Аврупо самтҳои асосии “назорати гумрукиро баъд аз тозакунӣ”, ки асос ёфтаанд ба омори қонуншиканӣ ва низоми идоракунии хауфҳо, муайян карда шудаанд:

- аудити гурӯҳбандии тарифӣ молҳо (инчунин рамзҳои иловагӣ);
- аудити пайдоиши молҳо;
- санҷиши пуррагӣ ва саривақт пардохт намудани боҷҳои махсус;
- таҳлилӣ ҳаққоният ва муҳосибаи арзиши гумрукӣ (бо ҳисоби факторҳои баландбардории арзиши гумрукӣ);
- назорат баъд аз барориши молҳо, ки дар тартиби мутобиқати барориш дар минтақаи озоди гумрукӣ (аудити мутобиқат ба шартҳои муайяншуда);
- аудити воридоткунандагони маснуоти саноати, либос, пойафзол ва аудити воридоткунандагони бузург;
- аудити содирот;
- санҷиши субъектҳои хоҷагидор, ки дорои низомҳои содакардашудаи барасмиятдарории гумрукӣ;

Баъд аз интихоби самти аудит интихоби иштирокчиенӣ фаъолияти иқтисодӣ беруна ба анҷом расонида мешавад дар самтҳои интихобшудаи аудит. Қайд кардан ба маврид аст, ки марҳилаи мазкур дар ҳамаи мақомотҳои гумрукӣ исифода бурда намешавад ва танҳо дар онҳое истифода бурда мешавад, ки дорои таҷрибаи зиёди ҷамшуда дар ташкили назорат баъд аз барориш мебошанд, ки иҷозати муайян кардан аз ҳама хавфноктарин амалҳоро медиҳад.

Марҳилаи дуюм ин ҷудокарда гирифтани иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна.Ҷараёни ҷудокарда гирифтани иштирокчиён самаранок фаъолият мекунад дар мақомоти гумрукӣ Ҷопон, барои ҳамин давраи мазкур дар мисоли ин давлат ба роҳ монда мешавад. Ҷудокарда гирифтани иштирокчиён барои мақсади гузаронидани аудит аз тарафи мақомотҳои гумрукӣ бо истифодабарии низоми идоракунии хавфҳо гузаронида мешавад.

Таҷрибаи ҷаҳониро таҳлил карда ба ақидае омадан мумкин аст, ки ҷудокунии мазкур дар асосӣ меъёрҳои додашудаи хавфҳо ба роҳ монда мешавад. Мақомоти гумрукӣ Ҷопон назорати гумрукиро дар асоси методҳои аудити он иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна (воридкунандаҳо) амалӣ мегардонад, ки онҳо бо маблағи як милион иенро (пули Ҷопонӣ) пардохт карда бошанд. Дар мақомотҳои гумрукӣ Ҷопон воҳидҳои назорати гумрукӣ баъд аз барориш мавҷуд нест, аммо шуъбаҳои пости аудит ҳаст. Аз ин мушоҳида кардан мумкин аст, ки вазифаи воҳидҳои назорати гумрукиро шуъбаи пости аудит ба анҷом мерасонад.

Дар сеюм марҳила-тартибдиҳии нақшаи аудит. Дар аввали моҳ руйхати пурраи иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна шаклбандӣ мешаванд, ки моҳи дигар бояд санҷидашаванд, инчунин намуди аудите, ки бояд гузаронида шавад муайян мешавад бо вақти гузаронидан ва тақисимоти минтақаи кор. Дар Иттиҳоди Аврупо ҳама сола зарур аст амаликунии "назорати гумрукӣ баъд аз хориҷкунӣ" дар хусуси ақаллан 5% иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна. Марҳилаи чорум – ин гузаронидани аудит:

1. Фаъолияти иштирокчии фаъолияти иқтисодӣ берунаро меомӯзад ба воситаи намуди хавфи он, сохтори ташкилшавии хавф, сохтори ташкилшавӣ, ҳаҷми воридот, ҳаҷми пардохтҳои гумрукӣ, арзиши гумрукӣ ва ғ.

2. Санҷида ва баҳодода мешавад низоми назорати дохилӣ ва баҳисобгирии муҳосибӣ, диққати асосӣ дода мешавад: низоми расмиёти харид ва фуруши молҳо, китобҳои баҳисобгирии иштирокчӣ, ҳисобҳои тиҷоратӣ ва ҳуҷҷатҳои пардохтӣ.

3. Санҷида мешавад дурустии арзиши гумрукии пешниҳодшуда: омӯзиши ҳуҷҷатҳои вобаста ба аҳдномаҳои басташуда ва тасдиқи ҳаққонияти онҳо, муқоисаи шартномаҳои хариду фуруш, ҳуҷҷатҳои пардохтӣ, муайянкунии шартҳои бурда расонидан, назорати журналӣ баҳисобгири харидҳо, тасдиққунандаи ҳуҷҷатҳои баҳисобгирии муҳосибӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо, ки тасдиқи пардохти тарифҳои пардохтӣ мебошанд.

Марҳилаи панҷум бошад – ин ҷамъбасти назорати гумрукӣ мебошад. Дар марҳилаи зерин ҳисобот шаклбанди мешавад, ки дар он натиҷаи санҷишҳо оварда мешаванд. Ҳисобот ба иштирокчии фаъолияти иқтисодӣ беруна ва мақомоти болои фиристода мешавад барои қабули қарорҳо.

Марҳилаи шашум – ин гузаронидани баҳодиҳии риояҳо ва назорати иҷроиш. Маълумотҳои баъди ҷамъбасти санҷишҳои гузаронидашуда бояд асос шаванд, барои категориякунии иштирокчиёни фаъолияти иқтисодӣ беруна [3,89 саҳ]. Мувофиқи дастовардҳои хадамотӣ гумрукӣ дар самти аудит ташкилоти байналмилалии гумрукӣ тавсия дода мешавад истифодабарии нақшаи даврии аудити гумрукӣ, ки аз марҳилаҳо иборат мебошад (расми 2).

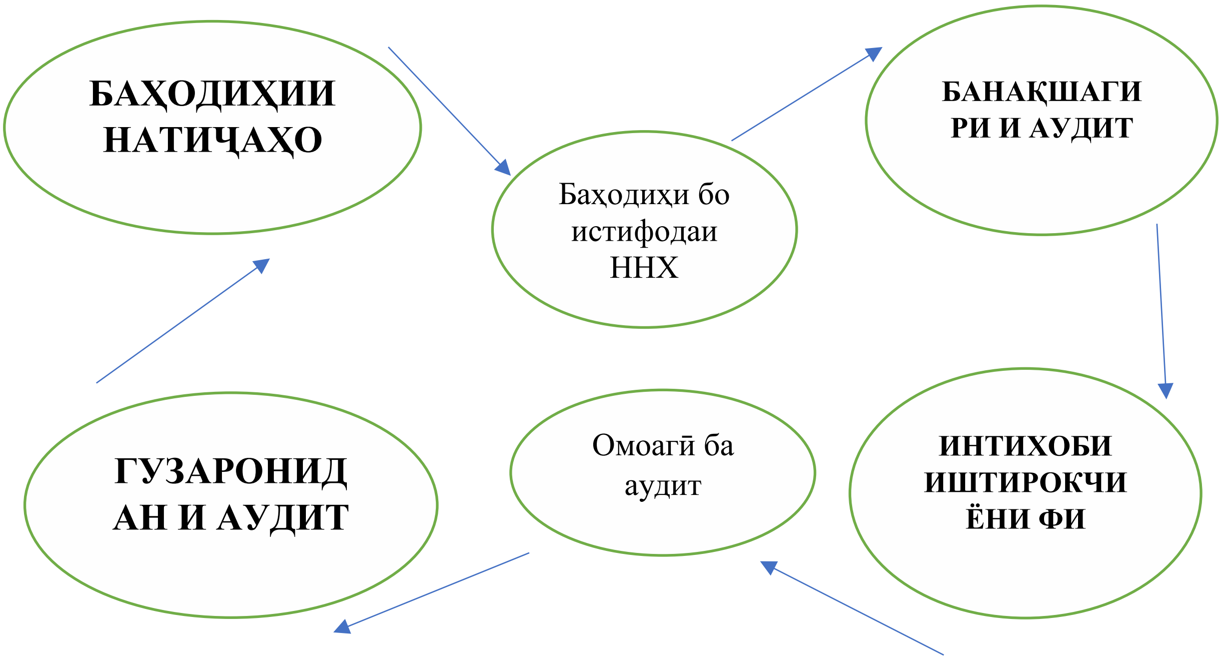

Расми 2. Нақшаи даврии мақомоти байналмилалӣ оид ба гузаронидани аудит

Яке аз роҳҳои стратегии рушди хадамоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ин беҳтаргардонии назорати гумрукӣ баъд аз барориши молҳо мебошад. Мақсади асоси «Ташкили таҳкурсии методологии назорати гумрукӣ баъд аз барориши молҳо дар асоси методҳои аудит ва стандартикунонии фаъолияти санҷишӣ» барои, баланд бардоштани дараҷаи назорати гумрукӣ баъд аз барориши молҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо

мақсадона истифода бурдани принсипҳои байналмилалии гузаронидани назорати гумрукӣ баъд аз барориши молҳо мебошад.

Хулас, нақши аудити гумрукӣ дар замони муосир боло рафта рӯз то рӯз талаботҳои нав вобаста ба анҷомдиҳии аудити мазкур зиёдшуда истодааст, на танҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон балки инчунин дар тамоми ҷаҳон. Дар мақола мафҳуми «Аудити фаъолияти гумрукӣ» ҳамчун яке аз намудҳои назорати гумрукӣ нақш ва масъалаҳои истифодабарии он дар фаъолияти иқтисодӣ берунаи фаъолияти субъектони иқтисодӣ ва соҳибкорони инфиродӣ инъикос шудааст.

Адабиёт

1. Қонуни ҶТ дар бораи фаъолияти аудиторӣ 22.07.2013, № 993.

2. Терехов Н.В. Таможенный контроль как средство выявления правонарушений во внешнеторговой деятельности // дисс.канд. юридич. наук, М.: 2003. - 112 с.

3. Тафсири Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020.

4. Қарори хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи меъёрҳои бољњои гумрукии содиротӣ» аз 03.06.2014 №377.

5. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи меъёрҳои боҷҳои гумрукии воридотӣ» аз 08.08.2018 №399.

6. Халипов. С. В. Проблемы соответствия законодательства Российской Федерации о таможенном деле международным стандартам в сфере таможенного регулирования: дисс. канд. юридич. наук Москва, 2011. - 221 с.

МУНДАРИҶА

Каримзода Х.А. Пешгуфтор	3-4
Раджабов Р.К. Институциональные аспекты формирования таможенно-транспортного кластера и развитие экономики Республики Таджикистан в условиях цифровизации	5-10
Факеров Х.Н., Раджабова Н.Р. Проблемы цифровой таможни и пути их решения в Республике Таджикистан	10-17
Нидоев Н.Ф. Асосҳои илмии назариявӣ - методии танзими давлатии фаъолияти иқтисодию гумрукӣ дар шароити рақамикунонӣ	18-25
Саидова М.Х., Холахмади С. Актуальные вопросы институционального развития таможенного дела в Республике Таджикистан	25-33
Джумъаев Б.М., Хайдарзода М.И. Таможенные преференции в глобальной экономике: анализ многосторонних и двусторонних соглашений	34-42
Маҳмадҷонов М.Д. Такмилдиҳии танзими гумрук – тариф яке аз омили таъмини амнияти иқтисод	42-48
Насриддинов Ф.Б., Абдуҷабборзода С. Нақши Д.И. Менделеев дар таҳияи сиёсати гумрукии Русия	48-54
Мираков Қ. Самтҳои ҳуқуқии такмили маъмурикунонии гумрукӣ дар Тоҷикистон	54-60
Ёров Ё.Н. Рақамикунон дар мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон	60-66
Хикматов С.И., Ашурова М.Т. Опыт зарубежных стран по проведению таможенного контроля за применением таможенных платежей	66-74
Раджабова Н.Р. Цифровые технологии- эффективное направление проведения таможенной экспертизы товаров	75-80
Алиев М.Б. Сиёсати гумрук омили пешбарандаи фаъолияти гумрук дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	80-85
Турсунов Х.М., Соҳибова Ш.Б. Арзёбии самарабахшии унсурҳои таъминоти молиявии идоракунии низоми гумрук	85-92
Абдукодирзода Дж.К. Формирование стратегии развития организации таможенного контроля товаров и транспортных средств в Таджикистане	93-98
Табаров А.Қ. Муайян кардани нитратҳо дар таркиби маҳсулотҳои х рока	98-103
Умарова С.И. Рушди мақомоти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони муосир	104-109
Ғаюрӣ Р.С. Нақлиёти барқӣ ва арзёбии имтиёзҳои андозию гумрукӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	109-114
Назарбекова Н.А. Роҳҳои ташаккули логистикаи гумрукӣ дар шароити муосир	114-119

Абдураҳмон Ҳакимзода. Нақши минтақаҳои озоди иқтисод дар рушди соҳибкории истеҳсолии Ҷумҳурии Тоҷикистон	119-129
Умедҷони Амонӣ. Баъзе аз ҷабҳаҳои рушди институтсионалии фаъолияти гумрук дар шароити муосир	129-132
Ҳабибов С.И. Нақши гумрук дар таҳкими иқтисодиёти сабз	132-136
Раҷабов К.Р. Нақши андоз аз арзиши иловашуда аз молҳои воридот дар рушди иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон	136-140
Алиев М.Б. Совершенствование цифровых технологий в таможенной деятельности Республики Таджикистан	141-151
Джабборов А.Дж., Дустматов Б.М. Роль налоговых и таможенных платежей в формирование доходов государственного бюджета	151-156
Шохназари Х. Г., Гулмирзоев Р. Н., Зафарзода А. Цифровизация таможенных органов Республики Таджикистан: перспектива перехода на мировую систему таможенных данных ASYCUDA	156-160
Ясакиева С.А. Напаравление развития приграничной торговли: таможенные аспекты	160-163
Мирзоалиев А.А. Идоракунии самараноки кормандон дар мақомоти гумрук	164-174
Раҷабов К.Р., Раҷабова З.Ч. Механизми ҳисоб кардан ва пардохти андоз аз воситаҳои нақлиёт дар раванди воридоти онҳо ба Тоҷикистон	174-178
Холов М.Х. Нақши тавзеҳоти Номг йи молҳои фаъолияти иқтисоди хориҷ дар муайян кардани мавқеи мол	178-185
Нидоев Н.Ф., Назарбекова Н.А., Ашурова М.Т. Тағйиротҳо дар муносибатҳои иқтисодии гумрукию андозӣ - меҳвари асосии танзими гумрук дар шароити рақамикунонӣ	186-193
Яъкуб Хасанзода, Мухаммадиев С.Ш. Системаи тиҷорати электрон дар савдои беруна	193-200
Олимов Д.А. Хусусиятҳои танзимкунанда ва такмилдиҳии баҳисобгирии амалиётҳои гумрук оид ба ҳисобҳои асъорӣ	200-209
Ҳасанов Я.С. Рушди хизматрасониҳои гумрук дар шароити иқтисодиёти рақам	210-214
Машокиров Дж.Н. Улучшение благосостояния населения в приграничных районах Таджикистана и Афганистана	214-226
Юсупова Ҳ. Ҳ. Рушди тиҷорати электрон ва арзёбии хароҷотҳо дар савдои байналмилал	226-232
Шерализода Р.М. Ташаккули ҳукумати электрон ва беҳдошти низоми идоракунии гумрук	232-236
Шоназарзода Н.Ш. Роль таможенных органов в реализации фискальной политики Республики Таджикистан в условиях цифравизации	236-245
Амонатзода М.А., Холова Ҳ.Р. Иқтисодиёти сабз ҳамчун манбаъҳои иловагии рушди соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ	246-253

Зубайдов С., Субхонов Дж.А. Развитие туризма в Республике Таджикистан: таможенные аспекты и нормативы	253-258
Сафарова М.Б. Совершенствование взаимодействие таможенных органов и миграционных служб в части исполнения миграционного законодательства	258-264
Раҳмонқулов М., Насриддинов Т.М.Нақши кори мустақилонаи донишҷӯёни фаъолияти гумрук дар ташаккули маҳорати мустақилияти худомӯзӣ дар раванди омӯзиши забонҳои хориҷӣ	264-268
Каримов И.И., Ҷӯраева Н.А., Каримов П.И., Шарипова П.И.Нақши хизматрасониҳои гумрукӣ дар рушди корхонаҳои саноатию кишоварзии бо сармояи хориҷӣ таъсисёфта	268-272
Нидоев Ш.Н. Масоили мубориза бо коррупсия дар мақомоти гумрук	272-276
Раҷабов С.Р. Тартиби гузаронидани санҷиши аудиторӣ дар мақомоти гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон	276-281

Бо қарори Шурои илмӣ-техникии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон ба чоп тавсия шудааст

(суратҷаласаи № 1 аз 13 январи соли 2025)

Институциональное развитие таможенной деятельности в современных условиях //Сборник материалов международной научно-практической конференции: под общей редакцией д.т.н., профессора Назарзода Х.Х., д.э.н., профессора Раджабова Р.К. – Душанбе: ТГУК, 2025. – 285 с.

Ба чоп 14.01.2025 имзо шуд. Андозаи 60х84[1]/16. Коғази офсетӣ.
Ҳуруфӣ Times NewRomanTj. Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 15,5.
Адади нашр 50. Нархаш шартномавӣ.

Дар матбааи «Абдураҳмон-Р» чоп шудааст.